

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PAULIUS VERŠEKYS

VERTINAMIEJI NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES POŽYMAI

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2009 – 2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

doc. dr. Egidijus Bieliūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė –
01 S)

TURINYS

SANTRUMPŲ IR PAAIŠKINIMŲ SĄRAŠAS.....	6
IVADAS	7
I. VERTINAMOJO NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES	
POŽYMIO SAMPRATA	23
1. Nusikalstamos veikos sudėties ir jos požymių koncepcija.....	23
2. Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio kilmė ir evoliucija.....	34
2.1. Lingvistinis, aksiologinis ir teisinis pradas.....	34
2.2. Vartojimo teisėkūroje priežastys ir veiksniai.....	42
2.3. Teorijos raida užsienio šalių baudžiamojame teisėje.....	49
2.4. Santykis su <i>nullum crimen sine lege</i> principu.....	55
3. Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimas ir pagrindinės savybės.....	63
3.1. Apibrėžimo problema.....	63
3.2. Santykinis požymio neapibrėžtumumas ir jo aiškinimo poreikis.....	68
3.3. Teisinės sąmonės įtaka norminiam požymio turiniui.....	85
II. VERTINAMIEJI NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES	
POŽYMIAI BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS ŠALTINIUOSE	94
1. Tyrimo dalies aktualumas, vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių identifikavimo problema ir sisteminimo poreikis.....	94
2. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška ir sklaida Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.....	99
2.1. Klasifikavimas pagal identifikavimo šaltinį.....	99
2.2. Klasifikavimas pagal lingvistinę konstrukciją.....	111
2.3. Klasifikavimas pagal vertinimo pobūdį ir laipsnį.....	117
2.4. Klasifikavimas pagal nusikalstamos veikos sudėties struktūrinius komponentus.....	123
2.5. Klasifikavimas pagal Baudžiamąją kodekso specialiosios dalies skyrius ir straipsnius.....	130

2.6. Autentiškas vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aiškinimas.....	136
3. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiškos ir sklaidos kitimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.....	144
3.1. Raiškos ir sklaidos kitimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse po jo priėmimo dienos.....	144
3.2. Senojo ir Naujojo baudžiamųjų kodeksų lyginamoji analizė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aspektu.....	159
4. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška ir sklaida užsienio šalių, tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose.....	169
4.1. Raiška ir sklaida užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose....	169
4.2. Raiška ir sklaida tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose.....	179
III. VERTINAMŲJŲ NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES POŽYMIŲ TURINYS IR JO ATSKLEIDIMO KRITERIJAI.....	
	190
1. Tyrimo dalies aktualumas, apimtis ir ribos.....	190
2. Vertinamieji požymiai nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams sudėtyse.....	198
2.1. Didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės.....	199
2.2. Didelė žala.....	205
2.3. Visuotinai pavojingas būdas.....	218
3. Vertinamieji požymiai nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai sudėtyse.....	223
3.1. Bejėgiška būklė.....	223
3.2. Kankinimas ar kitoks itin žiaurus būdas.....	228
3.3. Chuliganiškos paskatos.....	242
3.4. Fiziologinio afekto būseną ir itin įžeidžiantis elgesys.....	245
4. Vertinamieji požymiai nusikalstamų veikų viešajai tvarkai sudėtyse...	253
4.1. Įžūlus elgesys, grasinimai, patyčios ir vandališki veiksmai.....	254
4.2. Necenzūriniai žodžiai ir nepadorus elgesys.....	258
4.3. Visuomenės rimties ar tvarkos trikdymas ir sutrikdymas.....	261

IV. VERTINAMŲJŲ NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES POŽYMIŲ PERSPEKTYVOS LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE.....	271
1. Teisėkūros perspektyvos.....	271
1.1. Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai baudžiamąjį įstatymo pataisų projektuose.....	271
1.2. Identifikuotų tendencijų analizė ir galimi problemų sprendimai...	277
2. Taikymo pagrindinės tendencijos ir perspektyvos.....	285
2.1. Teismo precedento reikšmė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio atskleidimui.....	285
2.2. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių motyvavimas ir kiti procesiniai inkriminavimo ypatumai.....	289
2.3. Specialiųjų žinių reikšmė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio atskleidimui.....	296
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	301
NAUDOTŲ ŠALTINIŲ ŠARAŠAS.....	304
AUTORIAUS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA...	338

Disertacijoje vartojamų santrumpų ir paaiškinimų sąrašas

- ATPK** – Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas
- BBND** – bazinis bausmių ir nuobaudų dydis
- BK** – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
- BPK** – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas
- CK** – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
- ES** – Europos Sąjunga
- EŽTK** – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
- EŽTT** – Europos Žmogaus Teisių Teismas
- JAV** – Jungtinės Amerikos Valstijos
- LAT** – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
- MGL** – minimalus gyvenimo lygis
- Naujasis BK** – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 (*Žin.*, 2000, Nr. 89-2741)
- RTFSR** – Rusijos Tarybų Federacinė Socialistinė Respublika
- Senasis BK** – Lietuvos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 1961 m. birželio 26 d. įstatymu (*Žin.*, 1961, Nr. 18-147), su pakeitimais ir papildymais iki 2003 m. gegužės 1 d.
- SSRS** – Sovietinių Socialistinių Respublikų Sąjunga
- TBT** – Tarptautinis Baudžiamasis Teismas

Disertacijoje atsižvelgta į teisės aktų pakeitimus ir papildymus, padarytus iki 2013 m. liepos 1 d.

ĮVADAS

Temos problematika ir aktualumas. Teisės sistemoje materialioji baudžiamoji teisė pasižymi specifika, nulemiančia šios teisės šakos glaudžias sąsajas su valstybe. Baudžiamoji teisė yra pagrindinis valstybės įrankis siekiant apsaugoti Konstitucijoje įtvirtintas esmines atskiro individo, visuomenės ir valstybės vertybes. Neatsitiktinai nacionalinė baudžiamoji teisė net ir tarptautinėje plotmėje yra traktuojama kaip valstybės suvereniteto išraiška¹.

Baudžiamoji teisė taip pat yra represinio pobūdžio teisės šaka, o jos poveikio priemonės yra pačios griežčiausios, labiausiai suvaržančios pažeidėjo teisės. Dėl tos priežasties baudžiamoji atsakomybė yra *ultima ratio* (paskutinė priemonė), kurios taikymas ribojamas specialiųjų baudžiamosios teisės principų. Tarp jų ypatingą vaidmenį atlieka *nullum crimen sine lege* (nėra nusikaltimo be įstatymo) principas, kurio užuominos siekia pačius seniausius rašytinius baudžiamosios teisės šaltinius². *Nullum crimen sine lege* principo dėka baudžiamasis įstatymas yra pagrindinis baudžiamosios teisės šaltinis, o jame pateiktas nusikalstamos veikos aprašymas – *nusikalstamos veikos sudėtis* – vienas formaliųjų baudžiamosios atsakomybės pagrindų. Iš to seka, kad tradiciškai Kontinentinės teisės sistemos baudžiamojoje teisėje akcentuojamas teisės normos formalusis pobūdis, o baudžiamieji įstatymai konstruojami pasitelkiant tikslus ir aiškius formaliuosius požymius, kurių interpretavimas yra varžomas visų pirma „baudžiamojo įstatymo raidės“.

Tačiau išanalizavus įvairių Kontinentinės Europos valstybių baudžiamųjų įstatymų teisės techniką, matyti, kad jų formalusis pobūdis nėra suabsoliutinamas. Atvirkščiai – nevengiama paraleliai formaliesiems požymiams vartoti ir abstrakčių formuluočių, kurių turinys baudžiamuosiuose įstatymuose nedetalizuojamas. Vienas iš tokių baudžiamojo įstatymo teisės technikos būdų – vertinamųjų požymių, pasižyminčių santykiniu

¹ Žr. pvz.: ŠVEDAS, Gintaras. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. *Teisė*, 2008, Nr. 74, p. 7-8.

² Žr. pvz.: VINOGRADOFF, Paul. *Outlines of Historical Jurisprudence: The Jurisprudence of the Greek City*, vol. 2. Oxford: „Oxford University Press“, 1922, p. 139-140; D'ANGELO, S. *Jus Digestorum*, vol. 1. Pars Generalis. Rome: 1927, p. 157.

neapibrėžtumu, jų norminio turinio priklausomybe nuo interpretatoriaus teisinės sąmonės bei faktinių aplinkybių vertinimo *ad hoc*, vartojimas. Kaip išvardintos vertinamųjų požymių savybės dera su teisėtumo ir *nullum crimen sine lege* principais – klausimas, į kurį atsakymo baudžiamosios teisės mokslininkai nerado visą XX amžių ir tebeieško iki šiol.

Be to, baudžiamosios teisės doktrinoje yra užsimenama apie vertinamųjų požymių ir kai kurių kitų teisės principų koreliacijos problemas. Pavyzdžiui, G. Švedas kelia prielaidą dėl vertinamųjų požymių galimo prieštaravimo konstituciniams teisinės valstybės, asmens lygybės prieš įstatymą bei teisėtų lūkesčių principams³. Panašios dvejonės baudžiamosios teisės moksle išreiškiamos ir dėl vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių atitikimo kaltės (*nullum crimen sine culpa*) principui⁴.

Plačiausiai vertinamųjų požymių problematika nagrinėjama Rusijos baudžiamosios teisės doktrinoje, iš kurios yra perimtas ir *vertinamojo požymio* terminas (*rus. – оценочный признак*). Moksliniai šaltiniai rodo, kad pirmasis šį terminą pavartojo S. Vilnianskis (*rus. – С. Вильнянский*)⁵ – 1956 metais. Nors *vertinamojo požymio* terminas kilęs iš teisės teorijos, tai nesutrukdė jam sėkmingai adaptuotis ir atskirose teisės šakose, tarp jų – baudžiamojoje teisėje. Be S. Vilnianskio vertinamųjų požymių problema domėjosi A. Traininas (*rus. А. Н. Трайнин*), T. Kašanina (*rus. Т. Кашанина*), V. Piteckis (*rus. В. Питецкий*), V. Kudriavcevas (*rus. В. Кудрявцев*), A. Naumovas (*rus. А. Наумов*), J. Braininas (*rus. Я. Брайнин*), J. Vasiljeva (*rus. Я. Васильева*), E. Kobzeva (*rus. Е. Кобзева*), O. Šumilina (*rus. О. Шумилина*), A. Malinovskis (*rus. А. Малиновский*) ir kt.

Lietuvos baudžiamosios teisės tradicija, kaip ir didžiosios dalies buvusios SSRS valstybių, yra perėmusi vertinamojo požymio terminą. Kartu

³ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 57.

⁴ Žr. pvz.: FEDOSIUK, Oleg. Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika: ar baudžiamojoje teisėje reikalinga ši norma. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 275; VOSYLIŪTĖ, Andželika. Vagystę kvalifikuojančio požymio – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2010, Nr. 75, p. 62-63.

⁵ ВИЛЬНЯНСКИЙ, С. Применение норм советского права. *Ученые записки Харьковского юридического института*. Вып. 7. Харьков, 1956. p. 3.

pastebėtina, kad vertinamųjų požymių problematika nėra susijusi vien su Lietuvos, Rusijos ar kitų atskirų valstybių baudžiamosios teisės mokslu, o yra platesnio pobūdžio. Tai patvirtina plati Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencija Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (*Žin.*, 2011, Nr. 156-7390) (toliau – EŽTK) 7 straipsnio („Nėra bausmės be įstatymo“) bylose⁶. Išanalizavus EŽTT jurisprudenciją, akivaizdu, kad vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių problematika, tiesa – kitais pavadinimais ir formomis, yra palietusi daugelį Kontinentinės teisės sistemos valstybių baudžiamosios teisės doktrinų. Pavyzdžiui, kaip pastebi lyginamosios baudžiamosios teisės korifėjus – prancūzas J. Pradel: „Tokios doktrinoje vadinamos „atviro tipo“ sąvokos teikia erdvės labai (netgi per daug) plačiai teisėjo nuožiūrai. Štai kodėl doktrina visą laiką buvo itin santūri „atvirų tipų“ atžvilgiu, – taip buvo, pavyzdžiui, rengiant Lotynų Amerikos šalims būdingą baudžiamąjį kodeksą“⁷.

Nepaisant ne itin plataus vertinamojo požymio termino paplitimo Vakarų Europos baudžiamosios teisės doktrinoje, jo pasirinkimas aptariamam reiškiniui apibūdinti Lietuvos baudžiamojoje teisėje laikytinas logiškai pagrįstu. *Vertinimas* yra universalus terminas, kuris vartojamas daugelyje mokslų: politikoje, vadyboje ir administravime, matematikoje, informatikoje, medicinoje ir pan. Nagrinėjamai tematikai šalia teisinės pačios svarbiausios yra aksiologinė ir lituanistinė *vertinimo* sampratos. Nors kiekviena atskira *vertinimo* samprata pasižymi specifika, visiems *vertinimams* bendra tai, jog jie parodo, kuo *vertinimo* dalykas yra reikšmingas be savo objektyvių ir tiksliai išmatuojamų matmenų.

Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, kaip rodo atlikto tyrimo rezultatai, įtvirtinti daugiau nei pusėje visų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (*Žin.*, 2000, Nr. 89-2741) (toliau – BK) specialiosios dalies straipsnių. Nepaisant to, Lietuvos baudžiamosios teisės doktrina

⁶ Žr. pvz.: EŽTT sprendimus: 2004 m. vasario 17 d. sprendimas byloje *Maestri prieš Italiją*; 2001 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Feldek prieš Slovakiją*; 2001 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *Streletz, Kessler and Krenz prieš Vokietiją*; 1996 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Cantoni prieš Prancūziją* ir pan.

⁷ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: „Eugrimas“, 2001, p. 101.

vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aspektu yra itin skurdi – bendraja šių požymių problematika nėra parašyta nė vieno atskiro mokslinio straipsnio⁸. Daugiau nei keletą pastraipų vertinamųjų požymių problematikai baudžiamojoje teisėje savo moksliniuose veikaluose yra skyrę M. Apanavičius su V. Pavilioniu⁹, G. Švedas¹⁰, A. Pikelis¹¹, V. Mikelėnas¹² (tiesa, šis autorius baudžiamosios teisės problematiką paliečia tik iš dalies), S. Bikelis savo disertacijoje¹³ ir kai kurie kiti autoriai. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad G. Švedas yra vienintelis iš Lietuvos mokslininkų pabandęs empiriškai suskaičiuoti vertinamuosius požymius BK nusikalstamų veikų sudėtyse¹⁴.

Paprastai Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių tematikos gvildenimas apsiriboja tik konkrečių nusikalstamų veikų sudėčių požymių analize. Atskirus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius yra analizavę: R. Aliukonienė (*staiga labai susijaudinus; kankindamas ar kitaip itin žiauriai*), A. Vosyliūtė (*didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės*), O. Fedosiuk (*didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams savavaldžiavimo sudėtyje*), L. Pakštaitis (*didelė žala piktnaudžiavimo sudėtyje*), E. Gruodytė (viešosios tvarkos pažeidimo sudėties vertinamieji požymiai), T. Girdenis (*didelė žala piktnaudžiavimo sudėtyje*), K. Grinevičiūtė (*žiaurus elgesys su vaiku*)¹⁵ ir kt.

⁸ *Past.* – neskaitant prokuroro G. Bučiūno dviejų puslapių publikacijos „Vertinamųjų požymių turinys“ 2007 m. Lietuvos policijos žurnale, kurioje vertinamųjų požymių sampratos tema paliečiama vos keliais sakiniais [BUČIŪNAS, Gediminas. Vertinamųjų požymių turinys. *Lietuvos policijos žurnalas*. Kaunas: Policijos departamentas, 2007, Nr. 1, p. 12-13].

⁹ APANAVIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 68-70.

¹⁰ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 57, 87-88; ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamojo įstatymo dispozicijų konstravimo problemos. *Teisė*, 1991, Nr. 25, p. 21.

¹¹ PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 69-88.

¹² MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas. *Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: „Justitia“, 1999, p. 153-154.

¹³ BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 27-28.

¹⁴ Žr. ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 57.

¹⁵ Žr. disertacijoje naudotų šaltinių sąrašą.

Dalies mokslininkų tarpe paplitusi nuomonė, kad Lietuvoje yra gilios teisinės tradicijos, bet vis dar „nenusistovėjusi“ teisinė sistema¹⁶. Tai gali būti viena iš priežasčių, kodėl daugiausia iš Rusijos baudžiamosios teisės mokslo perimtos ir tris – keturis dešimtmečius nepakitusios nusikalstamos veikos sudėties požymio koncepcijos pagrindinės dogmos traktuojamos kaip „nepajudinamos“. Vis dėlto per paminėtą laikotarpį iš esmės pakito ne tik Lietuvos politinė terpė, bet ir didžioji dalis jos teisinės bazės, dėl ko nauji nusikalstamos veikos sudėties požymio ir atskirų jo rūšių (tarp jų – *vertinamųjų požymių*) teoriniai tyrimai yra būtini.

Taip pat pabrėžtina, kad tiriamoji problema jokių būdu nėra vien teorinio lygmens. Kaip rodo atliktas tyrimas, vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių baudžiamajame įstatyme kasmet sparčiai daugėja – pastaruoju metu šią tendenciją labiausiai nulemia ES teisės aktų įgyvendinimas.

Įstatymų leidybos prasme vertinamųjų požymių teorijos nesuvokimas arba netinkamas suvokimas turi tiesioginę įtaką teisės spragų atsiradimui baudžiamajame įstatyme, taip pat naujų normų neatitikimui konstituciniams teisėtumo ir *nullum crimen sine lege* principams, o kartu ir EŽTK 7 straipsniui bei EŽTT suformuluotai jurisprudencijai. Nors kol kas tokio precedento prieš Lietuvą dar nėra buvę¹⁷, bet daliai kitų Europos valstybių jau yra tekę atlyginti pareiškėjams žalą dėl nepakankamai tikslių ar aiškių baudžiamojo įstatymo nuostatų.

Vertinamojo požymio terminas tiesiogiai vartojamas Lietuvos teismų baudžiamųjų bylų praktikoje, kur taip pat yra suformuluotos specifinės jo inkriminavimo taisyklės. Pagal LAT, inkriminuojant vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, ne tik būtina jį išsamiai pagrįsti, susiejant su konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis, bet ir *ad hoc* nurodyti jo turinio

¹⁶ Žr. pvz.: BAKŠEVIČIENĖ, Rūta Teisės vertinimo suvokimas Lietuvoje: istorinės prieigos, šiandienė situacija, ateities gairės. *Teisė*, 2004, Nr. 50, p. 23; LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(4), p. 1348.

¹⁷ Žr. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos susistemintą apžvalgą bylų prieš Lietuvą, kuriose EŽTT nustatė EŽTK pažeidimą (-us). Prieiga internete: http://www.tm.lt/dok/EZTT/APZVALGOS_pazeidimai_2013-07-11.pdf

atskleidimo kriterijus. Be to, jeigu įstatymų leidėjas baudžiamajai atsakomybei kilti yra nustatęs tam tikrą vertinamąjį nusikaltimo sudėties požymį, tai veikoje ar jos padariniuose nustačius šį požymį, jo specifikos pagrindu pripažinti veiką mažareikšme negalima. Nepaisant to, teismų praktikoje išvestų taisyklių laikymasis atskirose bylose nėra suabsoliutinamas, kadangi nesugebama identifikuoti taikomo nusikalstamos veikos sudėties požymio pobūdžio. Iš to seka, kad vertinamasis požymis galutiniame teismo sprendime nėra išsamiai pagrindžiamas, o tai gali lemti netinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą arba esminį baudžiamojo proceso pažeidimą (vieni apeliacinio ir kasacinio skundų pagrindų).

Atsižvelgiant į tai, disertacijoje sisteminama tarptautinė ir nacionalinė teismų praktika vertinamųjų požymių bylose, daromi apibendrinimai, o jų pagrindu pateikiami siūlymai ir rekomendacijos įstatymų leidėjui, teismams (taip pat prokuratūrai, ikiteisminio tyrimo institucijoms) ir valstybės atstovams, derinantiems ES teisės aktų projektus bendrose darbo grupėse, siekiant išspręsti vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kontekste egzistuojančias praktines problemas.

Tyrimo objektas. Tyrimo objektą apibūdina disertacijos temos pavadinimas – vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Vertinamieji požymiai – tarpdisciplininė ir teisės požiūriu tarpšakinė kategorija. Atsižvelgiant į tai, tyrimas siejamas su materialiąja baudžiamąja teise, fakultatyviai pasiremiant logikos, lingvistikos, bendrojo mokslo apie teisę disciplinų, taip pat baudžiamojo proceso teisės, nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir keleto kitų teisės šakų ar jų institutų bei atitinkamų doktrinų žiniomis.

Vertinamieji požymiai baudžiamosios teisės šakoje vartojami ne viename jos institute. Šio tyrimo ribos griežtai apibrėžtos – analizuoti tik nusikalstamų veikų sudėtyse egzistuojantys vertinamieji požymiai. Dėl tos priežasties tyrimas neapima tų vertinamųjų požymių, kurie nors ir įtvirtinti baudžiamajame įstatyme, bet nėra nusikalstamų veikų sudėčių požymiai (pavyzdžiui, baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes ar specialias

atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas numatantys vertinamieji požymiai¹⁸). Apibrėžiant tyrimo ribas kitu aspektu – tyrimas orientuotas ne į visus nusikalstamos veikos sudėties požymius, o tik į vieną iš daugelio jų rūšių – *vertinamuosius*.

Tyrimo dalykas. Tyrimo dalykas yra vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių samprata, kūrimas, reglamentavimas ir taikymas baudžiamojoje justicijoje. Disertacijos dėstomąją dalį pradėjus nuo bendrosios vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių sampratos pateikimo, toliau tyrimas orientuotas į Lietuvos baudžiamosios teisės atvejo analizę. Tarptautinis ir užsienio šalių reglamentavimas, teisėkūra ir taikymas dėl griežtų formalių reikalavimų disertacijos turinio apimčiai daugiausia analizuoti lyginamuoju aspektu.

Baudžiamojo įstatymo veikimas nėra vienalytis, o atskiros jo kryptys nėra vienodai susijusios su darbo tematika. Tyrimo dalykas siejamas su baudžiamojo įstatymo represine funkcija. Šią specifinę tyrimo kryptį nulemia vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių pobūdis – pastarųjų norminis turinys detalai atsiskleidžia tik juos taikant baudžiamojoje justicijoje – vertinant faktines bylos aplinkybes *ad hoc*. Dėl tos priežasties, nors prevencinė baudžiamojo įstatymo veikimo funkcija (kiek tai yra susiję su vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais) darbe nėra eliminuojama, jai tenka fakultatyvus vaidmuo.

Atsižvelgiant į vieną iš esminių vertinamųjų požymių savybių – norminio turinio atskleidimą *ad hoc*, tyrimo dalykas apima ir jų inkriminavimo aspektus. Nusikalstamos veikos sudėties inkriminavimas, kaip ir su juo tiesiogiai sąveikaujantis nusikalstamos veikos kvalifikavimas, – kompleksiniai tarpšakiniai institutai, susiję ne tik su materialine baudžiamąja teise, bet ir su

¹⁸ Pavyzdžiui, *veikos mažareikšmiškumo* vertinamasis požymis, įtvirtintas BK 37 straipsnyje („Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo“); *svarbios informacijos apie rengiamą valstybės perversmą* vertinamasis požymis, numatytas BK 114 straipsnio („Valstybės perversmas“) 3 dalyje ir pan.

kitomis teisės šakomis, o ypač baudžiamuoju procesu¹⁹. Atitinkama kryptimi orientuotas ir tyrimo dalykas.

Vis dėlto derėtų atkreipti dėmesį, kad suformuluotas temos pavadinimas nulemia tam tikrą norminio bei faktinio elementų tarpusavio hierarchiją tyrimo krypties aspektu. Nors nusikalstamos veikos kvalifikavimas sietinas tiek su normos turinio atskleidimu, tiek su faktų įvertinimu, tiek jų tarpusavio tapatinimu, tyrimo „atramos taškas“ yra šios triados norminis elementas – t. y. sudėties turinys. Faktai daugiausia analizuoti tik tiek, kiek jie susiję ir padeda atskleisti norminį nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, taip pat tekste pateikiami praktinių pavyzdžių pavidalu.

Tyrimo tikslas. Tyrimo tikslas yra teorinių ir praktinių problemų, susijusių su vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais, identifikavimas, jų įvertinimas ir kompleksinė analizė bei galimų sprendimų ar rekomendacijų pateikimas.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

- 1) pateikti vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio sampratą;
- 2) suformuluoti vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimą;
- 3) ištirti vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raišką ir sklaidą, jų masyvo dinamiką Lietuvos baudžiamajame įstatyme, o lyginamuoju aspektu ir užsienio šalių, tarptautiniuose bei ES teisės šaltiniuose;
- 4) išanalizuoti Lietuvos baudžiamajoje justicijoje dažniausiai taikomų nusikalstamų veikų sudėčių vertinamųjų požymių turinį; identifikuoti jų turinio atskleidimo kriterijus;
- 5) atskleisti pagrindines vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kūrimo ir taikymo tendencijas Lietuvos baudžiamajoje teisėje ir įvertinti jų perspektyvas;

¹⁹ BIELIŪNAS, Egidijus. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 2008, Nr. 69, p. 11.

- 6) pateikti identifikuotų teorinių ir praktinių problemų, siejamų su vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais, galimus sprendimus ir (ar) rekomendacijas.

Tyrimo šaltiniai. Pagrindinis tyrimo šaltinis yra Lietuvos baudžiamasis įstatymas. Taip pat remtasi kitais Lietuvos Respublikos teisės aktais (Lietuvos Respublikos Konstitucija (*Žin.*, 1992, Nr. 33-1014) (toliau – Konstitucija), įstatymais, poįstatyminiais teisės aktais), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) doktrina, įvairiais Jungtinių Tautų, Europos Tarybos, Europos Sąjungos (toliau – ES) ir užsienio šalių teisės aktais. Be galiojančių teisės aktų didelis dėmesys skirtas BK projektų ir jų lydymųjų dokumentų analizei.

Vienas iš pačių svarbiausių tyrimo šaltinių – tarptautinių ir nacionalinių teismų jurisprudencija, kuri kiekybine prasme sudaro apie pusę viso disertacijoje panaudotų šaltinių sąrašo. Tarptautinėje plotmėje didžiausias dėmesys skirtas EŽTT jurisprudencijai, o Tarptautinio Baudžiamojo Teismo (toliau – TBT) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija tirta lyginamuoju aspektu. Tarp nacionalinių teismų didžiausias dėmesys skirtas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT), formuojančio vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus²⁰, nutartims. Taip pat analizuota Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų ir apylinkių teismų praktika.

Be teisės aktų ir teismų jurisprudencijos darbe remtasi specialiaja užsienio ir Lietuvos mokslininkų literatūra. Tarp užsienio autorių didžiausią dalį užima Rusijos (pavyzdžiui, V. Piteckis (*rus. В. Питецкий*), V. Kudriavcevas (*rus. В. Кудрявцев*), O. Šumilina (*rus. О. Шумилина*) ir kt.), Vokietijos (pavyzdžiui, J. Wessels, E. Wolf, G. Hegel ir kt.) ir Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) (pavyzdžiui, B. Van Schaak, Z. Price, J. Samaha ir kt.) mokslininkai. Kaip itin autoritetinga traktuota prancūzo J. Pradel pozicija analizuojama tematika. Iš Lietuvos materialinės baudžiamosios teisės autorių daugiausia remtasi G. Švedo, E. Bieliūno, J. Prapiesčio, V.

²⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (*Žin.*, 2002, Nr. 17-649) 23 straipsnio 2 dalis.

Pavilionio, M. Apanavičiaus, V. Piesliako, O. Fedosiuk, A. Abramavičiaus ir kt. moksliniais darbais. Tarp kitų teisės šakų specialistų išskirtini E. Kūrio, V. Mikelėno, G. Lastauskienės, R. Bakševičienės ir kt. moksliniai veikalai disertacijoje nagrinėjama tematika.

Tyrimo metodai. Darbo siekis kompleksiškai išanalizuoti vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius nulėmė, kad jame naudoti įvairūs moksliniai tyrimo metodai: *loginis – analitinis, lyginamasis, kalbotyros, sisteminis, istorinis, teleologinis* ir kt.

Loginis – analitinis metodas darbe naudotas plačiausiai – atlikta teisės aktų, teismų praktikos, mokslinės literatūros analizė. Atrinkti tik patys aktualiausi temai šaltiniai, išskirtos ir panaudotos esminės jų nuostatos ir ištraukos. *Loginio – analitinio* metodo dėka tekste daryti apibendrinimai, visi vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai klasifikuoti į atskiras grupes, suformuluotas vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimas, o disertacijos pabaigoje bendrosios tyrimo išvados.

Lyginamasis metodas naudotas lyginant tarpusavyje nacionalinės ir tarptautinės teisės šaltinius; galiojantį ir netekusį galios teisinį reguliavimą, teisės aktų projektus; atskirų vertinamųjų požymių lingvistinių konstrukcijų raišką; skirtingų mokslininkų idėjas ir pan.

Kalbotyros metodu tirta išorinė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių pusė – jų lingvistinė konstrukcija. *Kalbotyros* metodas skaidomas į *morfologinį* ir *sintaksinį* metodus. *Morfologinis* metodas naudotas tiriant vertinamuosius požymius sudarančių žodžių sandarą ir darybą. Šio metodo pagalba taip pat padarytos reikšmingos išvados – pavyzdžiui, kad nusikalstamos veikos sudėties požymių formuluočių vertinamasis pobūdis dažniausiai susijęs su *kokybinių būdvardžių* vartojimu jose. *Sintaksės* metodas taikytas, tiriant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio terminą sudarančių žodžių tarpusavio ryšius.

Sisteminis metodas naudotas, tiriant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių visumą (masyvą). Tokiu būdu tirtos visos be išimties nusikalstamų veikų sudėtys, įtvirtintos BK. Sisteminio metodo pagrindu

išvedamos pagrindinės vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kūrimo ir taikymo tendencijos, įvertinamos perspektyvos Lietuvos baudžiamosios teisės sistemos kontekste.

Tyrimui ne mažiau svarbūs *istorinis* ir *teleologinis* metodai. *Istorinis* metodas padėjo išanalizuoti vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio kilmę ir evoliuciją, *nullum crimen sine lege* principo raidą ir pan. Tuo tarpu *teleologinis* metodas naudotas tiriant BK pataisų projektų lydimočius dokumentus ir jų pagalba interpretuojant vertinamųjų požymių turinį.

Darbo mokslinis naujumas. Disertacijoje pirmą kartą Lietuvos baudžiamosios teisės moksle sistemiškai ir kompleksiškai nagrinėjama vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių tema. Atskiri vertinamieji požymiai mokslininkų publikacijose minimi neretai, tačiau tik tiek, kiek tai liečia analizuojamų specifinių nusikalstamų veikų sudėčių turinį, ir paprastai ne itin tiksliai suvokiant šių požymių vartojimo prasmę²¹.

Pagrindinės tezės vertinamųjų požymių kontekste tiek doktrinoje, tiek iš jos persikėlusios į teismų praktiką išliko nepakitusios nuo M. Apanavičiaus ir V. Pavilionio 1980 m. išleisto leidinio „Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai“²² laikų, kuriame nepilnai trijų puslapių apimtyje paaiškinami vertinamųjų ir pastovių sudėties požymių skirtumai, atskleidžiama dalis vertinamųjų požymių savybių, akcentuojama pagrindinė jų vartojimo baudžiamajame įstatyme priežastis, pateikiama keletas vertinamojo pobūdžio lingvistinių konstrukcijų pavyzdžių. Po to laiko kiek plačiau vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius savo publikacijose aprašė vos keletas Lietuvos autorių, tarp kurių paminėtinas G. Švedas, baudžiamosios politikos kontekste nuosekliai primenantis apie egzistuojančią vertinamųjų požymių

²¹ Pavyzdžiui, G. Bučiūnas skambiai pavadinęs savo dviejų puslapių publikaciją Lietuvos policijos žurnale – „Vertinamųjų požymių turinys“, apsiriboja vos kelių vertinamųjų požymių turinio trumpu komentaru, o bendro vertinamųjų požymių turinio apskritai neanalizuoja, išskyrus pateiktus du ne visai tikslius ir logiškai pagrįstus teiginius: „*Tas aplinkybes, kurios keičia šių požymių turinį, vertina tyrėjas, prokuroras, teismas. Todėl šie požymiai vadinami vertinamaisiais požymiais arba vertinamaisiais kriterijais*“ [BUČIŪNAS, Gediminas. Vertinamųjų požymių turinys. Lietuvos policijos žurnalas. Kaunas: Policijos departamentas, 2007, Nr. 1, p. 12].

²² APANA VIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 68-70.

problematiką²³. Kita vertus, Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų publikacijų vertinamųjų požymių tema trūkumas yra savaimė suprantamas, kadangi net ir užsienio literatūroje tvirtesnę temos analizės atramą surasti yra sunku, o ten egzistuojanti vertinamųjų požymių samprata taip pat nėra nusistovėjusi ar net prieštaringa ir iš esmės priklauso nuo konteksto – t. y. atskiros užsienio valstybės baudžiamosios teisės sistemos.

Akcentuotieji aspektai rodo mokslinių dogmų vertinamųjų požymių tema sisteminės peržiūros, o kartu galimo jų atnaujinimo ir (ar) papildymo poreikį. Šią prielaidą nebyliai patvirtina faktas, kad Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje iki šiol nėra pateikta vieningo ir nusistovėjusio vertinamojo požymio apibrėžimo. Suvokiant analizuojamos temos teorijos kritinę būklę ir sudėtingą problematiką, disertacija visų pirma orientuota į žinių apie vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius sukaupimą, sisteminimą ir nuoseklios jų sampratos, atitinkančios egzistuojančią Lietuvos teisinę bazę, suformavimą.

Mokslinį darbo naujumą lemia ir gynimui teikiamos principinės nuostatos bei teiginiai, kurie pirmą kartą pagrindžiami arba naujai argumentuojami ir atskleidžiami.

Praktinė darbo reikšmė. Dėl disertacijos tyrimo kompleksiško pobūdžio adresatai, kuriems gali būti naudingi jo rezultatai, taip pat yra labai įvairūs. Visų pirma disertacija turėtų būti reikšminga teisėkūros subjektams, konstruojantiems nusikalstamų veikų sudėtis. Antrojoje disertacijos dėstymo dalyje susistemintos žinios apie vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raišką ir sklaidą BK turėtų pasitarnauti, ieškant optimalios pusiausvyros tarp formaliųjų ir vertinamųjų požymių sudėtyse, nuoseklumo baudžiamojo įstatymo formuluočių vartojime, be to, optimizuojant autentiško aiškinimo būdus BK specialiojoje dalyje ir pan.

²³ Žr. ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamojo įstatymo dispozicijų konstravimo problemos. *Teisė*, 1991, Nr. 25; ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006; ŠVEDAS, Gintaras; PRAPIESTIS, Jonas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011; ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, Nr. 82.

Priėjus prie išvados, kad vienas svarbiausių veiksnių, skatinančių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių masyvo augimą BK, yra ES teisė, disertacijos ketvirtojoje dėstymo dalyje pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai dėl jos perkėlimo į nacionalinę baudžiamąją teisę. Atitinkamai dėl tos priežasties tyrimas turėtų būti svarbus tiek Lietuvos atstovams, derinantiems ES teisės aktų projektus, tiek ir specialistams, įgyvendinantiems jau priimtus ES teisės aktus.

Tyrimo rezultatų reikšmė turėtų būti didžiausia baudžiamajai justicijai. Šis mokslinis darbas galėtų tapti metodine medžiaga teisėjams, prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams, inkriminuojančioms atskirus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, taip pat asmenims, palaikantiems kaltinimą privataus kaltinimo byloje. Susistemintoje medžiagoje atkreipiamas dėmesys į esminius vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių inkriminavimo ypatumus, akcentuojamos baudžiamojoje justicijoje pasitaikančios tokių požymių inkriminavimo klaidos, taip pat galimos procesinės šių klaidų pasekmės. Disertacija turėtų būti reikšminga, ugdant teisėsaugos pareigūnų teisinę sąmonę vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių taikymo aspektu, taip sumažinant atskirų teisės taikymo subjektų teisinio sąmoningumo skirtumą, profesionalumo ir sąžiningumo stokojimo veiksnių nulemtą praktinę temos problematiką.

Disertacija turėtų būti svarbi ir baudžiamosios teisės mokslui. Ji galėtų būti naudojama mokymo procese, dėstant baudžiamosios teisės bendrosios ir specialiosios dalies, taip pat nusikalstamų veikų kvalifikavimo disciplinas. Šio tyrimo adresatas taip pat yra kiekvienas paprastas asmuo, besidomintis nusikalstamų veikų aprašymu baudžiamajame įstatyme.

Disertacijos ginamieji teiginiai

1. *Vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis* – tai baudžiamajame įstatyme ir jurisprudencijoje universaliais kriterijais neapibrėžtas nusikalstamos veikos sudėties požymis, kurio kintantis norminis turinys išgaunamas remiantis ne vien jį nustatančio įstatymo tekstu ir (ar) jurisprudencija, bet ir vertinamų faktų kontekste *ad hoc* jį interpretuojančio subjekto teisine sąmone.
2. Šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra neišvengiami ir neprieštarauja *nullum crimen sine lege* principui. Tačiau nusikalstamų veikų sudėtyse jie turi būti vartojami tik tais atvejais, kai požymio turinio formalizavimas sudėtyje yra teisės technikos požiūriu neįmanomas ir (arba) neracionalus.
3. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse pasižymi šiomis pagrindinėmis charakteristikomis: plačia sklaida, sparčiu augimu, taip pat nuoseklumo ir sistemiškumo stoka.
4. Inkriminuojant vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, būtinas detalus procesinis jo pagrindimas – ne tik susiejant su teisiškai vertinamomis konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis, bet ir nurodant požymio turinio atskleidimo kriterijus.
5. Didžioji dalis identifikuotų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių šiai požymių rūšiai gali būti priskiriami tik sąlyginai dėl išryškėjusios teismų praktikos krypties sieti jų turinį su tam tikrais empiriniais ir nekintamais šablonais.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Disertantas parengė keturis mokslinius straipsnius, susijusius su šioje disertacijoje nagrinėjama tematika. Trys iš jų buvo publikuoti Vilniaus universiteto Teisės fakulteto periodiniame mokslo leidinyje „Teisė“ (2008 – 2012 m.), vienas anglų kalba – Kauno technologijos universiteto mokslo žurnale „Socialiniai mokslai“ (2012 m.).

Atlikto tyrimo rezultatais buvo aktyviai naudojamosi vedant mokymo disciplinų – „Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis“, „Nusikalstamų veikų

kvalifikavimo problemos“ ir „Baudžiamoji atsakomybė už atskiras nusikaltimų rūšis“ seminarus dieninio skyriaus II, IV ir V kurso studentams Vilniaus universiteto Teisės fakultete, taip pat vadovaujant jų kursiniams darbams (2009 – 2013 m.), rengiant ir derinant baudžiamojo įstatymo pataisų projektus (2010 – 2012 m.)²⁴.

Darbo struktūra. Darbą sudaro titulinis lapas, turinys, santrumpų ir paaiškinimų sąrašas, įvadas, keturios dėstymo dalys, išvados, naudotų šaltinių sąrašas ir disertanto mokslinių publikacijų sąrašas.

Atlikto tyrimo rezultatai pristatomi darbo dėstyme, kurį sudaro keturios savarankiškos dalys. Pirmojoje dėstymo dalyje atskleidžiama vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata: kilmė, vystymosi genezė, lingvistinis, aksiologinis ir teisinis pradai, vartojimo teisėkūroje priežastys ir veiksniai, santykis su *nullum crimen sine lege* principu, identifikuojamos ir detaliai ištiriamos pagrindinės vertinamojo požymio savybės ir pan. Jų pagrindu suformuluojamas vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimas.

Antrojoje dėstymo dalyje analizuojama vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška ir sklaida pirminiuose baudžiamosios teisės šaltiniuose, išskirtinai akcentuojant Lietuvos baudžiamąjį įstatymą. Šios dalies pirmajame skyriuje atskleidžiama vertinamųjų požymių identifikavimo problema. Po to, naudojant įvairius tyrimo kriterijus ir metodus, analizuojama vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška ir sklaida BK: 1) pagal vertinamųjų požymių identifikavimo šaltinį; 2) pagal jų lingvistinę konstrukciją; 3) pagal vertinimo pobūdį ir laipsnį; 4) pagal nusikalstamos veikos sudėties struktūrinius komponentus; 5) pagal BK specialiosios dalies skyrius ir straipsnius. Šios dėstymo dalies antrojo skyriaus pabaigoje atskleidžiami ir analizuojami autentiško vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aiškinimo atvejai. Trečiajame skyriuje tiriama vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiškos ir sklaidos dinamika – ištirtos

²⁴ Žr. pvz.: 2011 m. lapkričio 28 d. Teisingumo ministerijos pateiktą Baudžiamojo kodekso papildymo 292¹ straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-3895 aiškinamąjį raštą.

visos BK pataisos, be to, aktuali BK redakcija lyginta su 1961 m. Lietuvos BK. Antrosios dėstymo dalies pabaigoje vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška ir sklaida lyginamuoju aspektu tirta Rusijos, Prancūzijos ir Vokietijos baudžiamuosiuose įstatymuose, tarptautinės ir ES teisės aktuose.

Trečiojoje dėstymo dalyje analizuoti vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio ypatumai. Šios dėstymo dalies pagrindas – Lietuvos teismų praktika, iš esmės nulemta LAT ir Lietuvos apeliacinio teismo jurisprudencijos. Dėl formalių disertacijos teksto apimties reikalavimų tirti ne išimtinai visi vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, o tik tie, kurie įtvirtinti dažniausiai teismuose taikytose sudėtyse: nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams (BK XXVIII skyrius); nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai (BK XVII ir XVIII skyriai) bei nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų viešajai tvarkai (BK XL skyrius). Tokia tyrimo apimtis, viena vertus, užtikrina jo aktualumą, antra vertus, yra pakankama bendro pobūdžio apibendrinimų išvedimui.

Ketvirtoji dėstymo dalis yra skirta perspektyvinei vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių analizei. Joje analizuoti aktualiausi BK pataisų projektai, jų lydimieji dokumentai, apibendrinama teismų praktika, išvedamos pagrindinės vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kūrimo, reglamentavimo ir taikymo baudžiamosios justicijos praktikoje tendencijos bei perspektyvos Lietuvos baudžiamojame teiseje.

I. VERTINAMOJO NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES POŽYMIŲ SAMPRATA

1. Nusikalstamos veikos sudėties ir jos požymių koncepcija

Kontinentinės teisės sistemos baudžiamoji teisė yra itin formalizuota teisės šaka, kurioje svarbią reikšmę turi teisėtumo ir jį konkretizuojantis *nullum crimen sine lege* principai²⁵. Iš jų kyla viena esminių baudžiamosios atsakomybės nuostatų – padaryta veika privalo atitikti baudžiamajame įstatyme aprašytą nusikalstamos veikos sudėtį (*lot. corpus delicti*). Ši nuostata numatyta tiesiogiai baudžiamajame įstatyme, dėl to turi norminį pagrindą. Pavyzdžiui, BK 2 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad „pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamąjį įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamąjį nusižengimo sudėtį“. Tuo tarpu BK 33 straipsnio 3 dalyje vartojamas bendresnis, nusikaltimo ir baudžiamąjį nusižengimo sudėčių terminus apjungiantis *nusikalstamos veikos sudėties* terminas – „[...] asmuo gali atsakyti pagal šį kodeksą tik tuo atveju, jeigu padarytoje veikoje yra kitos nusikalstamos veikos sudėtis“.

Nusikalstamos veikos sudėtis, atvirkščiai nei nusikalstama veika²⁶, nėra materialaus gyvenimo reiškiny, o dirbtinis konstruktas – abstrakcijos rezultatas. Kaip pastebi G. Lastauskienė: „nusikaltimo sudėtis yra pavyzdys idealizuojančiojo abstrahavimo, kai tam tikrų požymių pagrindu modeliuojami objektai, neegzistuojantys objektyvioje tikrovėje“²⁷. Kita vertus, nusikalstamos veikos sudėties kilmė ir forma jokių būdu nemenkina jos reikšmės – nusikalstamos veikos sudėtis yra pavojingos veikos priešingumo baudžiamajai

²⁵ Žr. VERŠEKYS, Paulius. *Nullum crimen sine lege* ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, Nr. 85, Vilnius, 2012.

²⁶ *Past.* – BK 10 straipsnyje įtvirtinta: „Nusikalstamos veikos skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus“.

²⁷ LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinis kvalifikavimas formaliosios logikos požiūriu. *Teisė*, 2009, Nr. 73, p. 43

teisei juridinė išraiška²⁸, o kartu teisinis baudžiamosios atsakomybės pagrindas²⁹.

Nusikalstamos veikos sudėtis, kaip baudžiamosios atsakomybės teisinis pagrindas, nėra vienalytė ir turi keletą pagrindinių veikimo kryptių (kitai – funkcijų³⁰). Iki baudžiamojo įstatymo pažeidimo nusikalstamos veikos sudėtis veikia tik prevenciniame lygmenyje, o pažeidus baudžiamąjį įstatymą, sudėtis taikoma baudžiamojoje justicijoje – taip pasireiškia jos represinis veikimas. BK baudžiamosios teisės mokslininkų paprastai tiriamas tik represiniu aspektu, ignoruojant prevencinį. E. Bieliūnas – vienas iš Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų, kurie atkreipia dėmesį į BK (o kartu ir atskirų nusikalstamų veikų sudėčių) veikimo dvilypumą ir reikšmę: „Šis įstatymas, viena vertus, turi būti visiems pakankamai aiškus, kad galėtų daryti prevencinį poveikį nusikalsti linkusiems asmenims. Kita vertus, kai prireikia taikyti jį tiems asmenims, kurie nusikalstamas veikas vis dėlto padarė, baudžiamoji justicija privalo turėti maksimaliai tikslius tokių veikų teisinio vertinimo standartus kaip būtiną teisingumo įgyvendinimo prielaidą“³¹. Nors disertacijoje didesnis dėmesys skiriamas represiniam nusikalstamos veikos sudėties veikimo aspektui³², nėra ignoruojamas ir prevencinis. Atkreiptinas dėmesys, kad nusikalstamos veikos sudėties tyrimas prevenciniame lygmenyje, nesant jos taikymo praktikos baudžiamojoje justicijoje, tampa vieninteliu būdu išanalizuoti sudėties turinį³³.

²⁸ PIESLIAKAS, Vytautas. *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 32.

²⁹ Tiesa, kaip pastebi V. Piesliakas, nusikalstamos veikos sudėtis nėra pakankamas teisinis pagrindas įgyvendinti baudžiamąją atsakomybę: „Tačiau iš šios išvados neišplaukia, kad nusikalstamos veikos sudėtis yra pakankamas pagrindas įgyvendinti baudžiamąją atsakomybę. [...] už kai kurias veikas įgyvendinti reikia papildomos sąlygos – nukentėjusiojo asmens ar jo teisėto atstovo pareiškimo ar prokuroro reikalavimo“ [PIESLIAKAS, Vytautas. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: „Justitia“, 2006, p. 177].

³⁰ Žr. pvz.: ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 30-34.

³¹ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 114.

³² *Past.* – tą nulemia viena pagrindinių vertinamojo požymio savybių – vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys visapusiškai atsiskleidžia tik jį taikant baudžiamojoje justicijoje, siejant su konkrečiomis faktinėmis bylos aplinkybėmis.

³³ Apie tai plačiau trečiojoje dėstyimo dalyje.

Nusikalstamos veikos sudėtis nėra vienalytis darinys ne tik veikimo, bet ir turinio prasme. Lietuvos mokslinėje literatūroje paplitęs nusikalstamos veikos sudėties apibrėžimas, kad tai yra baudžiamajame įstatyme numatytu objektyvių ir subjektyvių požymių visuma³⁴. Atsižvelgiant į tai, kvalifikuojant veiką kaip nusikalstamą ir traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn, būtina inkriminuoti ne vieną ar dalį konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymių, o jai būdingų požymių visumą.

Nusikalstamos veikos sudėties požymio, kaip ir pačios sudėties, terminas turi norminį pagrindą – baudžiamąjį įstatymą. BK 59 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad „skirdamas bausmę, teismas neatsižvelgia į tokią atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kuri įstatyme numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis“. Tuo tarpu 60 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „skirdamas bausmę, teismas neatsižvelgia į tokią atsakomybę sunkinančią aplinkybę, kuri įstatyme numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis“. Pastebėtina, kad nors paraidžiui BK vartojamas tik *nusikaltimo sudėties požymio* terminas, *nusikalstamos veikos sudėties požymio* terminas, sistemiškai interpretuojant baudžiamojo įstatymo nuostatas, taip pat iš jo kyla.

Be to, šiame kontekste pabrėžtina, kad nei nusikalstamos veikos sudėties, nei jos požymio terminai baudžiamajame įstatyme nėra apibrėžti. Minėtieji terminai apibrėžiami baudžiamosios teisės doktrinoje³⁵, apibendrinus įstatymines nuostatas ir kitų mokslo šakų, pavyzdžiui, logikos ir lingvistikos, sukauptas žinias.

Požymio kategoriją tiria predikatų logika. Predikatų logika yra teorija, tirianti požymio priskyrimo objektui loginę raišką. Pagal šią teoriją teiginį sudaro objektas ir požymis, kuris tam objektui priskiriamas arba nepriskiriamas. Plačiausiąją prasme objektas yra tai, ką galima pavadinti.

³⁴ Žr. pvz.: PAVILONIS, Vladas. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 149.

³⁵ Žr. pvz.: APANAČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 65; PAVILONIS, Vladas. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 145.

Požymis yra tai, kuo objektai yra panašūs arba skiriasi vienas nuo kito³⁶. Remiantis predikatų logikos teorija, požymis yra taip pat ir žymė, kurios pagrindu galima tiek atskirti, tiek ir sutapatinti. Pastebėtina, kad požymis šioje teorijoje dar kitaip vadinamas *predikatu*. Atitinkamai išskiriamos ir požymių rūšys: savybės, santykiai ir pavadinimai (vardai). Predikatų logika tiria tik savybes ir santykius. Šios požymių rūšys viena nuo kitos skiriasi tuo, kad savybę galima priskirti bent vienam objektui, o santykį – mažiausiai dviem.

Atsižvelgiant į logikos dėsnius, analogiškai tiriama ir nusikalstamos veikos sudėtis, kaip tam tikras objektas, kurį sudaro požymių visuma. Nusikalstamos veikos sudėties požymiai paprastai pasireiškia kaip savybės, nes gali būti priskiriami ir vienai atskirai sudėčiai (pavyzdžiui, nusikalstamų padarinių požymis „žmonių sumaištis“ visame BK vartojamas tik vieną kartą – BK 285 straipsnio 1 dalyje „Melagingas pranešimas apie visuomenei gresiantį pavojų ar ištikusią nelaimę“). Tiesa, ši taisyklė turi išimčių, kai nusikalstamos veikos sudėties požymis pasireiškia santykio tarp skirtingų objektų pavidalu (pavyzdžiui, BK 124 straipsnio „Neteisėtas disponavimas informacija, kuri yra valstybės paslaptis“ dispozicijoje vartojamas požymis – „jeigu nebuvo šnipinėjimo požymių“).

Pagal predikatų logikos taisykles galima tirti kiekvieną konkrečią nusikalstamos veikos sudėtį. Pavyzdžiui, vagystės pagrindinę sudėtį (kaip *objektą* pagal predikatų logiką) apibūdina objekto (*nuosavybė*), dalyko (*svetimas turtas*), veikos (*pagrobimas*), padarinių (*materialinė žala*), priežastinio ryšio tarp veikos ir padarinių, subjekto (*fizinis pakaltinamas asmuo nuo 14 metų*) ir kaltės (*tyčia*) požymiai. Visi kartu jie sudaro teisinę prielaidą atitinkamą veiką kvalifikuoti kaip vagystę, o kiekvienas atskirai gali būti ir kitos nusikalstamos veikos sudėties požymis. Pavyzdžiui, svetimas turtas, kaip dalykas, yra priskiriamas ne tik vagystei, bet ir kitoms turtinio pobūdžio nusikalstamosioms veikoms (pavyzdžiui, sukčiavimui, plėšimui ir pan.); pagrobimo veika taip pat yra plėšimo ar šnipinėjimo sudėčių požymis ir kt.

³⁶ PLEČKAITIS, Romanas. *Logikos pagrindai*. Vilnius: „Tyto alba“, 2009, p. 93.

Nusikalstamos veikos sudėtis yra ne tik baudžiamosios atsakomybės, bet ir juridinis nusikalstamos veikos kvalifikavimo pagrindas³⁷. Tai reiškia, kad nusikalstamos veikos sudėtyje įtvirtintų požymių visuma yra būtina kvalifikuoti veiką kaip nusikalstamą. Kitaip sakant, jei sudėtyje yra įtvirtintas konkretus požymis, jis privalo būti inkriminuotas³⁸, kad veiką būtų galima kvalifikuoti pagal tokią sudėtį. Ir atvirkščiai, jei požymio sudėtyje nėra, nereikia jo ir inkriminuoti. Tokiu būdu užtikrinama, kad nusikalstamos veikos sudėtyje esantys požymiai yra ne tik būtini, bet ir pakankami³⁹ nusikalstamos veikos kvalifikavimui.

Nusikalstamos veikos sudėties požymių visuma yra svarbi ne tik nusikalstamos veikos kvalifikavimui, bet ir sudėčių atribojimui. Konkreči nusikalstamos veikos sudėtis, įtvirtinta baudžiamajame įstatyme, turi jai priskirtus požymius, kurių visuma šį objektą atriboja nuo kitų nusikalstamų veikų sudėčių, nuo kitų teisės pažeidimų sudėčių ar kazusų. Idealiu atveju negali būti dviejų identiškų nusikalstamų veikų sudėčių. Viena sudėtis su kita gali nesutapti keliais ar net keliolika požymių, tačiau privalo skirtis bent vienu. Dėl išvardintų priežasčių net ir vienas nusikalstamos veikos sudėties požymis turi atskirą norminį krūvį.

Kita vertus, pabrėžtina ir tai, kad konkrečioje nusikalstamos veikos sudėtyje požymis, sąveikaudamas su kitais jos požymiais, įgyja naują kokybę, kuri neišryškėja, tiriant tokį požymį pavieniui. Dėl tos priežasties, aiškinant nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, būtina atsižvelgti ne tik į jo paties raišką, bet ir į sudėties struktūrą bei vietą baudžiamosios teisės sistemoje

³⁷ Žr. pvz.: APANAVIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 56.

³⁸ *Past.* – išimtis alternatyviųjų sudėties požymių atveju.

³⁹ *Past.* – pakankami kvalifikavimui teisinio standarto prasme. Pavyzdžiui, baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių atveju (būtinoji gintis; būtinasis reikalingumas ir pan.) veikos kvalifikavimui reikšmingi ir papildomi požymiai, tiesiogiai neįtvirtinti sudėtyje. Kaip šiame kontekste pastebi V. Piesliakas: „Tam tikrų veikų, formaliai atitinkančių BK numatyto nusikaltimo požymius, priskyrimo prie nenusikalstamų veikų pagrindas yra vieno iš nusikalstamos veikos požymių – veikos pavojingumo nebuvimas“ [PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: „Justitia“, 2008, p. 16].

– kaip atitinkamą nusikalstamos veikos sudėties požymio vartojimo kontekstą⁴⁰.

Nusikalstamos veikos sudėtis pagal ją sudarančių požymių pobūdį gali būti skaidoma į atskirus struktūrinius elementus (keturnaris skaidymas: *objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė*; arba dvinaris skaidymas: *objektyvieji* ir *subjektyvieji* požymiai). Kaip pastebi V. Piesliakas: „Nusikaltimo sudėties elementai yra tam tikro lygio abstrakcija. Jie įrodinėjami ne tiesiogiai, o per nusikaltimo sudėties požymius, kurie įstatymų leidėjo naudojami nusikaltimo sudėčiai aprašyti. Nusikaltimo sudėties požymiai būtinai priskiriami kuriam nors nusikaltimo sudėties elementui“⁴¹. Be to, nusikalstamos veikos sudėties elementas, priešingai nei požymis, nėra įstatyminis terminas. Kita vertus, elemento reikšmė nėra vien teorinio lygmens, kaip gali pasirodyti iš pirmojo žvilgsnio. Konkretus elementas gali nulemti jį sudarančių požymių turinio atskleidimo ribas⁴².

Atskleidžiant nusikalstamos veikos sudėties ir jos požymio koncepciją, būtina atriboti savarankiškus terminus: *nusikalstamą veiką, nusikalstamos veikos sudėtį, baudžiamosios teisės normą* ir *baudžiamojo įstatymo straipsnį*.

Praktikoje daugiausia problemų kyla, identifikuojant nusikalstamos veikos sudėties ir BK specialiosios dalies straipsnio (ypač jo dispozicijos) santykį. Pabrėžtina, kad nusikalstamos veikos sudėtis ir BK straipsnis nesutampa tiek turinio, tiek formos prasme. Nors dauguma nusikalstamos veikos sudėties požymių iš tiesų yra įtvirtinti baudžiamojo įstatymo straipsnio dispozicijoje (pavyzdžiui, didžioji dalis objektyviosios pusės požymių), kita dalis nepatenka į dispozicijos rėmus ir kyla iš BK bendrosios dalies straipsnių (pavyzdžiui, subjekto fizinio asmens *amžiaus*⁴³ ar *kaltės*⁴⁴ požymiai), BK

⁴⁰ Žr. pvz.: КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Общая теория квалификации преступлений*. Москва: „Юридическая литература“, 1972, p. 111-121.

⁴¹ PIESLIAKAS, Vytautas. *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 36.

⁴² Plačiau apie tai šios dėstymo dalies 3.2. poskyryje.

⁴³ *Past.* – išimtimi gali būti traktuojami BK specialiojoje dalyje įtvirtinti tam tikri *specialaus subjekto* atvejai, kurių žemutinė baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba realiai yra netgi aukštesnė nei numatytoji BK bendrosios dalies 13 straipsnyje. Pavyzdžiui, BK komentare pastebima, kad *dalys nusikalstamų veikų sudėčių sukonstruota taip, kad nusikalstamos veikos subjektui atsakomybę sąlygoja pilnametystė, t. y. už nusikaltimus, numatytus BK 159 str., 160 str., 161 str., 162 str., 261 str., 264 str.*

specialiosios dalies skyriaus pavadinimo (pavyzdžiui, nusikalstamos veikos sudėties *objektas*) arba iš doktrinos (pavyzdžiui, *priežastinio ryšio tarp veikos ir padarinių* požymis; subjekto fizinio asmens *pakaltinamumo* požymis⁴⁵). Lyginamuoju aspektu svarbu atkreipti dėmesį, kad 1961 metų Lietuvos BK (redakcija – *Žin.*, 1982, Nr. 36-400) keletas atskirų nusikalstamų veikų sudėčių požymių buvo įtvirtinti netgi baudžiamojo įstatymo straipsnių sankcijose⁴⁶.

Be to, tam tikrų objektyviosios pusės požymių turinys gali būti atskleistas tik per kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį, jo dalį, punktą arba apskritai kitą teisės aktą – blanketinių dispozicijų atveju. Pavyzdžiui, BK 281 straipsnio 1 dalies dispozicijoje minimos kelių eismo saugumo ar transporto priemonės eksploatavimo taisyklės. Šių taisyklių konkrečios nuostatos nepatenka į baudžiamojo įstatymo straipsnio tekstą, tačiau patenka į nusikalstamos veikos sudėtį ir yra būtinas sudėties požymis, be kurio neįmanomas atitinkamos nusikalstamos veikos kvalifikavimas.

Atsižvelgiant į išdėstytą, konstatuotina, kad baudžiamojo įstatymo straipsnis eksplicitiškai neapima visų nusikalstamos veikos sudėties požymių. Be to, priešingai nei baudžiamojo įstatymo straipsnis, kuris gali turėti aprašymo, nukreipimo ar blanketiškumo požymių, nusikalstamos veikos sudėtis visada yra konkreti, išsami ir išbaigta.

2 d., 307 str. 3 d., 308 str. 2 d., pagal baudžiamąjį įstatymą gali atsakyti ne jaunesnis kaip aštuoniolikos metų asmuo. Be to, asmens galėjimas būti nusikaltimo subjektu atskirais atvejais siejamas su tam tikra įstatymų numatyta pareiga, kurios atsiradimą lemia tai, kad asmuo turi būti sulaukęs daugiau nei aštuoniolikos metų (pvz.: BK 314 str.) [PRAPIESTIS, Jonas. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: „Teisinės informacijos centras“, 2004, p. 100-101].

⁴⁴ *Past.* – atskirais atvejais *kaltės* požymis tiesiogiai nurodomas ir BK specialiosios dalies straipsniuose. Pavyzdžiui, BK 100 straipsnio („Tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis“) dispozicija pradedama taip: „Tas, kas tyčia, vykdydamas ar remdamas [...]“; tuo tarpu naujuosiuose BK 147² („Naudojimasis asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis) ir 189¹ („Neteisėtas praturtėjimas“) straipsniuose vartojama baudžiamosios teisės mokslininkų kontraversiškai vertinama ir kituose specialiosios dalies straipsniuose daugiau nepasitaikanti formulė – *žinodamas arba turėdamas ir galėdamas žinoti*.

⁴⁵ Kaip rašo G. Švedas: „Nors asmens pakaltinamumas yra būtinas nusikalstamos veikos subjekto požymis, jo turinį atskleidžia ne baudžiamasis įstatymas, bet baudžiamosios teisės teorija – tai asmens sugebėjimas suvokti savo veiksmų ar neveikimo esmę ir juos valdyti“ [ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 93].

⁴⁶ Pavyzdžiui, BK 236¹ straipsnio („Neteisėtas karate mokymas“) 1 dalies sankcijoje buvo numatytas *savanaudiško suinteresuotumo* sudėties požymis: „[...] baudžiami laisvės atėmimu iki dvejų metų, arba bauda iki trijų šimtų rublių, o esant savanaudiškam suinteresuotumui, – bauda iki penkių šimtų rublių“.

Nusikalstamos veikos sudėtis nėra tapati ir teisės normai. Derėtų sutikti su M. Apanavičiaus ir V. Pavilionio nuomone: „Teisės norma paliepia nedaryti neigiamų veiksmų. Ji mobilizuoja subjektus, kad jie tinkamai elgtųsi. Kas kita yra sudėtis. Joje nėra kokio nors paliepimo subjektams, ji tik aprašo nusikaltimo požymius, kuriuos būtina nustatyti, traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn“⁴⁷. Kitaip sakant, sudėtis yra tik nusikalstamos veikos požymių aprašymas, tuo tarpu norma nėra deskriptyvaus pobūdžio, be to, kiekybiškai kur kas platesnė, nes apima ne tik subjekto draudžiamą elgesį, tačiau ir tokio elgesio prielaidas bei atsakomybę.

Atriboti nusikalstamos veikos ir jos sudėties požymius taip pat nėra paprasta. Teorijoje vyrauja nuomonė, kad *veika* – tai atitinkamų subjektų veikimas ar neveikimas, objektyvizuotas ir pasireiškiantis išorėje; *nusikalstama veika* – teisei priešinga ir pavojinga veika, sąmoninga ir valinga, uždrausta baudžiamojos įstatymo⁴⁸. Kaip akcentuota, nusikalstama veika – realios tikrovės reiškinys, dėl to ji yra daug dinamiškesnė nei jos juridinis aprašymas – nusikalstamos veikos sudėtis. Kitaip sakant, nusikalstamos veikos sudėtis – tai abstrahuota nusikalstama veika, supaprastintai formalizuota baudžiamajame įstatyme.

Nusikalstama veika, pati savaime pasireiškdamą faktinėmis aplinkybėmis realiame gyvenime, yra sudaryta iš daugybės požymių, iš kurių tik nedidelė dalis yra reikšmingi kvalifikavimui ir kartu, būdami atitinkamai abstrahuoti, yra nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Taigi bendriausiuoju atveju nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra kilę iš nusikalstamos veikos požymių, kuriuos sudaro faktinės aplinkybės. Tiesa, ši tezė turi nemažai išimčių, kai priešingai – faktinių santykių, saugomų baudžiamosios teisės, atsiradimą lemia naujai suformuotos nusikalstamų veikų sudėty. Tai gali lemti įvairios techninės naujovės, ES ir tarptautinės teisės įtaka, taip pat įvairūs

⁴⁷ APANAVIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 56.

⁴⁸ Žr. pvz.: PAVILONIS, Vladas. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 118-119.

simbolinės kriminalizacijos⁴⁹ atvejai ir pan. Kita vertus, labiausiai šias išimtis sąlygoja jau anksčiau tekste akcentuota baudžiamojo įstatymo prevencinė funkcija⁵⁰.

Nusikalstamos veikos sudėties požymiai gali būti įvairiais pagrindais klasifikuojami, o jų rūšių egzistuoja nemažai (konkretus skaičius didžiąja dalimi priklauso nuo vyraujančios baudžiamosios teisės doktrinos). Visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai gali būti klasifikuojami pagal jų šaltinį (požymiai įtvirtinti BK specialiojoje dalyje; bendrojoje dalyje; kylantys iš jurisprudencijos; doktrinos ir pan.); pagal jų realumą: realūs ir tikėtini⁵¹ (pavyzdžiui, BK 257 straipsnyje suformuluotas padarinių požymis: *jeigu dėl to galėjo atsirasti sunkių padarinių*); pagal loginę raišką: *pozityvieji* ir *negatyvieji*⁵² ar pagal priklausymą atitinkamai sudėčiai: nusikalstamos veikos pagrindinės sudėties požymiai; nusikalstamą veiką *kvalifikuojantys* ar *itin kvalifikuojantys* požymiai; nusikalstamą veiką *privilegijuojantys* požymiai ir kt.

Lietuvos baudžiamosios teisės moksle populiariausia nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikacija yra jų skirstymas į *pagrindinius* ir *fakultatyvius (papildomus)*. Tiesa, kaip pastebi A. Abramavičius: „Šis skirstymas yra sąlyginis, kadangi konkrečiai nusikaltimo sudėčiai visi joje nurodyti požymiai yra būtini norint pripažinti veiką nusikaltimu. Tačiau tarp nusikaltimo sudėties požymių yra tokių, kurie būdingi kiekvienai konkrečiai nusikaltimo sudėčiai. Tokie požymiai vadinami pagrindiniais. Kai šių požymių

⁴⁹ Simbolinė kriminalizacija – tai tokia kriminalizacija, kai baudžiamosios teisės instrumentas naudojamas ne turint tikslą apsaugoti ginamą vertybę, o tik siekiant nuraminti visuomenę ir parodyti, kad su atitinkamu reiškiniu yra kovojama baudžiamosios teisės priemonėmis [NESSI, Giuseppe. et al. *Child Labour in a Globalized World*. Hampshire: „Ashgate Publishing Limited“, 2008, p. 321].

⁵⁰ Kaip rašo G. Švedas: „[...] todėl visiškai pagrįsta baudžiamoji atsakomybė už tokias Lietuvoje praktiškai nesutinkamas veikas kaip genocidas, agresija, antikonstitucinių grupių kūrimas ar veikla ir pan.“ [ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 30].

⁵¹ Kitaip – *eventualūs*.

⁵² Absoliuti dauguma baudžiamajame įstatyme įtvirtintų požymių yra *pozityvieji*, kurie įtvirtinti taip, kad išreikštų atitinkamas teigiamas nusikalstamos veikos savybes. Požymiai, išreikšti neigiamomis savybėmis, vadinami *negatyviaisiais*. Nors *negatyvieji* požymiai yra vertingi nusikalstamos veikos kvalifikavimui, tačiau kvalifikuojant veiką negalima remtis vien *negatyviaisiais* požymiais. Dažniausiai šių požymių gramatinė konstrukcija savyje talpina „ne-“ priešdėlį turintį žodį.

nėra, nėra ir bendrosios nusikaltimo sudėties“⁵³. Prie *pagrindinių* nusikalstamos veikos sudėties požymių pagal šią klasifikaciją priskirtini *objekto, veikos, pakaltinamumo, amžiaus*⁵⁴ ir *kaltės* požymiai.

Vis dėlto didžiausias dėmesys privalo būti skiriamas nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikacijoms, kurios tiesiogiai susijusios su nagrinėjama tema (t. y. viena iš klasifikuojamų požymių rūšių yra *vertinamasis požymis*). Tokių klasifikacijų skirtingose baudžiamosios teisės doktrinos egzistuoja keletas: 1) pagal požymio kintamumą laike (stabilumą) visi požymiai gali būti skaidomi į *pastoviuosius* ir *kintamuosius* (šie dar skaidomi į *blanketinius* ir *vertinamuosius*⁵⁵); 2) pagal požymio aprašymą: *deskriptyvūs (aprašomieji)* ir *norminiai (vertinamieji)*⁵⁶; 3) pagal požymio apibrėžtumo lygmenį: *formalūs (tiksliai apibrėžti), neapibrėžti* ir *vertinamieji (vertinamai apibrėžti)*⁵⁷; 4) pagal konkretumo lygmenį: *konkretūs* ir *vertinamieji*⁵⁸ ir pan. Akcentuotina, kad visos paminėtos klasifikacijos iš esmės vienija tas pačias požymių rūšis, tik išskiria skirtingas jų savybes⁵⁹.

Nesigilinant į teorinius diskursus dėl tiksliausios klasifikacijos, toliau tekste pagrindine laikytina nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikacija pagal nusikalstamos veikos sudėties apibrėžtumo lygmenį, t. y. vertinamiesiems nusikalstamos veikos sudėties požymiams pagrindiniu antonimu laikytinas *formalusis nusikalstamos veikos sudėties požymis* (kuris,

⁵³ PAVILONIS, Vladas. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 151.

⁵⁴ Derėtų pastebėti, kad *amžius* ir *pakaltinamumas*, BK įtvirtinus juridinio asmens atsakomybę, *pagrindiniais* požymiais vadintini tik sąlyginai.

⁵⁵ Aptariant požymių klasifikavimą pagal jų kintamumą laike, paminėtina, kad pastovieji požymiai – tokie, kurie nesikeičia, ar mažai keičiasi bėgant laikui. Kitaip sakant, pastovūs požymiai yra tokie, kurie turi griežtą apibrėžtą reikšmę, kuri nesikeičia samprotavimuose. Kintamieji požymiai – priešingai – per juos į teisę patenka vertybės, principai ir emocijos. Kintamieji požymiai dar skaidomi į blanketinius ir vertinamuosius požymius, priklausomai nuo to, ar požymio turinys atskleidžiamas per kitos teisės srities ar teisės akto normas (*past. blanketiniai*), ar turinys atskleidžiamas ikiteisminiame tyrime arba teisme, vertinant konkrečias faktines aplinkybes (*past. vertinamieji*). [Žr.: pvz.: APANAČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 68-69].

⁵⁶ Žr. pvz.: WESSELS, Johannes. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 60-61.

⁵⁷ Žr. pvz.: ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 84-89.

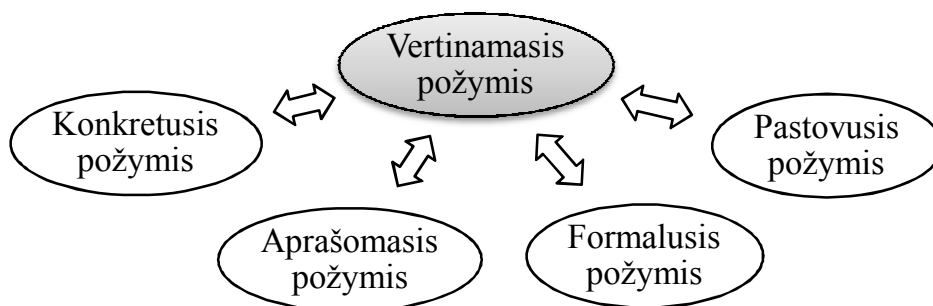
⁵⁸ Žr. pvz.: Kauno apygardos teismo 2011 m. gegužės 30 d. nutartį baudžiamojoje byloje 1A-312-383/2011.

⁵⁹ Žr. 1 paveikslą.

akcentuojant kitas jo savybes, kartu yra deskriptyvus, konkretus ir pastovus). Taip atsižvelgiama į formalųjį materialinės baudžiamosios teisės pobūdį ir vieną pagrindinių teisės normos požymių – formalųjį apibrėžtumą. Be to, ši gradacija vyrauja Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje⁶⁰.

1 paveikslas

Nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšys pagal reikšmę priešingos vertinamiesiems požymiams



Šiame kontekste derėtų akcentuoti, kad nėra tikslo sutapatinti *neapibrėžto* ir *vertinamai apibrėžto* požymių. *Neapibrėžtas* požymis turėtų būti vertinamas kaip teisės spraga, kurią reikia ištaisyti teisėkūros būdu⁶¹, o *vertinamai apibrėžtas* požymis – kaip vienas teisės technikos būdų, įstatymų leidėjui sąmoningai paliekant daugiau diskrecijos laisvės atskleisti požymio turinį teismams ir kitiems teisės taikymo subjektams⁶².

Atsižvelgiant į šiame skyriuje išdėstyta, darytina išvada, kad nusikalstamos veikos sudėtis yra savitą struktūrą turintis baudžiamosios atsakomybės, o kartu ir juridinis nusikalstamos veikos kvalifikavimo pagrindas. Nusikalstamos veikos sudėties struktūrinis komponentas – požymis – tai savarankišką norminį krūvį turintis įstatyminis *minimumas*, kuris reikšmingas nusikalstamos veikos kvalifikavimui ir jos atribojimui nuo kitų.

⁶⁰ Žr. pvz.: JURGAITIS, Ramūnas. Formalieji ir vertinamieji požymiai taikant supaprastintą baudžiamąją procesinę formą. *Jurisprudencija*, 2003, t. 38(30); p. 57-66.

⁶¹ Plačiau apie tai žiūrėti antrosios dėstymo dalies 2.6. poskyrį.

⁶² *Neapibrėžtą* terminą nuo *vertinamojo* atriboja ir dalis baudžiamosios teisės mokslininkų, pavyzdžiui, G. Švedas, J. Prapiestis, M. Girdauskas ir pan. [Žr. pvz.: ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, Nr. 82, p. 22-23; PRAPIESTIS, Jonas; GIRDAUSKAS, Mindaugas. Baudžiamojo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 204-211].

Idealiuoju atveju vienas nusikalstamos veikos sudėties požymis yra būtinas (išimtis – dėl alternatyviųjų požymių sudėtyje), o kartu su kitais sudėties požymiais pakankamas kvalifikuoti veiką kaip nusikalstamą, atriboti ją nuo kitų nusikalstamos veikos sudėčių, kitų teisės pažeidimų sudėčių ar kazusų. Atskleidžiant tokio požymio turinį, privalu jį tirti sąveikoje su kontekstu, nulemtu nusikalstamos veikos sudėties struktūros ir jos vietos baudžiamosios teisės sistemoje.

Mokslinio tyrimo vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių tema poreikis kyla iš paties baudžiamojo įstatymo. BK bendrojoje dalyje įtvirtinta, kad nusikalstamos veikos sudėtis yra vienas teisinių baudžiamosios atsakomybės pagrindų, o iš BK 59 ir 60 straipsnių akivaizdu, kad ir vienas vienintelis sudėties požymis turi norminį krūvį. Nusikalstamos veikos sudėties požymiai patys savaime nėra vienalyčiai ir įvairiais aspektais gali būti klasifikuojami į atskiras grupes. Teoriniame ir praktiniame lygmenyse iš visų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių vienareikšmiškai didžiąją dalį problematikos sudaro vertinamieji požymiai, dėl ko pastarieji verti išsamesnės analizės, paremtos įvairiais mokslinio tyrimo metodais.

2. Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio kilmė ir evoliucija

2.1. Lingvistinis, aksiologinis ir teisinis pradas

Analizuojant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio termino prasmę, daugiausia remtasi trijų skirtingų mokslų – lingvistikos, aksiologijos ir teisės – metodika ir žiniomis. Įvairiapusis tyrimas leidžia atskleisti tiriamojo reiškinių ypatumus, kurie sunkiai pasiekiami izoliuota nuo kitų mokslų analize.

Remiantis sintaksės mokslo⁶³ dėsniais, *vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis* aiškintinas kaip sudėtinis⁶⁴ daiktavardinis⁶⁵

⁶³ Sintaksė – gramatikos dalis, nagrinėjanti žodžių tarpusavio ryšius, sakinių sandarą, jų sudarymo būdus ir taisykles [KNIŪKŠTA, Pranas, et al. *Lietuvių kalbos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1998, p. 225].

⁶⁴ Sudėtinis žodžių junginys – tai toks žodžių junginys, kurį sudaro daugiau nei du savarankiški žodžiai, susiję nemažiau kaip dviem sintaksiniais ryšiais.

⁶⁵ Daiktavardinis junginys, kadangi pagrindinis junginio dėmuo – daiktavardis.

prijungiamuoju sintaksiniu ryšiu susijęs penkiažodis terminas. Pagal J. Džežulskienę, „sudėtiniai terminai pagal pagrindinio dėmens raišką yra daiktavardiniai žodžių junginiai, kurie sudaryti iš pagrindinio dėmens, arba daiktavardinės grupės branduolio, žyminčio daiktą (apibendrinta daikto sąvoka vadinami ir veiksmy, būsenų, ypatybių pavadinimai), ir tą daiktą specifikuojančių modifikatorių, kurie lituanistikoje dar vadinami modifikuojamaisiais žodžiais. Žodžio (ar žodžių) modifikavimas – tai pagrindinio dėmens reikšmės susiaurinimas, išplėtimas ar detalizavimas“⁶⁶.

Aptariamo žodžių junginio pagrindinis narys (dėmuo) yra penktasis žodis – *požymis* (*past.* – pažymimasis žodis) – daiktavardis, išreikštas vardininko linksniu. Visi kiti žodžiai šiame junginyje yra priklausomieji nariai⁶⁷ (*past.* priklausomųjų narių schema: *dalyvis + dalyvis + daiktavardis + daiktavardis*), priklausantys nuo pagrindinio žodžio ir atitinkamai tarpusavyje susiję sintaksiniais ryšiais⁶⁸.

Pastebėtina, kad analizuojamą penkiažodį junginį *vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis* galima išskaidyti į atskirus savarankišką reikšmę turinčius ir prijungiamuoju sintaksiniu ryšiu susijusius žodžių junginius:

- 1) *nusikalstama veika* (pagrindinis dėmuo – *veika*);
- 2) *nusikalstamos veikos sudėtis* (pagrindinis dėmuo – *sudėtis*);
- 3) *nusikalstamos veikos sudėties požymis* (pagrindinis dėmuo – *požymis*).

Itin svarbią reikšmę šiame žodžių junginyje turi ne tik paskutinytis, bet ir pirmasis junginio žodis – *vertinamasis*, kuris vienintelis su pagrindiniu žodžiu susijęs derinimo ryšiu. Visi kiti žodžiai su pagrindiniu žodžiu yra tarpusavyje susiję valdymo ryšiu⁶⁹. Žodis „vertinamasis“ yra įvardžiuotinis

⁶⁶ DŽEŽULSKIENĖ, Judita. Prepozicinė ir postpozicinė modifikacija: trižodžių anglišku ir lietuvišku terminų gretinamoji analizė. *Kalbotyra*, 2010, Nr. 62(3), p. 9.

⁶⁷ Jais atsakoma į klausimą – „koks yra požymis“.

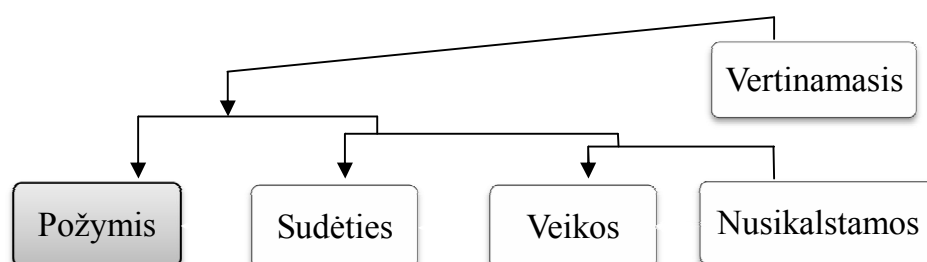
⁶⁸ Žr. 2 paveikslą.

⁶⁹ Remiantis Lietuvių kalbos žinynu, „Derinimas yra toks prijungimo būdas, kai priklausomojo žodžio giminė, skaičius ir linksnis parenkami pagal pagrindinį žodį. Valdymas yra toks prijungimo būdas, kai pagrindinis žodis reikalauja tam tikro priklausomųjų žodžių linksnio arba linksnio su prielinksniu“ [KNIŪKŠTA, Pranas, et al. *Lietuvių kalbos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1998, p. 227].

neveikiamasis dalyvis. Kaip pažymima Lietuvių kalbos žinyne: „Neveikiamosios rūšies dalyviai reiškia daikto ypatybę ar būseną, kylančią iš kito veikėjo veiksmo. Ypatybės turėtojas neveikia, yra pasyvus“⁷⁰. Tuo tarpu įvardžiuotinė dalyvio forma nurodo tam tikrą pagrindinio žodžių junginio dėmens – *požymio* – rūšį.

2 paveikslas

Žodžių junginio „vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis“
sintaksinė struktūra



Dalyvis *vertinamasis* yra sukonstruotas iš veiksmazodžio *vertinti*. Remiantis Lietuvių kalbos žodynu, žodis *vertinti* turi tris pagrindines reikšmes: 1) *spręsti ko vertas, nustatyti kieno vertę*; 2) *nustatyti kainą, piniginę vertę, kainoti*; 3) *pripažinti kieno vertę, reikšmę, branginti, gerbti*⁷¹. Vertinimo terminą specifiniais metodais tiria įvairių sričių specialistai: lituanistai, filosofai, teisininkai ir kt.⁷²

Kalbotyroje vertinimo kategorija sutinkama itin dažnai. Pavyzdžiui, B. Ryvitytė vertinimą supranta kaip „išreikštą kalbančiojo, rašančiojo (adresanto) požiūrį į ką nors kaip pageidaujamą arba nepageidaujamą“⁷³. S. Hunston ir G. Thompson vertinimą apibrėžia kaip „kalbančiojo arba rašančiojo nusistatymą,

⁷⁰ KNIŪKŠTA, Pranas, et al. *Lietuvių kalbos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1998, p. 189.

⁷¹ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

⁷² I. Segalovičienė rašo, kad „vertinimo sąvoka randama daugumoje mokslo krypčių: edukologijoje, medicinoje, politikoje, matematikoje, informatikoje, vadyboje ir administravime ir kt.“ [SEGALOVIČIENĖ, Irena. Vertinimas viešajame valdyme: samprata ir modeliai. *Viešoji politika ir administravimas*, 2011, T. 10, Nr. 3, p. 438]; R. Tidikis pažymi: „Be vertybių nėra socialinių mokslų, kurie, pvz.: etika, edukologija, teisės teorija, politinė ekonomija ir kt., kelia pagrindinį uždavinį – pagrįsti ir įtvirtinti tam tikras vertybes“ [TIDIKIS, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: „Lietuvos teisės universitetas“, 2003, p. 171].

⁷³ RYVITYTĖ, Birutė. Vertinimo raiška lingvistinių knygų recenzijose. *Žmogus ir žodis*, 2005, Nr. 1, p. 96.

poziciją, požiūrį arba jausmus reiškinių arba propozicijų, apie kurias jis kalba, atžvilgiu⁷⁴.

Derėtų pabrėžti, kad vertinimą, jo pagrindus, parametrus, kriterijus, vertybių prigimtį dar plačiau nei kalbotyra tiria aksiologija (kitai – *vertybių teorija*). Filosofijos žodyne *vertybės* yra apibrėžiamos kaip „individualiai gyvensenai ir socialiniam bendradarbiavimui būtinos taisyklės, orientavimosi modeliai, elgesio normos, kurių, kaip objektyviai galiojančių, žmonės privalo laikytis subjektyviai vertindami atitinkamus reiškinius, mąstydami ir kontroliuodami savo veiksmus“⁷⁵. Kaip pastebi R. Tidikis: „Egzistuoja dešimtys vertybės sąvokos sampratų. Jos iš esmės maža kuo skiriasi, jų esmė yra viena: vertybe vadinamas daiktas, reiškinys, kuris sukelia mūsų interesą, norą, pastangas ir kt., arba, trumpiau, objektas, svarbus žmogui ar grupei. Apibrėžimuose dažniausiai pateikiama tokia samprata: tiesa – minčių savybė, teisingai atspindinti realybę, o vertybė – pačių daiktų savybė, atitinkanti kažkieno tikslus, ketinimus, planus ir t. t.“⁷⁶. Pasiremiant B. Kuzmicku, „vertinimuose atsispindi daiktų kokybė, kaip tam tikras savitiksliis jų reikšmingumas mums. Vertinimai parodo, kuo daiktai yra mums reikšmingi be savo objektyvių kiekybinių (tiksliai išmatuojamų, struktūriškai aprašomų⁷⁷) matmenų“⁷⁸.

Vertinimui priešingos kategorijos – konstatavimas (aprašymas), pažinimas⁷⁹ ir pan. Vertinamuosiuose tvirtinimuose objektas yra vertybė, tuo tarpu aprašomuosiuose – tiesa. Dėl tos priežasties vertinamasis samprotavimas negali būti traktuojamas kaip teisingas ar klaidingas. Nepaisant to, net ir vertinamasis samprotavimas privalo turėti ribas. Šį aspektą yra akcentavęs ir EŽTT 2001 m. liepos 12 d. sprendime byloje *Feldek prieš Slovakiją*. EŽTT

⁷⁴ HUNSTON, Susan; THOMSPON, Geoff. *Evaluation in Texts*. Oxford, 2000, p. 5.

⁷⁵ HALDER, A. *Filosofijos žodynas*. Vilnius, 2000, p. 229.

⁷⁶ TIDIKIS, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: „Lietuvos teisės universitetas“, 2003, p. 172.

⁷⁷ *Past.* – tai yra tie matmenys, kurie kuo labiau nepriklausomi nuo pažinimo subjekto.

⁷⁸ KUZMICKAS, Bronislovas. Vertinimas, privalomybė, norma. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 9(87), p. 7.

⁷⁹ Remiantis Lietuvių kalbos žodynu, žodis *konstatuoti* reiškia – pažymėti faktą, neabejotiną buvimą, patvirtinti, paliudyti; *pažinti* filosofine reikšme – suvokti (daiktus, reiškinius) [„Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt].

išaiškino, kad „faktus galima patikrinti, o vertinimų įrodyti neįmanoma, tačiau netgi vertinamasis samprotavimas privalo turėti pakankamą faktinį pagrindą, nes vertinamieji samprotavimai, neturintys faktinio pagrindo, gali būti traktuojami kaip peržengiantys ribas“⁸⁰.

Pabrėžtina, kad vertinimo terminas plačiai vartojamas ir teisėje, o baudžiamosios teisės šakoje dėl pastarosios formalaus pobūdžio pasireiškia problematikos gausa. Pasak S. Vansevičiaus, vertinimas yra viena iš trijų pagrindinių teisinės sąmonės⁸¹ funkcijų (šalia pažintinės ir reguliavimo): „Vertinimo funkcija išreiškia tam tikrą emocinį asmens požiūrį į teisinio gyvenimo reiškinius, remiantis patirtimi ir teisės praktika. Emocinis požiūris pasireiškia vertinant gautų žinių reikšmę konkrečiai situacijai arba numatamai ateičiai“⁸².

Kiekvieną vertinimą sudaro keturi esminiai komponentai: 1) vertinimo subjektas; 2) vertinimo dalykas; 3) vertinimo pobūdis ir 4) vertinimo pagrindas. Vertinimo subjektas – asmuo (arba grupė asmenų), teikiantis vertybę tam tikram objektui. Vertinimo dalykas – objektas, kuriam suteikiama vertė, arba objektai, kurių vertės lyginamos. Vertinimo pobūdis – nurodymas į absoliutą arba lygiavertiškumą, taip pat į kvalifikaciją, suteikiamą vertinimo objektui. Vertinimo pagrindas – reiškinys ar daiktas, pagal kurį vertinama⁸³. Manytina, kad vertinimo specifiką baudžiamojoje teisėje geriausiai atskleidžia pirmieji du iš paminėtųjų komponentų, t. y. atsakymas į klausimus: „kas vertina“ ir „ką vertina“.

Atsakant į pirmąjį klausimą – „kas vertina“, derėtų akcentuoti, kad vertinimo procedūra įmanoma tiek prevenciniame, tiek ir represiniame baudžiamojo įstatymo veikimo lygmenyse. Dėl tos priežasties tik iš dalies sutiktina su A. Vaišvilos ir kitų teisės mokslininkų populiaria pozicija, pagal kurią vertinimą gali atlikti tik specialūs teisės taikymo subjektai⁸⁴. Neginčijant

⁸⁰ EŽTT 2001 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Feldek prieš Slovakiją*.

⁸¹ Plačiau apie teisinės sąmonės esmę šios dėstymo dalies 3.3. poskyryje.

⁸² VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: „Justitia“, 2000, p. 167.

⁸³ Žr. pvz.: TIDIKIS, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: „Lietuvos teisės universitetas“, 2003, p. 172.

⁸⁴ VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija. Antrasis leidimas*. Vilnius: „Justitia“, 2004, p. 174.

vertinimo procesinio formalumo svarbos, vis dėlto, manytina, kad toks požiūris yra kiek per siauras, eliminuojantis vertinimo sklaidą baudžiamojo įstatymo prevenciniame veikime.

Baudžiamojo įstatymo represiniame lygmenyje vertinimas yra neatsiejama nusikalstamos veikos kvalifikavimo dalis. Baudžiamosios teisės srityje nusistovėjusi tradicija, kad procesiškai reikšmingas (sukeliantis teisinius padarinius) yra tik teismo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ir tam tikrais atvejais kitų proceso dalyvių⁸⁵ atliekamas kvalifikavimas (t. y. oficialusis kvalifikavimas). Tą nulemia formalus argumentas – kvalifikavimo proceso rezultatas – oficialaus teisinius padarinius sukeliančio dokumento priėmimas.

Prevenciniame lygmenyje vertinimą gali atlikti absoliučiai kiekvienas asmuo, besistengiantis suvokti vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį. Toks vertinimas yra neformalus, tačiau nemažiau reikšmingas ir svarbus, siekiant nustatyti, ar visuomenė suvokia (jei taip – koku mastu) nustatytą elgesio standartą. Nuo atsakymo į šį klausimą gali tiesiogiai priklausyti, ar vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, kaip vienas teisės technikos būdų, atitinka teisėtumo principo reikalavimus.

Be to, tam tikrais atvejais neoficialus kvalifikavimas gali įgauti ir procesinę reikšmę, pretenduodamas į oficialumą. Tokio neoficialaus kvalifikavimo praktinę svarbą ypač pabrėžia E. Bieliūnas, pateikdamas pavyzdį iš baudžiamojo įsakymo proceso: *„Vis dėlto BPK numato ir kitokių atvejų galimybę, kai teismo, kaip veiką kvalifikavusio subjekto, svarba santykiškai nuvertinama. Antai teismui surašius baudžiamąjį įsakymą, kuris įteikiamas kaltinamajam, šis, nesutikdamas su baudos paskyrimu, turi teisę reikalauti surengti bylos nagrinėjimą teisme. Kaip nustatyta BPK 422 straipsnio 2 dalyje, jeigu kaltinamasis paduoda prašymą reikalaudamas surengti bylos nagrinėjimą teisme, teismo baudžiamasis įsakymas neįgyja teisinės galios. Vadinasi, susidūrus teismo ir kaltinamojo pozicijai, taip pat ir dėl veikos kvalifikavimo, pagal įstatymą prioritetą teikiamas ne teismo, bet kaltinamojo*

⁸⁵ Pavyzdžiui, privataus kaltintojo.

valiai. Toks reguliavimas visiškai nedera su įprastinėmis teorinėmis nuostatomis, apibrėžiančiomis kvalifikavimo oficialumo nuorodą vien į tyrėjus, prokurorus ar teismą⁸⁶.

Atsakant į iškeltą klausimą – „ką kvalifikavimo subjektas vertina“, būtina apibrėžti nusikalstamų veikų kvalifikavimo terminą. Vieną iš tikslesnių pastarojo meto oficialaus nusikalstamų veikų kvalifikavimo apibrėžimų yra pateikęs E. Bieliūnas: „Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas – tai asmenų padarytos bent vienos socialiai žalingos veikos požymių ir baudžiamojoje teisėje numatytos bent vienos nusikalstamos veikos sudėties požymių optimalaus tapatumo nustatymas, atskleidimas ir konstatavimas baudžiamojo proceso teisės nustatyta tvarka⁸⁷. Pagal G. Lastauskienę, teisinį kvalifikavimą sudaro trys stadijos: 1) faktų nustatymas; 2) bendrųjų teisės normų nustatymas; 3) bendrosios teisės normos ir faktinės situacijos subsumpcija ir sprendimo priėmimas⁸⁸. Su G. Lastauskienė pateiktu kvalifikavimo stadijų eiliškumu sutiktina tik iš dalies – dėl baudžiamojo įstatymo prevencinio veikimo krypties egzistavimo, manytina, kad kvalifikavimo procedūra pirmiausia turėtų būti pradėdama nuo sudėties turinio nustatymo, tik po to pereinant prie konkrečių faktų vertinimo.

Apibendrinant nusikalstamų veikų kvalifikavimo apibrėžimus, keltina prielaida, kad vertinimo procedūra įmanoma visose trijose kvalifikavimo stadijose: tiek vertinant konkretaus nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį; tiek pačias faktines bylos aplinkybes; tiek teisės ir fakto tarpusavio atitikimą. Nuo to, ar vertinamos faktinės bylos aplinkybės, ar sudėties požymių turinys, ar jų tarpusavio atitikimas, priklauso vertinimo specifika.

Dėl faktų vertinimo principo pritartina G. Lastauskienės idėjoms: „Teisiam kvalifikavimui reikšmingus faktus logikos požiūriu galima skirstyti į dvi grupes: faktus nustatomus deskriptyviai ir faktus, nustatomus vertinamai.

⁸⁶ BIELIŪNAS, Egidijus. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo oficialumas. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilniaus universitetas, 2012, p. 62.

⁸⁷ BIELIŪNAS, Egidijus. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 2008, Nr. 69, p. 20.

⁸⁸ LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinis kvalifikavimas formaliosios logikos požiūriu. *Teisė*, 2009, Nr. 73, p. 38-53.

Deskriptyviai nustatomi faktai išreiškiami teiginiu: „X egzistuoja laike ir erdvėje E“. Įrodinėjant tokius faktus, nėra atliekamos jokios vertinamosios procedūros – faktai laikomi įrodytais, jei nustatomi pirminiais vadinami ir jokiais įrodymais neįrodinėjami faktai. [...] Faktai nustatomi vertinamai dviem etapais: pirmame etape konstatuojama, kad egzistuoja kažkas, kas yra vertinimo objektas, o antrame etape šis objektas yra įvertinamas⁸⁹.

Teisiškai reikšmingi faktai (duomenys), t. y. tokie, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai, baudžiamajame procese vadinami įrodymais. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (*Žin.*, 2002, Nr. 37-1341) (toliau – BPK) 20 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas pagrindinis įrodymų vertinimo principas: „Teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu“.

Kita vertus, faktų, o kartu ir įrodymų vertinimas nėra esminė vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio savybė. Pabrėžtina, kad kvalifikavimo procese faktai vertinami tiek inkriminuojant vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, tiek ir formalųjį. Šiuo aspektu pritartina S. Bikelio komentarui, kuriuo autorius atriboja įrodymų vertinimą ir vertinamojo pobūdžio sąvokos tiesioginį sąryšį: „S. Skliarov manymu, kaltė yra vertinamojo pobūdžio, nes spręsdamas kaltės klausimą, teismas vertina įrodymus [...]. Manychiau, toks požiūris yra nepagrįstas, nes įrodymų vertinimas yra procesinė procedūra, su kaltės samprata neturinti nieko bendro. Pavyzdžiui, sprendžiant ar buvo padaryta veika, taip pat yra vertinami įrodymai, bet teigti, kad veika yra vertinamojo pobūdžio sąvoka (tokia išvada logiškai išplaukia iš S. Skliarov teiginių), aš nedrįsčiau⁹⁰“.

Akcentuotina, kad vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio ypatumai atsiskleidžia ne per faktinio požymio ar jo atitikimo sudėčiai vertinimą, o per norminį kvalifikavimo prielaidos komponentą – paties

⁸⁹ LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinis kvalifikavimas formaliosios logikos požiūriu. *Teisė*, 2009, Nr. 73, p. 43.

⁹⁰ BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 41.

nusikalstamos veikos sudėties požymio turinio vertinimą *ad hoc*. Kitaip sakant, inkriminuojant vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, teismas turi ne tik motyvuotai atsakyti, ar byloje užfiksuoti faktiniai nusikalstamos veikos požymiai sutampa su konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymiais, tačiau ir *ad hoc* įvertinti (ne konstatuoti, kaip formaliųjų požymių atveju) tokių nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį.

2.2. Vartojimo teisėkūroje priežastys ir veiksniai

Doktrinoje visos vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo teisėkūroje priežastys paprastai skirstomos į objektyvias ir subjektyvias. Pavyzdžiui, pagal T. Kašaniną (*rus. Т. Кашанина*) (taip pat pagal V. Piteckį (*rus. В. Питецкий*) ir kai kuriuos kitus autorius), objektyvios priežastys – tai socialiniai faktoriai, nepriklausantys nuo įstatymų leidėjo valios, nulemti visuomenės plėtros. Tuo tarpu subjektyvios priežastys – tai priežastys, tiesiogiai priklausančios nuo įstatymų leidėjo valios, arba socialiniai reiškiniai, nesusiję su visuomenine raida. Prie objektyviųjų aplinkybių minėta autorė priskiria: 1) didelę socialinių reiškinių įvairovę; 2) greitą visuomeninio gyvenimo plėtrą, kintančius socialinės tikrovės reiškinius; 3) organinę teisės ir moralės sąveiką⁹¹.

Neprieštaraujant T. Kašaninos išskirtai klasifikacijai ir objektyviųjų aplinkybių padalinimui, keltina prielaida⁹², kad svarbiausiu veiksniumi, lemiančiu vertinamųjų požymių vartojimą teisėkūroje, derėtų laikyti ne didelę socialinių reiškinių įvairovę, o sparčią jų kaitą. Kitaip sakant, vertinamieji požymiai net ir baudžiamajame įstatyme vartojami visų pirma siekiant, kad jo formuluotės prisitaikytų prie besikeičiančių gyvenimiškų aplinkybių⁹³. Ši vertinamųjų požymių ypatybė neišvengiamai reikalauja didelio teisės praktikų profesionalumo ir teisinio sąmoningumo lygmens. Kaip pastebi G. Švedas, „vertinamųjų požymių konkretizavimas ir tikslus apibūdinimas tiek teisėsaugos

⁹¹ КАШАНИНА, Т. Оценочные понятия в советском праве: Дис. [...] канд. юрид. наук. Свердловск, 1974, p. 30-33.

⁹² *Past.* – prielaida paremta EŽTT jurisprudencija. Plačiau žiūrėti šios darbo dalies 2.4. poskyrį.

⁹³ Žr. pvz.: EŽTT 1995 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Tolstoy Miloslavsky prieš Jungtinę Karalystę*.

institucijoms, tiek teismams gali kelti tam tikrų sunkumų, nes veikos ir padarinių vertinimas gali kisti priklausomai nuo socialinių, ekonominių ir kitų valstybės ir visuomenės raidos aplinkybių⁹⁴.

Baudžiamojo įstatymo pritaikymo prie faktinių aplinkybių kaitos siekį galima interpretuoti dar konkrečiau – tai baudžiamojo įstatymo stabilumo, kaip vieno esminių baudžiamojo įstatymo kriterijų, užtikrinimo siekis. Pabrėžtina, kad normų stabilumas – taip pat ir vienas iš svarbiausių teisinės valstybės požymių⁹⁵. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs konstitucinio teisinės valstybės principo turinį, atkreipdamas dėmesį į teisinio reguliavimo stabilumą – kaip vieną šio principo reikalavimų: „Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: [...] kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus“⁹⁶.

Antroji priežastis, lemianti vertinamųjų požymių vartojimą baudžiamajame įstatyme, taip pat kyla iš EŽTT jurisprudencijos ir yra dar labiau praktinio pobūdžio. Kaip minėta, tai yra didelė faktinių aplinkybių, kurias siekiama sureguliuoti, įvairovė. Vienintelis būdas tokiais atvejais išvengti teisinių spragų yra norminio pobūdžio formuluočių vartojimas. Pavyzdžiui, 1988 m. byloje *Olsson prieš Švediją* EŽTT pabrėžė, kad „faktinės aplinkybės, kai vaikas turi būti paimamas visuomenės globai, gali būti tokios įvairios, kad, vargu ar įmanoma, suformuluoti tokį įstatymą, kuris formaliai apibrėžtų jas visas“⁹⁷.

Pastaroji vertinamųjų požymių vartojimo baudžiamajame įstatyme priežastis plačiai akcentuojama ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Pavyzdžiui, M. Apanavičius ir V. Pavilionis klausia: „Kodėl BK yra tiek daug vertinamųjų požymių? Taip yra dėl to, kad jie įgalina atsizvelgti į tokias bylos aplinkybes,

⁹⁴ ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamojo įstatymo dispozicijų konstravimo problemos. *Teisė*, 1991, Nr. 25, p. 21; ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 87.

⁹⁵ Žr. KŪRIS, Egidijus. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštosios konferencijos „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“ medžiaga*. Neringa, 2001, p. 28.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 7-254.

⁹⁷ EŽTT 1988 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Olsson prieš Švediją (nr. 1)*, p 30-31, § 62-63.

kurių negalima iš anksto užfiksuoti teisės normoje⁹⁸. Šiame kontekste įdomi E. Bieliūno, besiremiančio J. Pradelio, mintis: „Visi įstatymų leidėjai į baudžiamąjį kodeksą sudeda tik daugumą klausimų, bet niekuomet nesudeda jų visų – arba būgštaudami padaryti pernelyg storą tomą, arba dėl paprasčiausio nesugebėjimo, turint galvoje norminių tekstų įvairovę“⁹⁹.

Be to, derėtų pabrėžti, kad teismų praktikos ir doktrinos analizė įgalina išskirti tam tikras šablonines situacijas, pasižyminčias faktinių aplinkybių gausa, kai įstatymų leidėjas neišvengiamai yra priverstas baudžiamajame įstatyme įtvirtinti vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Pavyzdžiui, vertinamieji požymiai tampa pagrindiniu teisės technikos būdu, kai kalbama apie žalos objektams, kurie neturi savo piniginio ekvivalento: gamtai, kultūrai, garbei ir pan., nustatymą.

Trečia vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo teisėkūroje priežastis – per vertinamuosius požymius į teisę patenka *vertybės*¹⁰⁰. Šie požymiai neleidžia teisei pernelyg sustabarėti, tapti uždara, suartina teisę su moralinėmis, etinėmis nuostatomis¹⁰¹. Pastebėtina, kad teisės ir moralės normos yra pačios svarbiausios socialinės normos. Tiek teisė, tiek moralė reguliuoja socialinį žmonių elgesį. Dažniausiai teisės ir moralės normos yra susipynusios ir sutampa, pavyzdžiui, teisės pažeidimas kartu yra ir amoralus veiksmas. Ir priešingai – moralės pažeidimas yra kartu ir teisės pažeidimas, tačiau ne visada, kadangi teisė tam tikrose sferose yra riboto pobūdžio socialinio elgesio reguliatorius (pavyzdžiui, šeiminiuose santykiuose). Atsižvelgiant į tai, vertinamųjų požymių pobūdis neleidžia teisei atitolti visų pirma nuo moralinių vertybių.

Be to, formalios baudžiamosios teisės ir vertybinio teisės lygmens suartėjimo siekis nėra vien teorinė dogma, bet turi ir praktinę reikšmę.

⁹⁸ APANAVIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 69.

⁹⁹ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 121.

¹⁰⁰ *Past.* – apie vertybių sampratą plačiau žiūrėti šios dėstymo dalies 2.1. poskyrį.

¹⁰¹ Žr. pvz.: ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*: Дис. [...] канд. юрид. Наук. М., 2003, p. 34.

Pavyzdžiui, S. Bikelis akcentuoja, kad vien empirinio pobūdžio sąvokos baudžiamojoje teisėje gali būti nefunkcionalios: „Vertinamasis pobūdis reiškia, kad sąvokos turinys aiškinamas atsižvelgiant į socialinius – vertybinius (baudžiamuosius politinius, žmogaus teisių ir pan.) aspektus. Vien empirinio – objektyvaus pobūdžio sąvokos, būdingos gamtos mokslams, teisėje gali būti nefunkcionalios“¹⁰². Tuo tarpu G. Švedas pateikia realaus gyvenimo pavyzdį, kai vien formalūs požymiai neleistų atskleisti tikrosios veikos prasmės: „pvz., [...] 500 Lt vagystės atveju iš asmens, gyvenančio tik iš pensijos, ir pasiturinčio verslininko pasekmės formaliai vienodos, tačiau žala asmeniui, gyvenančiam tik iš pensijos, žymiai reikšmingesnė“¹⁰³.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad pagal EŽTT jurisprudenciją, vertinamųjų požymių vartojimas baudžiamajame įstatyme taip pat yra paremtas teisingumo principo užtikrinimo siekiu¹⁰⁴. A. Baranskaitė ir J. Prapiestis, remdamiesi konstitucine jurisprudencija, bendroje publikacijoje pažymėjo: „Konstitucinis teisingumo principas suponuoja, kad valstybėje vykdomas teisingumas negali būti tik formalus, nes vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija. [...] jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų“¹⁰⁵.

Dėl subjektyviųjų vertinamųjų požymių vartojimo teisėkūroje priešasčių nuomonės doktrinoje žymiai labiau išsiskiria. Pavyzdžiui, T. Kašanina prie subjektyviųjų priešasčių priskyrė: 1) teisėkūros trūkumus ir klaidas; 2) nepakankamą teisės mokslo, teisės technikos, teisinių instrumentų ir teisės taikymo išsivystymo lygmenį¹⁰⁶. Tuo tarpu pagal V. Piteckį subjektyviosiomis aplinkybėmis galima laikyti ribotas žmogaus galimybes numatyti teisinių santykių vystymąsi, taip pat tam tikrą teisėkūros tradiciją,

¹⁰² BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 26-27, 41.

¹⁰³ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 88.

¹⁰⁴ EŽTT 1996 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę*, p. 497-498, § 33.

¹⁰⁵ BARANSKAITĖ, Agnė; PRAPIESTIS, Jonas. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 45.

¹⁰⁶ КАШАНИНА, Т. Оценочные понятия в советском праве: Дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1974, p. 33.

numatančią vertinamuosius požymius, kaip konkretų teisės technikos būdą¹⁰⁷. T. Kašaninos nuomonė kritikuotina, kadangi pagal jos skirstymą prie vertinamųjų požymių priskiriamos ir nesąmoningos teisės spragos, dėl ko šie požymiai traktuojami pernelyg plačiai. Pritartina kito autoriaus – V. Piteckio – nuomonei, kad vertinamieji požymiai – tai vienas įprastų teisės technikos būdų (tam tikra teisėkūros tradicija). Pabrėžtina, kad būtina atriboti *teisės spragos* ir *vertinamojo požymio* kategorijas: pastarasis paprastai netraktuotinas teisės spraga ir atvirkščiai.

Tarp esminių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo teisėkūroje veiksmų būtina akcentuoti tarptautinės teisės ir ypač ES teisės įtaką nacionalinei teisei, kuri pastaraisiais metais yra labai išaugusi¹⁰⁸. Nepaisant to, kad BK yra vientisas baudžiamasis įstatymas, o nacionalinis įstatymų leidejas turi išimtinę kompetenciją numatyti nusikalstamų veikų apibrėžimus ir bausmes¹⁰⁹, Lietuva kartu yra įvairių tarptautinių organizacijų ir ES narė ir, konstruodama nusikalstamų veikų sudėtis, privalo atsižvelgti į tarptautinės bendrijos priimtas teises nuostatas, reikalaujančias numatyti baudžiamąją atsakomybę už tam tikras pavojingas veikas. Pavyzdžiui, Lisabonos sutarties 83 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Europos Parlamentas ir Taryba, priimdami direktyvas pagal įprastą teisėkūros procedūrą, gali nustatyti minimalias taisykles dėl nusikalstamų veikų ir sankcijų apibrėžimo ypač sunkių nusikaltimų, turinčių tarpvalstybinį pobūdį, pasireiškiantį dėl tokių nusikaltimų pobūdžio arba poveikio, arba ypatingo poreikio kovoti su jais remiantis bendru pagrindu, srityse. Šios nusikaltimų sritys yra: terorizmas, prekyba žmonėmis bei seksualinis moterų ir vaikų išnaudojimas, neteisėta prekyba narkotikais, neteisėta prekyba ginklais, pinigų plovimas, korupcija, mokėjimo priemonių klastojimas, kompiuteriniai nusikaltimai ir organizuotas nusikalstamumas. Atsižvelgiant į nusikalstamumo

¹⁰⁷ ПИТЕЦКИЙ, В. Оценочные понятия в советском уголовном праве: Дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1979, p. 79.

¹⁰⁸ Žr. pvz.: ABRAMAVIČIUS, Armanas; MICKEVIČIUS, Darius; ŠVEDAS, Gintaras. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Žin.*, 1995, Nr. 9-199.

raidą, Taryba gali priimti sprendimą, nustatantį kitas nusikaltimų sritis, atitinkančias šioje dalyje nurodytus kriterijus. Ji, gavusi Europos Parlamento pritarimą, sprendžia vieningai¹¹⁰.

Pastebėtina, kad šiuo metu ES teisėkūra nacionalinei baudžiamajai teisei didžiausią poveikį daro antrinių teisės aktų – direktyvų – pagalba. Direktyvos nėra tiesioginio taikymo aktas, dėl to turi būti perkeltos į BK¹¹¹. Nors nacionaliniai teisėkūros subjektai turi galimybę pasirinkti ES direktyvų įgyvendinimo būdus ir priemones, perkeltiant jų nuostatas į BK, susiduriama su nemažais sunkumais.

Vienas iš tokių sunkumų – direktyvų formuluočių tinkamas interpretavimas ir atitikimo su BK terminais nustatymas. Direktyvos formuluotės dokumento derinimo procese dažnai iš labai konkrečių tampa abstrakčiomis, kad atitiktų valstybių narių daugumos interesus. Tai natūralus dėsningumas, turint omenyje ES valstybių narių skaičių (*past.* – 28) ir labai skirtingas kiekvienos iš jų baudžiamosios teisės tradicijas. Nors nacionalinis teisėkūros subjektas ir turi tam tikrą pasirinkimo laisvę, įgyvendinant direktyvų nuostatas, jam didelę įtaką daro ne tik lingvistinė termino konstrukcija¹¹², bet ir direktyvos tikslai (taip pat direktyvos preambulės nuostatos). Dėl tos priežasties, pernelyg formalizavus direktyvos formuluotę, valstybei narei ateityje dėl netinkamo direktyvos įgyvendinimo gali būti pradėta pažeidimo procedūra. Vienas iš susidariusios situacijos sprendimo būdų – vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių baudžiamajame įstatyme vartojimas¹¹³,

¹¹⁰ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, 2007 m. gruodžio 13 d., *OL C 306*, 2007.

¹¹¹ Be to, kaip minėta, be išimčių visos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys materialiojoje baudžiamojoje teisėje gali būti taikomos tik per nacionalinį baudžiamąjį įstatymą [Žr. pvz.: ŠVEDAS, Gintaras. Tarptautinės teisės reikšmė ir įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 110].

¹¹² Pastebėtina, kad dėl netinkamo vertimo nacionalinėje kalboje direktyvos formuluotė gali įgauti visai kitą reikšmę nei dokumento originalo kalboje. Žr. pvz.: antrosios dėstymo dalies 3.2. poskyrį, kur analizuojama BK 147 straipsnio 1 dalies sąvokos *pažeidžiamumas* perkėlimo iš ES teisės ypatumai.

¹¹³ Kita vertus, jais taip pat negali būti piktnaudžiaujama. Plačiau apie minimo klausimo problematiką žiūrėti antrosios dėstymo dalies 4.2. poskyrį ir ketvirtosios dėstymo dalies 1.2. poskyrį.

kurie įgalina direktyvos nuostatų tinkamą įgyvendinimą per teisminį interpretavimą¹¹⁴.

Kaip pavyzdį galima pateikti 2009 m. birželio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2009/52/EB, kuria numatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai¹¹⁵ įgyvendinimą. Šios direktyvos pagrindu 2011 m. gruodžio 23 d. priimtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 292¹ straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymas (*Žin.*, 2012, Nr. 4-115), kriminalizavęs absoliučiai naują Lietuvos Respublikoje nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbo nusikalstamą veiką.

Naujojoje nusikalstamos veikos sudėtyje yra įtvirtinta net keletas vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių: *versliškas įdarbinimas* ir *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos*. Pastarasis požymis yra unikalus ne tik BK – tokios sąvokos apibrėžimo nėra ir terminų žodynuose¹¹⁶. Perkeliant šį požymį į BK, įstatymų leidėjas atsidūrė dviprasmiškoje situacijoje: perkelti aiškumo ir tikslumo stokojančią nuostatą ar ją konkretizuoti ir galimai netinkamai (t. y. per siaurai) įgyvendinti ES teisės aktą. Išėitis rasta, pasirinkus vertinamojo požymio doktrina. Kaip aiškinamojo rašto 4.5.3. punkte pastebi įstatymo projekto rengėjas, komentuodamas direktyvoje pateiktą *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygų* apibrėžimą: „Direktyvos formuluotė, įtvirtinama sudėtyje kaip vertinamasis požymis, kurį teismas galės vertinti kiekvienoje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes. Pastebėtina, kad

¹¹⁴ G. Švedas vienoje savo publikacijų daro išvadą: „Teisėkūros proceso kontekste tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios teisės suderinimas gali būti vykdomas dviem būdais: a) įstatyminiu (teikiant Lietuvos Respublikos Seimui ratifikuoti tarptautinę sutartį kartu pateikiant ir įstatymo projektą, kuriuo siūloma inkorporuoti būtinas tarptautinės sutarties nuostatas į nacionalinį baudžiamąjį įstatymą – papildant, pakeičiant arba panaikinant tam tikras Lietuvos Respublikos BK normas); arba b) teisiniu (koreguojant galiojančių BK normų interpretavimą teismų praktikoje)“ [ŠVEDAS, Gintaras. *Tarptautinės teisės reikšmė ir įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 110-111].

¹¹⁵ OL 2009 L 168, p. 24.

¹¹⁶ Maža to, pačioje Direktyvoje pateikta sąvoka apibrėžiama tik pavyzdiniais, bet ne universaliais kriterijais: *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos – darbo sąlygos, įskaitant tas sąlygas, kurios atsiranda dėl diskriminacijos dėl lyties ar kitų priežasčių, kai yra labai didelė disproporcija, palyginus su teisėtai dirbančių darbuotojų darbo sąlygomis, ir kai jos, pavyzdžiui, daro poveikį darbuotojų sveikatai bei saugai ir yra nesuderinamos su žmogaus orumu*.

Direktyvoje tarp sąvokų yra pateiktas „ypatingai išnaudojamo darbo sąlygų“ apibrėžimas. Tai galėtų būti teismams orientyras ir pagrindiniai kriterijai, aiškinant minėtąjį požymį¹¹⁷.

Atsižvelgiant į šiame poskyryje išdėstytą, darytina išvada, kad vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo baudžiamajame įstatyme priežasčių egzistuoja nemažai. Nors teorijoje išskiriamos objektyviosios ir subjektyviosios priežastys, praktikoje toks skirstymas didelės „pridėtinės vertės“ neturi. Disertacijoje laikomasi pozicijos, kad vertinamieji požymiai yra vienas teisės technikos būdų, ir su jais negali būti tapatinamos nesąmoningos teisės spragos, atspindinčios teisėkūros klaidas ir trūkumus. Tarp pagrindinių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo teisėkūroje priežasčių išskirtina: siekis, kad baudžiamojo įstatymo formuluotės prisitaikytų prie besikeičiančių gyvenimiškų aplinkybių; didelė faktinių aplinkybių, kurias siekiama sureguliuoti, įvairovė; teisingumo principo ir vertybinio baudžiamosios teisės veikimo aspekto užtikrinimo siekis. Be to, tarp naujausių ir pastaraisiais metais itin išryškėjusių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo veiksnių išskirtina ES ir tarptautinės teisės įtaka nacionalinei teisei.

2.3. Teorijos raida užsienio šalių baudžiamojoje teisėje

Vertinamieji požymiai, kaip vienas teisės technikos būdų, Lietuvos ir užsienio šalių teisėkūroje yra žinomas nuo pačių seniausių jos laikų. Kita vertus, išsamiau šia tema mokslininkai pradėjo domėtis tik XIX amžiuje. Vertinamasis požymis pradėtas tirti bendrojo mokslo apie teisę, vėliau tyrimai specializavosi atskirų teisės šakų pagrindu. Baudžiamojoje teisėje vertinamųjų požymių tyrimai išsiskiria problematikos gausa, kurią didžiaja dalimi nulemia atitinkamų požymių ir šioje teisės šakoje stipriai veikiančių teisėtumo ir *nullum crimen sine lege* principų tarpusavio dermės klausimas.

¹¹⁷ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 292¹ straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto“. Nr. XIP-3895. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=412675

Atkreiptinas dėmesys, kad *vertinamojo požymio* terminas retai vartojamas užsienio šalių baudžiamosiose teisėse. Terminas plačiausiai paplitęs tik Rusijos ir didžiosios dalies kitų buvusios SSRS valstybių teisės doktrinos. Tuo tarpu Vokietijos teisės doktrinoje vartojamas *norminio požymio*¹¹⁸, o Prancūzijoje – *atviro tipo sąvokos*¹¹⁹ ir panašūs terminai, kurie pagal turinį visiškai arba tik iš dalies atitinka *vertinamojo požymio* terminą. Bendrosios teisės sistemos doktrinoje *vertinamasis požymis* taip pat nėra vartojamas terminas. Vietoje to pasitaiko *neaiškaus* (*angl. – vague*), *bendrojo* (*angl. – general*), *neapibrėžto* (*angl. – undefined*), *plataus* (*angl. – broad*) ar *liberalaus* (*angl. – liberal*) terminų¹²⁰ vartojimas.

Atsižvelgiant į tai, kad *vertinamojo požymio* terminas dažniausiai vartojamas Rusijos baudžiamosios teisės moksle, tiriant jo teorijos raidą, tikslinga pradėti nuo šios valstybės baudžiamosios teisės mokyklos. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių teoriniai klausimai Rusijos baudžiamosios teisės moksle pradėti analizuoti XIX amžiaus antroje pusėje. Tyrimo problematika išsirutuliojo iš teisėjo diskrecijos ribų, atskleidžiant nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį. Tačiau, kaip rašo O. Šumilina (*rus. О. Шумилина*), „mokslinės problemos pobūdį vertinamųjų sąvokų¹²¹ klausimas įgavo tik XX amžiaus viduryje (1950 – 1960 metais¹²²). Šiuo periodu teisinėje leksikoje atsirado terminas *vertinamoji sąvoka*, pasiūlytas jo apibrėžimas ir išskirtos pagrindinės savybės“¹²³.

¹¹⁸ Žr. pvz.: WESSELS, Johannes. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 61.

¹¹⁹ Žr. pvz.: PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: „Eugrimas“, 2001, p. 101.

¹²⁰ Žr. pvz.: JEFFRIES, John. *Legality, Vagueness, and the Construction of Penal Statutes*, 71 Va. L. Rev, 1985; PRICE, Zachary. *The Rule of Lenity as a Rule of Structure*. *Fordham Law Review*, Vol. 72, Issue 4, 2004, p. 927.

¹²¹ Pastebėtina, kad dalis Rusijos mokslininkų kaip tikslesnį siūlo vartoti ne *vertinamojo požymio*, o *vertinamosios sąvokos* terminą. Autorius šiam pasiūlymui nepritarė, nes sudėties požymio vertinimas vyksta ne tik lingvistinės konstrukcijos pagrindu. Nors sudėties požymį gali sudaryti keli žodžiai ar sąvokos, tačiau kvalifikuojant nusikalstamą veiką mažiausią norminį krūvį turi ne sąvoka, o požymis, kurio savitumas atsiskleidžia ne tik per lingvistinę konstrukciją, bet ir per sąveiką su kitais sudėties požymiais ir faktinėmis bylos aplinkybėmis.

¹²² *Past.* – 1956 m. S. Vilnianskis (*rus. С. Вильнянский*) pirmą kartą pavartojo *vertinamojo požymio* terminą [ВИЛЬНЯНСКИЙ, С. Применение норм советского права. *Ученые записки Харьковского юридического института*. Вып. 7. Харьков, 1956, p. 3].

¹²³ ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*. Дис. [...] канд. юрид. Наук., М., 2003, p. 27.

Vertinamųjų požymių tyrimų pradžioje¹²⁴ pagrindinis jų tikslas buvo surasti sprendimus, kaip sumažinti vertinamųjų požymių vartojimą baudžiamojo įstatymo teisėkūroje¹²⁵. Vertinamieji požymiai traktuoti išimtinai kaip teisėkūros trūkumas, teismų savivalės ir „piktos valios“ priemonė¹²⁶. Manyta, kad despotiškos valdžios rankose vertinamieji požymiai gali tapti efektyvia asmens teisių pažeidinėjimų priemone¹²⁷. Kaip pastebi S. Bikelis: „Juos (*aut. past. – vertinamuosius požymius*) turėjo pakeisti objektyvūs gamtos mokslų aprašomi požymiai ir sąvokos, galimi patikrinti empiriškai“¹²⁸.

Vis dėlto teoriniais postulatais kovoti prieš vertinamuosius požymius Rusijos mokslininkams nesisekė. Ši priežastis labiausiai ir nulėmė, kad mokslininkų požiūris į vertinamuosius požymius, kaip tam tikrą „blogį“ baudžiamojoje teisėje, ilgainiui pradėjo kisti. Pastaraisiais dešimtmečiais Rusijos baudžiamosios teisės doktrinoje įsivyravo nuomonė, kad vertinamųjų požymių baudžiamajame įstatyme išvengti nėra įmanoma, be to, apskritai nėra didelės būtinybės mažinti jų skaičių. Pavyzdžiui, N. Tagancevas (*rus. Н. Таганцев*) kadaise rašė, kad straipsnio dispozicija neturi būti pernelyg kazuistinio pobūdžio, kad apimtų visas veikos pasireiškimo aplinkybes: „jei pernelyg apibendrintas įstatymas duoda per daug erdvės teisėjų nuožiūrai (diskrecijai), tai išimtinis jo kazuistiškumas visada tampa įstatymo neužbaigtumo ir teismų praktikos nenuoseklumo priežastimi“¹²⁹.

¹²⁴ *Past.* – tuo laikotarpiu Rusijos baudžiamajame moksle egzistavo ir kiti alternatyvūs terminai: *situacinės sąvokos* (A. Черданцев), *situaciniai terminai* (K. Комиссаров) ir pan., tačiau labiausiai paplito ir iki šių dienų vartojamas *vertinamojo požymio (sąvokos)* terminas.

¹²⁵ Tas pats pasakytina ir apie situaciją kitose Kontinentinės teisės sistemos valstybėse. Pavyzdžiui, kaip rašo J. Pradel: „XIX a. įstatymų leidėjas stengėsi numatyti labai tiksliai, itin preciziškai suredaguotas sudėtis. [...] Tačiau XX a. tokio formalaus reikalavimo atsisakoma“ [PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: „Eugrimas“, 2001, p. 102].

¹²⁶ Žr. pvz.: BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 26.

¹²⁷ Kaip pavyzdys literatūroje pateikiamas 1926 m. RTFSR baudžiamasis kodeksas, kuriame buvo daug vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, ir kurių pagalba režimui nepaklusę nekalti asmenys buvo nuteisti mirties bausme ar ištremti į lagerius. Traukiant asmenis baudžiamojon atsakomybėn itin aktyviai remtasi įstatymiškai neapibrėžtu *kontrrevoliucinių tikslų* požymiu [ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*: Дис. ... канд. юрид. Наук., М., 2003, p. 23].

¹²⁸ BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 26.

¹²⁹ ТАГАНЦЕВ, Н. *Русское уголовное право: Лекции. Часть Общая*. 1994, p. 79.

Vokietijoje vertinamojo požymio problematika taip pat yra žinoma nuo XIX amžiaus. Tiesa, kaip minėta, vietoje *vertinamojo* čia vartojamas *norminio požymio* terminas. Norminis požymis Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinoje supriešinamas deskriptyviajam (aprašomajam) nusikalstamos veikos sudėties požymiui. Remiantis J. Wessels: „Aprašomieji požymiai yra tokie, kurie tiesiogiai aprašyti veikos sudėtyje ir konkrečiai, objektyviai parodo, kas yra draudžiama arba įpareigoja elgtis tam tikru būdu. Norminiai požymiai (= požymiai, kuriems reikalingas tam tikras įvertinimas) – tai tokios veikos aplinkybės, kurios turi prasmę atsižvelgiant į normos logines prielaidas, ir jų buvimą teisėjas gali nustatyti papildomai vertindamas šiuos požymius“¹³⁰.

Vokietijos baudžiamosios teisės moksle istoriškai egzistavo kelios skirtingos nuomonės dėl *norminių požymių* vartojimo baudžiamajame įstatyme. Pagal vieną jų, nusikalstamų veikų sudėtyse jokių *norminių požymių* nėra ir negali būti. Pavyzdžiui, E. Beling nuomone, visi sudėties požymiai savo esme yra objektyvūs, dėl to juos taikant negali būti jokio vertinimo. Dėl tos priežasties, E. Beling nusikalstamos veikos sudėties požymiais laikė tik aprašomuosius požymius¹³¹. Kita grupė mokslininkų neneigė norminių požymių vartojimo nusikalstamų veikų sudėtyse. Pavyzdžiui, pagal M. Mayer – neteisinga nusikalstamos veikos sudėties požymius laikyti tik aprašomaisiais, nes šalia jų vartojami ir norminį pobūdį turintys sudėties požymiai¹³². Tuo tarpu trečioji pozicija yra, kad apskritai visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra norminio pobūdžio. Pavyzdžiui, remiantis E. Wolf, „visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai patys savaime yra norminio pobūdžio“¹³³. Šios pozicijos šalininku iš dalies galima laikyti ir J. Wessels, kuris teigia, kad „[...] negalima nepastebėti ir to, kad ne visada įmanoma

¹³⁰ WESSELS, Johannes. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 60-61.

¹³¹ BELING, Ernst. *Die Lehre vom Verbrechen*, Tübingen. 1906, p. 80-82.

¹³² MAYER, M. *Der Allgemeine Teil des deutschen Strafrechts*. Heidelberg, 1915, p. 184.

¹³³ WOLF, Erik. *Die Typen der Tatbestandsmäßigkeit*, Veröffentlichungen der Schleswig-Holsteinischen Universitätsgesellschaft, 1931, p. 11.

griežtai atskirti aprašomuosius ir norminius požymius. Dažniausiai ir aprašomieji požymiai turi tam tikrų norminių bruožų¹³⁴.

Pastaruoju metu Vokietijoje akcentuojama, kad visų baudžiamajame įstatyme įtvirtintų sudėties požymių aprašymo lygis nėra ir negali būti vienodas. Abstrakčiau aprašyti požymiai Vokietijos baudžiamosios teisės moksle nebėra kategoriškai traktuojami kaip prieštaraujantys esminiams baudžiamosios teisės principams, o egzistuojanti požymių klasifikacija į *deskriptyvius* ir *norminius* tampa vis labiau reliatyvi, argumentuojant, jog joks pažinimo objektas negali būti suvokiamas be tam tikro įvertinimo¹³⁵.

Prancūzijoje mokslininkai susiduria su *atviro tipo sąvokų* (= *vertinamųjų požymių*) problematika. Pastebėtina, kad 1994 m. Prancūzijos baudžiamojo kodekso 111-4 straipsnyje tiesiogiai įtvirtintas griežto interpretavimo principas: „Baudžiamasis įstatymas aiškinamas griežtai“¹³⁶, kas atitinkamai suformuoja ir visos prancūziškosios doktrinos kryptį. Prancūzijoje į *atviro tipo sąvokas* nuo seno žiūrėta itin konservatyviai (*past.* – daug konservatyviau nei Rusijos ar Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinos). Dėl tos priežasties ilgainiui pasitaikė ne vienas bandymas eliminuoti *atviro tipo sąvokas* iš Prancūzijos baudžiamojo kodekso (arba bent jau sumažinti jų skaičių). J. Pradel pastebi, kad ši tendencija istoriškai buvo juntama ne tik Prancūzijoje: „kad būtų išvengta neaiškių terminų ir išplėstinių nusikaltimo sudėčių, tam tikrose jurisprudencijos sistemose buvo sukurtos teorijos, pagal kurias tokie terminai ir sudėtyys prieštarauja aukštesnėms, konstitucinėms normoms, įtvirtinančioms teisėtumą“¹³⁷.

Jungtinėse Amerikos Valstijose yra paplitusi *neaiškumo draudimo teorija* (*angl.* – *The Void for Vagueness Doctrine*), pagal kurią baudžiamojo įstatymo teksto neaiškumas pažeidžia Konstituciją. Ši doktrina išsivystė iš

¹³⁴ WESSELS, Johannes. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 61.

¹³⁵ Derėtų sutikti, kad tokia pozicija iš tiesų turi racijos, ypač turint omenyje sparčią technikos evoliuciją. Pavyzdžiui, atsakymas, kas sudaro iš pirmojo žvilgsnio *formaliųjų požymių* „kompiuteris“ ar „automobilis“ turinį, atskirais atvejais gali būti itin sudėtingas.

¹³⁶ Prieiga internete:

<http://legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview>

¹³⁷ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: „Eugrimas“, 2001, p. 102.

konstitucinio teisingo proceso principo. Minėtas principas įtvirtintas Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijoje, priėmus penktąją ir keturioliktąją pataisas. Penktoji Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos pataisa, priimta 1791 m., numatė, kad niekam negali būti apribotas gyvenimas, laisvė ar nuosavybė be teisingo baudžiamojo proceso. Keturioliktoji Jungtinių Amerikos Valstijų pataisa (1868 m.) įtvirtino nuostatą kad jokia valstija negali apriboti asmens gyvenimo, laisvės ar nuosavybės be teisingo baudžiamojo proceso¹³⁸. Apibendrinus, teisingas procesas – tai konstitucinis garantas, kad teisiniai procesai būtų teisingi, kad kiekvienas asmuo turėtų galimybę būti išklausytas, prieš apribojant jo gyvenimą, laisvę ar turtą. Tai taip pat yra konstitucinis garantas, kad baudžiamasis įstatymas nebūtų savavališkas, neprotingas ir nepastovus.

Konstitucinių pataisų pagrindu išvystyta *neaiškumo draudimo teorija* reikalauja, kad baudžiamieji įstatymai būtų suformuluoti tokia kalba, kuri yra pakankamai aiški vidutinio (įprasto) intelekto žmogui. Jeigu vidutinio intelekto asmuo negali suprasti, kokia tiksliai veika yra uždrausta, arba kokia sankcija gresia už tos veikos padarymą, toks baudžiamasis įstatymas pripažįstamas konstituciškai neaiškiu.

Pastebėtina, kad pagal *neaiškumo draudimo teoriją* tik teksto aiškumas leidžia pateikti piliečiams protingą įspėjimą, suteikiantį jiems galimybę subjektyviai suvokti elgesio neteisėtumą. Be to, baudžiamojo įstatymo aiškumas leidžia apriboti teisėjų diskrecinę galią¹³⁹, užtikrina įstatymo raidės ir jo taikymo tarpusavio atitikimą. Kaip pastebi J. Samaha, „ši doktrina apima du pagrindinius aspektus¹⁴⁰. Pirmasis yra nukreiptas į paprastus žmones, siekiant, kad jie sulauktų tinkamo įspėjimo apie galimą jų veikos nusikalstamą pobūdį. Antrasis aspektas nukreiptas į baudžiamosios justicijos pareigūnus, siekiant išvengti piktnaudžiavimo jiems suteikta diskrecija“¹⁴¹. Atkreiptinas dėmesys,

¹³⁸ Prieiga internete: <http://www.usconstitution.net>.

¹³⁹ Žr. Kanados Aukščiausiojo Teismo bylą *Nova Scotia Pharmaceutical*, 1992, 2 RCS 606; taip pat JAV Aukščiausiojo Teismo bylą *Papachristou c. City of Jacksonville*, 1972, 405 US 156.

¹⁴⁰ *Past.* – tai yra tie patys anksčiau darbe aptarti *prevenicinis* ir *represinis* baudžiamosios teisės veikimo aspektai.

¹⁴¹ SAMAHA, Joel. *Criminal Law. Fourth Edition*. West Publishing Company, 1997, p. 45.

kad pagal Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą antrasis doktrinos aspektas yra netgi svarbesnis¹⁴².

Atsižvelgiant į šiame poskyryje išdėstytą, konstatuotina, kad vertinamųjų požymių traktuotė skiriasi ne tik tarp skirtingų užsienio šalių doktrinų, bet ir tarp vienos doktrinos skirtingų laikotarpių ar net to paties laikotarpio atskirų autorių. Nepaisant nesutampančio ir istoriškai nuolat besikeičiančio požiūrio į vertinamuosius požymius, kartu pabrėžtina, kad daugumoje doktrinų identifikuojama iš esmės ta pati su vertinamaisiais požymiais susijusi problematika: teisės taikytojo diskrecijos apimties ir ribų problema; normatyvumo ir deskriptyvumo proporcijos baudžiamajame įstatyme problema; o labiausiai – koreliacijos su *nullum crimen sine lege* principu problema.

2.4. Santykis su *nullum crimen sine lege* principu

Neapeliuojant aptartos *neaiškumo draudimo teorijos* reikšmės, derėtų atkreipti dėmesį, kad vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio sampratai didžiausią įtaką padarė kita doktrina – *nullum crimen sine lege* (lot. – nėra nusikaltimo be įstatymo)¹⁴³. *Nullum crimen sine lege* principo užuominos siekia seniausius rašytinius baudžiamosios teisės šaltinius, pavyzdžiui, XVIII amžiuje prieš Kristų gyvavusį Hamurabio teisyną, Romos imperatorių: Konstantino (306-337 m. po Kristaus), Anastazijaus (491-518 m. po Kristaus) ir Justiniano (527-565 m. po Kristaus) Konstitucijas bei Justiniano Novelas (535-539 m. po Kristaus)¹⁴⁴.

1215 m. Anglijoje Didžiosios laisvių chartijos (originalus pavadinimas – „*Magna Carta*“) 39 straipsnyje *nullum crimen sine lege* principas pirmą kartą formaliai įtvirtintas aukščiausios teisinės galios akte¹⁴⁵. Švietimo laikotarpiu *nullum crimen sine lege* principas dar labiau išplėtotas,

¹⁴² JAV Aukščiausiojo Teismo byla *Kolender v. Lawson*, 461 U.S. 352, 357-8 (1983).

¹⁴³ Kita vertus, neginčytina, kad *nullum crimen sine lege* doktrina turi labai daug sąsajų su *neaiškumo draudimo teorija* (angl. – “Void for Vagueness”).

¹⁴⁴ D'ANGELO, S. *Jus Digestorum, vol. 1. Pars Generalis*. Roma, 1927, p. 157.

¹⁴⁵ LOUCAIDES, Loukis G. *Essays on the Developing Law of Human Rights*. Netherlands: „Kluwer Academic Publishers“, 1995, p. 32.

suformuluotas principo pavadinimas, kurio autorystė priklauso Vokietijos baudžiamosios teisės pradininkui A. Feuerbachui. 1801 m. A. Feuerbachas knygoje „Kūniškos bausmės“ suformulavo ir aprašė principą *nullum crimen, nullum poena sine praevia poenali*, kuris netrukus po to perkeltas į garsųjį Bavarijos kodeksą.

1798 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas byloje *Calder versus Bull* detalizavo *nullum crimen nulla poena sine lege* (nėra nusikaltimo, nėra bausmės be įstatymo) turinį. Teismas priimtame sprendime konstatavo, kad įstatymas negalioja grįžtamai, esant nors vienai iš keturių alternatyvių sąlygų: 1) teisės aktas priimtas po pavojingos veikos padarymo; 2) teisės aktas, didinantis nusikaltimo pavojingumo pobūdį; 3) teisės aktas, griežtinantis baudžiamąją atsakomybę ir bausmę už konkretaus nusikaltimo padarymą; 4) teisės aktas, keičiantis baudžiamąjį procesą, kuris palengvina arba kitaip pakeičia konkretaus nusikaltimo įrodinėjimo taisykles. Netrukus po to buvo išvesta pagrindinė šių taisyklių išimtis: švelnesnis įstatymas baudžiamojoje teisėje turi grįžtamąją galią¹⁴⁶.

XX-ame amžiuje principas *nullum crimen sine lege* minimas svarbiausiuose tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose. Pavyzdžiui, šį principą galima rasti Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos (*Žin.*, 2006, Nr. 68-2497) 11(2) straipsnyje, Jungtinių Tautų Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (*Žin.*, 2002, Nr. 77-3288) 15 straipsnyje, EŽTK 7 straipsnyje, Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statuto (*Žin.*, 2003, Nr. 49-2165) (toliau – Romos statutas) 22 straipsnyje, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (*OL C 364*, 2000) 49 straipsnyje¹⁴⁷ ir kt.

Šiuo metu *nullum crimen sine lege* principo suvokimas nėra ribojamas ar tapatinamas vien tik su baudžiamojo įstatymo galiojimo laike samprata. EŽTK 7 straipsnio „Nėra bausmės be įstatymo“ 1 dalyje įtvirtinta: „Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie remiantis jų padarymo

¹⁴⁶ 1798 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Calder versus Bull*. Prieiga internete: <http://openjurist.org/3/us/386/calder-et-wife-v-bull-et-wife>

¹⁴⁷ *Past.* – šios nuostatos turinys plačiai išplėtotas Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje [žr., pvz.: 2007 m. sprendimą *Advocaten voor de Wereld*, C-303/05; 2004 m. sprendimą X, C-60/02 ir pan.].

metu galiojusia nacionaline ar tarptautine teise nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu“. EŽTT jurisprudencijoje EŽTK 7 straipsnio 1 dalies turinys dar labiau detalizuotas. 1993 m. gegužės 25 d. sprendime byloje *Kokkinakis* prieš Graikiją EŽTT konstatavo, kad EŽTK 7 straipsnis nėra ribojamas vien draudimu retrospektyviai taikyti baudžiamąjį įstatymą kaltinamojo nenaudai. Jis taip pat apima principą, kad tik įstatymas gali apibrėžti nusikaltimą ir nustatyti bausmę (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), ir principą, kad baudžiamojo įstatymo negalima aiškinti per daug plačiai kaltinamojo nenaudai, pavyzdžiui, pagal analogiją. Iš šių principų seka, kad pažeidimas turi būti tiksliai apibrėžtas įstatyme¹⁴⁸.

Atsižvelgiant į tai, EŽTT praktikoje „užkoduota“ keturnarė *nullum crimen sine lege* turinio gradacija: 1) *nullum crimen sine lege praevia* (asmuo gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn tik pagal nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusį įstatymą)¹⁴⁹; 2) *nullum crimen sine lege scripta* (veiką kaip nusikalstamą gali uždrausti tik rašytinis baudžiamasis įstatymas); 3) *nullum crimen sine lege certa* (nusikalstamos veikos požymiai baudžiamajame įstatyme turi būti tikslūs ir aiškūs); 4) *nullum crimen sine lege stricta* (draudimas taikyti tiek įstatymo, tiek teisės analogiją, nustatant veikos nusikalstamumą)¹⁵⁰.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiek teorijoje, tiek ir praktikoje pati ryškiausia yra vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių ir *nullum crimen sine lege certa* bei *scripta* principų koreliacijos problema. *Nullum crimen sine lege certa* principas bendriausiąja prasme reiškia, jog nusikalstamos veikos požymiai baudžiamajame įstatyme turi būti tiksliai ir aiškiai apibrėžti. Atsižvelgiant į tai, pagrindiniai šio principo elementai yra nusikalstamos veikos sudėties požymių *tikslumas* ir *aiškumas*. Pažymėtina, kad

¹⁴⁸ EŽTT 1993 m. gegužės 25 d. sprendimas byloje *Kokkinakis prieš Graikiją*, Nr. 260-A, p. 19, § 40.

¹⁴⁹ Pastebėtina, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas yra išplėtojęs šį principą. Pavyzdžiui, 2007 m. vasario 8 d. sprendime byloje C-3/06 P *Groupe Danone prieš Komisiją* Teismas pabrėžė, kad EŽTK 7 straipsnio 1 dalis draudžia ne tik paties baudžiamojo įstatymo taikymą atgaline data, bet ir naują šio įstatymo aiškinimą.

¹⁵⁰ Išvertus iš lotynų kalbos: *praevia* – pirma einantis; *scripta* – užrašytas; *certa* – tikras; *stricta* – griežtas.

kartais išskiriami ir kiti aptariamo principo elementai – *apibrėžtumas*¹⁵¹, *vienareikšmiškumas*¹⁵² (aiškumo sudedamoji dalis) ir kt. Remiantis Terminų žodynu, *tikslus* – iki smulkmenų atitinkantis; smulkiai nusakomas; nedarantis nukrypimų; taiklus; *aiškus* – lengvai suvokiamas, suprantamas¹⁵³.

Teisinėje kalboje įstatymo *aiškus* reiškia šio įstatymo suvokimą, supratimą, t. y. akcentuojamas teksto turinys, o *tikslumo* reikalavimai nukreipti į teisinių apibrėžimų formuluotes. Kokia šių elementų tarpusavio hierarchija, atsakyti nėra paprasta. Keltina prielaida, kad materialinėje baudžiamojoje teisėje vis dėlto svarbesnis yra *aiškus*, o baudžiamajame procese didesnę reikšmę turi *tikslumas*. Maža to, jei su konkrečiomis teisės normomis daugiausia susiduria paprasti žmonės, jos turėtų būti pirmiausia aiškios ir nedviprasmiškos, tik po to – tikslios. Ir atvirkščiai, srityse kur teisės adresatai – teisės specialistai, turėtų vyrėti normų tikslumas. Teisininkai suvokia teisinę kalbą aiškiau nei eiliniai žmonės ir jiems aktualesnė yra ne tikroji normos prasmė, o būdai ją pritaikyti. Konstatuotina, kad *aiškumo* ir *tikslumo* elementų svarba baudžiamojoje teisėje yra labai didelė, nes be jų teisė praranda nuspėjamumą. Tik išleidusi aiškia ir tikslią normą, suprantamą visuomenei ir atskiram jos nariui, valdžia gali tikėtis ir iš asmens reikalaujamo elgesio.

Išanalizavus gausią ir sparčiai evoliucionuojančią EŽTT jurisprudenciją EŽTK 7 straipsnio 1 dalies byloje, identifikuotina *nullum crimen sine lege* doktrinos švelninimo ir jos ribų plėtimo tendencija. Pavyzdžiui, itin griežtas *nullum crimen sine lege certa* veikimo efektas buvo sušvelnintas 1993 m. gegužės 25 d. sprendimu byloje *Kokkinakis* prieš Graikiją. EŽTT konstatavo, kad poreikis išvengti perteklinio griežtumo ir neatsilikti nuo besikeičiančių gyvenimiškų aplinkybių reiškia, kad dauguma įstatymų yra neišvengiamai formuluojami terminais, kurie patys savaime

¹⁵¹ Žr. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo 2003 m. sprendimą *Prosecutor v. Stakić*, IT-97-24-T, § 719.

¹⁵² XANTHAKI, Helen. On Transferability of Legislative Solutions: The Functionality Test. In STEFANO, Constantin; XANTHAKI, Helen. *Drafting Legislation. A Modern Approach*. Hampshire: „Ashgate Publishing Limited“, 1988, p. 11-12.

¹⁵³ Terminų žodyno internetinė versija. Prieiga internete: <http://terminu.zodynas.info>.

didesne ar mažesne apimtimi nėra aiškūs (apibrėžti). Tokių įstatymų taikymas ir aiškinimas priklauso nuo teismų praktikos¹⁵⁴.

1996 m. kovo 27 d. sprendime *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT žengė dar toliau, išaiškindamas, kad *tikslumo* stokoiantys terminai baudžiamajame įstatyme yra ne tik neišvengiami, tačiau ir pageidautini. EŽTT pabrėžė: „[...] itin sudėtinga formuluoti įstatymus, laikantis precizinio tikslumo, ir tam tikras lankstumo laipsnis yra netgi pageidautinas, kad nacionaliniai teismai per vertinimo prizmę gebėtų plėtoti įstatymo taikymą, siekdami užtikrinti teisingumą”¹⁵⁵.

Atsižvelgiant į tai, griežtosios *nullum crimen sine lege scripta* principo (klasikine prasme reikalaujančio, kad veiką kaip nusikalstamą uždraustų tik rašytinis baudžiamasis įstatymas) nuostatos jurisprudencijoje taip pat sušvelnintos ir išplėtos, susiejant veikos nusikalstamumo nustatymą ne tik su baudžiamuoju įstatymu, bet ir su jį aiškinančia teismų praktika. Pavyzdžiui, 2004 m. vasario 17 d. sprendime *Maestri prieš Italiją* EŽTT akcentavo, kad, nepaisant to, kaip aiškiai teisinė nuostata būtų suformuluota įstatyme, jos taikymas neišvengiamai apims teisės aiškinimo elementą, kadangi visada yra būtina išaiškinti abejotinus normos turinio aspektus ir rasti jos atitikimą su konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis¹⁵⁶.

EŽTT savo sprendimuose suformavo precedentą, kad terminas „teisė“ apima tiek iš įstatymų, tiek ir iš jurisprudencijos kylančią teisę, ji implikuoja ir kokybinius reikalavimus, tarp kurių yra jos *prieinamumas* ir *numatymas* (*angl. accessibility and foreseeability*)¹⁵⁷. 2004 m. kovo 30 d. sprendime *Radio France prieš Prancūziją* EŽTT pakartojo, jog EŽTK 7 straipsnio 1 dalis reikalauja, kad nusikalstamos veikos būtų aiškiai apibrėžtos įstatyme, tai ir būna, kai indi-

¹⁵⁴ EŽTT 1993 m. gegužės 25 d. sprendimas byloje *Kokkinakis prieš Graikiją*, Nr. 260-A. Taip pat žiūrėti EŽTT sprendimus: 2004 m. vasario 17 d. sprendimą byloje *Maestri prieš Italiją* (pareiškimo Nr. 39748/98), § 26; *N.F. prieš Italiją* (pareiškimo Nr. 37119/97), § 8; *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1)*, (1979 m. balandžio 26 d.), p. 31, § 49; *Rekvenyi prieš Vengriją* [GC] (pareiškimo Nr. 25390/94), § 34 ir kt.

¹⁵⁵ EŽTT 1996 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę*, p. 497-498, § 33.

¹⁵⁶ EŽTT 2004 m. vasario 17 d. sprendimas byloje *Maestri prieš Italiją* (pareiškimo Nr. 39748/98), § 26.

¹⁵⁷ Žr. EŽTT sprendimus: 1995 m. liepos 13 d. sprendimą byloje *Tolstoy Miloslavsky prieš Jungtinę Karalystę*, § 37; *Cantoni prieš Prancūziją* (1996-V, sprendimo § 29); 2001 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *Streletz, Kessler and Krenz prieš Vokietiją* [GC] (pareiškimo nr. 34044/96) ir kt.

vidas iš atitinkamo įstatymo teksto arba prireikus pasitelkęs teisminį to įstatymo interpretavimą turi galimybę žinoti, kokie jo veiksmai ar neveikimas gali užtraukti atsakomybę¹⁵⁸.

Atkreiptinas dėmesys, kad atitinkama EŽTK 7 straipsnio 1 dalies jurisprudencija plėtota ir EŽTT sprendimuose prieš Lietuvą. 2008 m. vasario 19 d. sprendime byloje *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius* prieš Lietuvą EŽTT akcentavo, kad: „Konvencijos dalyvėse valstybėse progresyvus baudžiamosios teisės formavimas per teismų teisėkūrą yra giliai įtvirtinta ir būtina teisinės tradicijos dalis. Konvencijos 7 straipsnio negalima aiškinti kaip draudžiančio teismams aiškinti kintančias baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlygas, jei tik tokia raida atitinka pažeidimo esmę ir pagrindai gali būti numatyti“¹⁵⁹.

Analogiška kryptimi vystėsi ir TBT jurisprudencija¹⁶⁰. 2000 m. kovo 24 d. sprendime *The Prosecutor v. Aleksovski* TBT išaiškino, kad „*nullum crimen sine lege* neužkerta kelio nei nacionaliniam, nei tarptautiniam teismui išspręsti ginčo iš esmės kartu išaiškinant tam tikro nusikaltimo turinį“¹⁶¹. Mažą to, siekiant užtikrinti įstatymo stabilumą, esant sparčiai aplinkybių kaitai ir nuolatiniam „teisės judėjimui“, gali kisti ir teismų interpretavimas, o neapibrėžti įstatymai būsimiems pažeidėjams gali būti išaiškinti netgi griežčiau¹⁶².

Atsižvelgiant į išdėstyta, pastarųjų metų tarptautinė jurisprudencija nubrėžė aiškią kryptį, kad nusikalstamos veikos sudėties požymio turinio atskleidimas per teismų praktiką yra legitimus būdas. Dėl tos priežasties, tiriant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių atitikimą *nullum crimen sine lege* principui, esminę reikšmę įgyja ne baudžiamojo įstatymo *tikslumo* ir

¹⁵⁸ Taip pat žr.: LAT 2004 m. balandžio 20 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K–218/2004; ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, Nr. 82, p. 22.

¹⁵⁹ EŽTT 2008 m. vasario 19 d. sprendimas *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius* prieš Lietuvą, § 115.

¹⁶⁰ VAN SCHAACK, Beth. *Crimen Sine Lege: Judicial Lawmaking at the Intersection of Law and Morals*. *Georgetown Law Journal*, Vol. 97, 2008, p. 51.

¹⁶¹ *The Prosecutor v. Aleksovski*, bylos Nr. IT-95-14/1-A, §126-127.

¹⁶² EŽTT 1995 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Tolstoy Miloslavsky prieš Jungtinę Karalystę*, § 37; VAN SCHAACK, Beth. *Crimen Sine Lege: Judicial Lawmaking at the Intersection of Law and Morals*. *Georgetown Law Journal*, Vol. 97, 2008, p. 56.

aiškumo, o naujai išvestų „teisės“ *prieinamumo* ir *numatymo* kriterijų turinio suvokimas.

Prieinamumo kokybinis reikalavimas reiškia, kad įstatymas turi būti deramai prieinamas: kiekvienas pilietis turi turėti galimybę gauti nurodymą (informaciją), pagrįstą esamomis aplinkybėmis, atitinkantį elgesį draudžiančias teisės normas, kurios taikomos konkrečioje byloje¹⁶³. Tai yra reikalavimas, kad kaltinamasis, prieš darydamas veiką, būtų informuotas apie veikos neteisėtumą ir potencialų baudžiamumą. Atitinkamas nurodymas (informacija) gali kilti tiek iš įstatymų, tiek iš viešai prieinamos teismų praktikos.

Numatymo reikalavimas bendrąja prasme reiškia, kad asmuo iš įstatymo turi tiksliai numatyti savo veikos teisinius padarinius (atsakomybę). Kaip parodė teismų praktika, „padarinių tikslumas“ – ilgai ir sudėtingai spręstas klausimas, kadangi jų numatymo lygis skiriasi kiekvienoje byloje, priklausomai tiek nuo nusikalstamos veikos pobūdžio, tiek nuo subjekto, tiek nuo daugelio kitų aplinkybių.

EŽTT *Maestri prieš Italiją* byloje išaiškino, kad *numatymo* reikalavimui negali būti keliamas absoliutaus tikslumo kriterijus, kadangi tai yra nepasiekiamas dalykas. EŽTT pabrėžė, kad tam tikras abejonių lygmuo dėl teisinės nuostatos atitikimo faktams, savaime nereiškia, kad jos taikymas neatitinka *numatymo* reikalavimo. Taip pat ir tai, kad teisinė nuostata gali turėti daugiau nei vieną išaiškinimą, dar nereiškia, kad ji neatitinka *numatymo* reikalavimo pagal EŽTK. Bylų nagrinėjimo funkcija, suteikta nacionaliniams teismams, ir yra išsklaidyti tokias užsilikusias teismo interpretavimo abejones, atsižvelgiant į pokyčius kasdienėje praktikoje¹⁶⁴.

Interpretuodamas *numatymo* reikalavimą (kartu ir teisinio teksto tikslumo laipsnį), EŽTT taip pat nurodė, kad šio termino apimtis labiausiai priklauso nuo teisinio teksto turinio, veikimo srities ir nuo adresatų, kuriems jis

¹⁶³ Teisėjo Morenilla atskiroji nuomonė EŽTT 1992 m. spalio 29 d. sprendime byloje *Open Door and Dublin Well Woman prieš Airiją* (pareiškimų nr. 14234/88, 14235/88, 29/10/1992).

¹⁶⁴ EŽTT 2004 m. vasario 17 d. sprendimas byloje *Maestri prieš Italiją* (pareiškimo Nr. 39748/98), § 26-27.

skirtas, skaičiaus bei statuso¹⁶⁵. Pavyzdžiui, specialistams ar ekspertams taikomo akto tikslumo laipsnis neturi būti toks didelis, kaip tikslumas teisės akto, taikomo paprastiems žmonėms.

Be to, EŽTT akcentavo, kad įstatymas vis dar gali atitikti *numatymo* reikalavimą, net jeigu suinteresuotas asmuo, siekdamas įvertinti jo veikos galimus padarinius, yra priverstas kreiptis teisinės konsultacijos¹⁶⁶. Tai ypač pasakytina apie tam tikra profesine veikla užsiimančius asmenis, kuriems įprasta elgtis itin apdairiai vykdant savo profesines pareigas. Dėl tos priežasties iš jų galima tikėtis ypatingų atsargumo priemonių, įvertinant savo veiklos riziką¹⁶⁷. Pateiktinas pavyzdys iš bylos *Chauvy and others prieš Prancūziją*, kurioje į EŽTT kreipėsi žurnalistas, leidėjas ir leidybos įmonė, Prancūzijoje nuteisti už pono ir ponios *Aubrac* šmeižimą knygoje apie rezistencijos judėjimą Lione. EŽTT nepatenkino jų pareiškimo konstatuodamas, kad nors pareiškėjai pagal galiojusį reglamentavimą ir galėjo tiksliai nenumatyti savo veiklos pasekmių, atsižvelgdami į savo veiklos statusą, privalėjo savarankiškai išsiaiškinti, ar atitinkamas veikimas pagal įstatymą neužtrauks atsakomybės¹⁶⁸.

Apibendrinant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių atitikimą *nullum crimen sine lege scripta* (reikalauja rašytinės baudžiamojo įstatymo formos) bei *nullum crimen sine lege certa* (suponuoja baudžiamojo įstatymo tikslumo ir aiškumo reikalavimus), galima konstatuoti, kad EŽTT jurisprudencija šiuos kriterijus gerokai sušvelnino. Rašytinės teisės reikalavimą EŽTT sušvelnino papildomai prie jos pridėjęs formuluotę „*arba prireikus pasi- telkęs teisminį to įstatymo interpretavimą*“¹⁶⁹. Tuo tarpu baudžiamojo įstatymo *tikslumą* ir *aiškumą* iš dalies pakeitė naujai išvesti, gerokai lankstesni ir su teismų jurisprudencija siejami kokybiniai teisės *numatymo* ir *prieinamumo* kriterijai.

¹⁶⁵ EŽTT 1996 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Cantoni prieš Prancūziją*, p. 1629, § 35; 2004 m. birželio 29 d. EŽTT sprendimas byloje *Chauvy and Others prieš Prancūziją*, § 43; EŽTT 1993 m. rugpjūčio 25 d. EŽTT sprendimas byloje *Chorherr prieš Austriją*, p. 35-36, § 25 ir kt.

¹⁶⁶ EŽTT 1995 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Tolstoy Miloslavsky prieš Jungtinę Karalystę*, p. 71, § 37; EŽTT 1997 m. lapkričio 25 d. sprendimas byloje *Grigoriades prieš Graikiją*, p.2587, § 37 ir kt.

¹⁶⁷ EŽTT 1996 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Cantoni prieš Prancūziją*, p. 1629, § 35.

¹⁶⁸ EŽTT 2004 m. birželio 29 d. sprendimas byloje *Chauvy and Others prieš Prancūziją*, § 43.

¹⁶⁹ EŽTT 2004 m. kovo 30 d. sprendimas byloje *Radio France prieš Prancūziją*, § 20.

Reziumuojant EŽTT jurisprudencijos formuojamą teisinės minties kryptį, darytina išvada, kad *nullum crimen sine lege* principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema sprendžiamą taip: nors įstatymų leidėjas atramos pirmiausia privalo ieškoti formaliuose požymiuose, kur teisės technikos požiūriu to padaryti neįmanoma ir (arba) neracionalu, pageidautina laikytis lankstumo ir baudžiamajame įstatyme vartoti vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius.

3. Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimas ir pagrindinės savybės

3.1. Apibrėžimo problema

Vienas svarbiausių, tačiau iki šiol galutinai neišspręstų klausimų yra vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimas. Akcentuotina, kad *vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio* terminas BK ne tik neapibrėžtas, bet nėra jame apskritai vartojamas. Ši aplinkybė gerokai apsunkina atitinkamo požymio identifikavimą¹⁷⁰.

Teismų praktikoje *vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio* terminas yra vartojamas, tačiau taip pat neapibrėžiamas. Kita vertus, teismų praktikoje yra identifikuojamos tokių požymių savybės: 1) požymio turinys neapibrėžtas baudžiamajame įstatyme¹⁷¹ (vienose bylose akcentuojama, kad baudžiamajame įstatyme nėra pateikta universalių kriterijų jo turiniui nustatyti¹⁷² (atskirais atvejais – kad nėra pateikta apskritai jokių kriterijų¹⁷³); kitose pabrėžiama, kad universalių kriterijų nėra suformuota ne tik įstatyme, bet ir teismų praktikoje¹⁷⁴); 2) vertinamojo požymio turinys nustatomas teismo¹⁷⁵ (atskirais atvejais ši savybė konkretizuojama, vartojant teismo

¹⁷⁰ Pastebėtina, kad tai nėra tik Lietuvos BK ypatybė, kadangi užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose vertinamojo (kaip ir norminio) požymio apibrėžimo pateikta taip pat nėra.

¹⁷¹ Žr. pvz.: Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. vasario 26 d. nuosprendį baudžiamajoje byloje Nr. 1A-57/2010.

¹⁷² Žr. pvz.: LAT 2007 m. lapkričio 20 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-715/2007.

¹⁷³ Žr. pvz.: LAT 2012 m. sausio 3 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-72/2012.

¹⁷⁴ Žr. pvz.: LAT 2009 m. sausio 20 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-25/2009.

¹⁷⁵ Žr. pvz.: Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio 22 d. nuosprendį baudžiamajoje byloje Nr. 1A-435/2010.

diskrecijos ar nuožiūros terminus¹⁷⁶); 3) vertinamojo požymio turinys nustatomas kiekvienu individualiu atveju (*ad hoc*)¹⁷⁷; 4) vertinamojo požymio turinys nustatomas, atsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes¹⁷⁸. Taip pat teismai pateikia tam tikras vertinamųjų požymių inkriminavimo ypatybes: 1) privalomas laikymasis teismo suformuotų precedentų¹⁷⁹; 2) inkriminuojamų vertinamųjų požymių pagrindimas ir detalus motyvavimas nuosprendyje, susiejant jų taikymą su konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis¹⁸⁰; 3) inkriminuojant vertinamąjį požymį, būtina nurodyti kriterijus, kuriais remiantis jis inkriminuojamas¹⁸¹; 4) analogiško požymio aiškinimo, pasiremiant kitos sudėties išaiškinimu, draudimas¹⁸² ir pan.

Baudžiamosios teisės moksle vertinamojo požymio apibrėžimų, priešingai nei BK ar teismų praktikoje, egzistuoja ne vienas. Vis dėlto Lietuvos teisės doktrinoje apibūdinant vertinamuosius požymius, paprastai apsiribojama tik tam tikrų jų savybių išvardinimu. Pavyzdžiui, V. Mikelėnas vertinamuosius požymius aprašo kaip savaimė neaiškius, aiškintinus atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes¹⁸³. G. Švedas nurodo, kad „vertinamojo nusikalstamos veikos požymio turinys tiesiogiai neišplaukia iš baudžiamojo įstatymo teksto; jo konstatavimas paliktas teismų praktikai“¹⁸⁴. M. Apanavičius ir V. Pavilionis nurodo: „Vertinamieji požymiai aiškinami teisme. Teismas juos išaiškina konkrečioje byloje. Taip yra dėl to, kad nei straipsnio dispozicija, nei kitoks teisinis aktas neatskleidžia vertinamojo požymio turinio“¹⁸⁵. Iš pateiktų pavyzdžių akivaizdu, kad nors bendrasis vertinamojo požymio suvokimas

¹⁷⁶ Žr. pvz.: LAT 2005 m. lapkričio 29 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005.

¹⁷⁷ Žr. pvz.: LAT 2011 m. birželio 14 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305/2011.

¹⁷⁸ Žr. pvz.: LAT 2012 m. balandžio 3 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174/2012.

¹⁷⁹ Žr. pvz.: LAT 2005 m. lapkričio 29 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005.

¹⁸⁰ Žr. pvz.: LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

¹⁸¹ Žr. pvz.: Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. vasario 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34/2012.

¹⁸² Žr. pvz.: LAT 2007 m. balandžio 17 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007.

¹⁸³ MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas. *Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: „Justitia“, 1999, p. 153.

¹⁸⁴ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VI Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 87.

¹⁸⁵ APANAVIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 69.

Lietuvos mokslininkų tarpe pernelyg nesiskiria, akcentuojami skirtingi jo turinio aspektai.

Užsienio šalių baudžiamosios teisės doktrinos vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimų egzistuoja žymiai daugiau, tačiau vieningo ir stabilaus apibrėžimo taip pat trūksta. Tokią situaciją didžiąja dalimi nulemia tai, kad vertinamųjų požymių identifikavimas yra sudėtingas, o kartais ir reliatyvus dalykas, be to, jų identifikavimo ir atribojimo nuo formaliųjų požymių kriterijai tiek teorijoje, tiek ir praktikoje nėra vienareikšmiai. Taip pat derėtų akcentuoti, kad sparčiai kintant visuomeniniam gyvenimui, tenka nuolat peržiūrinėti esamus apibrėžimus, kurie gali būti reikšmingai pakitę arba apskritai nebeaktualūs. Pastebėtina, kad tikslaus ir vieningo vertinamojo požymio apibrėžimo trūkumas ne tik daro neigiamą įtaką jo sampratai, bet tiesiogiai apsunkina tokių požymių kūrimą bei taikymą.

Vertinamojo požymio apibrėžimo problematikai daugiausia dėmesio yra skyrę Rusijos autoriai. Šį klausimą tarp Rusijos mokslininkų akcentavo V. Kudriavcevas (*rus. В. Кудрявцев*), A. Naumovas (*rus. А. Наумов*), V. Piteckis (*rus. В. Питецкий*), T. Kašanina (*rus. Т. Кашанина*) ir kai kurie kiti.

Pagal V. Kudriavceva, „Vertinamųjų požymių turinys didžiąja dalimi priklauso nuo teisininko, taikančio teisę, kvalifikacijos lygmens, atsižvelgiant į baudžiamojo įstatymo reikalavimus ir konkrečias bylos aplinkybes. [...] Tokie požymiai reikšmingi, nes leidžia įvertinti socialines – politines aplinkybes ir konkrečias bylos aplinkybes, kurių neįmanoma atspindėti ir įtvirtinti įstatyme ar poįstatyminiame akte“¹⁸⁶.

A. Naumovas pateikia konkretesnį apibrėžimą – „Vertinamosios sąvokos baudžiamosios teisės normose apima tuos nusikalstamos veikos sudėties požymius, kurie atskleidžiami ne įstatyme ar kitame poįstatyminiame akte, o per teisinį sąmoningumą asmens, kuris taiko konkrečią baudžiamosios teisės normą, remdamasis konkrečiomis bylos aplinkybėmis“¹⁸⁷.

¹⁸⁶ КУДРЯВЦЕВ, В. *Теоретические основы квалификации преступлений*. М., 1963, p. 124.

¹⁸⁷ НАУМОВ, А. *Применение уголовно-правовых норм*. Волгоград, 1973, p. 97.

V. Piteckio apibrėžimas labai panašus į A. Naumovo, tačiau dar labiau konkretesnis, akcentuojant ne absoliutų teisinės sąmonės ir vertinimo pobūdį, o tam tikras jų ribas, numatytas baudžiamajame įstatyme: „Vertinamieji požymiai – tokie požymiai, kurių turinys tiesiogiai atskleidžiamas tik teisės taikymo procese, neperžengiant įstatymo ribų, vertinant kiekvieno atskiro atvejo aplinkybes ir remiantis subjekto, taikančio teisę, teisiniu sąmoningumu”¹⁸⁸.

T. Kašanina pateikia itin detalų apibrėžimą: „Vertinamieji požymiai žymi teisės normose išreikštą teisinį paliepiamą, kuriame numatomi labiausiai paplitę požymiai, savybės, kokybiniai ryšiai ir elgesys skirtingų daiktų, reiškinių, veiksmų, procesų, įstatymų leidėjo detaliam neišaiškintų, turint tikslą, kad jų turinys atsiskleistų vertinimo būdu taikant teisę ir leistų realizuoti konkrečių visuomeninių santykių individualųjį reglamentavimą“¹⁸⁹. Nors šis apibrėžimas itin stokoja tikslumo, jame užkoduota viena itin svarbi vertinamųjų požymių savybė – įstatymų leidėjo sąmoningumas kuriant vertinamuosius požymius (kaip akcentuota ankstesniame darbo skyriuje – vertinamieji požymiai traktuotini kaip vienas tradicinių teisės technikos būdų).

Apibendrinus sukauptas ir susistemintas doktrininės ir jurisprudencijos žinias, privalu įgyvendinti vieną iš svarbiausių disertacijos tyrimo uždavinių – *suformuoti vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimą*, kuris būtų tinkamas Lietuvos baudžiamosios teisės sistemai. Apibrėžimų kategorija yra logikos mokslo tyrimo dalykas. Doktrinoje apibrėžimo sampratų egzistuoja nemažai. Pavyzdžiui, R. Plečkaitis pateikia kelias iš jų: „Apibrėžimas yra loginis veiksmas, kuriuo: 1) nustatomi kriterijai tiriamajam objektui atskirti nuo kitų objektų, nurodant jo specifiką, 2) nustatoma vartojamos arba įvedamos kalbines išraiškos reikšmė. [...] Apibrėžimas yra veiksmas, taip atskleidžiantis esminius objekto požymius, kad apibrėžiamasis

¹⁸⁸ ПИТЕЦКИЙ, В. Оценочные понятия в советском уголовном праве: Дис. [...] канд. юрид. наук. Свердловск, 1979, р. 44.

¹⁸⁹ КАШАНИНА, Т. Оценочные понятия в советском праве: Дис. [...] канд. юрид. наук. Свердловск, 1974, р. 6-7.

objektas atskiriamas nuo gretimų objektų¹⁹⁰. N. Lomanienė, remdamasi jau minėtu R. Plečkaičiu, išskiria šešias esmines apibrėžimo taisykles: 1) *tekste apibrėžiamąją išraišką pakeitus apibrėžiančiąja, teksto reikšmė turi išlikti ta pati*; 2) *vieno konteksto ribose apibrėžiantįjį turi atitikti vienas ir tik vienas apibrėžiamasis, bet ne atvirkščiai*; 3) *apibrėžime neturi būti rato – apibrėžiančioje išraiškoje neturi būti sąvokų, nurodančių į apibrėžiamąją išraišką*; 4) *negalima apibrėžti nežinomo per nežinomą*; 5) *apibrėžime nevertotinos netikslios sąvokos, metaforinės išraiškos*; 6) *apibrėžimas neturi būti neigiamas (išimtis daroma tokiems žodžiams, kurie negali būti apibrėžiami kitaip)*¹⁹¹. Atsižvelgiant į logikos moksle išvestas apibrėžimų formulavimo taisykles, tyrimo eigoje sukonstruotas toks vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimas:

Vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis – tai baudžiamajame įstatyme ir jurisprudencijoje universaliais kriterijais neapibrėžtas nusikalstamos veikos sudėties požymis, kurio kintantis norminis turinys išgaunamas remiantis ne vien jį nustatančio įstatymo tekstu ir (ar) jurisprudencija, bet ir vertinamų faktų kontekste *ad hoc* jį interpretuojančio subjekto teisine sąmone.

Iš pateikto apibrėžimo išskirtinos abstrahuotos esminės vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio savybės, reikalaujančios gilesnės analizės:

- santykinis požymio neapibrėžtumas;
- požymio norminio turinio atskleidimas, pasinaudojant plačia interpretatoriaus diskrecija remtis savo teisine sąmone;
- požymio norminio turinio atskleidimas, vertinant faktines bylos aplinkybes *ad hoc*¹⁹².

¹⁹⁰ PLEČKAITIS, Romanas. *Logikos įvadas*. Vilnius: „Mintis“, 1978, p. 113.

¹⁹¹ LOMANIENĖ, Nijolė. *Logika. Deduktyvaus samprotavimo analizės pagrindai*. Vilnius: „Justitia“, 2001, p. 85.

¹⁹² *Past.* – keltina prielaida, kad tai yra fakultatyvi vertinamojo požymio savybė, kadangi prevenciniame baudžiamojo įstatymo veikimo lygmenyje požymio turinys privalo atsiskleisti ir nesant

3.2. Santykinis požymio neapibrėžtumas ir jo aiškinimo poreikis

Komentuojant pirmąją vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio savybę – *santykinį vertinamojo požymio neapibrėžtumą* – derėtų pripažinti, kad tai nėra unikali vertinamojo požymio savybė, o kyla iš bendrųjų teisinės kalbos ir, tam tikra prasme, bendrinės kalbos reikalavimų.

Žodis pats savaime (*past.* – paprastai) nėra matematiškai tikslus. Kaip pastebi J. Samaha, apskritai žodžiai savo esme nėra ir negali būti tokie tikslūs kaip skaičiai¹⁹³. Kiekvienas savarankiškas žodis turi savo atskirą leksinę reikšmę, ir ta reikšmė yra apibendrinamojo pobūdžio. Nors žodžiui būdinga atskira leksinė reikšmė, tačiau daugelis žodžių turi ne vieną, o keletą (kai kurie net keliolika ar keliasdešimt) leksinių reikšmių¹⁹⁴. R. Bakševičienė 2001 metais ištyrusi BK XVII – XXIII skyrius kalbotyros prasme, konstatavo, kad šiuose skyriuose pavartota net 47,66 procentai daugiareikšmių žodžių¹⁹⁵. Tokios pačios ar panašios tendencijos atsispindi ir kituose BK skyriuose. Atsižvelgiant į tai, didžiosios dalies BK vartojamų žodžių prasmė yra daugiau ar mažiau priklausoma nuo jų vartojimo konteksto.

Be bendrosios leksikos ypatumų, antrasis aspektas, lemiantis vertinamojo požymio apibrėžtumo stoką, yra specifinė teisinė terminija. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo (*Žin.*, 1995, Nr. 41-991; 2006, Nr. 127-4823) 12 straipsnyje „Teisės akto kalba“ numatyti tokie teisės akto kalbos reikalavimai: „Teisės aktai rašomi laikantis bendrinės lietuvių kalbos normų ir teisinės terminijos. Tarptautiniai žodžiai vartojami tik tada, kai lietuvių kalboje nėra šių žodžių atitikmenų“. Pastebėtina, kad naujojo Lietuvos Respublikos teisėkūros

konkrečios bylos faktinių aplinkybių. Vis dėlto ją akcentuoti svarbu, kadangi išsamiausiai atitinkamo požymio turinys išryškėja tik jo taikymo konkrečioje byloje metu. Dėl tos priežasties ši vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio savybė plačiau analizuojama ne pirmojoje (t. y. šioje), o trečiojoje dėstymo dalyje.

¹⁹³ SAMAHA, Joel. *Criminal Law. Fourth Edition*. West Publishing Company, 1997, p. 45.

¹⁹⁴ Pastebėtina, kad vienareikšmių žodžių kalboje yra palyginti nedaug. Natūralus kalbos funkcionavimas lemia tą faktą, kad dauguma žodžių turi ryšį su dviem, trim ir daugiau denotatų, išreiškia ne vieną, o kelias sąvokas. Tokie žodžiai yra daugiareikšmiai. Prieiga internete: http://ualgiman.dtiltas.lt/zodziu_daugiareiksmiskumas.html

¹⁹⁵ BAKŠEVIČIENĖ, Rūta. Teisinė technika – priemonė pasiekti įstatymų atitiktį savo paskirčiai (kai kurie baudžiamųjų įstatymų efektyvumo aspektai). *Teisė*, 2002, Nr. 45, p. 13.

pagrindų įstatymo (*Žin.*, 2012, Nr. 110-5564), įsigaliosiančio 2014 m. sausio 1 d., o kartu pakeisiančio ankstesnes nuostatas dėl reikalavimų teisės aktų kalbai, 14 straipsnyje numatyta: „Teisės aktų projektai rengiami laikantis bendrinės lietuvių kalbos normų ir teisės terminijos“¹⁹⁶.

Teisinė terminija paprastai savaime aiški ir suprantama būna tik teisininkams specialistams, o paprastiesiems asmenims ji turi būti išaiškinta. V. Mikelėnas priduria, kad „palyginti su bendrine, teisės kalba pasižymi ypatumais, kurie dar labiau padidina poreikį aiškinti kalbos ženklus“¹⁹⁷. Tarp tokių priežasčių V. Mikelėnas išskiria: „1) teisės kalboje vartojamus specifinius terminus, žinomus ir suprantamus specialistams; [...] 2) teisės kalba yra labiau internacionalizuota nei kasdienė kalba, t. y. vartojama daugiau tarptautinių žodžių ar teisės skolinių; [...] 3) teisinės kalbos oficialus kanceliarinis administracinis stilius, skiriantis ją nuo šnekamosios ar grožinės literatūros bei mokslo kalbos; [...] 4) teisės kalbai nebūdingas individualusis stilius, nes teisės normos formuluojamos kaip neapibrėžtam asmenų ratui adresuojamos elgesio taisyklės; [...] 5) teisės kalbai būdingas formalizmas“ [...]“¹⁹⁸.

Ketvirtąją teisės aiškinimo priežastį, išskirtą V. Mikelėno, derėtų akcentuoti kaip itin reikšmingą nagrinėjamai tematikai. Pritartina ir tolimesnei šio autoriaus minčių plėtotei, kad „teisėje įtvirtinta taisyklė turi būti universali, t. y. ji turėtų apimti kuo daugiau gyvenimo situacijų, kad kiekvienam veiksmui ar įvykiui nereikėtų kurti specialios normos ir būtų mažiau teisės spragų“¹⁹⁹. Teisės universalumas atitinkamai nulemia jos normatyvumą. Kaip pastebi E. Kūris, „faktas apibrėžiamas deskriptyviai, teisė – normatyviai“²⁰⁰. Šiuo aspektu pritartina ir S. Bikelio idėjai, kuris teisinių formuluočių pobūdį sieja su jų

¹⁹⁶ *Past.* – naujajame įstatyme reikalavimai teisei kalbai iš esmės išlieka tokie patys, išskyrus eliminuotą nuostatą dėl tarptautinių žodžių vartojimo, kas šio tyrimo kontekste esminės reikšmės neturi.

¹⁹⁷ MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas. Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: „Justitia“, 1999, p. 148.

¹⁹⁸ MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas. Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: „Justitia“, 1999, p. 148-150.

¹⁹⁹ MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas. Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: „Justitia“, 1999, p. 153.

²⁰⁰ KŪRIS, Egidijus. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22), p. 19.

paskirtimi: „Jų paskirtis, skirtingai nuo gamtos mokslų, yra ne aprašyti ir paaiškinti svarbiausius teisinius santykius, bet juos tinkamai sureguliuoti. Tinkamas teisinis reguliavimas galimas tik vadovaujantis visuomenėje priimtomis vertybėmis. Taigi teisinio reguliavimo pagrindu esančios sąvokos neretai turi pasižymėti vertinamuoju pobūdžiu“²⁰¹. Atsižvelgiant į tai, santykinį vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio neapibrėžtumą visų pirma nulemia didelis teisinių formuluočių abstrakcijos lygmuo – tokia yra teisinės taisyklės formulavimo ir užrašymo įstatyme technika²⁰².

BK specialiosios dalies straipsniai iš tiesų paprastai yra išdėstyti bendraisiais teiginiais. Derinant konkrečius faktus su BK straipsnio dispozicija visuomet reikia kategoriškai atsakyti, ar šis konkretus atvejis tikrai ją atitinka. Dėl tos priežasties į pagalbą pasitelkiamas teisės aiškinimas. Kaip akcentuota EŽTT *Maestri prieš Italiją* sprendime: „Reikia turėti omenyje, kad ir kaip aiškiai teisinė nuostata būtų suformuluota, jos pritaikymas apima neišvengiamą teismo interpretavimo elementą. Abejonių keliančių aspektų išaiškinimo ir pritaikymo prie besikeičiančių aplinkybių poreikis išliks visada“²⁰³. Analogiškos pozicijos laikomasi ir Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje: „[...] šių įstatymų aiškinimas dažniausiai taktiškai reiškia jų taikymo sudedamąją dalį. Aiškinimo reikalingi ne tik tie BK straipsniai, kurie blogai suredaguoti, neaiškūs, bet ir tie, kuriems iš esmės jokių priekaištų nėra. Skirtumas tik tas, kad esant aiškiam įstatymo turiniui jis paprastai išsiaiškinamas greitai, dažnai neskiriant tam didesnio dėmesio. Tuo tarpu tais atvejais, kai baudžiamojo įstatymo turinys ne visai aiškus (o tai būna pakankamai dažnai), jo aiškinimas tampa sudėtinga problema“²⁰⁴.

²⁰¹ BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 26.

²⁰² Kita vertus, būtina paminėti ir priešingą šio klausimo pusę. Pavyzdžiui, kaip pastebi Harvardo universiteto profesorius S. Friedland, „baudžiamojo įstatymo formuluotės negali būti ir per daug bendro pobūdžio, kad įstatymas netaptų pernelyg neaiškus, skatinantis valdžios savivalę ir situaciją, kai potencialus teisės pažeidėjas nėra tinkamai informuotas, koks elgesys yra draudžiamas“ [FRIEDLAND, Steven. *Sum & Substance Quick Review of Criminal Law*. 1993, p. 17].

²⁰³ EŽTT 2004 m. vasario 17 d. sprendimas byloje *Maestri prieš Italiją* (pareiškimo Nr. 39748/98), § 26; EŽTT 2001 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *Streletz, Kessler and Krenz prieš Vokietiją* [GC] (pareiškimo nr. 34044/96).

²⁰⁴ PAVILONIS, Vladas. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 104.

Atkreiptinas dėmesys, kad santykinai nedidelė dalis visų BK vartojamų sąvokų išaiškinta pačiame baudžiamajame įstatyme. Šiuo aspektu taikliai pastebi E. Kūris, komentuodamas autentiško aiškinimo plėtojimosi tendencijas: „konstatuotina ir tai, kad, vertinant kiekybiškai, autentiškas aiškinimas (ypač įstatymų) yra itin retas reiškinys (ne tik Lietuvoje), o laikui bėgant pasikeitus atitinkamoje teisėkūros institucijoje pareigas užimantiems asmenims apskritai tampa tik nominaliai autentišku“²⁰⁵. Autentiško aiškinimo paplitimas ir raiška BK detaliam išanalizuoti disertacijos antrosios dėstymo dalies 2.6. poskyryje.

1 lentelė

BK vartojamų sąvokų aiškinimo šaltiniai					
BK	Kiti įstatymai	ES ir tarptautinės teisės aktai	Pojstatyminiai teisės aktai	Teismų praktika	Doktrina ir BK projektų lydimieji dokumentai
Žr. 7 <i>paveikslą</i> ; taip pat: Baudžiamoj o kodekso [...] išgaliojimo ir gyvendinim o tvarkos įstatymą (Žin., 2002, Nr. 112-4970).	Pvz.: Įmonių bankroto įstatymas; Alkoholio kontrolės įstatymas; Cheminio ginklo uždraudimo įstatymas, Atliekų tvarkymo įstatymas ir kt.	Pvz.: 1996 m. gruodžio 9 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą; 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos ir kt.	Pvz.: Viešai neatskleistos informacijos konfidencialumo užtikrinimo ir atskleidimo taisyklės; Kelių eismo taisyklės ir kt.	Nacionalinių teismų nutartys ir nutarimai, kiti sprendimai; teismų praktikos apibendrinimo apžvalgos ir rekomendacijos; tarptautinių ir ES teismų sprendimai ir kt.	Vadovėliai, komentarai, monografijos, atskiros publikacijos, projektų aiškinamieji raštai, kiti lydimieji dokumentai ir kt.

Aiškinant baudžiamajame įstatyme vartojamų terminų ir sąvokų turinį, dažnu atveju pasitelkiamos ir kitų fakultatyvių šaltinių nuostatos. Tarp kitų baudžiamajo įstatymo formuluočių turinio atskleidimo šaltinių paminėtini: 1) kiti įstatymai (pavyzdžiui, Cheminio ginklo uždraudimo įstatymas (*Žin.*, 1998, Nr. 90-2480), tiesiogiai nurodytas BK 267 straipsnio 2 dalyje); 2) ES ir tarptautinės teisės aktai (pavyzdžiui, 1996 m. gruodžio 9 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą (*OL* 2004 m. specialusis leidimas, 15 skyrius, 3 tomas, p. 136), tiesiogiai nurodytas BK 277¹ straipsnyje); 3) pojstatyminiai

²⁰⁵ KŪRIS, Egidijus. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116), p. 138.

teisės aktai (pavyzdžiui, Kelių eismo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. 1950 (*Žin.*, 2003, Nr. 7-263; 2008, Nr. 88-3530)); 4) teismų praktika (tiek nacionalinė, tiek tarptautinio pobūdžio); 5) doktrina ir baudžiamojo įstatymo pataisų projektų lydymieji dokumentai (pavyzdžiui, įstatymo projekto aiškinamasis raštas) ir pan.

Vis dėlto išvardintų fakultatyvių šaltinių reikšmė nusikalstamos veikos kvalifikavimui nėra vienoda. Iš viso masyvo derėtų paminėti BK straipsnius, turinčius blanketines dispozicijas (t. y. atitinkamą nuorodą į kitą teisės aktą). Atkreiptinas dėmesys, kad blanketinių dispozicijų inkriminavimas pasižymi specifika, kuri lemia jų identifikavimo svarbą. Remiantis LAT senato nutarimu dėl nuosprendžio surašymo: „kvalifikuojant veiką pagal tokį BK straipsnį, kurio dispozicija blanketinė, privalu nurodyti ne tik šį straipsnį, bet ir įstatymą ar kitą teisės aktą, jo straipsnį, dalį ar punktą, už kurio reikalavimų ar draudimų pažeidimą nustatyta baudžiamoji atsakomybė“²⁰⁶.

E. Bieliūnas, aptardamas blanketinių dispozicijų turinį, pastebi, kad šiais atvejais „baudžiamosios teisės normų turinio svarbios dalys kildinamos ne tiesiogiai iš baudžiamojo įstatymo, bet iš kitų teisės šaltinių“²⁰⁷. P. Švedas, savo disertacijoje išsamiai išanalizavęs BK straipsnius, turinčius blanketines dispozicijas, visus juos suskaido į šešias sąlygines grupes: „1) BK straipsniai, kurių blanketiškumas pasireiškia vartojant sąvokas „neteisėtas“, „neteisėtai“ ir pan.; 2) BK straipsniai, kurie nukreipia į teisės aktus, už kurių pažeidimą kyla baudžiamoji atsakomybė; 3) BK straipsniai, kurie nukreipia į tarptautinės teisės normas ar papročius, kuriuos pažeidus kyla baudžiamoji atsakomybė; 4) BK straipsniai, kuriuose neišsamiai aprašytas nusikaltimo objektas; 5) BK

²⁰⁶ LAT senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. *Teismų praktika*, 2003, Nr. 19, p. 204. Kaip pastebi E. Bieliūnas: „Šis reikalavimas, kaip rodo teismų praktika, dažniausiai būna tinkamai įgyvendinamas, tačiau nėra suabsoliutintas. Pasitaiko, kad apsiribojama bendresnio pobūdžio išvada dėl atitinkamos veikos neteisėtumo požymio buvimo padarytoje veikoje“ [BIELIŪNAS, Egidijus. *Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas*. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 125].

²⁰⁷ BIELIŪNAS, Egidijus. *Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas*. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 114.

straipsniai, kuriuose neišsamiai aprašyti padariniai; 6) BK straipsniai, kurie turi kelis iš aukščiau išvardintų blanketinių dispozicijų požymių²⁰⁸.

Kita vertus, pabrėžtina, kad ne kiekvienas fakultatyvusis šaltinis, kurio pagalba atskleidžiamas BK formuluočių turinys, kartu nulemia baudžiamojo įstatymo straipsnio dispozicijos blanketiškumą. Didžioji dalis šių šaltinių traktuotina kaip veiką sudarančių faktų pusėje esantis komponentas. E. Bieliūnas, remdamasis LAT senato nutarimu, pateikia *šaunamojo ginklo*, kaip plėšimo itin kvalifikuotos sudėties požymio, traktuotės baudžiamojoje justicijoje pavyzdį: „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2005 m. birželio 23 d. nutarimo [...] 18 punkte išaiškinimą patikslino taip: „Nešaunamojo ir šaunamojo ginklų sąvokų turinys atskleidžiamas 2002 m. sausio 15 d. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatyme Nr. IX-705 [...]. Tačiau [...] apibrėžtos nešaunamojo ir šaunamojo ginklo bei sprogmens sąvokos negali būti tapatinamos su to paties pavadinimo BK 180 straipsnio požymiais, o turi būti vertinamos kaip metodinė medžiaga – kriterijai, techniniai duomenys, naudojami nustatant nešaunamojo, šaunamojo ginklo ar sprogmens požymį pagal BK 180 straipsnį“. Vadinasi, tam tikros galimos abejonės buvo įveiktos, o kvalifikavimo požūriu atitinkami įstatymai palikti veikos, t. y. faktų, o ne sudėties požymio pusėje²⁰⁹.

Šiame kontekste būtina atkreipti dėmesį, kad po Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. (*Žin.*, 2006, Nr. 36-1292) ir 2006 m. gegužės 9 d. (*Žin.*, 2006, Nr. 51-1894) nutarimuose pateiktų išaiškinimų, LAT senato nutarimų ir Baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalgų reikšmė iš esmės pakito. Konstitucinis Teismas konstatavo: „[...] aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos

²⁰⁸ ŠVEDAS, Pranas. Baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 102.

²⁰⁹ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 125.

bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas²¹⁰. Kita vertus, kaip pastebi G. Švedas ir J. Prapiestis: „Taigi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimų ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalgų reikšmė ir įtaka pasikeitė, tačiau visiškai paneigti jų įtakos negalima, nes apžvalgose išdėstytos nuostatos atspindi daugumos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų požiūrį į tam tikras teisinės problemas ir atvejus. Niekas negali paneigti, kad šių nuostatų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai laikysis ir sprendami konkrečias baudžiamąsias bylas“²¹⁰. Pritarus autoritetingai pozicijai, toliau tekste minėtieji šaltiniai nėra absoliučiai ignoruojami, o vartojami subsidiariai teismų praktikai, suformuotai konkrečios bylos pagrindu.

Apibendrinant, nors vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, atsižvelgiant į bendrinės ir teisinės kalbos bei BK sisteminius reikalavimus, savaime reikalauja išaiškinimo, klaidinga būtų teigti, kad jis yra absoliučiai neaiškus ar neapibrėžtas. Dėl tos priežasties, kaip esminė vertinamojo požymio savybė akcentuojamas *neapibrėžtumo santykinumas*. Tai reiškia, kad vertinamojo požymio turinys nėra beribis, o tokio požymio aiškinimas turi iš paties baudžiamojo įstatymo kylančius „saugiklius“, kad interpretuojant nebūtų pažeidžiama požymio esmė ir specialieji baudžiamosios teisės principai. Manytina, kad vertinamojo požymio norminio turinio ribas labiausiai lemia jo lingvistinė konstrukcija (*lingvistinis aiškinimas*), vartojimo kontekstas – t. y. požymio sisteminiai ryšiai (*sisteminis aiškinimas*), o tam tikrais atvejais ir įstatymų leidėjo ketinimų reikalavimai (*teleologinis aiškinimas*).

²¹⁰ ŠVEDAS, Gintaras; PRAPIESTIS, Jonas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 28-29.

Lingvistinis aiškinimas. Baudžiamosios teisės doktrinoje akcentuojama, kad vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis turi *išorinę* ir *vidinę* puses. Išorinė pusė yra statinė dalis, o vidinė – dinaminė. Išorinė pusė – matomoji požymio pusė – pati lingvistinė konstrukcija. Vidinė pusė – nematomoji pusė – vertinamojo požymio turinys ir jo atskleidimo kriterijai. Išorinė pusė formuojama įstatymų leidėjo, o vidinė – per interpretatoriaus teisinę sąmonę. Atskleidžiant tokio požymio turinį, vienodai svarbios tiek išorinė, tiek ir vidinė požymio pusės²¹¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad vertinamojo požymio lingvistinė konstrukcija, kaip išorinė jo pusė (*past.* – statinė ir nekintanti), pati savaime apibrėžia požymio turinio ribas. Dėl tos priežasties, atskleidžiant vertinamojo požymio turinį, visų pirma derėtų remtis lingvistiniu teisės aiškinimo metodu (principu). Kaip rašo V. Mikelėnas: „Teisė kuriama ir fiksuojama kalbos ženklais. Taigi pirmiausia aiškinimo objektas yra tekstas. Štai kodėl aiškinimo metodų gausoje dominuoja lingvistinis teisės aiškinimo metodas“²¹².

Nors lingvistinio teisės aiškinimo metodas nėra įtvirtintas pačiame BK, jis aktyviai naudojamas baudžiamojoje justicijoje, atskleidžiant nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį²¹³. Šio metodo turinys išplaukia iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos bei kitų teisės aktų. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje akcentuojama, kad „lingvistinio teisės aiškinimo metodo taikymas, kaip ir apskritai griežtas įstatymo raidės laikymasis taikant teisę, dažniausiai yra pagrįstas; šio teisės aiškinimo metodo svarbos negalima

²¹¹ Žr. pvz.: ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*: Дис. [...] канд. юрид. Наук. М.: РГБ, 2003, p. 90-92.

²¹² MIKELĖNAS, Valentinas. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116), p. 84.

²¹³ Žr. pvz.: LAT 2009 m. gruodžio 29 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-563/2009: Ištrauka iš sprendimo motyvuojamosios dalies „*Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*“ (*Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2000*) žodį „*įžūlus*“ aiškina kaip „*akiplėšiškas, šiurkštus*“.

Taip pat – Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-618-417/2012 išaiškinant „savaeigės mašinos“ terminą: „*Tuo tarpu savaeigės mašinos – tai iš vieno ar kelių mechanizmų sudarytas įrenginys energijai, medžiagoms arba informacijai transformuoti, mechaniniams darbams atlikti (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 384). Lingvistinis įstatymo aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad BK 281 straipsnio 9 dalyje nurodytomis kitomis savaeigėmis mašinomis laikytinos bet kurios kelių, statybinės, žemės ūkio ir kitos specialiosios mašinos, skirtos specialiesiems darbams atlikti*“.

paneigti; taikant lingvistinį teisės aiškinimo metodą (kartu su kitais) yra užtikrinamas formalių teisės reikalavimų paisymas ir atitinkamo teisinio reguliavimo turinio vienodas supratimas²¹⁴.

Kitose teisės šakose lingvistinio teisės aiškinimo taisyklės yra netgi reglamentuojamos. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (*Žin.*, 2000, Nr. 74-2262) (toliau – CK) I knygos 9 straipsnio ir Darbo kodekso (*Žin.*, 2002, Nr. 64-2569) 10 straipsnio 2 dalyse įtvirtintos identiškios lingvistinio teisės aiškinimo taisyklės: „kodekse vartojami žodžiai ir jų junginiai aiškinami pagal jų bendrinę reikšmę, išskyrus atvejus, kai iš konteksto matyti, kad žodis ar žodžių junginys vartojamas specialiaja – teisine, technine ar kitokia reikšme. Jeigu bendrinė ir specialioji žodžio reikšmės nesutampa, pirmenybė teikiama specialiajai žodžio reikšmei“. V. Mikelėnas, aptardamas lingvistinio teisės aiškinimo taisyklės, pažymi: „viena tokių taisyklių teigia, kad tais atvejais, kai neaiški žodžio reikšmė, reikia pasitelkti bendrinės kalbos ar specializuotus žodynus, t. y. teismas turi vadovautis visuotinai pripažinta žodžio reikšme, o ne imtis savavališkai kurti naujadarus“²¹⁵.

Pastebėtina, kad ypač Bendrosios teisės valstybių jurisprudencijoje yra paplitęs *gailestingumo principas* (*angl.* – “*Rule of Lenity*“)²¹⁶, reiškiantis, kad baudžiamieji įstatymai turi būti interpretuojami griežtai, siekiant išvengti kaltinamojo teisės į teisingą procesą pažeidimo. Tai kartu reiškia, kad teismas visus baudžiamąjį įstatymą neaiškumus turi interpretuoti kaltinamojo naudai (*lot.* – *in dubio pro reo*)²¹⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad pastaroji taisyklė taip pat yra įtvirtinta ne viename tarptautinio pobūdžio teisės akte²¹⁸.

Remiantis teisinių terminų žodynu, griežtas interpretavimas reiškia, jog įstatymas skaitomas ir interpretuojamas itin tiksliai. Taip interpretuojant įstatymo prasmė atsiskleidžia tiesiogiai pažodžiui; įstatymas neišreiškia nieko

²¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

²¹⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116), p. 84.

²¹⁶ Žr. JAV Aukščiausiojo Teismo bylą *US v. Bass*, 404 US 336, 347 (1971).

²¹⁷ Žr. pvz.: MULLINS, Morell. Coming to Terms with Strict and Liberal Construction. “*Albany Law Review*”, 2000.

²¹⁸ Pavyzdžiui, Tarptautinio Baudžiamąjo Teismo Romos statuto 22 straipsnio 2 dalies 2 sakinyje numatyta: „Iškilus neaiškumui, sąvoka aiškinama tiriamojo, kaltinamojo ar nuteistojo naudai“.

daugiau negu yra apibrėžta; teksto žodžiai naudojami bendrine jų reikšme; toks interpretavimas neleidžia jokių šališkų reikšmės svarstymų ar poteksčių²¹⁹. Pastebėtina, kad griežtas interpretavimas, nors yra giminingas, bet nėra tapatus pažodiniam interpretavimui. M. Mullins teigia, kad griežtas interpretavimas negali remtis vien tiesiogine – pažodine termino prasme, jei ji prieštarauja pagrindiniam baudžiamojo įstatymo tikslui. Pasak autoriaus, tiksli termino reikšmė dar nereiškia pažodinės, tiesioginės termino reikšmės, jeigu skaitant pažodžiui ta reikšmė tampa absurdiška. Kaip pavyzdį galima paminėti spausdinimo klaidas teisiniuose tekstuose²²⁰. Tokios pažodinės reikšmės turėtų būti eliminuotos²²¹. Vadinas, net ir griežtas interpretavimas, nors ir sietinas su bendrine žodžio reikšme, yra neatsiejamai susijęs su žodžio vartojimo kontekstu.

Nors pagal *gailestingumo principą* turėtų vyrauti vien griežtas baudžiamųjų įstatymų interpretavimas, doktrinoje lygiagrečiai išskiriamas ir laisvo interpretavimo metodas. Laisvas interpretavimas išplečia baudžiamojo įstatymo reikšmę, kad apimtų atvejus, kurie aiškiai atitinka jo „dvasią“, bei spragoms ištaisyti, su sąlyga, kad toks įstatymo aiškinimas nėra nesuderinamas su panaudota tekstine kalba. Tai reiškia ne tai, kad terminai turi būti aiškinami priešingai savo įprastinei prasmei, bet tai, kad jie turėtų būti aiškinami teisingai, sąžiningai ir pagrįstai, atsižvelgiant į teisės akto reguliavimo objektą ir tikslus²²².

Bendrosios teisės sistemos doktrinoje paplitusios skirtingos mokslininkų pozicijos dėl griežto ir laisvo interpretavimo, o kartu dėl *gailestingumo principo* laikymosi. Laikantis konservatyviosios pozicijos,

²¹⁹ Black's Law Dictionary. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern. By Henry Campbell Black, M. A. Abridged Fifth Edition. – St. Paul, Minn.: West Publishing Co, 1983.

²²⁰ Pavyzdys – 1961 m. BK (Žin., 1961, Nr. 18-147) originalios redakcijos 166 straipsnyje „Neteisėtas naudojimas prekių ženklais“ įstatymų leidėjo palikta klaida (būdvardis „svetimas“ vietoj vienaskaitos įnagininko linksnio pavartotas daugiskaitos kilmininko linksniu), iš esmės iškreipusi jo siektus kriminalizavimo tikslus: „Neteisėtas naudojimas svetimų prekių ženklu – baudžiamas pataisais darbais iki šešių mėnesių arba bauda iki trijų šimtų rublių“. Prieiga internete: <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=AE2C0A86-ABEC-46CB-8481-5A608482B781>

²²¹ MULLINS, Morell. Coming to Terms with Strict and Liberal Construction. „Albany Law Review“, 2000.

²²² *Ibid.*

laisvo tipo interpretavimas baudžiamajame įstatyme vertintinas neigiamai. Pavyzdžiui, vienas didžiausių laisvo interpretavimo priešininkų A. Scalia mano, jog „teismai, piktnaudžiaudami laisvu interpretavimu, panaudoja jį taip, kad galėtų pasiekti tikslus, kurie jiems naudingi. Ir niekam neįdomi tikroji įstatymo prasmė“²²³. Laisvo interpretavimo šalininkas R. A. Posner mano, jog „aiškinti įstatymą vien griežtai, reiškia apriboti jo vidinę apimtį ir galiojimo trukmę, priversti Kongresą dirbti dvigubu pajėgumu, kad pasiektų tą patį efektą. Neatsitiktinai griežtas interpretavimas yra politiškai konservatyvus, o laisvas interpretavimas yra politiškai liberalus“²²⁴.

Akcentuotina, kad suabsoliutintos griežto interpretavimo taisyklės nebūtų efektyvios vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių atveju. Atskleidžiant vertinamojo požymio turinį, nepakanka taikyti lingvistinį teisės aiškinimo metodą, o identifikuoti tokį požymį tik pagal jo lingvistinę konstrukciją yra ganėtinai sudėtinga (tam tikrais atvejais ir apskritai neįmanoma). Tokią prielaidą galima kelti, atsižvelgiant į kalbotyros specialistų, tiriančių *vertinimą* gramatiniuose tekstuose, nuomonę. Pavyzdžiui, B. Ryvitytė akcentuoja: „Tirti vertinamuosius elementus, vartojamus tekste, dėl jų raiškos specifiškumo, konteksto įtakos ir kitų subjektyvių niuansų, yra sunku. Labai dažnai susiduriama su problema, kad viename kontekste tas pats žodis reiškia akivaizdų vertinimą, kitame – tiesiog vartojamas tiesiogine savo reikšme, kuri pateikiama žodyne. Todėl vertinimo atpažinimas remiasi palyginimo, subjektyvumo ir socialinės vertės signalų nustatymu“²²⁵. S. Hunston ir G. Thompson identifikuoja vertinimo lygmenis kalbotyroje: „apie vertinimą galima kalbėti trimis lygiais: leksikos, gramatikos ir konteksto. Leksika: kai kurie leksiniai vienetai yra akivaizdžiai vertinamojo pobūdžio, tai yra vertinimas yra jų pagrindinė funkcija ir prasmė; tokie gali būti būdvardžiai,rieveiksmiai, daiktavardžiai ir veiksmažodžiai. Gramatika: vartojami

²²³ SCALIA, Antonin. *A Matter of Interpretation: Federal Courts and The Law: an Essay*. Princeton: „Princeton University Press“, 1997, p. 23.

²²⁴ POSNER, Richard A. Statutory Interpretation in the Classroom and in the Courtroom. *“The University of Chicago Law Review”*, 1983, p. 803.

²²⁵ RYVITYTĖ, Birutė. Vertinimo raiška lingvistinių knygų recenzijose. *Žmogus ir žodis*, 2005, t. p. 97.

intensifikatoriai, komparatoriai (aukštesnysis ir aukščiausiasis laipsnis), subordinatoriai, modaliniai žodžiai. Tekstas: paprastai vertinimas eina per visą tekstą ir nepriklauso kuriai vienai jo daliai²²⁶.

Atsižvelgiant į išdėstytą, galima teigti, kad lingvistinis teisės aiškinimas, nors yra pagrindinis vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio aiškinimo metodas, nėra ir negali būti suabsoliutinamas. Atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, būtina vertinti ne tik jo lingvistinę konstrukciją, bet ir kontekstą – t. y. atitinkamo požymio sąveiką su kitais sistemos dariniais.

Sisteminis aiškinimas. Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turiniui didelę įtaką daro jo sisteminis aiškinimas. Šis teisinio interpretavimo metodas (principas) taip pat nėra tiesiogiai reglamentuojamas BK, o kyla iš konstitucinės jurisprudencijos ir teismų praktikos, kurioje kartu su lingvistiniu metodu yra dažniausiai naudojami teisės aiškinimo principai²²⁷.

Kaip akcentuota šios disertacijos dalies 1 skyriuje, nusikalstamos veikos sudėtyje kiekvienas atskiras požymis (kaip teisinė prielaida) yra būtinas²²⁸, o kartu su kitais sudėties požymiais pakankamas²²⁹ nusikalstamos veikos kvalifikavimui. Pagal M. Apanavičių ir V. Pavilionį: „Besigrupuojantys požymiai sudaro tam tikrą sudėties elementą. Taigi sudėčių konstrukciją sudaro ne atskirų požymių turinys, o jų grupinis išsidėstymas“²³⁰. Kadangi nusikalstamos veikos sudėtyje vieną požymį su kitais sieja tam tikri vidiniai ryšiai, toks požymis įgyja „naują kokybę“, palyginus vien su jo lingvistinės analizės rezultatu.

²²⁶ HUNSTON, Susan., THOMPSON, Geoff. *Evaluation in Texts*. Oxford, 2000, p. 13-20.

²²⁷ Žr. pvz.: LAT 2012 m. balandžio 10 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194/2012, kurioje LAT, pasiremdamas sisteminiu interpretavimo metodu, atskleidžia BK 40 straipsnio formuluotės „*pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką*“ turinį: „*Šio straipsnio dispozicijoje esančios formuluotės „pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką“ lingvistinis ir sisteminis aiškinimas leidžia spręsti, kad jis taikytinas tik nustatčius, jog nuteistasis anksčiau yra neteistas ir padarė tik vieną nusikalstamą veiką, išskyrus tuos atvejus, kai kaltininkas padaro idealiąją sutaptį sudarančias kelias nusikalstamas veikas*“.

²²⁸ *Past.* – išskyrus alternatyvius požymius.

²²⁹ *Past.* – teisinio standarto prasme.

²³⁰ APANAVIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 60.

Iš šios pastraipos išplaukia mintis, kad viena ir tapačia lingvistine konstrukcija išreikštas požymis skirtingose sudėtyse gali turėti visiškai skirtingą reikšmę²³¹. Pritartina A. Pikelio išsakytai minčiai: *Iš tiesų kai kurios sąvokos kartojasi konkrečiuose BK specialiosios dalies straipsniuose, BK bendrosios dalies normose arba atskiruose įstatymuose, tačiau perkelti šių sąvokų reikšmes iš vienos BK dalies ar skyriaus į kitą, iš kitų teisės aktų į BK būtų nevisiškai tikslu ar netgi klaidinga, nes skiriasi nusikaltimų rūšinis ar tiesioginis objektai, bendrosios ir specialiosios BK dalių paskirtis, jų tarpusavio santykis, normų kontekstas. Vartoti ne baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintų sąvokų reikšmes taip pat nebūtų tikslu, nes tais įstatymais siekiama kitų tikslų, todėl juose išdėstytų sąvokų turinys turi kitą prasmę*²³².

Atsižvelgiant į tai, analogiškas požymio aiškinimas, pasiremiant kitos sudėties išaiškinimu, baudžiamajoje teisėje nėra galimas²³³. Toks išaiškinimas gali būti tik orientacinis²³⁴, bet ne saistantis. Šiame kontekste pateiktinas pavyzdys dėl *žiauraus elgesio* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio. Vieni standartai bus taikomi *žiauriam elgesiui* su gyvūnu (BK 310 straipsnis) ir visiškai kiti (t. y. – griežtesni) reikalavimai bus taikomi inkriminuojant *žiaurų elgesį* su vaiku (BK 163 straipsnis). Pavyzdžiui, sudavimas gyvūnui gali būti įvertintas kaip gyvūno auklėjimo priemonė, vaikui – kaip *žiaurus elgesys* ir pan.

Pabrėžtina, kad sisteminis teisės aiškinimas nėra ribojamas vien konkrečios sudėties sisteminiiais ryšiais. Vertinamojo nusikalstamos veikos

²³¹ Kaip rašo B. Kuzmickas: „Viena ir ta pati faktinė būseną skirtingų poreikių požiūriu gali būti vertinama labai nevienodai“ [KUZMICKAS, Bronislovas. Vertinimas, privalomybė, norma. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 9(87), p. 8].

²³² PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 79.

²³³ Žr. pvz.: LAT 2007 m. balandžio 17 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-7-45/2007 („BK 213 straipsnio 2 dalies dispozicija nėra nukreipiančioji, todėl jos turinys negali būti atskleistas pagal analogiją per vertinamuosius požymius, numatytus BK 190 straipsnyje. Vadinasi, apeliacinės instancijos teismas nuosprendyje motyvuotai konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas šioje byloje sprenddamas klausimą, ar pagamintų netikrų pinigų kiekis laikytinas dideliu, „neturėjo remtis ir lyginti su BK 190 straipsnyje nustatytu turto vertės kriterijumi baudžiamosiose veikose, padarytose nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniam interesams, – 250 MGL sąvokos išaiškinimu“).

²³⁴ Žr. pvz.: LAT 2012 m. spalio 30 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-P-178/2012 („Sutiktina ir su kasacinio skundo argumentais, kad Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo nuostatos laikytinos tam tikru orientyru aiškinantis didelio kiekio požymį“).

sudėties požymio turiniui didelę įtaką daro baudžiamosios teisės sistema (atitinkamai ir BK struktūra) bei sudėties vieta joje. Pavyzdžiui, atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, būtina akcentuoti sudėties objektą²³⁵, kuris išplaukia iš BK skyriaus pavadinimo.

Naudojantis sisteminiu teisės aiškinimo metodu, kaip minėta, būtina atkreipti dėmesį ir į platesnį teisinį kontekstą nei vien teisės aktas, kuriame vartojama aiškintina sąvoka. Atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, didelę įtaką turi ir fakultatyvūs šaltiniai: kiti įstatymai, poįstatyminiai aktai, jų tarpusavio ryšys ir hierarchija²³⁶. Kaip pastebi LAT, aiškindamas BK 142 straipsnio 1 ir 2 dalių dispozicijose vartojamų sąvokų – *gydytojas, turintis teisę daryti aborto operacijas, kontraindikacijos, sveikatos priežiūros įstaiga* – turinio atskleidimo būdą: sąvokos „pačiame baudžiamajame įstatyme nėra išaiškintos, todėl jų turinys, siekiant atskleisti tikrąją baudžiamojo įstatymo normos prasmę, aiškintinas analizuojant ne tik pačios normos tekstą, bet ir su ja susijusius kitus įstatymus bei žemesnės teisinės galios aktus“²³⁷.

Atsižvelgiant į išdėstytą, konstatuotina, kad atskleidžiant vertinamojo požymio turinį, svarbią reikšmę turi ne tik leksinė atskirų žodžių reikšmė, bet ir kontekstas – požymio sąveika su kitais nusikalstamos veikos sudėties požymiais, nusikalstamos veikos sudėties vieta baudžiamosios teisės sistemoje, sąvokos (-ų), apibūdinančios (-ių) vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, turinio atskleidimo šaltinis (-iai) ir pan.

Teleologinis aiškinimas. Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį apibrėžia ne tik jo žodinė forma ar sisteminiai ryšiai, bet ir tokie nematerialūs kriterijai kaip įstatymų leidėjo ketinimai ir baudžiamojo įstatymo paskirtis. Kaip aptarta šios dalies 2.4. poskyryje, *nullum crimen sine lege scripta* numato, kad veiką kaip nusikalstamą gali uždrausti tik rašytinis baudžiamasis įstatymas. Pagal šį principą nusikalstamos veikos požymiai

²³⁵ *Past.* – nuo jo tiesiogiai priklauso vertinimo ribos ir „lankstumas“.

²³⁶ *Žr. 1 lentelę.*

²³⁷ LAT 2009 m. spalio 20 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-226/2009.

idealiuoju atveju turėtų būti įtvirtinti įstatyme ir laikantis įstatymo nustatytos tvarkos. Tačiau tai tėra išorinė baudžiamojo įstatymo pusė, kurios, dėl anksčiau tekste išvardintų priežasčių, nepakanka, kad suvoktum įstatymo turinį. Pasak E. Kūrio, „vienas iš svarbių teisės aiškinimo metodų, beje, dažnai nusveriantis verbalinį – lingvistinį, yra ginčijamo teisinio reguliavimo tikslų ir įstatymų leidėjo (ar kito teisėkūros subjekto) ketinimų išsiaiškinimas“²³⁸.

Doktrinoje, o ypač baudžiamosios teisės, į teleologinio metodo naudojimą, atskleidžiant sudėties požymio turinį, iki šiol žvelgiama rezervuotai. Pagrindinis tokio požiūrio šalininkų argumentas – teleologinis metodas, kuriuo remiamasi aiškinant teisę, įneša daugiau painiavos nei aiškumo. Pavyzdžiui, V. Mikelėno nuomone, „teismui savavališkai aiškinti teisę dar labiau rankas atriša tokie abstrahuoti teisės aiškinimo kanonai, kaip įstatymo tikslas ir įstatymų leidėjo ketinimai. Šie metodai neretai leidžia teismui manipuliuoti įstatymo tekstu, atsisakyti lingvistinio aiškinimo metodo ir suteikti žodžiams tokią reikšmę, kokios galbūt įstatymų leidėjas niekada neturėjo omenyje“²³⁹.

Antra problema, kurią kelia šis teisės aiškinimo metodas – jo integralumas. Doktrinoje pripažįstama, kad teleologinį metodą galima apibrėžti dvejomis prasmėmis. Kaip rašo J. Pradel: *reikia išsiaiškinti, ar šis (aut. past. – teleologinis metodas) turi būti pagrįstas įstatymo teksto dvasia, jo galutiniu tikslu, ar įstatymo leidėjo ketinimu (kuris būtų ieškomas įstatymo istorijoje, o ypač parengiamuosiuose darbuose). Pagal pirmąją koncepciją dėmesys sutelkiamas į teksto prasmę (objektyvioji tezė), tuo tarpu pagal antrąją atsižvelgiama į įstatymų leidėjo valią tuo metu, kai jis įstatymą priiminėjo (subjektyvioji tezė). Šis ginčas yra svarbus sprendžiant, ar galima įstatymo teksto ribas ištaisyti interpretavimu*²⁴⁰.

²³⁸ Žr. KŪRIS, Egidijus. Teisės ir fakto tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos bylose. *Tarptautinės konferencijos „Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje“ medžiaga*. Vilnius, 2005, p. 5.

²³⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116), p. 85.

²⁴⁰ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: „Eugrimas“, 2001, p. 100.

Plačiau nesigilinant į aptariamo metodo integralumo problematiką, derėtų paminėti, kad teleologinis teisės aiškinimo metodas Lietuvos teismuose, nors ir ribotai bei išimtinai, yra taikomas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra nurodyta, kad „[...] kita vertus, lingvistinis teisės aiškinimo metodas nėra vienintelis ar universalus, jo reikšmė neturi būti perdedama. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip savo aktuose (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose) ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą, kad aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Konstatuota ir tai, kad tas pats pasakytina ir apie visų žemesnės galios teisės aktų aiškinimą²⁴¹.

Pateiktina keletas teleologinio metodo taikymo pavyzdžių: teismų praktikoje pripažįstama, kad neturtinę žalą galima priteisti ir dėl nusikaltimo, ir dėl baudžiamojo nusižengimo padarymo, nors įstatyme nurodytas tik nusikaltimas. LAT išaiškino, kad Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalis²⁴² turi būti aiškinama ne vien tik lingvistiškai, bet ir pasitelkus kitus teisės aiškinimo metodus: darytina išvada, kad šiame straipsnyje nurodomas neturtinės žalos atlyginimas tiek tuo atveju, kai žala padaryta nusikaltimu, tiek ir tuo atveju, kai žala padaryta baudžiamuoju nusižengimu²⁴³.

Kitas pavyzdys – BK 227 straipsnio 4 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija; *Žin.*, 2007, Nr. 81-3309) interpretavimas. LAT 2009 m. vasario 3 d. nutartyje²⁴⁴ išaiškino specialiosios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies papirkimo atveju taikymo sąlygas, taip suformuodamas teismų praktiką. LAT laikėsi nuomonės, kad *aiškinant BK 227 straipsnio 4 dalies turinį, turi būti taikomas ne tik formalus lingvistinis, bet ir teleologinis teisės aiškinimo metodas. BK 227 straipsnio 4 dalies nuostatos neturi būti taikomos tais*

²⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

²⁴² „Neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais“.

²⁴³ *Žr.* pvz. LAT 2006 m. vasario 7 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-60/2006.

²⁴⁴ LAT 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-11/2009.

atvejais, kai apie kyšio reikalavimą, provokavimą duoti kyšį asmuo praneša ne savo noru, o priremtas baudžiamojo proceso metu surinktų įrodymų, suvokdamas, kad teisėsaugos institucijoms jau yra žinoma apie kyšio davimo faktą, yra duomenų, kurie leidžia baudžiamąjį persekiojimą vykdyti tiek papirkimą įvykdžiusio, tiek kyšininkavusio asmens atžvilgiu²⁴⁵.

Poskyrio pabaigoje pateiktinas teleologinio teisės aiškinimo pavyzdys, tiesiogiai susijęs su vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Netolygiai žengiant BK ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (*Žin.*, 1985, Nr. 1-1) (toliau – ATPK) reformoms, baudžiamoji justicija susiduria su ryškia administracinių ir baudžiamųjų normų konkurencijos sprendimo problema, ypač tais atvejais, kai konkuruoja normos su vertinamaisiais požymiais. Vienas iš probleminių taškų – narkotinių ar psichotropinių medžiagų laikymo *nedideliais kiekiais*²⁴⁶ be tikslo parduoti ar kitaip platinti kvalifikavimas, pasirenkant BK 259 straipsnio 2 dalies ar ATPK 44 straipsnio 1 dalies taikymą. Spręsdama šį klausimą, 2012 m. kovo 13 d. nutartyje LAT išplėstinė septynių teisėjų kolegija iš esmės pasirinko teleologiniu aiškinimo metodu: „Taigi darytina išvada, kad ATPK 9 straipsnio 2 dalies formalus suvokimas, t. y. aiškinimas taip, kad be veikos pavojingumo vertinimo visais atvejais turėtų būti taikomas BK (taip iš esmės eliminuojant galimybę taikyti ATPK), neatitiktų ATPK 9 straipsnio 2 suformuluotos nuostatos prasmės“²⁴⁷.

Atsižvelgiant į išdėstytą, nors baudžiamojoje teisėje teleologinis metodas dėl čia veikiančio *nullum crimen sine lege* principo gali būti taikomas tik išimtiniais atvejais, jo įtakos vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turiniui atmesti negalima. Tokiu būdu vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys ir jo ribos priklauso ne tik nuo jo lingvistinės

²⁴⁵ Derėtų atkreipti dėmesį, kad įstatymų leidėjas 2011 m. birželio 28 d. pakeitimais (*Žin.*, 2011, Nr. 81-3959) išskleidė visas abejones dėl tinkamo BK 227 straipsnio nuostatų interpretavimo teismų praktikoje, dar detaliau aprašęs atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas, – praplėtė jas teismų praktikoje išaiškinto *savanoriško pranešimo* požymiu.

²⁴⁶ *Past.* – vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis (žr. LAT 2K-224/2007; 2K-33/2006).

²⁴⁷ LAT 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-7-76/2012.

konstrukcijos ar sisteminių ryšių, bet ir nuo įstatymų leidėjo ketinimų bei baudžiamąjo įstatymo paskirties.

3.3. Teisinės sąmonės įtaka norminiam požymio turiniui

Antra esminė vertinamojo nusikalstamo veikos sudėties požymio savybė – požymio turinio atskleidimas, pasinaudojant plačia teisės taikytojo diskrecija remtis savo teisine sąmone. Filosofijos mokslo prasme terminas *sąmonė* – tikrovės atspindėjimo žmogaus smegenyse procesas, apimantis visas psichinės veiklos formas ir sąlygojantis tikslingą žmogaus veiklą²⁴⁸. Pagal A. Vaišvilą, „sąmonė apskritai – tai speciali, tik žmogui būdinga reakcija į išorinę aplinką siekiant šią pažinti, o pažinus - joje orientuotis, valdyti ją žmogaus egzistencijos įtvirtinimo interesais“²⁴⁹.

Teisinės sąmonės apibrėžimų doktrinoje egzistuoja taip pat ne vienas. Pavyzdžiui, remiantis Rusijos mokslininkų gretose populiariu apibrėžimu, „Teisinė sąmonė – tai viena iš visuomeninės sąmonės, kurią sudaro požiūrių, idėjų, koncepcijų, vertinimų, jausmų, žmonių emocijų visuma juridinės veiklos atžvilgiu, formų“²⁵⁰. S. Vansevičius pateikia dar detalesnį teisinės sąmonės apibūdinimą: „Teisinė sąmonė yra pažiūrų, idėjų, jausmų, nuotaikų teisės atžvilgiu visuma. Ji apima teisės sampratą, požiūrį į teisės vaidmenį, teisės institucijų vaidmenį visuomenėje ir valstybėje, žmogaus teisių idėjas, jo atsakomybę kitiems žmonėms, visuomenei ir valstybei“²⁵¹.

Nagrinėjamos temos kontekste svarbu atkreipti dėmesį, kad teisinė sąmonė pasireiškia keliomis pagrindinėmis veikimo kryptimis. Šalia pažintinės ir reguliavimo funkcijų viena iš pagrindinių teisinės sąmonės funkcijų yra vertinimas. Kitaip sakant, teisinė sąmonė ir vertinimas tiesiogiai koreliuoja tarpusavyje. S. Vansevičius, analizuodamas teisinės sąmonės sampratą, detalizuoja jos vertinimo funkciją: „Vertinimo funkcija išreiškia tam tikrą emocinį asmens požiūrį į teisinio gyvenimo reiškinius, remiantis patirtimi ir

²⁴⁸ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

²⁴⁹ VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija. Antrasis leidimas*. Vilnius: „Justitia“, 2004, p. 169.

²⁵⁰ ЛАЗАРЕВ, В.; ЛИПЕНЬ, С. *Теория государства и права*. М., 2000, p. 315.

²⁵¹ VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: „Justitia“, 2000, p. 163.

teisės praktika. Emocinis požiūris pasireiškia vertinant gautų žinių reikšmę konkrečiai situacijai arba numatomai ateičiai. [...] Pagrindinis teisinės sąmonės komponentas, kuriantis tam tikrą elgesį, yra įstatymų vertinimas“²⁵². Atsižvelgiant į tai, teisinė sąmonė, be visų kitų jos funkcijų, yra ir nusikalstamos veikos sudėties bei atskirų sudėties požymių vertinimo priemonė.

Teisinė sąmonė nėra vienalytė ir turinio prasme – gali būti skaidoma į atskiras rūšis įvairiais klasifikavimo pagrindais. Pagal turimą teisinę kompetenciją teisinė sąmonė teorijoje skirstoma į paprastąją, profesionaliąją (profesinę) ir mokslinę. Esminę įtaką nagrinėjamai temai turi profesinė teisinė sąmonė. Jei paprastojoje (arba masinėje) teisinėje sąmonėje vyrauja stichiškumas, emocijų viršenybė, tai profesionali teisinė sąmonė formuojasi sistemingai ir moksliskai studijuojant teisės doktrinas, galiojančią teisę ir jos taikymo praktiką. Čia puikiai dera psichologiniai ir ideologiniai elementai²⁵³. Profesinė sąmonė paprastai pasireiškia per teisininkų teisinę sąmonę. Pasak S. Vansevičiaus: „Tik teisininkai gali teisingai nustatyti faktines bylos aplinkybes, parinkti reikiamą teisės normą, išaiškinti jos prasmę, nuspręsti taikyti įstatymo ar jį papildančio akto normą ir priimti teisėtą ir teisingą teisės taikymo aktą“²⁵⁴.

Kitas itin svarbus teisinės sąmonės klasifikavimo pagrindas – pagal subjektą. Pagal subjektą teisinė sąmonė gali būti skaidoma į individualiąją, grupinę (arba kolektyvinę) ir visuomeninę teisinę sąmonę. Remiantis teoriniais postulatais, apibendrintai galima teigti, kad individualioji teisinė sąmonė – tai atskirų asmenų teisinė sąmonė; grupinė teisinė sąmonė susijusi su tam tikros žmonių grupės, organizacijos ar susivienijimo teisine sąmone; visuomeninė teisinė sąmonė – visuomenės daugumos teisinė sąmonė. Tematikos prasme aktualiausia ir atskiros analizės reikalauja individualioji ir grupinė teisinė sąmonė, kadangi vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys

²⁵² VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: „Justitia“, 2000, p. 167.

²⁵³ VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija. Antrasis leidimas*. Vilnius: „Justitia“, 2004, p. 169.

²⁵⁴ VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: „Justitia“, 2000, p. 167.

atskleidžiamas *ad hoc* konkrečioje byloje, kurioje požymio vertinimą atlieką konkretūs byla tiriantys ir nagrinėjantys baudžiamosios justicijos subjektai.

Neapeliuojant prokurorų ar ikiteisminio tyrimo pareigūnų teisinio sąmoningumo svarbos, galutinį sprendimą byloje paprastai priima teismas. Dėl tos priežasties teisėjo teisinė sąmonė, atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, neabejotinai yra pati reikšmingiausia.

Teisėjo nepriklausomumo principas, kylantis iš Konstitucijos ir ją detalizuojančio Teismų įstatymo (*Žin.*, 2002, Nr. 17-649) (toliau – Teismų įstatymas), leidžia kelti prielaidą dėl individualios teisinės sąmonės viršenybės kolektyvinės sąmonės atžvilgiu, atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį. Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta: „Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi“. Teismų įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje numatyta: „Teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi nuo proceso dalyvių, teismų administracijos, kitų teisėjų, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų bei kitų asmenų. Teisėjams negali būti daromas joks politinis, ekonominis, psichologinis, socialinis spaudimas ar kitoks neteisėtas poveikis, kuris galėtų turėti įtakos jų sprendimams“. Šio straipsnio 4 dalyje papildyta: „Niekas neturi teisės reikalauti, kad teisėjas atsiskaitytų dėl konkrečioje byloje priimto sprendimo“.

Kita vertus, neprieštaraujant konstitucinėmis teisėjų nepriklausomumo garantijomis, negalima atmesti, kad teisinė sąmonė įgauna kolektyviškumo bruožų, kai baudžiamoji byla yra nagrinėjama teismų kolegijose. Teismų įstatymo 36 straipsnyje ir BPK 40 straipsnyje numatyta, kokia teismo sudėtis gali nagrinėti baudžiamąsias bylas atskirų instancijų bendrosios kompetencijos teismuose²⁵⁵. Remiantis šiuo reglamentavimu, tam tikrų bylų atvejais

²⁵⁵ BPK 40 straipsnyje įtvirtinta, kad „Teismas yra: apylinkės teismo teisėjas ar apylinkės teismo teisėjų kolegija, apygardos teismo teisėjas ar apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, Lietuvos apeliacinio teismo teisėjas ar šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, apygardos teismo ar Lietuvos apeliacinio teismo mišri Baudžiamųjų bylų skyriaus ir Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų ar išplėstinė septynių teisėjų kolegija arba Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija, arba mišri Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus ir Civilinių bylų skyriaus trijų ar išplėstinė septynių teisėjų kolegija, arba Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija, nagrinėjantys ir priimantys sprendimus šiame Kodekse numatytais klausimais. Bylos

sprendimas priimamas kolegialiai trijų, septynių, plenarinės skyriaus ar viso teismo kolegijos (sesijos) teisėjų dauguma. BPK 299 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta daugumos taisyklės išimtis: „Nuosprendžio priėmimo metu klausimai išsprendžiami balsų dauguma, išskyrus dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė kaltinamajam gali būti paskirta tik bendru sutarimu“.

Atsižvelgiant į tai, atskleidžiant vertinamųjų požymių turinį, individualaus teisėjo teisinės sąmonės suabsoliutinti negalima – būtina akcentuoti ir grupinę teismų kolegijų teisinę sąmonę. Maža to, BPK 302 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas savotiškas grupinės teisinės sąmonės viršenybės prieš individualiąją principas: „Nuosprendį pasirašo visi jį priėmę teisėjai, o teisėjas, kuris laikosi kitos nuomonės, taip pat turi pasirašyti priimtą nuosprendį“²⁵⁶.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į kitą svarbų aspektą, susijusį su teismų kolegijų teisiniu sąmoningumu ir jo įtaka, atskleidžiant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį. Baudžiamajame procese egzistuojančios bylos nagrinėjimo stadijos (*past.* pirmoji, apeliacinė ir kasacinė), kuriose tą patį klausimą sprendžia skirtingi subjektai, įgalina teismą patikrinti baudžiamojoje justicijoje egzistuojančią atskirų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių traktuotę. Maža to, aukščiausios kompetencijos teismas gali sušaukti septynių teisėjų kolegiją, jeigu vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys turi būti naujai išaiškinamas, arba Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinę sesiją, jeigu būtina pakeisti esamą vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio traktuotę²⁵⁷. Atsižvelgiant į tai, teismų kolegijų grupinė teisinė sąmonė turi

teisėjams paskirstomos ir teisėjų kolegijos sudaromos laikantis nustatytos bylų paskirstymo ir teisėjų kolegijų sudarymo tvarkos“.

²⁵⁶ *Past.* – kaip savotišką grąžą individualiajai teisei sąmonei galima traktuoti BPK 384 straipsnio 10 dalies nuostatas dėl atskirosios nuomonės išdėstymo kasacinėje instancijoje: „Teisėjas, kuris nutarties priėmimo metu laikėsi kitos nuomonės, turi teisę ją išdėstyti raštu. Atskiroji nuomonė neskelbiama, bet pridedama prie bylos“.

²⁵⁷ BPK 378 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatyta: „1. Trijų teisėjų kolegijos nagrinėjama kasacinė byla gali būti perduota nagrinėti išplėstinei septynių teisėjų kolegijai, jeigu tinkamas baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymas byloje reikštų naują teisės normos aiškinimą teismų praktikoje. 2. Trijų teisėjų kolegijos nagrinėjama kasacinė byla gali būti perduota nagrinėti Lietuvos

didelę įtaką ne tik atskleidžiant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį, bet ir jį koreguojant.

Be to, paminėtina, kad 2011 metais priėmus Teismų įstatymo ir BPK pakeitimus²⁵⁸ dėl mišrių kolegijų sudarymo galimybės, baudžiamąsias bylas sprendžiančių teismų kolegijų teisinė sąmonė išplėsta kokybine prasme, t. y. papildant ją reikšmingomis žiniomis apie civilinę teisę.

Kita vertus, individualaus teisėjo ar teismo kolegijos teisinio sąmoningumo suabsoliutinti negalima, kadangi vertinamuosius požymius baudžiamojoje justicijoje taiko ir kiti subjektai – visų pirma ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokuroras. Ne paslaptis, kad labai dažnai vertinamojo požymio turinį nulemia jau pradinio kvalifikavimo subjekto teisinė sąmonė, kuris turi galimybę asmeniškai „dirbti su faktais“, atriboti kvalifikavimui reikšmingus faktus nuo nesvarbių. Maža to, nuo prokurorų, o ypač tyrėjų veiksmų, nustatant reikšmingus faktus bei jais pagrindžiant vertinamojo požymio buvimą, didžiąja dalimi priklauso tolimesnė bylos sėkmė teisme²⁵⁹. Be to, kaip paminėta šios darbo dalies 2.1. poskyryje, taip pat negalima eliminuoti ar nuvertinti paprastosios teisinės sąmonės reikšmės.

Pripažinus skirtingų subjektų teisinės sąmonės svarbą, neišvengiamai tenka susidurti su individualios teisinės sąmonės skirtumų problema. Kaip teigia V. Piteckis (*rus. B. Питецкий*): „Kadangi visų teisės taikytojų teisinės sąmonės negalima priversti prie bendro vardiklio, tai ir kriterijai, kuriais teisės

Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinei sesijai, jeigu pritaikius byloje baudžiamąjį ar baudžiamojo proceso įstatymą byloje atsirastų pagrindas nukrypti nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos“.

²⁵⁸ Baudžiamojo proceso kodekso 40, 320, 323, 366 ir 373 straipsnių pakeitimo įstatymas (*Žin.*, 2011, Nr. 85-4127); Teismų įstatymo 36, 37, 93, 94, 120 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 37(1) straipsniu įstatymas (*Žin.*, 2011, Nr. 85-4128).

²⁵⁹ Pavyzdžiui, LAT 2011 m. birželio 14 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305/2011 pažymėjo, kad žemesnių instancijų teismai tinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą, nekonstatavę vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio buvimo, kadangi ikiteisminio tyrimo metu nebuvo surinkta pakankamai jį pagrindžiančių faktinių duomenų: „*Atsakant į kasacinio skundo argumentus, pažymėtina, kad ikiteisminio tyrimo metu nebuvo imtasi priemonių nustatyti, kokia žala buvo padaryta konkrečioms fiziniams, juridiniams asmenims ar valstybei, kiek ir kokių veiksmų buvo atlikta konkrečiose bylose, kurių tyrimas užvilktas, kokių reikėjo imtis priemonių užsitęsusių tyrimų trūkumams pašalinti ir kokių tai pareikalavo procesinių, organizacinių, žmogiškųjų išteklių ar kitokių sąnaudų. Kadangi ikiteisminio tyrimo metu nebuvo surinkti konkretūs duomenys apie žalos padarymą ir padarinių dydį, tai teismams nebuvo procesinių prielaidų konstatuoti valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams padarytą žalą bei įvertinti jos dydį*”.

taikytojai apibrėžia vertinamųjų sąvokų turinį, gali skirtis²⁶⁰, maža to, dažnai skiriasi iš esmės. Tokiu būdu teisinė taisyklė praranda nuspėjamumą, kas leidžia kelti prielaidą dėl EŽTT praktikoje detalizuoto *nullum crimen sine lege* principo pažeidimo.

Teisinio sąmoningumo skirtumų praktinė svarba yra ganėtinai didelė. Pirmiausia, jie gali nulemti veikos kvalifikavimą pagal skirtingą nusikalstamos veikos sudėtį. Pavyzdžiui, nužudymo atveju *chuliganiškų paskatų* vertinamojo požymio inkriminavimas lemia veikos kvalifikavimą pagal kvalifikuotą nužudymo sudėtį²⁶¹. Teisinio sąmoningumo skirtumai taip pat gali lemti skirtingos teisinės atsakomybės rūšies taikymą, pavyzdžiui, atribojant BK 201 straipsnio 1 dalį nuo ATPK 177 ar 177(2) straipsnių²⁶², arba net apskritai priešingą poziciją dėl veikos teisėtumo klausimo²⁶³. Kita vertus, akcentuoti teisinio sąmoningumo skirtumai yra neišvengiamas dalykas, kadangi apskritai skirtingi žmonės labai įvairiai suvokia juos supančią aplinką – ne išimtis ir teisininkų luomas. Dėl tos priežasties suvienodinti individualiąją teisinę sąmonę nėra įmanoma, o galima tik nukreipti ją siekiama kryptimi tam tikrų suformuotų gairių pagrindu²⁶⁴.

Be teisinio sąmoningumo skirtumų, individualios teisinės sąmonės problematiką, atskleidžiant vertinamojo požymio turinį, taip pat lemia teisės taikytojų profesionalumo ir sąžiningumo aspektai. Subjektų profesionalumo ir sąžiningumo problema, atskleidžiant vertinamųjų požymių turinį, žinoma tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek ir praktikoje. Pavyzdžiui, E. Kobzeva (*rus.* - *E. Кобзева*) pastebi, kad „teisės taikytojų profesionalumas didžiaja

²⁶⁰ ПИТЕЦКИЙ, В. Позитивные и негативные свойства оценочных понятий. *Эффективность уголовного права на современном этапе. Межвузовский сборник научных трудов.* Свердловск, 1977, p. 110.

²⁶¹ Žr. pvz.: LAT 2003 m. birželio 3 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-441/2003; 2008 m. balandžio 15 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187/2008; 2010 m. liepos 2 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-156/2010.

²⁶² Žr.: pvz.: Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. vasario 21 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-103-417/2008.

²⁶³ Pvz., įrodžius esant svarbią (*pateisinamą*) priežastį, nekiltų atsakomybė nei pagal BK 238, BK 242 ar BK 322 straipsnius (kur įtvirtintas vertinamasis požymis – *be svarbios priežasties*), nei kitų teisės aktų pagrindu.

²⁶⁴ Apie tai plačiau ketvirtosios dėstymo dalies 2.1.; 2.2. ir 2.3. poskyriuose.

dalimi nulemia tinkamą vertinamojo požymio turinio atskleidimą“²⁶⁵. Atkreiptinas dėmesys, kad teisinis profesionalumas neapsiriboja vien teisinėmis žiniomis, bet apima ir gebėjimą jas taikyti. Dėl Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje primirštos vertinamojo požymio koncepcijos, Lietuvos teismų praktikoje susiduriama su dideliais sunkumais tiek apskritai suvokiant vertinamuosius požymius, tiek sugebant juos tinkamai pritaikyti.

Pateiktinas pavyzdys, kokias problemas praktikoje kėlė ir tebekelia BK 270 straipsnyje įtvirtinti vertinamieji *didelės žalos orui, žemei, vandeniui, gyvūnams ar augalams ir kitų sunkių padarinių aplinkai* požymiai. 2010 m. Generalinė prokuratūra bandė inicijuoti baudžiamojo įstatymo pakeitimus, argumentuodama šių vertinamųjų požymių neapibrėžtumu ir jų turinio atskleidimo metodikos nebuvimu. Generalinė prokuratūra išvadose Teisingumo ministerijos parengtam baudžiamojo įstatymo pataisų projektui pažymėjo: *Tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo nagrinėjimo metu susiduriama su problema, kad nesant įstatyme aiškiai apibrėžtos didelės žalos gyvūnijai, augmenijai ar kitų sunkių padarinių aplinkai nustatymo metodikos ir tikslios piniginės išraiškos, kokią materialinę žalą reikėtų laikyti atitinkančią tokius kriterijus, tiek teismai, tiek ikiteisminio tyrimo institucijos skirtingai ją vertina ir dėl to sunku asmenis, padariusius tokias veikas, patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Įvertinusi problemas, su kuriomis susiduria teisėsaugos institucijos, tirdamos ir nagrinėdamos tokios kategorijos bylas nesant norminių aktų tiksliai apibrėžtos žalos nustatymo metodikos, Generalinė prokuratūra siūlo svarstant minėtą projektą svarstyti ir BK 277¹ str. papildymą nauja dalimi, kurioje būtų numatyta didelės žalos gyvūnijai, augmenijai ar kitų sunkių padarinių aplinkai nustatymo tvarka²⁶⁶. Nepaisant*

²⁶⁵ КОБЗЕВА, Елена. Казуальное толкование уголовно правовых норм содержащих оценочные признаки. *Уголовное право: стратегия развития XXI века: Материалы международной научно-практической конференции 29-30 января 2004 года.* - М., 2004, p. 99.

²⁶⁶ Žr. 2010 m. gruodžio 10 d. Teisingumo ministerijos parengtą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 26, 27, 97, 196, 197, 217, 218, 250, 250(1), 251, 252, 253, 254, 256, 257(1), 267, 267(1), 270, 270(1), 271, 277(1), 288, 295, 310 straipsnių ir Kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 224(1), 249(1), 250(2), 250(3), 250(4), 250(5), 252(1) ir 270(2) straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 51(23), 84(4), 224, 237, 241(1), 242 ir 259(1) straipsnių pakeitimo įstatymo projektų derinimo pažymą. Prieiga internete:

išdėstytų argumentų, Generalinės prokuratūros pateiktam pasiūlymui įstatymo projekto svarstymo eigoje pritarta nebuvo.

Manytina, kad Generalinės prokuratūros iškeltas klausimas – tai ne teisėkūros, o baudžiamosios justicijos darbo organizavimo, suderinimo tarpusavyje ir, kas svarbiausia, profesionalumo problema. Šiuo atveju už įstatymo pakeitimus efektyvesnė ir naudingesnė priemonė, kurios gali imtis valdžia, yra organizacinė – pavyzdžiui, teisės taikymo subjektų mokymas ir teisinio sąmoningumo lygmens kėlimas²⁶⁷. Be to, akcentuotina pastaba, kad nėra racionalu, o tam tikrais atvejais ir apskritai įmanoma formalizuoti vertinamųjų požymių, sąmoningai įstatymų leidėjo įtvirtintų BK.

Kitas paminėtinas aspektas – teisės taikymo subjektų sąžiningumo problema. Analizuojant korupcinių reiškinių dėsningumus, akivaizdu, kad kuo didesnė diskrecija, tuo didesnė rizika ja piktnaudžiauti. Ne išimtis ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių taikymas, susijęs su ypač plačia teisės taikymo subjektų diskrecija, remiantis teisiniu sąmoningumu atskleisti tokių požymių turinį.

Diskrecija²⁶⁸, remiantis tarptautiniu žodžių žodynu, – pareigūno ar valstybės organo teisė spręsti kokį nors klausimą savo nuožiūra²⁶⁹. Kaip vaizdžiai apibūdino R. Dworkin: „Diskrecija – nelyginant skylė pyragėlyje – egzistuoja tik kaip erdvė, palikta ją juosiančių suvaržymų saito“²⁷⁰. Taip pat pritartina V. Kudriavcevo (*rus. В. Кудрявцев*) minčiai, kad „teisės taikytojo diskrecija yra objektyvi savo prigimtimi, kadangi priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, ir yra subjektyvi pagal realių faktų atspindėjimo charakterį pareigūnų sąmonėje“²⁷¹. Teisinė sąmonė ir diskrecija – glaudžiai sąveikaujantys terminai: teisinė sąmonė atveria teisinių žinių įvairovės taikymo

http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=65694&p_query=&p_tr2=&p_org=&p_fix=n&p_gov=n

²⁶⁷ Pabrėžtina, kad apčiuopiama nauda praktikams taip pat yra vienas iš svarbiausių disertacijos tikslų.

²⁶⁸ *Past.* – kituose šaltiniuose vietoje *diskrecijos* sinonimiškai vartojamos *nuožiūros* terminas.

²⁶⁹ Tarptautinių žodžių žodyno internetinė versija. Prieiga internete: <http://www.zodziai.lt>

²⁷⁰ DWORKIN, Ronald. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: „Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla“, 2004, p. 60.

²⁷¹ КУДРЯВЦЕВ, В. *Теоретические основы квалификации преступлений*. М., 1963, p. 122.

galimybes, o diskrecija nustato jo ribas. Iš esmės tai yra dvi skirtingos „vieno medalio pusės“.

Remiantis Lietuvos laisvosios rinkos instituto 2010 m. spalio 27 d. atlikto tyrimo duomenimis, neaiškių ir nevienareikšmiškų teisės normų interpretavimas yra vienas svarbiausių aspektų, su kuriais yra susiję korupciniai veiksmai. Maža to, šiame tyrime pabrėžiama, kad „korupcijos rizika taip pat sustiprėja, [...] jeigu taisyklės, kurių pagrindu priimami sprendimai, yra netikslios, dviprasmiškos ar palieka vietos vertinimui valstybės tarnautojo nuožiūra“²⁷². Diskrecija įvertinti vertinamųjų požymių turinį *ad hoc* nėra išimtis. Priešingai, vertinamųjų požymių atvejis yra geras pavyzdys, patvirtinantis taisyklę – istoriškai doktrinoje kaip vienas didžiausių vertinamųjų požymių trūkumų būtent ir nurodoma pernelyg didelės teisės taikytojų savivalės ir asmeninių interesų patekimo į teisę rizika²⁷³.

Atsižvelgiant į šiame poskyryje išdėstyta, konstatuotina, kad nors teisinė sąmonė yra pagrindinė priemonė, atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, ji kartu pasižymi specifika, nulemiančia vertinamųjų požymių taikymo sunkumus. Atskirų teisės taikymo subjektų teisinio sąmoningumo skirtumai, profesionalumo ir sąžiningumo stoka leidžia suformuoti prielaidą, kad atskleidžiant vertinamųjų požymių turinį *ad hoc* nei vieno subjekto diskrecija remtis teisine sąmone neturi būti beribė. Tokiu būdu svarbų vaidmenį privalo prisiimti LAT ir žemesnių instancijų teismai formuodami teismų praktiką, numatančią pagrindinius vertinamųjų požymių turinio atskleidimo kriterijus. Prie kitų teisės taikytojų diskreciją ribojančių „saugiklių“ paminėtini procesiniai vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio inkriminavimo aspektai, kitų mokslo šakų žinios bei ekspertų ir specialistų įtaka, atskleidžiant vertinamojo požymio turinį (*žr. ketvirtąją dėstymo dalį*).

²⁷² Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Mažiau reguliavimų – mažiau korupcijos: Užsienio valstybių patirtis*. 2010, p. 7. Prieiga internete:

http://files.lrinka.lt/analitiniai%20darbai/Ma%C5%BEliau_reguliavimu.pdf

²⁷³ *Žr. pvz.: КОБЗЕВА, Елена. Казуальное толкование уголовно правовых норм содержащих оценочные признаки. Уголовное право: стратегия развития XXI века: Материалы международной научно-практической конференции 29-30 января 2004 года. - М., 2004, p. 100.*

II. VERTINAMIEJI NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES POŽYMIAI BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS ŠALTINIUOSE

1. Tyrimo dalies aktualumas, vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių identifikavimo problema ir sisteminimo poreikis

Disertacijos antrosios dėstymo dalies tyrimo dalykas yra vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių išorinė forma – t. y. atitinkamų požymių raiškos ir sklaidos (taip pat jų kitimo) Lietuvos ir užsienio baudžiamuosiuose įstatymuose, tarptautiniuose ir ES teisės aktuose analizė. Kaip akcentuota pirmosios dėstymo dalies 3.2. poskyryje, išorinė vertinamojo požymio pusė yra statinė (nekintama) jo dalis, savaime apibrėžianti požymio interpretavimo ribas. Dėl tos priežasties vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kompleksinį tyrimą, aptarus atitinkamų požymių sampratą, būtina tęsti jų išorinės pusės analize.

Disertacijos tema suponuoja, kad tyrimo dalykas yra ne pavienis vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, o jų masyvas (visuma). Pavienio požymio analizė neleistų atskleisti bendrų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių formos tendencijų, kadangi šių požymių išorinė raiška yra labai skirtinga, o skirtingos požymių lingvistinės konstrukcijos formuojamos, pasiremiant įvairiomis kalbos dalimis; vienu, keletu ar net daugiau žodžių. Pastebėtina, kad neretai doktrinoje ir teismų praktikoje vertinamieji požymiai suvokiami supaprastintai ir kiek per siaurai – t. y. šiai kategorijai priskiriant tik požymius, kurių norminis turinys yra susijęs su kiekybiniu vertinimu, visiškai ignoruojant kokybinį²⁷⁴. Vis dėlto antrojoje dėstymo dalyje atliktos analizės rezultatai rodo priešingas tendencijas – kiekybiniai vertinamieji nusikalstamos veikos požymiai baudžiamajame įstatyme yra netgi retesni už kokybinius²⁷⁵.

Akcentuotina, kad šios disertacijos dalies indėlis užsibrėžtam tyrimo tikslui pasiekti yra vienas reikšmingiausių. Jos rezultatai pateikia susistemintų

²⁷⁴ Žr. pvz.: BUČIŪNAS, Gediminas. Vertinamųjų požymių turinys. *Lietuvos policijos žurnalas*. Kaunas: Policijos departamentas, 2007, Nr. 1, p. 12-13.

²⁷⁵ Plačiau žiūrėti šios dalies 2.3. poskyrį.

žinių apie visą vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių masyvą. Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio santykis su jų visuma palygintinas su atskiros nusikalstamos veikos ir nusikalstamumo santykiu. Tiriamojo reiškinių konteksto suvokimas ugdo teisinę sąmonę, reikšmingą tiek kuriant baudžiamuosius įstatymus, tiek juos taikant ir interpretuojant ar moksliskai analizuojant. Atskirų vertinamųjų požymių keliamos problematikos sprendimas be jų visumos (konteksto) suvokimo traktuotinas kaip netoliaregis, o tam tikrais atvejais ir stokojantis sistemiškumo bei nuoseklumo²⁷⁶.

Prieš atliekant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiškos ir sklaidos tyrimą, būtina juos identifikuoti. Atkreiptinas dėmesys, kad šis uždavinys yra vienas problemiškesniųjų. Identifikavimo problemą visų pirma nulemia bendroji vertinimo atpažinimo koncepcijos specifika. Vertinimo atpažinimas ne tik teisiniuose tekstuose traktuojamas kaip vienas sudėtingiausių dalykų, reikalaujantis ne vien didelių žinių, bet ir patyrimo. Filologė B. Ryvitytė atkreipia dėmesį, kad „vertinimo atpažinimas remiasi palyginimo, subjektyvumo ir socialinės vertybės signalų nustatymu“²⁷⁷. Autorė taip pat pabrėžia, kad „konceptualaus požiūrio į vertinimą pranašumas yra tas, kad neapsiribojama, ką galima laikyti vertinimu, o šio požiūrio trūkumas, kad ginčas, ką laikysime vertinimu, niekada nesibaigia“²⁷⁸.

Iš to galima išvesti antrąją prielastį, nulemiančią sudėtingą vertinamųjų požymių identifikavimą, – nors teorijoje yra išvesti tam tikri lingvistiniai *vertinimo* identifikavimo kriterijai²⁷⁹, idealus koncepcinis atitikimas tarp vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio lingvistinės konstrukcijos, kaip tokio požymio išorinės formos, ir jo turinio neegzistuoja. Jau užsiminta, kad vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys priklauso ne tik nuo jo lingvistinės konstrukcijos, tačiau ir nuo jo sisteminių ryšių, įstatymų leidėjo ketinimų ir pan., be to, visapusiškai atsiskleidžia tik

²⁷⁶ Apie teisėkūros sistemiškumo ir nuoseklumo trūkumus vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo kontekste plačiau žiūrėti šios dalies dėstymo eigoje.

²⁷⁷ RYVITYTĖ, Birutė. Vertinimo raiška lingvistinių knygų recenzijose. *Žmogus ir žodis*, 2005, Nr. 1, p. 97.

²⁷⁸ *Ibid.*

²⁷⁹ Žr. pirmosios dėstymo dalies 1 skyrių ir 3.2. poskyrį.

taikant požymį *ad hoc*. Vadinasi, lingvistinė vertinamojo požymio forma nėra ir negali būti vienintelis kriterijus jį identifikuojant, o kartu atribojant nuo formaliųjų požymių. Tą patvirtina ir faktas, kad vienoje nusikalstamos veikos sudėtyje tapačia lingvistine konstrukcija išreikštas požymis gali būti traktuojamas kaip vertinamasis, kitoje – kaip formalusis. Pavyzdžiui, *didelė vertė* BK 213 straipsnyje yra vertinamasis požymis, o analogiškos lingvistinės konstrukcijos požymis, įtvirtintas BK 184 straipsnyje, – formalusis.

Trečia tokių požymių identifikavimo sudėtingumo priežastis – vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimo problematika bei jo šaltinio specifika. Kaip minėta, vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio terminas nėra įtvirtintas įstatyme, o kyla iš teismų praktikos ir baudžiamosios teisės doktrinos, tačiau ir čia nėra pateikta vienareikšmio ir nusistovėjusio jo apibrėžimo.

Be to, nusikalstamos veikos sudėties požymio pobūdžio identifikavimo užduotį gerokai apsunkina, o dažną tyrėją suklaidina baudžiamąjo įstatymo kalbos raiška ir ypatumai. Kaip jau pastebėta pirmosios dėstymo dalies 3.2. poskyryje, dėl aukšto teisės normos abstrakcijos lygmens, bendrinės kalbos ir teisinės terminijos ypatumų santykinai neapibrėžtais galima laikyti tiek vertinamuosius, tiek ir didžiąją dalį formaliųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių. Tačiau santykinis neapibrėžtumas dar nereiškia požymio vertinamumo²⁸⁰, o vien pagal abstraktaus pobūdžio požymio formą negalima konstatuoti, kad jis turi būti vertinamas, atsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes *ad hoc*.

Pagrindinis skirtumas tarp vertinamųjų ir formaliųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių išryškėja nusikalstamų veikų kvalifikavimo procese, t. y. atliekant nusikalstamos veikos sudėties ir fakto tapatinimo procedūrą. Kad būtų įmanoma rasti šį tapatumą, arba pasakyti, kad jo nėra, privaloma tiek išsiaiškinti sudėties turinį, tiek ir atlikti faktų vertinimą. Jei formaliųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinys gali būti atskleidžiamas atsietai

²⁸⁰ *Vertinamumas* parodo, ar vertinimas apskritai galimas, o jei taip – koks jo laipsnis [PATTON, M. Q. Utilization-focused Evaluation: The New Century Text. *Thousand Oaks, CA: Sage, 1997*].

nuo faktų, tai vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinys pilnai atskleidžiamas tik per faktinių aplinkybių vertinimą kiekvienu individualiu atveju *ad hoc*²⁸¹.

Atsižvelgiant į tai ir identifikuojant vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, vienu pagrindinių kriterijumi derėtų laikyti ne tik jo lingvistinę konstrukciją, bet ir realią galimybę pasireikšti teisės taikytojo diskrecijai remtis savo teisiniu sąmoningumu, atskleidžiant požymio turinį *ad hoc*. Kitaip sakant, individuali teisinė sąmonė²⁸² yra vienas iš pagrindinių vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinio atskleidimo šaltinių, konkuruojantis su kolektyvinės teisinės sąmonės formaliai užfiksuotomis žiniomis.

Iš to galima kelti prielaidą, kad identifikuojant vertinamuosius požymius, po jų lingvistinės analizės turėtų sekti baudžiamosios justicijos analizė. Manytina, kad vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių tinkamas identifikavimas, o kartu atirbojimas nuo formaliųjų, didžiąja dalimi priklauso nuo teismų praktikos egzistavimo ir jos kokybės, pagrindžiant atskirus vertinamuosius požymius.

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių atpažinimą itin apsunkina situacijos, jeigu konkretaus požymio taikymo praktika nėra išsami ar apskritai neegzistuoja. Iš tiesų per naujojo BK gyvavimo laikotarpį ne visos nusikalstamų veikų sudėtys buvo bent kartą inkriminuotos. Kita vertus, net ir egzistuojančioje teismų praktikoje vertinamojo požymio terminas teismų vartojamas itin retai – beveik išimtinai tik aukščiausios kompetencijos teismų suformuotų precedentų pagrindu. Tai nulemia, kad apie vertinamojo elemento buvimą ar nebuvimą sudėtyje vis tiek dažniausiai tenka spręsti tik iš „negyvos“ požymio lingvistinės konstrukcijos ir fakultatyvių ją aiškinančių šaltinių, tokių kaip doktrina. Tačiau esama doktrina vertinamųjų požymių srityje stokoja nuoseklumo: mokslininkų nuomonės dėl vieno ar kito požymio pobūdžio dažnai nesutampa, o kartais netgi esmingai skiriasi. Atsižvelgiant į tai, darytina

²⁸¹ *Past.* – kalbama apie represinį vertinamojo požymio veikimo aspektą. Kita vertus, tik šiame lygmenyje detalai atsiskleidžia tokio požymio turinys.

²⁸² Išimtis – įvairių teismo kolegijų ar plenarinių sesijų atveju.

išvada, kad identifikuojant vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, matematinio tikslumo nėra ir negali būti.

Klasifikuojant vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius į atskiras grupes, pagrindiniu sisteminimo (klasifikavimo) kriterijumi pasirinkta išoriškai matoma požymio lingvistinė konstrukcija. Kita vertus, išsikelta uždavinio įgyvendinimą apsunkina baudžiamajame įstatyme egzistuojantys teisės technikos trūkumai. Pavyzdžiui, BK vartojama ganėtinai įvairi ir galutinai nesuvienodinta teisinė terminija, o teisės technikos klaidų skaičius proporcingai didėja, priėmus kiekvieną naują BK pataisą²⁸³.

Išanalizavus BK, Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktiką ir specialiąją literatūrą, gauti rezultatai, kurie didžiąja dalimi atspindi kokybinę ir kiekybinę vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo baudžiamajame įstatyme charakteristiką. Atkreiptinas dėmesys, kad rezultatams nėra taikomas šimtaprocentinio tikslumo kriterijus, kadangi daugumos vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių identifikavimas, atsižvelgiant į jų savybes, taip pat yra išimtinai vertinimo dalykas²⁸⁴. Tiksliai suskaičiuoti įmanoma baudžiamajame įstatyme vartojamus žodžius, terminus, sąvokas, bet ne nusikalstamos veikos sudėties požymius. Atsižvelgiant į tai, šios disertacijos dalies tyrimo siekiamybė yra ne visų išimtinai vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių identifikavimas, o pagrindinių jų vartojimo tendencijų Lietuvos ir užsienio baudžiamuosiuose įstatymuose išryškinimas.

²⁸³ „Akivaizdžios tendencijos, kad pavienių straipsnių pakeitimai ardo BK sistemą, kadangi nėra sistemaiškai suderinti, skiriasi projektų rengėjai ir pan.“ [VERŠEKYS, Paulius. Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai. *Teisė*, Nr. 82, Vilnius, 2012, p. 199].

²⁸⁴ „Bet koks vertinimas visais atvejais bus sąlyginis, nes jam būdingas žmogiškasis elementas, kurio negalima patikrinti objektyvios tikrovės kriterijumi“ [LAT 2008 m. spalio 27 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008].

2. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška ir sklaida Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse

2.1. Klasifikavimas pagal identifikavimo šaltinį

Analizuojant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raišką ir sklaidą BK, pastebėtina, kad egzistuoja nemažai galimų tyrimo krypčių ir klasifikavimo kriterijų. Atsižvelgiant į ankstesniame poskyryje sudėliotus loginius akcentus, pagal svarbą derėtų išskirti teismų praktikos vaidmenį, atskleidžiant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį. Dėl tos priežasties pirmoji vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikacija yra paremta jų identifikavimo šaltiniu²⁸⁵:

- 1) vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, identifikuoti Lietuvos teismų praktikoje;
- 2) nusikalstamos veikos sudėties požymiai Lietuvos teismų praktikoje neidentifikuoti kaip vertinamieji, tačiau, atsižvelgiant į fakultatyviais šaltiniais²⁸⁶ paremtą jų turinio analizę, tokiais laikytini.

Kitaip sakant, pirmajai grupei priskirtini tokie nusikalstamos veikos sudėties požymiai, kurie vadinami *vertinamaisiais* teismų sprendimų motyvuojamosiose dalyse²⁸⁷ ir inkriminuojami taikant specialias teismų praktikos suformuotas taisykles. Manytina, kad į šią grupę patenkančių požymių vertinamumas (t. y. teisėjų diskrecijos ribos remtis savo teisine sąmone, atskleidžiant nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį *ad hoc*) yra didžiausias, o jų vertinimasis pobūdis kelia mažiausiai abejonių.

²⁸⁵ Žr. 2 lentelę.

²⁸⁶ T. y. doktrina, teisės aktų projektai, jų lydymieji dokumentai, vykdomosios valdžios institucijų ataskaitos, konsultacijos, tarptautinės ir ES teisės aktai ir pan.

²⁸⁷ Pastebėtina, kad tam tikrų požymių atveju nors teismas ir tiesiogiai nenurodo, kad tai vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, bet iš jo argumentacijos akivaizdu, kad požymiui inkriminuoti taikomos specialiosios vertinamųjų požymių inkriminavimo taisyklės (*jie 2 lentelėje pažymėti viena žvaigždute*). Pavyzdžiui, atskleidžiamas *sistemo* *bauginimo* požymio turinį, LAT tiesiogiai nenurodė, jog tai vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, tačiau pabrėžė, kad „*norint veiką kvalifikuoti pagal BK 145 straipsnio 2 dalį inkriminuojant sistemo* *bauginimo* *požymį, būtina aiškiai ir konkrečiai nustatyti bei aprašyti aplinkybes, kuriomis buvo grasinama, koku būdu pasireiškė tie grasinimai ir sistemo* *ingumas, vadinasi, nusikalstamos veikos konstatavimui nepakanka įvardyti tik tai, kiek kartų, nukentėjusiojo manymu, buvo grasinama, reikia tuos grasinimus konkrečiai apibūdinti ir nurodyti jų aplinkybes (t. y. visais atvejais byloje turi būti įrodytos įvykio aplinkybės: laikas, vieta, būdas, įrankiai ir priemonės, padariniai ir kt.)*“ [LAT 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-586/2011].

Antrajai grupei priskirtini tie požymiai, kurie pagal savo turinį galimai atitiktų šio darbo pirmosios dėstymo dalies 3.1. poskyryje išvestas vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių savybes, tačiau Lietuvos teismų praktikoje atskirai neidentifikuoti kaip *vertinamieji požymiai*. Į šią grupę patenkantys požymiai *vertinamaisiais* vadinami tik doktrinoje ar kituose fakultatyviuose šaltiniuose (atskiris atvejais tokių šaltinių apskritai neegzistuoja), o Lietuvos teismuose arba dar netaikyti, arba taikyti, bet sprendimuose neakcentuojant jų vertinamojo pobūdžio. Ši grupė yra savotiška „pilkoji zona“, t. y. į ją patenkančių požymių pripažinimas *vertinamaisiais* paprastai yra teorinio lygmens diskusijų objektas.

Tyrimo rezultatai (*žr. 2 lentelę*) rodo, kad vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra plačiai paplitę ir dažnai vartojami BK, nepaisant teorinės problematikos gausos ir dažno autoriaus neigiamo požiūrio²⁸⁸ į juos. Pagal lingvistinių konstrukcijų tapatumą (panašumą) BK²⁸⁹ identifikuotos 51 vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšis ir 333 vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai²⁹⁰.

²⁸⁸ Pavyzdžiui, A. Gutauskas vienoje savo publikacijų teigia: „Bendras nusikalstamų veikų kvalifikavimo principas – kuo mažiau vertinamųjų nusikaltimo sudėties požymių numatyta įstatyme, tuo baudžiamasis įstatymas aiškesnis ir tuo mažiau yra galimybių piktnaudžiauti įstatymu jį taikant“ [GUTAUSKAS, Aurelijus. Korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų baudžiamojo teisinio vertinimo aspektai. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2008, Nr. 2, p. 30].

Tuo tarpu O. Fedosiuk, komentuodamas *didelės žalos* vertinamąjį požymį savavaldžiavimo sudėtyje, pažymi: „Dažnoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinėje nutartyje konstatuojama, kad įstatymas nepateikia universalių kriterijų didelės žalos mastui nustatyti, todėl kiekvienu konkrečiu atveju apie jos turinį ir dydį sprendžia teismas [...]. Tokie konstatavimai – tarsi priekaištas įstatymų leidėjui už tai, kad baudžiamasis draudimas nėra konkretus ir baudžiamojo proceso rezultatas sunkiai prognozuojamas, nes priklauso ne tiek nuo nustatytų faktų, kiek nuo subjektyvaus vertinimo“ [FEDOSIUK, Oleg. Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika: ar baudžiamojoje teisėje reikalinga ši norma. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 269].

²⁸⁹ *Past.* – tirta 2013 m. birželio 12 d. BK redakcija (*Žin.*, 2013, Nr. 62-3057).

²⁹⁰ *Past.* – gautiems rezultatams taikoma tokia paklaida: (+/-) 5 vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšys ir (+/-) 30 vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių.

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšys pagal jų identifikavimo šaltinį ²⁹¹				
I. Rūšys identifikuotos Lietuvos teismų praktikoje				
Nr.	Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio rūšis	skaičius BK ²⁹²	BK straipsniai, kuriuose jie įtvirtinti	Pavyzdinis identifikavimo šaltinis
1.	Didelė; nedidelė; labai didelė žala (išreikšta tiek teigiamomis, tiek neigiamomis savybėmis; tiek reali, tiek eventuali)	43	BK 106, 123, 123(1), 179, 181, 186, 188, 196, 197, 217, 218, 228, 229, 239, 241, 270, 271(1), 272, 274, 278, 280, 281, 285, 294, 300-303.	Žr. pvz.: 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga.
2.	Didelis; nedidelis; labai didelis kiekis	23	BK 173, 204, 213, 224, 253, 254, 259, 260, 263, 265, 266, 272, 274, 300-302, 309.	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-209/2008.
3.	Sunkūs; labai sunkūs padariniai (išreikšti tiek teigiamomis, tiek neigiamomis savybėmis; tiek realūs, tiek eventualūs) - („tiesiog“) sunkūs padariniai (14); - kitokie (kiti) sunkūs padariniai (5); - kiti sunkūs padariniai aplinkai (2).	21	BK 111, 114, 176, 239, 250, 251, 256, 257, 270, 280, 316-321, 325-327	Žr. pvz.: Šiaulių apygardos teismo 2010 m. kovo 22 d. nuosprendį baudžiamajoje byloje Nr. 1-21-354/2010.
4.	Tikslas realizuoti (parduoti; kitaip platinti; perduoti) ** ²⁹³	13	BK 119, 170, 201, 258, 260, 275, 276, 309	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 20 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-4/2009.
5.	Bejėgiška būklė*	11	BK 129, 135, 138, 149, 150	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-472/2008.
6.	Didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės*	11	BK 178, 180-185, 187, 188, 189	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 31 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-6/2012

²⁹¹ Sisteminant ir klasifikuojant vertinamuosius požymius remtasi šiomis taisyklėmis: 1. Daryta prezumpcija, kad baudžiamajo įstatymo specialiosios dalies straipsnis nėra tapatus nusikalstamos veikos sudėčiai. Vienas straipsnis gali apimti kelių sudėčių požymius: pavyzdžiui, pagrindinės, kvalifikuotos ir privilegijuotos. Jose pavartotas tapatus vertinamasis požymis skaičiuotas atskirai. 2. Atitinkamai vertinamasis požymis pagrindinėje sudėtyje gali būti išreikštas tekstine išraiška, o kvalifikuotoje – numanomas, tačiau ir joje skaičiuotas kaip atskiras požymis, nes kvalifikuojant privalo būti inkriminuotas. 3. Vertinamojo požymio gramatinė konstrukcija gali būti sudaryta tiek iš vienos, tiek iš daugiau sąvokų. Tačiau jei viena sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, vertinamuoju laikytas ir visas požymis, nors kitos sąvokos būtų aiškiai apibrėžtos. 4. Neskaičiuoti tie BK specialiojoje dalyje vartojami požymiai, kurie nors ir yra vertinamieji, tačiau nėra sudėties požymiai (tai gali būti specialios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ar baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, sąlygos (pavyzdžiui, „svarbi informacija“ – BK 114 str.). 5. Alternatyvūs ir kumuliatyvūs tos pačios rūšies vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai traktuoti kaip atskiri požymiai. 6. Požymiai 2 lentelėje surikiuoti pagal jų vartojimo dažnumą, o vienodo dažnumo atveju – abėcėlės tvarka.

²⁹² Skaičius, parodantis, kiek visame BK pavartota analogiškų konstrukcijų.

²⁹³ * Vertinamojo požymio terminas sprendimuose tiesiogiai neminimas, bet iš teismų motyvavimo akivaizdu, kad tai vertinamasis požymis.

** Nors teismų praktikoje identifikuotas kaip vertinamasis požymis, tačiau jo priskyrimas šiai kategorijai diskutuotinas.

7.	Kankinimai*	8	BK 99, 100, 103, 129, 135, 138, 140, 310	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 19 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2004.
8.	(Itin) įžeidžiantis būdas; poelgis; įžeidimas*	7	BK 130, 136, 155, 170 (2), 290	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 4 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-271/2008
9.	Grasinimai (jų realumas); grasinantis būdas	6	BK 147, 147(1), 147(2), 171, 284	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 21 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2006.
10.	Itin žiauriai; žiauriai; žiauriu elgesiu	6	BK 129, 133, 135, 138, 163, 310	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 19 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2004.
11.	Patyčios; tyčiojimas	6	BK 127, 170, 171, 284, 311	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 21 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2006.
12.	Stambus; didelis mastas	5	BK 100, 103, 202, 203	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 3 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174/2012.
13.	Versliškai*	5	BK 202, 292(1), 301, 302, 302(1)	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-574/2011.
14.	Šiurkščiai	4	BK 170(2), 283	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 4 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-393/2005.
15.	Visuomenės rimties ar viešosios tvarkos (su)trikdymas	4	BK 170(2), 284	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 12 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34/2008.
16.	Chuliganiškos paskatos*	3	BK 129, 135, 138	Žr. pvz.: 1999 m. birželio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimu Nr. 18 aprobuotą „Nužudymų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teismų praktikos apibendrinimo apžvalga“, <i>Teismų praktika</i> Nr. 11, p. 244.
17.	Vandališki veiksmai	3	BK 106, 284, 312	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 21 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2006.
18.	Didelė sprogstamoji galia	2	BK 253, 254	Žr. pvz.: Panevėžio apygardos teismo 2011 m. lapkričio 11 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-99-350/2011.
19.	Didelė vertė	2	BK 213, 224	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 17 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007.
20.	Įžūlus elgesys; veiksmai	2	BK 171, 284	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 21 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2006.
21.	Necenzūriniai žodžiai	2	BK 171, 284	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 12 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34/2008.
22.	Nepadorus elgesys; veiksmai	2	BK 171, 284	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 12 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2004.
23.	Sistemingai*	2	BK 145, 270	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 13 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-586/2011.
24.	Staiga labai susijaudinęs*	2	BK 130, 136	Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 4 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-271/2008.
Iš viso - 193				
II. Rūšys neidentifikuotos Lietuvos teismų praktikoje				
№	Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio rūšis	skaičius BK	BK straipsniai, kuriuose jie įtvirtinti	Pavyzdinis identifikavimo šaltinis
1. (25)	Sunkus; nesunkus; nežymus sveikatos sutrikdymas (sužalojimas; susargdinimas): - Sunkus (19) - Nesunkus (6) - Nežymus (2)	27	BK 100, 103, 135-140, 239, 271(1), 275, 276, 278, 280-282	Žr. pvz.: ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. <i>Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности</i> : Дис. [...] канд. юрид. Наук. М., 2003, p. 110
2. (26)	Psichinė prievarta; smurtas	17	BK 143, 145, 148, 151, 172,	Žr. pvz.: FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamosios teisės (specialiosios dalies) dalyko paskaitos

			181, 191, 254, 263, 287, 294, 308, 320	„Nusikaltimai pavojingi žmogaus gyvybei ir sveikatai“ 27 skaidrė.
3. (27)	Pavojingas būdas; pavojaus grėsmė [visuotinai (1); kitų žmonių gyvybei (3); sukeldamas pavojų nukentėjusiojo asmens gyvybei (5); sukeldamas pavojų nukentėjusiojo asmens sveikatai (1); sukėlė pavojų kitam asmeniui užsikrėsti pavojinga infekcine liga (1); sukėlė pavojų daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai (1); rimtas pavojus savo laivui, jo įgulai ir keleiviams (1)]	13	BK 129, 135, 138, 144, 146, 147, 157, 187, 250, 270, 277, 292, 299	Žr. pvz.: DRAKŠIENĖ, Anna. BK 187 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 373.
4. (28)	Niekinimas; išniekinimas	11	BK 103, 127, 128, 170, 250(1), 311, 312, 329	Žr. pvz.: GARNELIENĖ, Laima. BK 312 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 567.
5. (29)	Strateginės (didelės) reikšmės duomenys; informacinė sistema; objektas	9	BK 196, 197, 198, 198(1), 250	Žr. pvz.: MOCKEVIČIUS, Remigijus. BK 196 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 424.
6. (30)	Žeminimas	8	BK 103, 155, 232, 320	Žr. pvz.: PRAPIESTIS, Jonas. BK 232 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 152.
7. (31)	Aiškus; akivaizdus	7	BK 111, 208, 276, 317, 321	Žr. pvz.: ŠVEDAS, Gintaras. BK 317 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 583.
8. (32)	Be svarbios; pateisinamos priežasties; nepateisinamai	7	BK 107, 108, 208, 238, 242, 322	Žr. pvz.: PRAPIESTIS, Jonas. BK 242 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 204-205.
9. (33)	Pornografinio turinio dalykai, renginiai, produkcija	6	BK 162, 309	Žr. pvz.: Žurnalistų etikos inspektorius 2009 m. veiklos ataskaitą, pateiktą Seimui 2010 m. balandžio 1 d. raštu Nr. S-190.
10. (34)	Priklausomumas	6	BK 147, 151, 152, 308	Žr. pvz.: MICKEVIČIUS, Darius. BK 147 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 165.
11. (35)	Užgaulus būdas	6	BK 155, 170, 232	Žr. pvz.: PRAPIESTIS, Jonas. BK 232 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 154.
12. (36)	Terorizavimas	4	BK 145, 239, 320	Žr. pvz.: ŠVEDAS, Gintaras. BK 320 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 588.
13. (37)	Nežmoniškas elgesys; sąlygos	3	BK 103, 147(1)	Žr. pvz.: FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamosios teisės (specialiosios dalies) dalyko paskaitos „Nusikaltimai žmonių laisvei“ 58 skaidrė.
14. (38)	Laidotuvių rimities; valstybės pripažintos religinės bendruomenės ar bendrijos pamaldų ar kitų apeigų arba iškilmių sutrikdymas	2	BK 171, 313	Žr. pvz.: BIELIŪNAS, Egidijus. BK 171 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 252.
15. (39)	Pažeidžiamumas	2	BK 147	Žr. pvz.: MICKEVIČIUS, Darius. BK 147 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 252.

				centras, 2009, p. 165-166.
16. (40)	Aktyvus dalyvavimas riaušėse	1	BK 239	Žr. pvz.: PRAPIESTIS, Jonas. BK 239 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 192.
17. (41)	Dalykai, kuriuose tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų arba kurstoma smurtauti, fiziškai susidoroti su tokia žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu	1	BK 170	Žr. pvz.: Žurnalistų etikos inspektoriaus 2009 m. veiklos ataskaitą, pateiktą Seimui 2010 m. balandžio 1 d. raštu Nr. S-190.
18. (42)	Didelis amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumas	1	BK 151(1)	Žr. pvz.: 2010 m. birželio 28 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto posėdžio protokolą dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (Nr. XIIP-1715(2)).
19. (43)	Ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos	1	BK 292(1)	Žr. pvz.: Aiškinamąjį raštą „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 292 ^a straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto”. Nr. XIIP-3895.
20. (44)	Kitos apkvaišinančios nenarkotinės priemonės	1	BK 160	Žr. pvz.: MICHAILOVIČ, Ilona. BK 160 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 213.
21. (45)	Klastingas elgesys	1	BK 133	Žr. pvz.: NOCIUS, Juozas. BK 133 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 129.
22. (46)	Pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas	1	BK 145	Žr. pvz.: NOCIUS, Juozas. BK 145 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 153.
23. (47)	Palikdamas ilgą laiką be priežiūros	1	BK 163	Žr. pvz.: SAKALAUSKAS, Gintautas. BK 163 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 223.
24. (48)	Reikšminga įtaka rinkimų ar referendumo rezultatams	1	BK 175	Žr. pvz.: BIELIŪNAS, Egidijus. BK 173 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 263.
25. (49)	Visuomenės veikėjas	1	BK 288	Žr. pvz.: DRAKŠIENĖ, Anna. BK 288 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 468.
26. (50)	Vulgarūs ar panašūs veiksmai, pasiūlymai ar užuominos	1	BK 152	Žr. pvz.: VERŠEKYS, Paulius. Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje problemos. <i>Teisė</i> , Nr. 68, Vilnius, 2008, p. 192.
27. (51)	Žmonių sumaištis	1	BK 285	Žr. pvz.: FEDOSIUK, Oleg. BK 285 str. komentaras. In <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)</i> . Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 448.
			Iš viso – 140 (333)	

Lietuvos teismų sprendimuose (*past.* – pagal naująjį BK) identifiikuotos 24 skirtingos rūšys vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių: 1) *didelė (nedidelė; labai didelė) žala*; 2) *didelis (nedidelis; labai didelis) kiekis*; 3) *sunkūs (labai sunkūs) padariniai*; 4) *tikslas realizuoti (parduoti; kitaip platinti; perduoti)*; 5) *bejėgiška būklė*; 6) *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės*; 7) *kankinimai*; 8) *(itin) įžeidžiantis būdas; poelgis; įžeidimas*; 9) *grasinimai (jų realumas); grasinantis būdas*; 10) *žiauriai (žiauriu elgesiu; itin žiauriai)*; 11) *patyčios*; 12) *stambus (didelis) mastas*; 13) *versliškai*; 14) *šiuurkščiai*; 15) *visuomenės rimties ar viešosios tvarkos trikdymas (sutrikdymas)*; 16) *chuliganiškos paskatos*; 17) *vandališki veiksmai*; 18) *didelė sprogstamoji galia*; 19) *didelė vertė*; 20) *įžūlus elgesys (veiksmai)*; 21) *necenzūriniai žodžiai*; 22) *nepadorus elgesys (veiksmai)*; 23) *sisteminiai*; 24) *staiga labai susijaudinęs*.

Iš vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, identifiukuotų Lietuvos teismų praktikoje, BK įvairių konstrukcijų pavidalu daugiausia vartojamas *didelės (nedidelės; labai didelės) žalos*²⁹⁴ požymis – 43 kartai; *didelio (nedidelio; labai didelio) kiekio*²⁹⁵ požymis – 23 kartai; ir *sunkių (labai sunkių) padarinių*²⁹⁶ požymis – 21 kartas.

²⁹⁴ *Didelės žalos* požymis BK išreikštas tiek teigiamomis, tiek neigiamomis savybėmis; tiek realus, tiek eventualus; taip pat graduojamas pagal dydį (*nedidelė – didelė – labai didelė*) ar žalos pobūdį: („tiesiog“) žala (12 kartų); turtinė žala (7); turtinė žala (nukentėjusiam / kitam) asmeniui (8); turtinė žala įkalinimo įstaigai (1); žala orui, žemei, vandeniui, gyvūnams ar augalams (2); žala gyvūnijai (1); žala (ypatingai) saugomų rūšių laukinių gyvūnų rūšies apsaugos būklei (2); žala (ypatingai) saugomų rūšių laukinių augalų ar grybų rūšies apsaugos būklei (2); žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams (1); žala valstybei (Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai) arba fiziniam ar juridiniam asmeniui; žala Lietuvos Respublikos interesams (6); žala aplinkai (1).

²⁹⁵ *Didelio kiekio* rūšys BK: šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų (2); narkotinių ar psichotropinių medžiagų (4); aguonų, kanapių ar kitų į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą įtrauktų augalų (1); ypatingai saugomų rūšių laukinių gyvūnų (1); saugomų rūšių laukinių gyvūnų, jų dalių ar gaminių iš jų (1); saugomų rūšių laukinių augalų, grybų, jų dalių ar gaminių iš jų (1); ypatingai saugomų rūšių laukinių augalų ar grybų (1); rinkimų ar referendumo netikrų biuletenių (2); prekių (2); žinomai netikrų ar suklastotų Lietuvos ar kitos valstybės apyvartoje esančių pinigų ar vertybinių popierių (2); netikrų ar suklastotų pašto ženklų, važiavimo ar kitokių bilietų, banderolių ar kitų oficialių žymėjimo ženklų (1); pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) (2); netikrų (suklastotų) asmens tapatybės kortelių, pasų, vairuotojo pažymėjimų ar valstybinio socialinio draudimo pažymėjimų (1); netikrų ar suklastotų antspaudų, spaudų ar griežtos atskaitomybės blankų (1); pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas (1).

²⁹⁶ *Sunkūs (dideli) padariniai* BK išreikšti tiek teigiamomis, tiek neigiamomis savybėmis; tiek realūs, tiek eventualūs; pagal pobūdį: („tiesiog“) sunkūs padariniai (14); kitokie (kiti) sunkūs padariniai (5); kiti sunkūs padariniai aplinkai (2).

Pastebėtina, kad nors teismų praktikoje identifikuojami esminiai ir dažniausiai pasitaikantys BK vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, tačiau tai sudaro tik apie pusę visų BK vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių (konstrukcijų) – tik 24 iš 51. Maža to, manytina, kad pritaikius kiek lankstesnius vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių atrankos kriterijus, ši proporcija galėtų būti dar didesnė teismų praktikoje identifikuotų požymių nenaudai.

To priežastis labiausiai nulemia keletas aplinkybių. Pirmiausia – prastas kai kurių sudėčių taikymas²⁹⁷, nulemtas teisės technikos trūkumų, „simbolinės kriminalizacijos“ ir pan. Antra, kaip minėta, net ir susiformavusioje nusikalstamų veikų sudėčių taikymo praktikoje, teismai retai (paprastai tik aukščiausios kompetencijos teismų suformuotų precedentų pagrindu) savo sprendimuose linkę akcentuoti, jog vienas ar kitas nusikalstamos veikos sudėties požymis yra vertinamojo pobūdžio.

Požymio inkriminavimas, sprendime nenurodant, jog tai yra vertinamasis požymis, gali turėti svarią praktinę reikšmę. Byloje neidentifikavus, kad inkriminuojamas sudėties požymis yra vertinamasis, paprastai neišvengiama BPK ir suformuotos teismų praktikos pažeidimų²⁹⁸. Pavyzdžiui, 2008 m. rugpjūčio 18 d. nuosprendyje Kauno apygardos teismo teisėjų kolegija konstatavo: „kaltinime bei apylinkės teismo nuosprendyje minimi vertinamieji požymiai – didelė žala augmenijai bei kiti sunkūs padariniai aplinkai, nėra pakankamai motyvuoti ir pagrįstai argumentuoti. Tokią išvadą kolegiją daro dėl to, jog nei kaltinamajame akte nei apylinkės teismo nuosprendyje nenurodyta, kokiais kriterijais vadovaujantis konstatuojama, jog kaltinamųjų veiksmais buvo padaryta didelė žala augmenijai, o aplinkai atsirado kiti sunkūs padariniai“²⁹⁹.

²⁹⁷ Pavyzdžiui, BK 152 straipsnis („Seksualinis priekabiavimas“) [žr. VERŠEKYS, Paulius. Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje problemos. *Teisė*, Nr. 68, Vilnius, 2008, p. 192].

²⁹⁸ Plačiau žiūrėti ketvirtosios dėstymo dalies 2.2. poskyrį.

²⁹⁹ Kauno apygardos teismo 2008 m. rugpjūčio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-219-317/2008.

Prastam vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių identifikavimui teismuose didelę įtaką daro ir tai, jog tik mažuma BK vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių egzistuoja grynuoju pavidalu. Visi kiti yra sąlyginiai („pseudo“) vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, kurie iš dalies yra reguliuojami formalaus pobūdžio šaltinių. Minėtieji šaltiniai, nors ir numato tam tikrus požymio turinio atskleidimo kriterijus, bet jais nepanaikina, o tik apriboja teisės taikytojo diskreciją remtis savo teisine sąmone, atskleidžiant tokio požymio turinį *ad hoc*. Pavyzdžiui, itin taikliai *didelio kiekio aguonų, kanapių ar kitų į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą įtrauktų augalų* vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį komentavo A. Baranskaitė: *Aguonų kanapių ar kitų į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus įtrauktų augalų didelis kiekis nustatytas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. V-1033 [...]. Šiuo įsakymu nustatyti dydžiai yra tik rekomendacinio, orientacinio pobūdžio. Taigi aguonų, kanapių ar kitų į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus įtrauktų augalų kiekis yra sąlyginis vertinamasis kriterijus, todėl teismas, spręsdamas, ar konkretus aguonų, kanapių ar kitų į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus įtrauktų augalų kiekis gali būti pripažįstamas dideliu kiekiu, turi atsižvelgti taip pat ir į visas kitas aplinkybes*³⁰⁰.

Šiame kontekste esminę reikšmę turi E. Bieliūno mintis, išsakyta analizuojant blanketinių dispozicijų inkriminavimo ypatybes: *Vadinasi, kai kada tam tikras teisinis reglamentavimas, neišvengiamai reikšmingas prireikus kvalifikuoti padarytas veikas, traktuotinas ne kaip taikomos nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėties požymis, bet kaip veiką sudarančių faktų pusėje esantis komponentas, leidžiantis pagrįsti tam tikrą padarytos veikos savybę, kuri atitinka sudėties požymį*³⁰¹.

³⁰⁰ BARANSKAITĖ, Agnė. BK 265 str. komentaras. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 265.

³⁰¹ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 122.

Įvairios rekomendacijos, metodikos klaidina teisėjus ir kitus teisės taikymo subjektus dėl savo formalios teisinės galios, dėl ko viena iš esminių sąlyginių („pseudo“) vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių taikymo spragų – aklas rėmimasis tokiais šaltiniais, eliminuojant diskreciją remtis savo teisine sąmone.

Kita prasto vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių taikymo priežastis – ankstesnių teismų sprendimų (*past.* – net ir ne precedentinio pobūdžio) suabsolutinimas. Vertinamieji požymiai reikalauja, kad jų turinys atsikleistų *ad hoc*, t. y. priklausytų nuo besikeičiančių socialinių realijų. Tai teismuose labai dažnai ignoruojama. Atsižvelgiant į tai, nors įstatymų leidėjas sąmoningai suteikia teisę vertinti požymio turinį jį taikant, bet tokie požymiai nedelsiant susaistomi „*teisine patirtimi*“, priimant sprendimus, įvilktus į ankstesniųjų rėmus. Tokiuose sprendimuose „*pradingsta*“ požymio vertinamumas.

Atsižvelgiant į išdėstytą, baudžiamajame įstatyme egzistuoja nemaža dalis nusikalstamos veikos sudėties požymių, kurie vertinamaisiais identifikuojami tik doktrinoje ar kituose fakultatyviuose šaltiniuose. Teismų praktikoje neidentifikuotų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių grupėje išskirtos tokios požymių rūšys (konstrukcijos): 1) *sunkus (nesunkus; nežymus) sveikatos sutrikdymas (sužalojimas; susargdinimas)* – BK vartojamas 27 kartus; 2) *psichinė prievarta (smurtas)* – 17 kartų; 3) *pavojingas būdas* – 13 kartų; 4) *niekinimas; išniekinimas* – 11 kartų; 5) *strateginės (didelės) reikšmės duomenys (informacinė sistema; objektas)* – 9 kartus; ir pan. (žr. 2 lentelę). Akcentuotina, kad dažnas iš šių požymių dėl platesnio ar siauresnio reguliavimo masto vertinamuoju gali būti laikomas tik sąlyginai („pseudo“ vertinamasis požymis). Be to, pastebėtina, kad vieni jų neginčytinai traktuotini *vertinamaisiais*, o dėl kitų pobūdžio kyla didesnių ar mažesnių diskusijų.

Pagal kiekybinį kriterijų šioje grupėje išsiskiria net 27 kartus BK vartojama *sunkaus; nesunkaus; nežymaus sveikatos sutrikdymo (sužalojimo;*

susargdinimo) lingvistinė konstrukcija³⁰². Doktrinoje dėl šio požymio pobūdžio yra nemažai diskusijų. Nuomonė, kad sveikatos sutrikdymo rūšys – tai vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai³⁰³, nėra vyraujanti – klaidina poįstatyminis aktas, numatantys šių požymių turinio atskleidimo kriterijus. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymu Nr. V-298/158/A1-86 „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“ (Žin. 2003, Nr. 52-2357) patvirtintos Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės (toliau – Taisyklės) numato sveikatos sutrikdymo masto – sunkaus, nesunkaus ir nežymaus – nustatymo medicininius kriterijus. Taisyklių 2 punkte imperatyviai nurodyta, kad „sveikatos sutrikdymo faktą ir mastą bei bendrojo darbingumo praradimo mastą, išskyrus šių taisyklių 6.9. punkte nurodytus atvejus, nustato teismo medicinos ekspertai, vadovaudamiesi šiomis taisyklėmis ir „Dėl sužalojimų prarasto bendrojo darbingumo procentų nustatymo lentelė“.

Maža to, antrasis dažno autoriaus argumentas dėl *sunkaus* (*nesunkaus; nežymaus*) *sveikatos sutrikdymo* blanketinio, o ne vertinamojo pobūdžio, yra praktinė patirtis – 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam BK, senosios Kūno sužalojimo sunkumo nustatymo teismo medicinos laikinosios taisyklės³⁰⁴ nebeatitiko jo terminų, o naujų Taisyklių dar nebuvo priimta beveik visą mėnesį (*past.* – priimtos tik 2003 m. gegužės 23 d., o įsigaliojo gegužės 31 d.), kas tuo laikotarpiu faktiškai sustabdė (ar bent jau pristabdė) baudžiamąją justiciją sveikatos sutrikdymų bylose³⁰⁵.

³⁰² *Sunkus* – 19 kartų; *nesunkus* – 6 kartai; *nežymus* – 2 kartai.

³⁰³ Žr. pvz.: ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*. Дис. [...] канд. юрид. Наук., М.: РГБ, 2003, p. 110.

³⁰⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 10 d. nutarimu Nr. 261 „Dėl kūno sužalojimo sunkumo nustatymo teismo medicinos laikinųjų taisyklių tvirtinimo“ (Žin. 1992, Nr. 17-493) patvirtintos Kūno sužalojimo sunkumo nustatymo teismo medicinos laikinosios taisyklės.

³⁰⁵ Kaip pastebi I. Zdanavičiūtė: „Tačiau 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam BK, sveikatos sutrikdymo masto nustatymo klausimas sukėlė praktinio pobūdžio problemų. Naujajame BK pakeista sveikatos sutrikdymų klasifikacija, todėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo medicininiai kriterijai turėjo būti nurodyti specialiose, naujai parengtose taisyklėse. Tačiau tik nuo 2003 m. gegužės 31 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliotų institucijų ministrų įsakymu Nr. V-298/158/A1-86 patvirtintos Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės“ [ZDANEVIČIŪTĖ, Ieva.

Vis dėlto poziciją, kad atitinkamo masto sveikatos sutrikdymai yra vertinamieji požymiai, galima paremti jų lingvistine raiška, kaip pirmuoju identifikavimo kriterijumi, – tai trižodžiai terminai, sudaryti iš būdvardžio ir dviejų daiktavardžių. Kaip užsiminta pirmosios dėstymo dalies 3.2. poskyryje, kai kurie leksiniai vienetai yra akivaizdžiai vertinamojo pobūdžio, t. y. vertinimas yra jų pagrindinė funkcija ir prasmė – tarp jų pirmoje vietoje akcentuojami kokybiniai būdvardžiai³⁰⁶ (*dar plačiau apie tai šios dalies 2.2. poskyryje*). Iš to keltina prielaida, kad pagal savo kilmę *sunkus* (*nesunkus, nežymus*) *sveikatos sutrikdymas* yra vertinamojo pobūdžio terminas.

Be to, Taisyklių negalima suabsoliutinti, nes jos tik susiaurina, bet galutinai nepanaikina teisėjų diskrecijos savarankiškai įvertinti *sunkaus* (*nesunkaus, nežymaus*) *sveikatos sutrikdymo* požymio turinį. Specialistų išvada ar ekspertizės aktas tėra teisinės išvados prielaida ir viena iš įrodymų viseto rūšių³⁰⁷. Maža to, ne visi BK 135 straipsnio 1 dalies dispozicijoje³⁰⁸ vartojami *sunkaus* *sveikatos sutrikdymo* požymiai yra detalai formalizuoti šiose taisyklėse. Pavyzdžiui, *nepataisomai subjauroto nukentėjusio asmens kūno* požymis Taisyklių 6.12. punkte atskleidžiamas taip: „nepataisomas kūno subjaurojimas – kai prie tokių išvadų prieina teisėsaugos institucija, atsižvelgdama į teismo medicinos eksperto išvadą dėl kūno sužalojimo pasekmių pašalinimo galimybės“. Atsižvelgiant į tai, net ir po poįstatyminiam akte pateikto išaiškinimo *nepataisomas kūno subjaurojimas* neginčijamai išlaiko savo vertinamąjį pobūdį.

Kita vertus, ne dėl visų požymių, patenkančių į teismų praktikoje neidentifikuotų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių grupę, pobūdžio teorijoje kyla diskusijų. Dėl dalies jų susiformavusi vieninga nuomonė. Pavyzdžiui, doktrinoje beveik nediskutuojama dėl *strateginės*

Baudžiamosios atsakomybės už transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimus problemos pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2003, t. 45(37), p. 120].

³⁰⁶ Pastebėtina, kad žodžiai *sunkus*, *nesunkus* ir *nežymus* yra *kokybiniai būdvardžiai*.

³⁰⁷ Plačiau apie tai – ketvirtosios dėstymo dalies 2.3. poskyryje.

³⁰⁸ „Tas, kas sužalojo ar susargdino žmogų, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo neteko regos, klausos, kalbos, vaisingumo, nėštumo ar kitaip buvo sunkiai suluošintas, susirgo sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, realiai gresiančia gyvybei ar stipriai sutrikdančia žmogaus psichiką, arba prarado didelę dalį profesinio ar bendro darbingumo, arba buvo nepataisomai subjaurotas nukentėjusio asmens kūnas“.

(didelės) reikšmės duomenų (informacinės sistemos; objekto) požymio, BK specialiojoje dalyje vartojamo 9 kartus, pobūdžio. Kaip rašo O. Fedosiuk: „Apie objekto strateginę reikšmę sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į teisės aktus, reglamentuojančius įvairių objektų statusą, į faktinę objekto ekonominę, socialinę arba politinę reikšmę, taip pat į padarinius, kurie atsirado arba galėjo atsirasti po teroro akto“³⁰⁹.

Be to, atkreiptinas dėmesys, kad pateiktos vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikacijos „pagal jų identifikavimo šaltinį“ antrojoje grupėje yra nemažai naujadarų, t. y. požymių, įtvirtintų BK tik pastaraisiais metais: pavyzdžiui, *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos* (BK 292¹ straipsnio 1 dalis) (*Žin.*, 2012, Nr. 4-115) ar *didelis amžius, dvasinės ir fizinės brandos skirtumas*³¹⁰ (BK 151¹ straipsnio 5 dalis) (*Žin.*, 2010, Nr. 86-4540). Tai atspindi tendenciją, kad teismų praktika, inkriminuojant vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, dar nėra galutinai susiformavusi. Atsižvelgiant į tai, vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių identifikavimas ateityje turi perspektyvą plėstis ne tik doktrinoje ar kituose fakultatyviuose šaltiniuose, bet ir teismų sprendimuose.

2.2. Klasifikavimas pagal lingvistinę konstrukciją

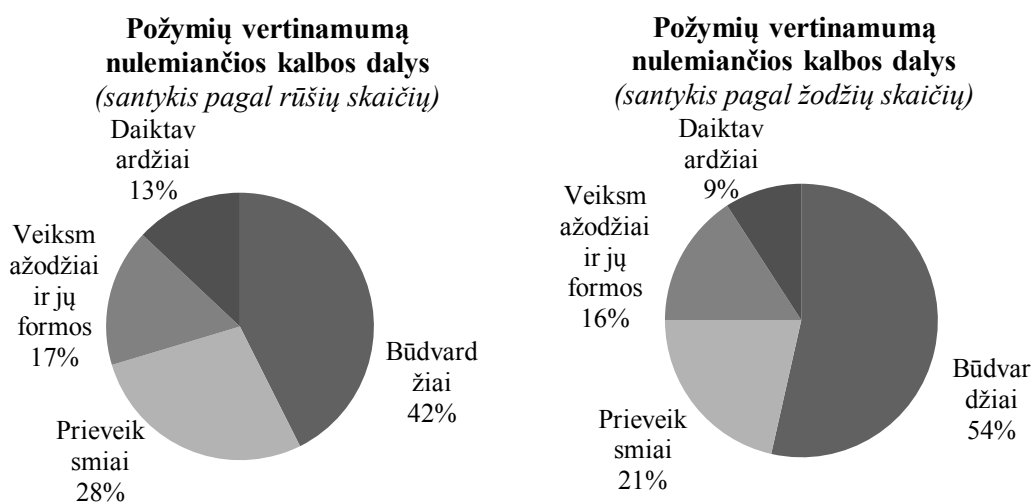
Antrasis vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikavimo pagrindas – jų lingvistinė raiška. Tai yra išorinė vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio pusė, kuri pati savaime, be detalesnio vidinės pusės tyrimo, negali nulemti tiriamojo požymio pobūdžio. Nepaisant to, lingvistinė konstrukcija išlieka pagrindinė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių identifikavimo prielaida, o jos analizė leidžia išvesti svarbias vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo BK tendencijas.

³⁰⁹ FEDOSIUK, Oleg. BK 250 str. komentaras. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 236.

³¹⁰ Nors tai nėra tiesioginis nusikalstamos veikos sudėties požymis, o greičiau – baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė, į klasifikaciją jis įtrauktas dėl tos priežasties, kad daro tiesioginę įtaką tiek nusikalstamos veikos sudėties *subjekto*, tiek *nukentėjusiojo* požymių turiniui ir inkriminavimui.

Kalbotyroje išskiriama tam tikra kalbos dalių grupė, kuri pati savaime pasižymi vertinamosiomis savybėmis. Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai sudaryti iš terminų, sąvokų, žodžių. Vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis itin retai būna išreikštas vienu žodžiu, paprastai – keliais žodžiais, kartais daugiažodžiu junginiu. Tokių junginių vertinamumą nulemia ne visi junginio dėmenys, o vienas arba keli žodžiai, reiškiantys tam tikrą vertinamąją ypatybę. Kokia kalbos dalis vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių konstrukcijose nulemia jų vertinamąjį pobūdį, yra vienas svarbiausių šių požymių identifikavimo klausimų. Dėl tos priežasties atliktas vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių tyrimas, naudojant morfologinį kalbotyros metodą (žr. 3 paveikslą ir 3 lentelę).

3 paveikslas



Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikacija pagal vertinamas kalbos dalis								
Nr.	Kalbos dalys							
	Daiktavardis	Sk. ³¹¹	Būdvardis	Sk.	Prieveiksmis	Sk.	Veiksmažodis ³¹²	Sk.
1.	tikslas platinti	13	didelis (-ė) (80) nedidelis (-ė) (9)	89	sunkiai (19) nesunkiai (6)	25	(iš-) niekino (10) išniekinęs (1)	11
2.	grasinimai	6	sunkus	21	labai	7	(su-) trikdė ³¹³ (7) sutrikdyta (3) sutrikdant (1)	11
3.	priklausomumas	6	psichinis (-ė)	17	itin	5	kankindamas (4) kankino (3) kankinant (1)	8
4.	patyčios	2	bejėgiška	11	versliškai	5	žemino (5) (pa-)žeminęs (3)	8
5.	pažeidžiamumas	2	pornografinis	6	žiauriai	5	įžeidžiantis	4
6.	visuomenės veikėjas	1	strateginis (-ė)	5	akivaizdžiai	4	tyčiojosi (3) pasityčiojo (1)	4
7.	žmonių sumaištis	1	pavojingas	4	šurkščiai	4	terorizavo (2) terorizavęs (2)	4
8.			chuliganiškas	3	užgauliai	4	nepateisinamas	3
9.			nežmoniškas	3	aiškiai	3	apkvaišinantis	1
10.			svarbi	3	nepateisinamai	3		
11.			vandališkas	3	nežymiai	2		
12.			įžūlus	2	sistemiškai	2		
13.			necenzūrinis	2	staiga	2		
14.			nepadorus	2	aktyviai	1		
15.			stambus	2	ypatingai	1		
16.			užgaulus	2				
17.			ilgas	1				
18.			klastingas	1				
19.			pakankamas	1				
20.			reikšminga	1				
21.			rimtas	1				
22.			vulgarus	1				
23.			žiaurus	1				
	Iš viso	31	Iš viso	182	Iš viso	73	Iš viso	54

³¹¹ Past. – skaičius, parodantis, kiek kartų analogiškas žodis vartojamas vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių konstrukcijose BK. Gali būti išreikštas tiek tekstine išraiška, tiek numanomas.

³¹² Past. – ši grupė apima veiksmažodžius ir įvairias iš jų kylančias formas: dalyvius (tiek veikiamuosius, tiek neveikiamuosius; įvairių laikų), pusdalyvius, padalyvius ir pan.

³¹³ Past. – išskyrus sveikata.

Tyrimo rezultatai atspindi akivaizdžią tendenciją, kad dažniausiai nusikalstamos veikos sudėties požymio vertinamąjį pobūdį nulemia būdvardžio vartojimas žodžių junginyje. Ištyrus 2 lentelėje identifikuotus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, išskirtos 54 skirtingą reikšmę turinčios žodžių rūšys ir 340 atskirų vertinamojo pobūdžio žodžių, tarp kurių:

- 23 būdvardžių rūšys (iš viso – 182 būdvardžiai);
- 15rieveiksmių rūšių (iš viso – 73rieveiksmiai);
- 9 veiksmažodžių (ir iš jo išvestų įvairių formų – dalyvių, padalyvių, pusdalyvių) rūšys (iš viso – 54 žodžiai);
- 7 daiktavardžių rūšys (iš viso – 31 daiktavardis).

Gauti rezultatai rodo, kad tarp vertinamojo pobūdžio kalbos dalių, vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių lingvistinėse konstrukcijose, dominuoja būdvardžiai irrieveiksmiai. Būdvardžiai³¹⁴ sudaro daugiau nei pusę visų vertinamojo pobūdžio žodžių (54 %) bei šiek tiek mažiau nei pusę (42 %) vertinamojo pobūdžio žodžių rūšių, vartojamų BK. Būdvardžiai kalbotyroje skaidomi į dvi rūšis: *kokybinius* ir *santykinius*. Kokybinių būdvardžių esminė savybė – jų vertinamasis pobūdis. Kaip rašoma Lietuvių kalbos žinyne: „Būdvardžių reiškiamos daikto ypatybės nevienodos: vienos vidinės, kintamos, įvairiai vertinamos ir keičiamos, pvz.: *geras vaikas, gražus oras, protinga moteris*. Vieniems tas pats daiktas gali būti geras, kitiems – labai geras, tretiems – apygeris, o dar kitiems – geriausias. Pagaliau tas pats daiktas vienomis aplinkybėmis gali būti geras, o kitomis blogas. Tokie būdvardžiai, kurių reiškiamą ypatybę yra kintama ir gali būti įvairiai vertinama, vadinama *kokybiniais*“³¹⁵.

Pateiktinas gyvenimiškas pavyzdys, parodantys *kokybinių* ir *santykinių* būdvardžių skirtumus: terminas „*gražios žalios moters akys*“. *Moters akis* čia apibūdina du savarankiški būdvardžiai: *žalios* ir *gražios*. „*Žalios*“ – reiškia moters akių ypatybę, kurios reikšmė visiems ir visais atvejais yra tapati, dėl to paprastai nevertinama. „*Gražios*“ – atvirkščiai – atspindi vertinamą moters akių

³¹⁴ Būdvardis – kalbos dalis, reiškianti daikto ypatybę [žr. pvz.: KNIŪKŠTA, Pranas, et al. *Lietuvių kalbos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1998, p. 118].

³¹⁵ KNIŪKŠTA, Pranas, et al. *Lietuvių kalbos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1998, p. 119.

ypatybę. Susiejant tai su baudžiamuoju procesu – tyrėjui žalios moters akys gali būti gražios, prokurorui – labai gražios, o teisėjui – apskritai negražios. Šis pavyzdys vaizdžiai parodo, kaip gali išsiskirti atskirų subjektų nuomonės, dirbant su vertinamojo pobūdžio sąvokomis³¹⁶.

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių lingvistinėse konstrukcijose dažniausiai (t. y. net 89 kartus) vartojamas kokybinis būdvardis – *didelis (-ė)*. Moteriška gimine šis būdvardis vartojamas 62 kartus, vyriška – 27 kartus; teigiama forma – 80 kartų, neigiama (su priešdėliu *ne-*) – 9 kartus. Būdvardis *didelis (-ė)* bendrinėje kalboje turi net 10 reikšmių. Pirmoji ir pagrindinė reikšmė, pateikta Lietuvių kalbos žodyne: „*didelis (-ė) – žymus savo apimtimi, dydžiu (aukščiau, ilgiau, pločiau, storiau)*“³¹⁷.

Antroje vietoje pagal dažnumą tarp būdvardžių – *sunkus*, vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių lingvistinėse konstrukcijose vartojamas 21 kartą. Visose konstrukcijose vartojamas daugiskaitine forma, vyriška gimine, žodžių junginyje su daiktavardžiu *padariniai*. Lietuvių kalbos žodyne pateikiama net 19 kokybinio būdvardžio *sunkus* reikšmių. Bendrinėje kalboje tos reikšmės yra ganėtinai skirtingos, dėl to privalu atsižvelgti į kontekstą. Kadangi žodžių junginyje *sunkus* vartojamas su žodžiu *padariniai*, manytina šiame kontekste tiksliausia šeštoji žodyne pateikiama reikšmė: „*sunkus – susijęs su svarbiu dalyku, didelis*“³¹⁸.

Pastebėtina, kad iš būdvardžio *sunkus* padarytarieveiksmio³¹⁹ forma – *sunkiai* – dažniausiai sutinkama tarp vertinamojo pobūdžiorieveiksmių – 25 kartus. Prieveiksmis *sunkiai* 19 kartų pavartotas teigiama forma, 6 – neigiama (su priešdėliu *ne-*). Tai yra būdo prieveiksmis, kuris atsako į klausimą – *kaip?* Akcentuotina, kad tarp 15 identifikuotų vertinamojo pobūdžiorieveiksmių rūšių net 14 yra būdo prieveiksmiai, ir tik vienas prieveiksmis *staiga*,

³¹⁶ *Past.* – apie teisinės sąmonės skirtumų problematiką plačiau žiūrėti pirmosios disertacijos dalies 3.3. poskyryje.

³¹⁷ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

³¹⁸ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

³¹⁹ Prieveiksmis – savarankiška nekaitoma kalbos dalis, reiškianti veiksmo aplinkybę ar ypatybę ypatybę [žr. pvz.: KNIŪKŠTA, Pranas, et al. *Lietuvių kalbos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1998, p. 199].

pavartotas 2 kartus, savo esme yra laikorieveiksmis. Pagal kiekybę tarp vertinamojo pobūdžiorieveiksmių dar derėtų išskirti būdorieveiksmį *labai* (vartojamas 7 kartus), kuris, remiantis Lietuvių kalbos žodynu turi net 6 reikšmes (*labai – 1. nepaprastai, ypatingai; 2. smarkiai, daug*³²⁰ ir pan.).

Aptariant kitas vertinamojo pobūdžio kalbos dalis – veiksmazodžius ir daiktavardžius, vartojamus vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių lingvistinėse konstrukcijose, derėtų atkreipti dėmesį, kad nors jie ir sudaro mažumą (30 % - visų žodžių rūšių; 25 % - visų žodžių), tačiau taip pat atspindi tam tikras tendencijas. Pavyzdžiui, tyrimo duomenys rodo, kad tarp vertinamojo tipo daiktavardžių dažniausiai sutinkami *abstraktieji daiktavardžiai*³²¹ (pavyzdžiui, *pažeidžiamumas, priklausomumas, sumaištis* ir kt.). Kalbant apie veiksmazodžius³²² ir įvairius darinius iš jų, pastebėtina, kad veiksmazodis vartojamas 31 kartą, paprastai būtojo kartinio laiko forma; 11 kartų vartoti įvairių laikų veikiamieji dalyviai (pavyzdžiui, *žeminęs*); 6 kartus – įvairių laikų neveikiamieji dalyviai (pavyzdžiui, *nepateisinamas*); 4 kartus – pusdalyviai (pavyzdžiui, *kankindamas*); 2 kartus – padalyviai (pavyzdžiui, *sutrikdant*).

Apibendrinant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikacijos „pagal vertinamas kalbos dalis“ rezultatus, akivaizdu, kad vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius sudaro ir jų vertinamąjį pobūdį nulemia kalbos dalys, kurios reiškia tam tikras daiktų, reiškinių (pavyzdžiui, kokybinis būdvardis ar abstraktusis daiktavardis) arba veiksmų (pavyzdžiui, būdo ar laikorieveiksmis) kintamas ypatybes. Nors lingvistinė raiška nėra vienintelis vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių identifikavimo kriterijus, vis dėlto jį derėtų laikyti būtinu ir pačiu

³²⁰ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

³²¹ Daiktavardis – kalbos dalis reiškianti daiktą. Daiktavardžiai, reiškiantys pojūčiais suvokiamus daiktus, yra konkretieji, o visi kiti priklauso abstrakčiųjų daiktavardžių klasei. Jų turinį sudaro įvairūs veiksmai, ypatybės, reiškiniai, visa tai, kas įsivaizduojama kaip savarankiška [KNIŪKŠTA, Pranas, et al. *Lietuvių kalbos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1998, p. 84].

³²² Veiksmazodis – kalbos dalis, reiškianti veiksmą. [KNIŪKŠTA, Pranas, et al. *Lietuvių kalbos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1998, p. 159].

pirmuoju kriterijumi, atribojančiu vertinamąjį pobūdį turinčias ir tokio pobūdžio neturinčias lingvistines konstrukcijas.

2.3. Klasifikavimas pagal vertinimo pobūdį ir laipsnį

Doktrinoje egzistuoja dar viena vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikacija – pagal jų vertinimo pobūdį ir laipsnį. Pagal vertinimo pobūdį visus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius galima skaidyti į *kokybinius* ir *kiekybinius*. Ši klasifikacija daugiausia paremta G. Hėgelio filosofija. G. Hėgelis savo darbuose yra išvedęs „*saiko dėsni*“, pagal kurį *saikas* – tai *kokybės* apibrėžtumas *kiekybe*. Peržengus *saiką*, įvyksta tam tikras lūžis ir *kiekybė* pavirsta nauja *kokybe*. G. Hėgelis pateikia pavyzdžius su metalo oksidais, vandens virsmu garais ar ledu bei žmogaus gimimu ir mirtimi. Cituojant G. Hėgelį: „Paimkime vandenį. Keičiantis temperatūrai, jis netampa tik daugiau ar mažiau šiltas, bet pereina per kietą, skystą ir garų būsenas. Šios būsenos neatsiranda palaipsniui, bet priešingai – paprasčiausias laipsniškas temperatūros kitimas, pasiekus tam tikrą tašką, yra pertraukiamas staigiu virsmu į naujos kokybės būseną“³²³.

Remiantis Lietuvių kalbos žodynu: „*kokybė* – daikto ypatybė, savybė“; „*kiekybė* – kategorija, charakterizuojanti išorinio pasaulio daiktus ir reiškinius pagal didumą, apimtį ir skaičių“³²⁴. Kokybinių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių atveju – vertinama ar apskritai egzistuoja konkreti savybė. Kiekybinis vertinimas skiriasi nuo kokybinio, kadangi pasižymi tam tikrų dydžių vertinimo laipsniu, t. y. vertinamas ne tam tikros savybės buvimas ar nebuvimas, o jos laipsnis (*past.* – lyginamasis dydis). Be to, ištyrus visą vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aibę, derėtų pritarti V. Piteckio (*rus.* – *В. Питецкий*) ir kitų mokslininkų nuomonei, kad be *kokybinių* ir *kiekybinių* vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, taip pat

³²³ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *The Science of Logic*. “Cambridge University Press”, 2010, p. 321-322.

³²⁴ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt .

egzistuoja *mišrieji* požymiai, siejami tiek su kokybiniu, tiek ir kiekybiniu požymio turinio įvertinimu³²⁵.

Esminis skirtumas tarp *kiekybinių*, *kokybinių* ir *mišriųjų* vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių yra tas, kad *mišrieji* požymiai yra vertinami ne tik pagal skalę „*daugiau – mažiau*“, kaip vertinami kiekybiniai požymiai, bet ir pagal skalę „*yra – nėra*“, kaip vertinami kokybiniai požymiai. Vadinasi, inkriminuojant *mišriuosius* vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, yra atliekamas dvigubo pobūdžio vertinimas: 1) įvertinamas ar apskritai egzistuoja daikto, reiškinio, veiksmo ypatybė; 2) įvertinamas tos ypatybės laipsnis. Pavyzdžiui, nustatant *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybių* požymio turinį, pirmiausia būtina įvertinti, ar tiriami daiktai apskritai turi mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę³²⁶, o po to (jeigu nustatoma, kad tokia reikšmė egzistuoja) – ir jos dydį (laipsnį)³²⁷. Atsižvelgiant į tai ir lyginant skirtingas vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšis tarpusavyje, *mišriųjų* vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių inkriminavimas yra techniškai pati sudėtingiausia vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių inkriminavimo rūšis.

³²⁵ ПИТЕЦКИЙ, В. Оценочные понятия в советском уголовном праве: Дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1979, p. 40.

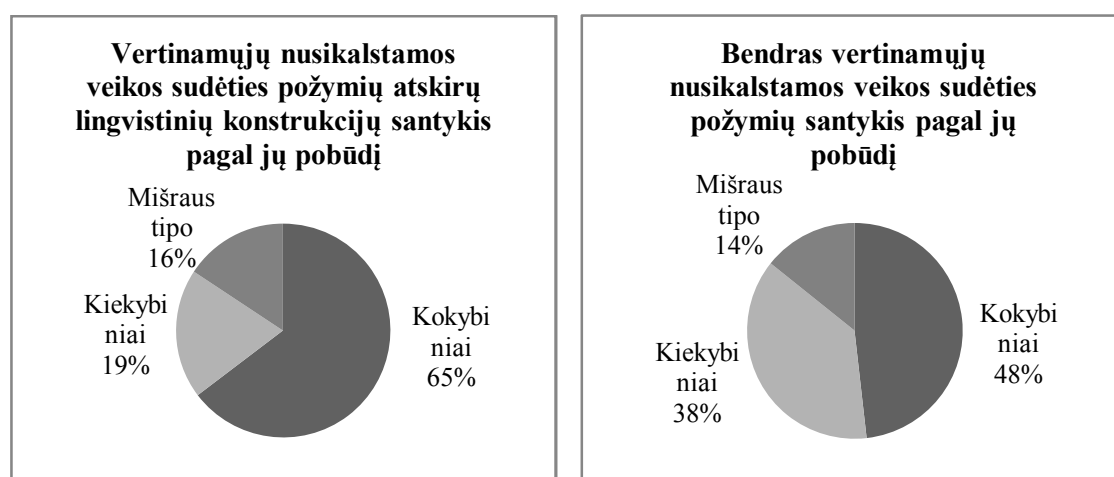
³²⁶ Pastebėtina, kad BK 106 straipsnyje vartojamas *nacionalinės vertybės* požymis, kuris vertinamas tik kokybiškai, o kiekybiškai – ne.

³²⁷ Ir atvirkščiai, vertinant *didelės žalos* (kiekybinis požymis) turinį, vertinimas atliekamas tik dėl žalos dydžio. *Žala* pati savaime be konkretaus dydžio išraiškos gali būti sudėties požymis, tačiau jis nėra vertinamas. Tiesa, teorijoje taip pat egzistuoja nuomonė, kad kai inkriminuojama *neturtinė žala*, visais atvejais atliekamas kokybinio pobūdžio vertinimas [ПИТЕЦКИЙ, В. Оценочные понятия в советском уголовном праве: Дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1979, p. 40].

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių klasifikacija pagal vertinimo laipsnį						
Nr.	Mišraus vertinimo parametras (-ai)	Vertinimo laipsnis (-ai)	Sk.	Kiekybinio vertinimo parametras	Vertinimo laipsnis (-ai)	Sk.
1.	Vertybės mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė ir jos dydis	1) nacionalinė, mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė	3	Žalos dydis	1) nedidelė	4
		2) didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė	11		2) didelė	38
					3) labai didelė	1
2.	Būdo pavojingumas ir visuotinumas	1) pavojingas	10	Kiekio dydis	1) nedidelis	5
		2) visuotinai pavojingas	1		2) didelis	16
					3) labai didelis	2
3.	Duomenų; informacinės sistemos; objekto reikšmingumas ir strateginis pobūdis	reikšmingi duomenys; informacinė sistema; objektas	0	Sveikatos sutrikdymo mastas (sunkumas)	1) nežymus	2
		strategiškai reikšmingi duomenys; informacinė sistema; objektas	9		2) nesunkus	6
					3) sunkus	19
4.	Būdo žiaurumas	1) žiauriai	3	Padarinių sunkumas	1) sunkūs	19
		2) itin žiauriai	3		2) labai sunkūs	2
5.	Elgesio įžeidžiantis pobūdis	1) įžeidžiantis	2	Masto stambumas	stambus	5
		2) itin įžeidžiantis	2			
6.	Susijaudinimo būseną	1) susijaudinęs	0	Sprogstamosios galios dydis	didelė	2
		2) labai susijaudinęs	2			
7.	Darbo išnaudojamasis pobūdis	1) išnaudojamas darbas	0	Vertės dydis	didelė	2
		2) ypatingai išnaudojamas darbas	1			
8.	Pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas	1) pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas	0	Amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo dydis	didelis	1
		2) pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas	1			
9.				Laiko be priežiūros trukmė	ilgas	1
10.				Įtakos rinkimų ar referendumo rezultatams reikšmingumas	reikšminga	1

Gauti rezultatai rodo, kad nors didžioji dalis lingvistinių konstrukcijų, kuriomis išreikšti vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, yra kokybinio pobūdžio, tačiau lyginant bendrą vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aibę BK specialiojoje dalyje, skirtumas tarp *kokybinio* ir *kiekybinio* vertinimo nėra toks didelis (žr. 4 paveikslą ir 4 lentelę). Kitaip sakant, itin išsiskiria kokybinių vertinamųjų požymių lingvistinių konstrukcijų įvairovė (*kokybinių* požymių rūšys – 33; *kiekybinių* – 10; *mišriųjų* – 8), o bendras požymių skaičius yra santykinai panašus (iš viso *kokybinių* požymių – 162; *kiekybinių* – 126, o *mišriųjų* – 48). Kartu iš pateiktų duomenų matyti, kad *mišrieji* vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai nusikalstamų veikų sudėtyse vartojami rečiausiai.

4 paveikslas



Aptariant vertinimo laipsnį, išanalizuotieji duomenys rodo, kad *mišriųjų* vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių atveju jų savybių gradacija visais atvejais vyksta dviejų padalų lygmeniu (pavyzdžiui, *žiauriai – itin žiauriai*), tuo tarpu *kiekybinių* požymių atveju laipsniavimas vyksta vieno (pavyzdžiui, *stambus mastas*), dviejų (pavyzdžiui, *sunkūs – labai sunkūs padariniai*) ar net trijų padalų (pavyzdžiui, *nedidelė – didelė – labai didelė žala*) pagrindu. Keltina prielaida, kad kuo didesnė požymio gradacija, tuo sudėtingesnis tokio požymio vertinimas ir vieno lygmens atribojimas nuo kito (-ų). Atsižvelgiant į tai, egzistuojant dviejų ar trijų padalų norminio pobūdžio

laipsniavimui, rekomenduotina, kad teismų praktikoje būtų suformuoti bent minimalūs vertinimo lygmenų atribojimo kriterijai.

Požymio laipsniavimas pagal dydį, mastą, kiekybę ir kitus parametrus yra reikšmingas praktikoje. Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio kiekybinės išraiškos įvertinimas visų pirma gali lemti veikos kvalifikavimą pagal pagrindinę, kvalifikuotą ar privilegijuotą sudėtį. Idealus pavyzdys – BK 213 straipsnyje vartojamos *didelio* ir *nedidelio kiekio netikrų ar suklastotų Lietuvos ar kitos valstybės apyvartoje esančių pinigų ar vertybinių popierių* vertinamasis požymis. BK 213 straipsnio 1 dalies dispozicijoje dalyko kiekybinė išraiška apskritai nenurodyta, šio straipsnio 2 dalies dispozicijoje įtvirtintas *didelio kiekio* požymis, o 3 dalies dispozicijoje – *nedidelis kiekis*³²⁸.

Tinkamai įvertinti *kiekybinį* vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį trijų padalų pagrindu yra sudėtingas uždavinys net aukščiausios kompetencijos teisėjams. Dėl tos priežasties analizuojamais atvejais itin svarbų vaidmenį vaidina savalaikis teismų precedentų formavimas. Ne veltui šio pobūdžio bylose per pastaruosius penkerius metus šauktos dvi išplėstinės septynių teisėjų kolegijos (sprendimų Nr.: 2K-7-45/2007 ir 2K-7-48/2012), skirtos suformuoti teismų praktiką³²⁹. Pavyzdžiui, LAT 2012 m. balandžio 24 d. sprendime akcentuota, kad „kvalifikuojant nusikalstamą veiką pagal BK 213 straipsnio 2 dalį, esminę reikšmę turi požymio „didelis kiekis“ išaiškinimas. Kadangi šio nusikalstamą veiką kvalifikuojančio požymio turinio baudžiamasis įstatymas neatskleidžia, teismų praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 17 d. nutartyje Nr. 2K-7-45/2007) apibendrinti iki tol taikyti netikrų pinigų kiekio nustatymo kriterijai ir išaiškinta, kad šis vertinamasis požymis nustatomas kiekvienoje byloje atsižvelgiant ne tik į pagamintų, laikytų ar realizuotų netikrų pinigų kiekį, bet ir į jų nominalią vertę, gaminant

³²⁸ *Past.* – tiriamuoju aspektu analogiškas pavyzdys sutinkamas ir BK 179 straipsnyje „Neteisėtas naudojimas energija ir ryšių paslaugomis“, kurio 1 dalyje vartojamas *turtinės žalos* požymis; 2 dalyje – *didelės turtinės žalos* požymis; o 3 dalyje – *nedidelė turtinė žala*.

³²⁹ BPK 378 straipsnio 1 dalis: „Trijų teisėjų kolegijos nagrinėjama kasacinė byla gali būti perduota nagrinėti išplėstinei septynių teisėjų kolegijai, jeigu tinkamas baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymas byloje reikštų naują teisės normos aiškinimą teismų praktikoje“.

panaudotą įrangą, gaminimo technologiją, žaliavų pobūdį, kiekį bei kitas bylos aplinkybes³³⁰.

Kiekybinio vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio įvertinimas taip pat gali lemti skirtingos teisinės atsakomybės rūšies taikymą. Kvalifikavimo subjektai dažniausiai susiduria su baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo problemomis. Pavyzdžiui, BK 202 straipsnio („Neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla“) 1 dalies ir ATPK 173 straipsnio („Neteisėtas vertimasis komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla“) vienas alternatyvių atribojimo kriterijų – atitinkamos veiklos masto stambumo įvertinimas. Atsižvelgiant į esamą reglamentavimą, *stambus mastas* užtraukia baudžiamąją atsakomybę, *nestambus* – administracinę.

Be to, *kiekybinis* požymio įvertinimas tam tikrais atvejais gali lemti net veikos teisėtumo klausimo sprendimą. Pavyzdžiui, BK 163 straipsnyje įtvirtintas *vaiko palikimo ilgą laiką be priežiūros* požymis turi būti įvertintas itin kruopščiai, nes trumpas vaiko palikimas be priežiūros (neturint tikslo vaiku atsikratyti) apskritai nėra pavojingas ir baudžiamas. BK 163 straipsnio dispozicijoje numatyta: „Tas, kas piktnaudžiavo tėvo, motinos, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis fiziškai ar psichiškai gniuždydamas vaiką, palikdamas jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgdamasis su vaiku“. Pasak G. Sakalausko: „*Ilgą laiką* reiškia, kad vaikas be priežiūros paliekamas tokiam laikui, kuris, priklausomai nuo jo amžiaus ir poreikių, sąlygoja ilgalaikį fizinį ar psichologinį nepatogumą, diskomfortą, dėl kurio kyla grėsmė jo psichologinei būsenai, fizinių, psichinių ir socialinių poreikių patenkinimui³³¹. Apžvelgus teismų sprendimus šios kategorijos bylose, akivaizdu, kad *ilgas laikas be priežiūros* nėra siejamas vien su faktiniu laiko tarpu, bet ir su kitomis aplinkybėmis (pavyzdžiui, vaiko

³³⁰ LAT 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48/2012.

³³¹ SAKALAUSKAS, Gintautas. BK 163 str. komentaras. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 223.

amžiumi ir palikimo sąlygomis³³²). Iš to seka, kad vaiko amžius tiesiogiai proporcingas jo gebėjimui būti vienam be priežiūros atitinkamą laiko tarpą. Pavyzdžiui, 2011 m. kovo 23 d. Panevėžio apygardos teismo nutartyje akcentuojama: „Nors apeliantas teigia, kad dukra ilgam laikui be priežiūros palikta nebuvo, tačiau visuotinai žinoma, kad tik gimusiam kūdikiui yra būtina motinos priežiūra, ypač savalaikis maitinimas, o kūdikio palikimas be atitinkamos priežiūros net trumpą laiko tarpą jam gali būti pavojingas“³³³.

Atsižvelgiant į išdėstytą, nors baudžiamajame įstatyme pagal skaičių dominuoja *kokybiniai* vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, sudėtingesni inkriminavimo atvejai yra susiję su *mišriaisiais* požymiais, kai šalia *kokybinio* atliekamas ir *kiekybinis* vertinimas, taip pat *kiekybiniais* vertinamaisiais požymiais, pasižyminčiais įstatymiškai reikšmingu dviejų ar net daugiau padalų laipsniavimu. G. Hėgelio suformuotas „*saiko dėsnis*“ pasitvirtina baudžiamojoje justicijoje, kai savybės kiekybinis įvertinimas gali nulemti veikos kvalifikavimą pagal kokybiškai kitą nusikalstamos veikos sudėtį, užtraukti kokybiškai kitą teisinės atsakomybės rūšį, ar net lemti veikos teisėtumo klausimo sprendimą.

2.4. Klasifikavimas pagal nusikalstamos veikos sudėties struktūrinius komponentus

Kaip minėta pirmosios darbo dalies 1 skyriuje, nusikalstamos veikos sudėtis turi savitą struktūrą, kurią sudaro kokybiškai skirtingo pobūdžio požymių visuma. Sudėties požymiai pagal bendras savybes doktrinoje klasifikuojami į tam tikras grupes – elementus. Darbe nuosekliai remiamasi keturnare nusikalstamos veikos sudėties požymių struktūra, išskiriant keturis elementus: *objektą*, *objektyviają pusę*, *subjektą* ir *subjektyviają pusę*. Pagal tai *objekto* elementą sudaro: *objekto (past. – teisinis gėris)*, *dalyko* ir

³³² K. Grinevičiūtė dar labiau detalizuoja šio požymio turinio atskleidimo kriterijus: „Elgesio trukmės, t. y. ilgo laiko, vertinimas priklauso nuo aplinkybių – vaiko amžiaus, jo fizinio, dvasinio išsivystymo bei sveikatos būklės, tokio elgesio fizinio ar emocinio poveikio“ [GRINEVIČIŪTĖ, Kristina. Žiauraus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 11(113), p. 111].

³³³ Panevėžio apygardos teismo 2011 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-366/2011.

nukentėjusiojo požymiai; objektyviąją pusę sudaro: veika, padariniai, priežastinis ryšys, būdas, įrankiai, priemonės, laikas, vieta, kitos aplinkybės; subjekto elementą sudaro: amžius, pakaltinamumas ir specialaus subjekto požymiai; subjektyviąją pusę: kaltė, motyvas ir tikslas.

Pateiktoje klasifikacijoje visi vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai sugrupuoti pagal keturis sudėties elementus ir juos sudarančių požymių rūšis. Atkreiptinas dėmesys, kad nors šioje klasifikacijoje išskirtas bendras vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių skaičius sutampa su 2.1. poskyryje („Klasifikavimas pagal identifikavimo šaltinį“) išskirtais požymiais (t. y. iš viso identifikuoti 333 vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai), jų rūšių skaičius nėra tapatus (čia išskirtos 67 vertinamųjų požymių rūšys, o klasifikacijoje pagal identifikavimo šaltinį – 51). Šį neatitikimą nulemia požymių skaičiavimo ypatumai: žodis ar žodžių junginys, pavartotas skirtinga gramatine forma, gali lemti jo priskyrimą skirtingai nusikalstamos veikos sudėties požymio (ar net elemento) kategorijai (pavyzdžiui, *patyčiomis* – būdas, *tyčiojosi* – veika; *vandališkais veiksmais* – būdas, *atliko vandališkus veiksmus* – veika; *priklausomas asmuo* – nukentėjusysis, *pasinaudodamas priklausomumu* – būdas; ir pan.).

Gauti rezultatai atspindi itin svarbią tendenciją – didžioji dauguma vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių slypi nusikalstamos veikos sudėties *objektyviojoje pusėje* – 73 %. Atitinkamai šioje aibėje objekto elementą sudarantys vertinamieji požymiai – 21 %, *subjektyviosios pusės* – 5 %, *subjekto* – 1 %. Labai panašus keturių elementų santykis gautas ir skaičiuojant ne pavienius vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, o atskiras vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšis: 75 %, 19 %, 3 % ir 3 %³³⁴.

³³⁴ Žr. 5 paveikslą.

Vertinamųjų požymių raiška nusikalstamos veikos sudėties objektyviojoje pusėje

OBJEKTYVIOJI PUSĖ				
Nr.	VEIKA	BŪDAS	PADARINIAI	KITA ³³⁵
1.	Išniekinimas; niekinimas: (11) ³³⁶ - nukautųjų palaikų (2) - Lietuvos valstybės vėliavos ar herbo (1) - oficialiai išskabintą užsienio valstybės herbą ar vėliavą, Europos Sąjungos arba tarptautinės viešosios organizacijos vėliavą (1) - mirusiojo palaikų (2)- išniekino kapą ar kitą viešosios pagarbos vietą (2) - dalinio vėliavos (1) - teroro aukų (1) žmonių grupės ar jai priklausančio asmens dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų (1)	(Pa)naudodamas psichinę prievartą; kitokią psichinę prievartą; psichinį smurtą (17)	Didelė; nedidelė; labai didelė žala: (43) - („tiesiog“) žala (12) - turtinė žala (7) - turtinė žala (nukentėjusiam; kitam) asmeniui (8) - turtinė žala įkalinimo įstaigai (1) - žala orui, žemei, vandeniui, gyvūnams ar augalams (2) - žala gyvūnijai (1) - žala (ypatingai) saugomų rūšių laukinių gyvūnų rūšies apsaugos būklei (2) - žala (ypatingai) saugomų rūšių laukinių augalų ar grybų rūšies apsaugos būklei (2) - žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams (1) - žala valstybei (ES, tarptautinei viešajai organizacijai) arba fiziniam ar juridiniam asmeniui - žala Lietuvos Respublikos interesams (6) - žala aplinkai (1)	Be svarbios priežasties (2) (aplinkybės) : - laiku nepranešė (1) - laiku negrįžo (1)
2.	Žeminimas (8)	Pavojingas būdas: (10) - visuotinai (1) - kitų žmonių gyvybei (3) - sukeldamas pavojų nukentėjusiojo asmens gyvybei (3) - sukeldamas pavojų nukentėjusiojo asmens sveikatai (1) - sukėlė pavojų kitam asmeniui užsikrėsti pavojinga infekcine liga (1) - sukėlė pavojų daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai (1)	Sunkus; nesunkus; nežymus sveikatos sutrikdymas (sužalojimas; susargdinimas): (27) - Sunkus (19) - Nesunkus (6) - Nežymus (2)	Staiga (2) (laikas)
3.	Kankinimas (4)	Grasinimais; grasinančiu būdu (6)	Sunkūs; labai sunkūs padariniai (išreikšti tiek teigiamomis, tiek neigiamomis savybėmis; tiek realūs, tiek eventualūs): (21) - („tiesiog“) sunkūs padariniai (14) - kitokie (kiti) sunkūs padariniai (5) - kiti sunkūs padariniai aplinkai (2)	Sunki ekonominė padėtis, kai akivaizdžiai grėsė bankrotas (2) (aplinkybės)
4.	Terorizavimas (4)	Itin žiauriai; žiauriai; žiauriu elgesiu (6): - itin (3) - „tiesiog“ (3)	Visuomenės rimties ar viešosios tvarkos sutrikdymas (3)	Didelis amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumas (1) (aplinkybės)

³³⁵ Past. – kiti objektyviosios pusės požymiai.³³⁶ Past. – skaičius skliausteliuose parodo kiek visame BK pavartota analogiškų konstrukcijų.

5.	Tyčiojosi; pasityčiojo (4)	Užgauliai; užgauliu būdu (6)	Laidotuvių rimties sutrikdymas (1)	Ilgas laikas be priežiūros (1) (aplinkybės)
6.	Ižeidimas (3)	Nepateisinamai; be pateisinamų priežasčių (5) - vilkino (2) - pigiai pardavė turtą (1) - be pateisinamų priežasčių nustatytu laiku neatvyko į dalinį ar tarnybos vietą (2)	Reikšminga įtaka rinkimų ar referendumo rezultatams (1)	Ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos (1) (aplinkybės)
7.	Sukėlė pavojų (3)	Stambiu; dideliu mastu (5)	Valstybės pripažintos religinės bendruomenės ar bendrijos pamaldų ar kitų apeigų arba iškilmių sutrikdymas (1)	Kitokios nežmoniškos sąlygos (1) (aplinkybės)
8.	Atliko vandališkus veiksmus (1)	Versliškai (5)	Žmonių sumaištis kilimas (1)	Kitos apkvaišinantis nenarkotinės priemonės (1) (priemonės)
9.	Visuomenės rimties ar viešosios tvarkos trikdymas (1)	Kankindamas (4)		Pakankamas pagrindas manyti kad grasinimas gali būti įvykdytas (1) (aplinkybės)
10.		Pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu (4)		
11.		Šiurkščiai (4) - pažeidė viešąją tvarką (2) - menkino (2)		
12.		Ižėdžiančiu būdu (2)		
13.		Ižūliu elgesiu; ižūliais veiksmais (2)		
14.		Necenzūriniais žodžiais (2)		
15.		Nepadoriu elgesiu; nepadoriais veiksmais (2)		
16.		Nežmoniška elgėsi (2)		
17.		Pasinaudodamas nukentėjusio asmens pažeidžiamumu (2)		
18.		Patyčiomis (2)		
19.		Sistemiškai (2)		
20.		Vandališkais veiksmais (2)		
21.		Aktyviai dalyvavo riaušėse (1)		
22.		Fiziškai ar psichiškai gniuždydamas vaiką (1)		
23.		Klastingu elgesiu (1)		
24.		Vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis (1)		
Iš viso	40 (9) 12 % (13,4 %)	94 (24) 28,2 % (35,8 %)	98 (8) 29,4 % (11,9 %)	12 (9) 3,6 % (13,4 %)
%	244 (50) 73,3 % (74,6 %)			

Nusikalstamos veikos sudėties *objektyvioji pusė* – tai išorinė pavojingo kėsिनimosi, kuriuo pažeidžiami baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, pasireiškimo pusė³³⁷. V. Pavilionis akcentavo, kad „objektyviajai nusikalstamos veikos pusei, kaip išoriniam elgesio aktui, būdinga, kad juo kėsिनamasi į baudžiamųjų įstatymų saugomą objektą, t. y. kad šiuo aktu padaroma žala arba sukeliama grėsmė padaryti žalą objektui“³³⁸. Tai objektyviai užfiksuojami nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Kalbant apie jų juridinį aprašymą, didžioji dauguma *objektyviosios pusės* požymių aprašyti BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijose.

Išanalizavus vertinamųjų požymių raišką nusikalstamos veikos sudėties *objektyviojoje pusėje*, išryškėja kelios svarbiausios tendencijos. Tyrimo rezultatai rodo, kad daugiausiai vertinamai išreikšta glaudžiai tarpusavyje susiję *būdo* ir *veikos* požymiai – 40,2 % (*būdas* – 28,2 %; *veika* – 12 %), taip pat nusikalstamų *padarinių* požymis, vertinamųjų požymių aibėje sudarantis net 29,4 %³³⁹.

Antroji tendencija, kad *padarinių* vertinamųjų požymių charakteristika ženkliai skiriasi nuo *veikos* ir *būdo*. *Padariniai* išskirtiniai tuo, jog čia santykinai didelę dalį sudaro vienintelio vertinamojo požymio – *didelės žalos* (43 iš 98) – lingvistinė konstrukcija. Tuo tarpu *veikos* ir *būdo* vertinamųjų požymių raiškos atveju ryškiai dominuojančio ar kelių dominuojančių požymių nėra. Kitas ryškus skirtumas – atskirų vertinamojo pobūdžio lingvistinių konstrukcijų, išreiškiančių *padarinius*, yra santykinai mažai – vos 8, o *veika* ir *būdas* kartu apima net 33 atskiras lingvistines konstrukcijas. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad jeigu *veika* ir *būdas* paprastai vertinami per *kokybės* prizmę, tai *padarinių* vertinimas 94 % atvejų yra *kiekybinio* pobūdžio.

Kiti *objektyviają pusę* sudarantys požymiai vertinamumu pasižymi žymiai rečiau – visi kartu bendrame vertinamųjų požymių masyve tesudaro 3,6 %. Tarp jų paminėtini: *kitos aplinkybės* (pavyzdžiui, *kitokios nežmoniškos*

³³⁷ Žr. pvz.: PAVILONIS, Vladas. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 170.

³³⁸ APANAIVIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo procesas ir jų atribojimas*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1983, p. 79.

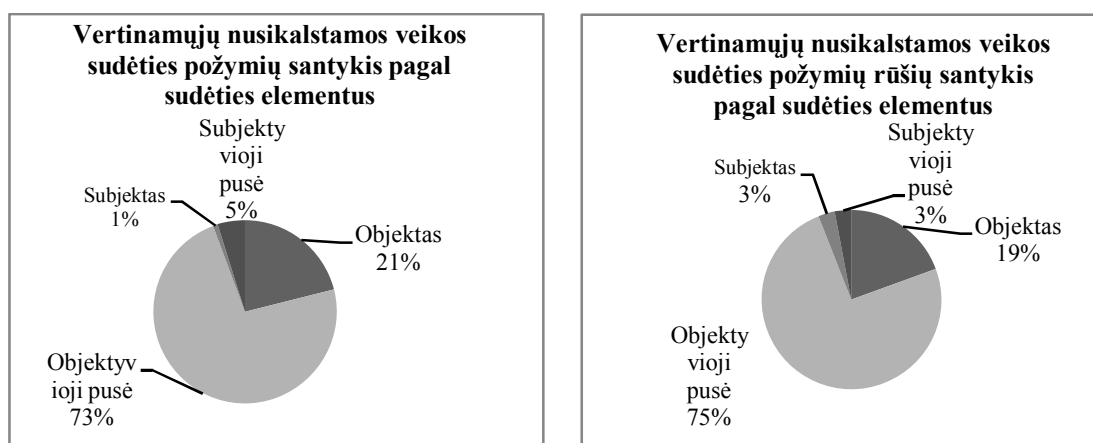
³³⁹ Žr. 5 lentelę.

sąlygos), priemonės (pavyzdžiui, kitos apkvaišinančios nenarkotinės medžiagos) ar laikas (pavyzdžiui, staiga).

6 lentelė

Vertinamųjų požymių raiška nusikalstamos veikos sudėties objekto elemente

OBJEKTAS		
Nr.	DALYKAS	NUKENTĖJUSYSIS
1.	<p>Didelis; nedidelis; labai didelis kiekis: (23)</p> <ul style="list-style-type: none"> - šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų (2) - narkotinių ar psichotropinių medžiagų (4) - aguonų, kanapių ar kitų į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą įtrauktų augalų (1) - ypatingai saugomų rūšių laukinių gyvūnų (1) - saugomų rūšių laukinių gyvūnų, jų dalių ar gaminių iš jų (1) - saugomų rūšių laukinių augalų, grybų, jų dalių ar gaminių iš jų (1) - ypatingai saugomų rūšių laukinių augalų ar grybų (1) - rinkimų ar referendumo netikrų biuletenių (2) - prekių (2) - žinomai netikrų ar suklastotų Lietuvos ar kitos valstybės apyvartoje esančių pinigų ar vertybinių popierių (2) - netikrų ar suklastotų pašto ženklų, važiavimo ar kitokių bilietų, banderolių ar kitų oficialių žymėjimo ženklų (1) - pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) (2) - netikrų (suklastotų) asmens tapatybės kortelių, pasų, vairuotojo pažymėjimų ar valstybinio socialinio draudimo pažymėjimų (1) - netikrų ar suklastotų antspaudų, spaudų ar griežtos atskaitomybės blankų (1) - pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas (1) 	<p>Bejėgiškos būklės žmogus (11)</p>
2.	<p>Didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės (11)</p>	<p>Kitaip priklausomas asmuo (2)</p>
3.	<p>Strateginės reikšmės nacionaliniam saugumui duomenys; informacinė sistema; objektas (5)</p> <ul style="list-style-type: none"> - duomenys (2) - informacinė sistema (2) - objektas (1) 	<p>Aiškiai iš mūšio pasitraukęs kombatantas (1)</p>
4.	<p>Didelės reikšmės duomenys; informacinė sistema: (4)</p> <ul style="list-style-type: none"> - valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai turinčios informacinės sistemos elektroniniai duomenys (1) - valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai turinčiai informacinė sistema (2) - valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai turintys nevieši elektroniniai duomenys (1) 	
5.	<p>Pornografinio turinio dalykai (4):</p> <ul style="list-style-type: none"> - „tiesiog“ (2) - kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas (1) - pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas (1) 	
6.	<p>Aiškiai neteisėtas įsakymas (2)</p>	
7.	<p>Akivaizdžiai netinkama, kenksminga žmogaus sveikatai ar gyvybei medžiaga (2)</p>	
8.	<p>Didelė sprogstamoji galia (2)</p>	
9.	<p>Didelės vertės: (2)</p> <ul style="list-style-type: none"> - netikri ar suklastoti pinigai arba vertybiniai popieriai (1) - netikrų ar suklastotų pašto ženklų, važiavimo ar kitokių bilietų, banderolių ar kitų oficialių žymėjimo ženklų (1) 	
10.	<p>Dalykai, kuriuose tyčiojama, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų arba kurstoma smurtauti, fiziškai susidoroti su tokia žmonių grupė ar jai priklausančiu asmeniu (1)</p>	
Iš vi so	<p>56 (10) 16,8 % (14,9 %)</p>	<p>14 (3) 4,2 % (4,5 %)</p>
	<p>70 (13)</p>	
%	<p>21 % (19,4 %)</p>	



Be *objektyviosios pusės* požymių santykinai dažnai vertinami *objekto* elemento požymiai – 21 % (tarp kurių sudėties *dalykui* tenka 16,8 %, o *nukentėjusiojo* požymiui – 4,1 %) visų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių³⁴⁰. Nusikalstamos veikos *dalykas* – tai konkretūs materialaus pasaulio daiktai, kuriuos veikiant daroma žala teisiniams gėriams ar keliami tokios žalos grėsmė³⁴¹. Didžioji dalis nusikalstamos veikos *dalyką* išreiškiančių vertinamųjų požymių yra ne *kokybiniai*, o *kiekybiniai* arba *mišrieji*, dėl ko vertinamojo pobūdžio *dalyko* inkriminavimas yra pakankamai sudėtingas.

Tarp *dalyko* ir *nukentėjusiojo* požymių išsiskiria net 23 kartus baudžiamajame įstatyme vartojamas *didelio (nedidelio; labai didelio) kiekio* požymis, kuris pagal kiekybę visų vertinamojo pobūdžio lingvistinių konstrukcijų aibėje užima trečiąją vietą; taip pat paminėtini *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybių* ir *nukentėjusiojo bejėgiškos būklės* požymiai, vartojami po 11 kartų.

Subjekto ir *subjektyviosios pusės* elementų požymiai vertinamumu pasižymi itin retais atvejais ir visoje vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aibėje kartu tesudaro apie 6 %³⁴². Ši tendencija yra nesunkiai paaiškinama: kadangi *subjektyviosios pusės* elementui priskirtini požymiai tiesiogiai neužfiksuojami išorėje, jų faktinis įrodinėjimas yra savaime labai

³⁴⁰ Žr. 6 lentelę ir 5 paveikslą.

³⁴¹ Žr. pvz.: PAVILONIS, Vladas. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 170.

³⁴² *Subjektyvioji pusė: tikslas realizuoti (parduoti; kitaip platinti; perduoti)* – 13 kartų; *chuliganiškos paskatos* – 3; *subjekto elementas: labai susijaudinęs* – 2; *visuomenės veikėjas* – 1.

sudėtingas ir dažniausiai paremtas tik netiesioginiais įrodymais. Dėl tos priežasties atitinkamų požymių juridinis aprašymas privalo būti itin tikslus ir aiškus, dar labiau formalizuotas nei išorėje pasireiškiančių ir objektyviai užfiksuojamų nusikalstamos veikos požymių.

Apibendrinant šiame poskyryje aptartus duomenis, konstatuotina, kad nors vertinamieji požymiai gali pasitaikyti bet kuriame nusikalstamos veikos sudėties elemente, apie 90 % visų jų yra sutelkę kelios požymių rūšys: *veika, būdas, padariniai ir dalykas*.

2.5. Klasifikavimas pagal Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies skyrius ir straipsnius

Tiriant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raišką ir sklaidą pagal atskirus BK specialiosios dalies skyrius, gauti rezultatai rodo³⁴³, kad bent vienas vertinamasis ar sąlyginis („pseudo“) vertinamasis požymis vartojamas 136 iš 249 BK³⁴⁴ specialiosios dalies straipsnių, kas sudaro 55 %³⁴⁵. Tai rodo santykinai nemažą vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių paplitimo lygį BK, atsižvelgiant į jų keliamą problematiką. Be to, iš gautų duomenų atsispindi tendencija, kad struktūriškai vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai BK specialiojoje dalyje pasiskirstę ganėtinai tolygiai. Iš 32 BK specialiosios dalies skyrių nei vieno vertinamojo požymio nevartojama tik 1 skyriuje; iki dešimties vertinamųjų požymių vartojama 17 skyrių; vienuolika – dvidešimt vertinamųjų požymių vartojama 10 skyrių; virš dvidešimt vertinamųjų požymių – 4 skyriuose. Tuo tarpu

³⁴³ Žr. 7 lentelę.

³⁴⁴ Tirta 2013 m. birželio 12 d. BK redakcija (Žin., 2013, Nr. 62-3057).

³⁴⁵ Tiesa, G. Švedas, atlikęs panašius skaičiavimus pirmaisiais BK įsigaliojimo metais gavo kiek konservatyvesnius duomenis: „[...] naujajame BK 2000 m. rugsėjo 26 d. buvo numatytos 359 nusikalstamų veikų sudėties, iš kurių 175 sudėtyse buvo panaudotas bent vienas blanketinis požymis, 91 — vertinamasis požymis, kurio turinio neatskleidžia baudžiamajame įstatyme įtvirtintos sąvokos“. [ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 57]. Past. – šį skaičiavimo neatitikimą galėjo nulemti autorių pasirinkta skirtinga vertinamųjų požymių skaičiavimo metodika (pavyzdžiui, kaip minėta pirmosios dėstymo dalies 1 skyriuje, vienas BK specialiosios dalies straipsnis gali apimti kelių sudėčių požymius ir pan.).

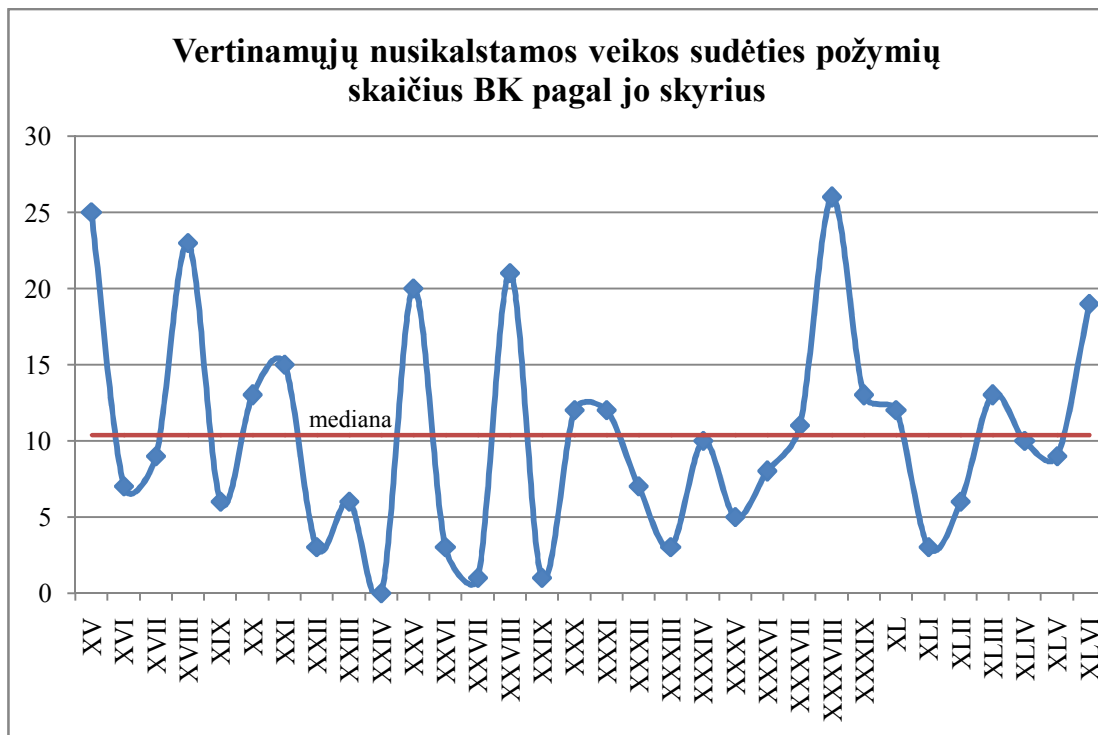
vertinamųjų požymių vidurkis viename BK specialiosios dalies skyriuje yra 10,4 (žr. 7 lentelę ir 6 paveikslą).

7 lentelė

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška pagal atskirą Baudžiamojo kodekso skyrių ir straipsnį				
Nr.	BK str.	VP skaičius	BK skyrius	VP skaičius ir santykis su visu BK
1.	99	1	XV skyrius „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“	25 (7,5 %)
2.	100	4		
3.	103	14		
4.	106	2		
5.	107	1		
6.	108	1		
7.	111	2		
8.	114	1		
9.	119	1	XVI skyrius „Nusikaltimai Lietuvos Valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai“	7 (2,1 %)
10.	123	1		
11.	123(1)	1		
12.	127	2		
13.	128	1		
14.	129	5	XVII skyrius „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“	9 (2,7 %)
15.	130	2		
16.	133	2		
17.	135	6	XVIII skyrius „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“	23 (6,9 %)
18.	136	3		
19.	137	3		
20.	138	6		
21.	139	2		
22.	140	3		
23.	143	1		
24.	144	1	XIX skyrius „Nusikaltimai, pavojingi žmogaus sveikatai ir gyvybei“	6 (1,8 %)
25.	145	4		
26.	146	1		
27.	147	7	XX skyrius „Nusikaltimai žmogaus laisvei“	13 (3,9 %)
28.	147(1)	3		
29.	147(2)	1		
30.	148	1		
31.	149	4	XXI skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“	15 (4,5 %)
32.	150	4		
33.	151	4		
34.	151(1)	1		
35.	152	2		
36.	155	3	XXII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens garbei ir orumui“	3 (0,9 %)
37.	157	1	XXIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai“	6 (1,8 %)
38.	160	1		
39.	162	1		
40.	163	3		
41.	170	4	XXV skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“	20 (6 %)
42.	170(2)	10		
43.	171	6		
44.	172	1	XXVI skyrius „Nusikaltimai asmenų rinkimų teisėms ir Lietuvos Respublikos	3 (0,9 %)
45.	173	1		

46.	175	1	Prezidento, Seimo, Europos Parlamento bei savivaldybių tarybų rinkimų ar referendumų tvarkai“	
47.	176	1	XXVII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens socialinėms teisėms“	1 (0,3 %)
48.	178	1	XXVIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turciniams interesams“	21 (6,3 %)
49.	179	2		
50.	180	1		
51.	181	5		
52.	182	1		
53.	183	1		
54.	184	1		
55.	185	1		
56.	186	1		
57.	187	2		
58.	188	4		
59.	189	1		
60.	191	1	XXIX skyrius „Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei“	1 (0,3 %)
61.	196	4	XXX skyrius „Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“	12 (3,5 %)
62.	197	4		
63.	198	2		
64.	198(1)	2		
65.	201	2	XXXI skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“	12 (3,6 %)
66.	202	2		
67.	203	1		
68.	204	2		
69.	208	5		
70.	213	3	XXXII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“	7 (2,1 %)
71.	217	1		
72.	218	1		
73.	224	2		
74.	228	2	XXXIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“	3 (0,9 %)
75.	229	1		
76.	232	2	XXXIV skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai teisingumui“	10 (3 %)
77.	238	1		
78.	239	5		
79.	241	1		
80.	242	1		
81.	250	3	XXXV skyrius „Nusikaltimai visuomenės saugumui“	5 (1,5 %)
82.	250(1)	1		
83.	251	1		
84.	253	2	XXXVI skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis, sprogstamosiomis ar radioaktyviosiomis medžiagomis arba karine įranga“	8 (2,4 %)
85.	254	3		
86.	256	1		
87.	257	1		
88.	258	1		
89.	259	1	XXXVII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“	11 (3,3 %)
90.	260	4		
91.	263	3		
92.	265	1		
93.	266	2	XXXVIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai“	26 (7,8 %)
94.	270	6		
95.	271(1)	3		
96.	272	5		

97.	274	4		
98.	275	4		
99.	276	3		
100.	277	1		
101.	278	5		
102.	280	3	XXXIX skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai transporto eismo saugumui“	13 (3,9 %)
103.	281	4		
104.	282	1		
105.	283	2		
106.	284	8	XL skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai“	12 (3,6 %)
107.	285	2		
108.	287	1	XLI skyrius „Nusikaltimai valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklai“	3 (0,9 %)
109.	288	1		
110.	290	1		
111.	292	1	XLII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai“	6 (1,8 %)
112.	292(1)	2		
113.	294	2		
114.	299	1		
115.	300	4	XLIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo priemonių klastojimu“	13 (3,9 %)
116.	301	3		
117.	302	3		
118.	302(1)	2		
119.	303	1		
120.	308	2	XLIV skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai dorovei“	10 (3 %)
121.	309	6		
122.	310	2		
123.	311	4	XLV skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai mirusiojo atminimui“	9 (2,7 %)
124.	312	4		
125.	313	1		
126.	316	1	XLVI skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai krašto apsaugos tarnybai“	19 (5,7 %)
127.	317	2		
128.	318	1		
129.	319	1		
130.	320	5		
131.	321	3		
132.	322	2		
133.	325	1		
134.	326	1		
135.	327	1		
136.	329	1		



Daugiausia vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių įtvirtinta BK XXXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai“ – 7,8 %, XV skyriuje „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“ – 7,5 %, XVIII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“ – 6,9 % ir XXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“ – 6,3 %. Tik po vieną vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį aptikta BK XXVII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens socialinėms teisėms“ ir XXIX skyriuje „Nusikaltimai intelektinei ir pramonei nuosavybei“. Vieninteliame BK XXIV skyriuje „Nusikaltimai asmens privataus gyvenimo neliečiamumui“ neidentifikuotas nė vienas vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis.

Lyginant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių išsidėstymą konkrečiuose straipsniuose, didžioji dauguma jų teturi po vieną ar du vertinamuosius požymius (61 %). Tris – šešis vertinamuosius požymius turi 36 % tokių straipsnių. Keturi straipsniai (kas sudaro 3 % visų straipsnių su vertinamaisiais požymiais) išsiskiria iš kitų tuo, jog juose įtvirtinti septyni ar

daugiau vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių: BK 103 straipsnis („Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais ar jų turto apsaugos pažeidimas“), BK 147 straipsnis („Prekyba žmonėmis“), BK 170² straipsnis („Viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas“), ir BK 284 straipsnis („Viešosios tvarkos pažeidimas“).

Pateikus statistinius faktus, taip pat atkreiptinas dėmesys, kad vertinamųjų požymių skaičius nusikalstamos veikos sudėtyje pats savaime dar nelemia jos inkriminavimo sudėtingumo. Šiuo aspektu labiau akcentuotinas nusikalstamos veikos sudėties požymių tarpusavio ryšys ir sąveika. Pavyzdžiui, jei sudėtyje yra keletas vertinamųjų požymių, kurie suformuluoti kaip vienas kito alternatyva, bendras sudėties vertinamumas bus mažesnis. T. y. tokiu atveju vienas vertinamasis požymis gali apibrėžti kito alternatyvaus vertinamojo požymio inkriminavimo ribas. Pavyzdžiui, BK 213 straipsnio 2 dalies dispozicijoje įtvirtinta: „Tas, kas pagamino, suklastojo, įgijo, laikė arba realizavo didelį kiekį arba didelės vertės netikrų ar suklastotų Lietuvos ar kitos valstybės apyvartoje esančių ar oficialiai patvirtintų, bet į apyvartą dar neišleistų pinigų arba vertybinių popierių“. *Didelis kiekis ir didelė vertė* – vienas kitam alternatyvūs vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai. LAT yra išaiškinęs, kad „šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nusikaltimą kvalifikuojantis požymis – netikrų pinigų didelis kiekis – paprastai suponuoja ir didelę jų bendrą nominalią vertę. Alternatyvus nusikaltimą kvalifikuojantis požymis – netikrų pinigų didelė vertė – gali būti išreikštas ir nedidelio kiekio, bet stambaus nominalo netikrais banknotais“³⁴⁶.

Tuo tarpu jeigu vertinamieji požymiai sudėtyje suformuluoti kumuliatyviai (abu būtini nusikalstamos veikos kvalifikavimui), bendras sudėties vertinamumas, o kartu inkriminavimo sudėtingumas, bus didesnis. Pavyzdžiui, kumuliatyvia galima laikyti BK 130 ir 136 straipsniuose vartojamą

³⁴⁶ LAT 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007.

formuluotę – *staiga labai susijaudinęs dėl neteisėto ar itin įžeidžiančio jį ar jo artimą asmenį nukentėjusio asmens poelgio*. Tai itin sudėtingos konstrukcijos kompleksinis nusikalstamos veikos sudėties požymis, kuriam inkriminuoti būtina įvertinti: 1) tiek kilusio susijaudinimo dydį; 2) tiek jo kilimo momento staigumą; 3) tiek nukentėjusiojo asmens poelgį, dėl kurio kilo nusikalstamos veikos subjekto susijaudinimas³⁴⁷.

Atsižvelgiant į išdėstytą, darytina išvada, kad vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai skirtingu mastu ir formomis yra paplitę visoje BK specialiojoje dalyje. Kita vertus, konkrečios sudėties vertinamumo lygį ir inkriminavimo sudėtingumą nulemia ne vien vertinamųjų požymių skaičius joje, bet ir nusikalstamos veikos sudėties požymių tarpusavio ryšys ir sąveika. Iš to galima kelti prielaidą, kad vertinimas BK specialiojoje dalyje yra neatsiejamas nuo konkrečios sudėties specifikos ir galimai paplitęs dar labiau nei tą geba parodyti vien „sausie“ statistiniai skaičiai, be to, nepretenduojantys į matematinį tikslumą.

2.6. Autentiškas vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aiškinimas

Autentiškas aiškinimas BK pasižymi savita specifika. BK specialiojoje dalyje vartojamų sąvokų turinys pačiame baudžiamajame įstatyme gali būti atskleidžiamas keliais būdais³⁴⁸. Visų pirma BK specialiojoje dalyje vartojamos sąvokos gali būti išaiškintos atskiroje specialiosios dalies straipsnio dalyje (pavyzdžiui, BK 281 straipsnio 8 dalyje numatyta: „Laikoma, kad asmuo yra apsvaigęs nuo alkoholio, kai jo kraujyje yra 0,4 promilės ir daugiau alkoholio“, o 9 dalyje išaiškinta: „Šiame straipsnyje nurodytos kelių transporto priemonės yra visų rūšių automobiliai, traktoriai, kitos savaeigės mašinos, troleibusai, motociklai ir kitos mechaninės transporto priemonės“).

Be to, dalis sąvokų, vartojamų BK specialiojoje dalyje, yra išaiškintos BK bendrojoje dalyje. Pavyzdžiui, kaltės formos; amžius, nuo kurio asmuo

³⁴⁷ Plačiau apie vertinamųjų požymių tarpusavio ryšį ir sąveiką nusikalstamos veikos sudėtyje žiūrėti trečiosios dėstymo dalies 3.4. poskyryje.

³⁴⁸ Žr. 7 paveikslą.

atsako pagal baudžiamuosius įstatymus; bendrininkavimo formos; bendrininkų rūšys ir pan. BK bendrojoje dalyje apibrėžti terminai ir sąvokos yra aktualūs visai specialiajai daliai beveik be išimčių.

Taip pat derėtų paminėti atvejį, kai BK specialiosios dalies dispozicijoje vartojamo termino ar sąvokos turinys atskleidžiamas to paties straipsnio kitos dalies dispozicijoje arba apskritai kito BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje. Pavyzdžiui, kas yra įžeidimas, apibrėžia BK 155 straipsnio 1 dalies dispozicija: tai yra užgaulus žmogaus pažeminimas veiksniu, žodžiu ar raštu („Tas, kas viešai veiksniu, žodžiu ar raštu užgauliai pažemino žmogų“). BK 155 straipsnio 2 dalies dispozicijoje jau yra pateiktas nedetalizuotas įžeidimo terminas: „Tas, kas neviešai įžeidė žmogų“. BK 290 straipsnio dispozicijoje taip pat vartojamas įžeidimo terminas, kuris interpretuojamas, remiantis bendrąja norma, suformuota BK 155 straipsnio 1 dalyje. Analogiška situacija ir analizuojant *sunkų sveikatos sutrikdymą* (terminas apibrėžtas BK 135 straipsnio 1 dalyje, o kitose jo dalyse ar apskritai kituose BK straipsniuose vartojamas nedetalizuotas sveikatos sutrikdymo terminas), *šmeižimą* (BK 154 straipsnis), *savavaldžiavimą* (BK 294 straipsnis) ir keletą kitų BK specialiosios dalies terminų ir sąvokų.

Akcentuotina, kad ketvirtasis autentiško teisės aiškinimo būdas, vertas detalesnės analizės, – tam skirti atskiri BK specialiosios dalies straipsniai, kurie neatsitiktinai pavadinti „Sąvokų išaiškinimas“. Tokių straipsnių visoje BK specialiojoje dalyje yra aštuoni: 141, 190, 212, 230, 248, 269, 277(1) ir 330 straipsniai.

Remiantis bendruoju *nullum crimen sine lege stricta* principu, draudžiančiu analogiją (analogija – tai tie atvejai, kai teisinės nuostatos taikomos įstatymo nesureguliuotiems ar pagal įstatymo prasmę neapimtiems santykiams³⁴⁹) baudžiamojoje teisėje, paminėtų sąvokų išaiškinimų straipsnių nuostatos paprastai turėtų būti taikomos tik tam BK specialiosios dalies skyriui, kuriame jie yra įtvirtinti. Identiška pozicija atsispindi ir atskiruose

³⁴⁹ Žr. VERŠEKYS, Paulius. *Nullum crimen sine lege* ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, Nr. 85, Vilnius, 2012, p. 201.

teismų sprendimuose. Pavyzdžiui, LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007 pabrėžė, kad BK 213 straipsnio 2 dalies dispozicija nėra nukreipiančioji, todėl jos turinys negali būti atskleistas pagal analogiją per vertinamuosius požymius, numatytus BK 190 straipsnyje³⁵⁰.

Vis dėlto būtina atkreipti dėmesį, kad pastaraisiais metais justis analogijos draudimo baudžiamojoje teisėje principo specifinė transformacija³⁵¹. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra konstatavęs, kad „teisės spragų (neiškiriant nė legislatyvinės omisijos) pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas. [...] galutinai pašalinti teisės spragas galima tik teisę kuriančioms institucijoms išleidus atitinkamus teisės aktus. Tačiau vien tai, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių laiku nesureguliuoja teisiškai arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai, nereiškia, kad teismai negali ir neturi vykdyti teisingumo. Tokiais atvejais nepaneigiama galimybė teismams tam tikru mastu teisės spragas užpildyti *ad hoc* ir taikant teisę (*inter alia* naudojantis teisės analogija, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją). Kita vertus, minėta teismų galimybė užpildyti teisės spragas *ad hoc* nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi pareigos per protingą laiką, paisydamas Konstitucijos, įstatymu nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reguliavimą“³⁵².

R. Ažubalytė, analizuodama teisės spragų šalinimo baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese tendencijas, daro keletą esminių išvadų: „Doktrinos ir teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad teismai, nagrinėdami baudžiamąsias bylas, gali taikyti ir taiko kūrybišką – tiek papildant (*interpretatio praeter legem*), kai teisės aiškinimas neprieštarauja teisės normos tekstui; tiek taisant, – kai teisės aiškinimas neatitinka teisės normos teksto (*contra legem*) – baudžiamojo proceso ir baudžiamojo kodekso nuostatų

³⁵⁰ LAT 2007 m. balandžio 17 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007.

³⁵¹ Žr. AŽUBALYTĖ, Rima. Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilniaus universitetas, 2012, p. 13-34.

³⁵² Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 141-7217.

aiškinimą³⁵³. Be to, toliau tekste autorė, remdamasi Konstitucinio Teismo ir LAT jurisprudencija, konstatuoja: „teisės ar įstatymo spragos atveju teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, gali taikyti analogiją³⁵⁴; ir išveda išimtinus atvejus, kai analogija baudžiamojoje teisėje vis dėlto yra draudžiama: „teismui paprastai nepripažįstama teisė taikyti analogijos ir užpildyti teisės spragą, kai tai yra susiję su pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių ribojimu“³⁵⁵.

Pritariant didžiajai daliai autorės idėjų, konstatuotina, kad tokiu būdu klasikinis analogijos draudimo baudžiamojoje teisėje principas iš bendrojo ir absoliutaus transformuojasi į ribotai taikomą principą. Vis dėlto materialinės baudžiamosios teisės kontekste traktuoti, kad analogijos draudimas, nustatant veikos nusikalstamumą, yra taisyklės išimtis, nebūtų tikslu³⁵⁶. Tiksliau yra teigti, kad išimtiniais atvejais, siekdama užtikrinti efektyvų justicijos funkcionavimą (o kartu teisingumo vykdymo funkciją), teismų praktika nukrypsta nuo analogijos draudimo, nustatant veikos nusikalstamumą, principo.

Analizuojamame autentiško teisės aiškinimo BK kontekste aktualus vienas naujesnių Konstitucinio Teismo nutarimų, kurio motyvuojamoje dalyje³⁵⁷ konstatuota, kad BK 248 straipsnio sąvokų išaiškinimas taikomas ir 129 ar 135 (t. y. kito BK skyriaus) straipsniams³⁵⁸: „[...] Lietuvos

³⁵³ AŽUBALYTĖ, Rima. Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilniaus universitetas, 2012, p. 23.

³⁵⁴ AŽUBALYTĖ, Rima. Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilniaus universitetas, 2012, p. 29.

³⁵⁵ AŽUBALYTĖ, Rima. Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilniaus universitetas, 2012, p. 30.

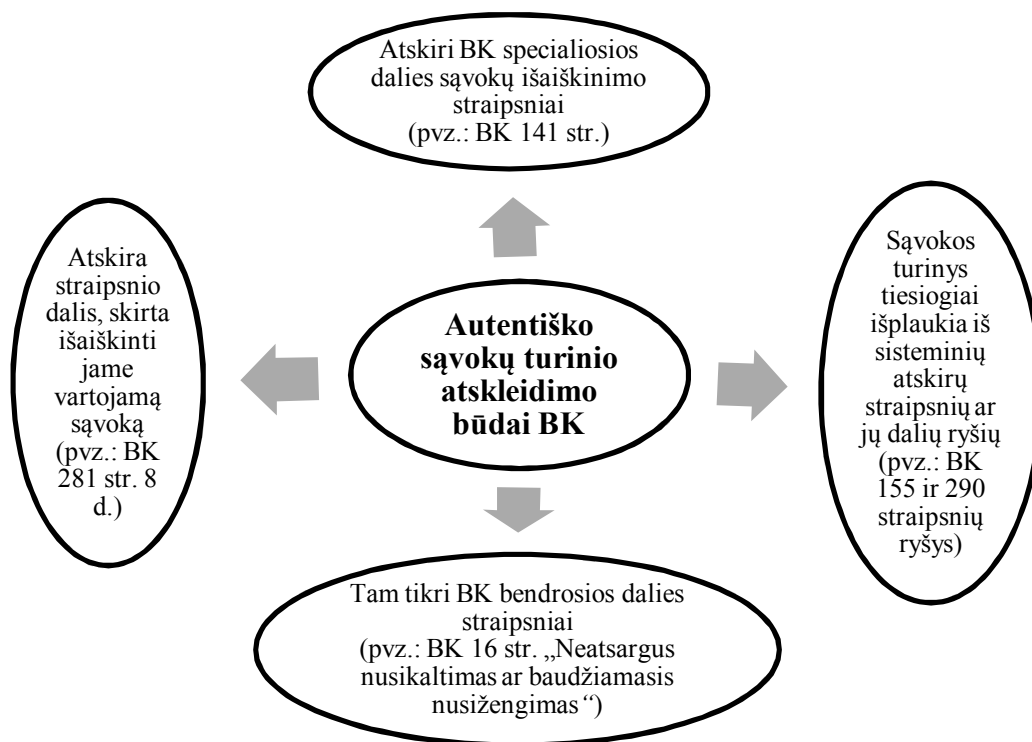
³⁵⁶ Žr. PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 79.

³⁵⁷ Šioje vietoje derėtų atkreipti dėmesį, kad Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs: „Leidžiant naujus, keičiant, papildant jau priimtus įstatymus, kitus teisės aktus, juos leidžiančias valstybės institucijas saisto Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstyta Konstitucijos nuostatų samprata, kiti teisiniai argumentai“ [Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2005 m. sausio 19 d. nutarimai]. Kaip apibendrina A. Pikelis, Konstitucinis Teismas, plėtodamas teisėkūros veiklą, nustatė, kad privalomą reikšmę turi ne tik rezoliucinė Konstitucinio Teismo nutarimo dalis, bet ir motyvai, kuriais sistemiškai kuriama doktrininio pobūdžio teorija, projektuojama į perspektyvųjį visuomenės santykių reguliavimą [PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 87].

³⁵⁸ *Past.* – iki cituojamo Konstitucinio Teismo nutarimo buvo gana daug dvejonų dėl šio klausimo sprendimo. Pavyzdžiui, 2006 m. rugpjūčio 10 d. Seimo nario pateikto BK 42, 60, 67, 129, 135 ir 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 72(1) ir 72(2) straipsniais įstatymo projekto Nr. XP-1592 derinimo stadijoje Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija pateikė išvadą dėl *artimojo giminaičio ir šeimos nario* požymių apibrėžimo BK 248 straipsnyje. Šioje išvadoje

Aukščiausiojo Teismo, formuojančio bendrosios kompetencijos teismų praktiką, nutartyse [...] BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punkte (2008 m. birželio 12 d. redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkte (2008 m. birželio 12 d. redakcija) esančios sąvokos „artimasis giminaitis“, „šeimos narys“ aiškinamos ir taikomos pagal BK 248 straipsnio 1, 2 dalių nuostatas³⁵⁹.

7 paveikslas



Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojamuose BK specialiosios dalies sąvokų išaiškinimo straipsniuose atskleidžiamas ir kai kurių vertinamojo pobūdžio sąvokų turinys. Pavyzdžiui, BK 190 ir 248 straipsniuose išaiškinamas *didelės vertės* požymis (BK 190 straipsnio 1 dalis: „Šiame skyriuje numatytas turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL³⁶⁰

Teisingumo ministerija atkreipė dėmesį, kad „BK 248 straipsnyje pateikta artimojo giminaičio ir šeimos nario sąvokos sietinos tik su BK XXXIV skyriuje numatytomis nusikaltimų sudėtimis. Kitame skyriuje dėstomos sąvokos nebūtinai turi būti aiškinama analogiškai“ [Žr. Lietuvos Respublikos Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2007 m. sausio 11 d. išvadą Baudžiamąjo kodekso 42, 60, 67, 129, 135 ir 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 72(1) ir 72(2) straipsniais įstatymo projektui Nr. XP-1592. Prieiga internete:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=290485].

³⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 64-3246.

³⁶⁰ Pabrėžtina, kad MGL (minimalus gyvenimo lygis) nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. pakeistas į BBND (Bazinį bausmių ir nuobaudų dydį). Žr.: Lietuvos Respublikos minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo nustatymo įstatymą

dydžio sumą, ir nedidelės vertės – kai jo vertė viršija 1 MGL, bet neviršija 3 MGL dydžio sumos“); BK 212 straipsnyje atskleidžiamas *didelės turtinės žalos* („Šiame skyriuje nurodyta didelė turtinė žala yra 150 MGL dydžio sumą viršijanti žala“) ir *naminių stiprių alkoholinių gėrimų* („Šio skyriaus 201 straipsnyje nurodyti naminiai stiprūs alkoholiniai gėrimai yra alkoholiniai gėrimai, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija viršija 18 procentų“) požymių turinys; BK 277¹ straipsnyje išaiškinama, kad *ypatingai saugomi laukiniai gyvūnai, augalai ir grybai* yra blanketinis požymis ir nurodomi jo turinį atskleidžiantys aktai. Pastebėtina, kad išvardintais atvejais vertinamoji požymio konstrukcija formalizuojama, taip panaikinant ir požymio vertinamąjį pobūdį³⁶¹.

Remiantis analizės metu gautais statistiniais duomenimis, pačiame BK formalizuoti 36 vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai: *didelės vertės* – 20 požymių³⁶²; *didelės turtinės žalos* – 4 požymiai; *naminių stiprių alkoholinių gėrimų* – 4 požymiai; *ypatingai saugomų laukinių gyvūnų, augalų ir grybų* – 8 požymiai. Tai sudarytų apie 10 % visų BK vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių.

Be to, atkreiptinas dėmesys, kad sąvokų išaiškinimas BK nėra vienalytis ir skiriasi pagal pobūdį. Pavyzdžiui, BK 141 straipsnyje nurodoma, koks poįstatyminis aktas apibūdina skirtingo sveikatos sutrikdymo masto požymius („Šio skyriaus 135, 138 ir 140 straipsniuose numatytų sveikatos sutrikdymų požymius apibūdina Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintos sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės“); o BK 269 straipsnyje – *nedidelį, didelį ir labai didelį* kieki narkotinių ar psichotropinių medžiagų, taip pat pirmos kategorijos narkotinių ir

(Žin., 2008, Nr. 83-3294); Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimą Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 121-4608).

³⁶¹ Kaip pastebi G. Švedas, komentuodamas BK 212 straipsnio 1 dalį: „Kai kuriais atvejais įstatymų leidėjas formalizuoja vertinamąjį požymį ir baudžiamajame įstatyme atskleidžia jo turinį, pvz., naujojo BK 212 str. 1 dalis nustato, kad [...] „nurodyta didelė turtinė žala“ yra 150 MGL [...] dydžio sumą viršijanti žala“. Paminėtu atveju vertinamasis požymis faktiškai tampa blanketiniu, nes jo turinys yra tiksliai apibrėžtas poįstatyminiame akte, nustatančiame vieno minimalaus gyvenimo lygio dydžio išraišką litais“ [ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 87].

³⁶² *Past.* – 18 – BK XXVIII skyriuje ir 2 – BK XXXIV skyriuje.

psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių)³⁶³. Šiais atvejais, nors ir pateikiama nuoroda į kitą teisės aktą, požymių turinys atskleidžiamas panaudojant ne universalius ir bet kokią vertinimą panaikinančius kriterijus, o tik rekomendacinio ar metodologinio pobūdžio kriterijus, kurie patys savaime nepanaikina požymio vertinamumo. Vadinasi, akcentuotus sudėties požymius galima traktuoti kaip sąlyginius („pseudo“) vertinamuosius požymius.

Kalbant apie BK 141 straipsnį, apeliuotina jo vieta BK specialiosios dalies sistemoje. Formalus nukreipimas į sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisykles, atskleidžiant sveikatos sutrikdymo masto turinį, daromas tik BK 135, 138 ir 140 straipsnių atžvilgiu, nors įvairaus laipsnio sveikatos sutrikdymo vertinamasis požymis plačiai vartojamas visoje BK specialiojoje dalyje³⁶⁴. Tokia situacija leidžia iškelti klausimą – ar sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklėmis vadovaujamosi atskleidžiant, pavyzdžiui, BK 281 straipsnio („Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas“) 3 dalyje įtvirtinto sunkaus sveikatos sutrikdymo požymio turinį.

Peržvelgus jurisprudenciją, konstatuotina, kad teismų praktika ir šiuo atveju yra nukreipta praktinių poreikių užtikrinimo linkme. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. teismų praktikos apžvalga: *Iš teismų praktikos matyti, kad BK 281 straipsnio 1–4 dalyse numatyti padariniai – nesunkus ir sunkus sveikatos sutrikdymai – nustatomi remiantis Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklėmis [...]. Šios Taisyklės iš esmės apibūdina BK XVIII skyriaus „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“ 135, 138 ir 140 straipsniuose nustatytų sveikatos sutrikdymų požymius, nes tai numatyta BK 141 straipsnyje pateiktame sąvokų išaiškinime. Tuo tarpu BK XXXIX skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai transporto eismo saugumui“ nuoroda dėl analogiškų sąvokų išaiškinimo nepateikiama. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad BK 281 straipsnis traktuojamas kaip specialioji*

³⁶³ Tai „nustatoma remiantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintomis rekomendacijomis“; „nustatoma remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliotos įstaigos, atsakingos už veiklos, susijusios su pirmos kategorijos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) licencijavimą, patvirtintomis rekomendacijomis“.

³⁶⁴ Žr. 2-6 lenteles.

*nusikalstamų veikų, kuriomis kėsinama į žmogaus sveikatą, norma, analogiška tvarka teismų praktikoje pagrįstai taikoma ir nustatant sveikatos sutrikdymo mastą, kai jis padaromas pažeidžiant kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisykles*³⁶⁵.

Iš pacituotos LAT pozicijos akivaizdu, kad situacija yra panaši BK 248 straipsnyje apibrėžtų *artimųjų giminaičių* ir *šėimos narių* požymių vartojimo atvejui. BK 141 ir 248 straipsniuose pateikti išaiškinimai, kurių taikymas nėra ribojamas atitinkamu BK skyriumi, išryškina teismams paliktas spręsti teisėkūros spragas, kurios per Konstitucinio Teismo minimą „protingą laiką“³⁶⁶ įstatymų leidėjo privalo būti ištaisytos.

Atsižvelgiant į išdėstytą, autentiškas aiškinimas, atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, nėra labai paplitęs BK ir apima tik apie 10 % visų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių. Iš to akivaizdu, kad įstatymų leidėjas vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius pačiame baudžiamajame įstatyme detalizuoja tik išimtiniais atvejais. Maža to, BK naudojamo autentiško aiškinimo būdo negalima suabsoliutinti, kadangi ne visada sąvokų išaiškinimas absoliučiai panaikina „išaiškinto“ požymio vertinamąjį pobūdį, o dažnai tik pateikia rekomendacinius ar metodologinius tokio požymio turinio atskleidimo kriterijus. Konstatuotina ir tai, kad BK specialiosios dalies atskirame skyriuje pateiktas sąvokos išaiškinimas teismų praktikoje tam tikrais atvejais taikomas ne tik atitinkamam skyriui, bet pagal analogiją ir kitiems BK specialiosios dalies skyriams. Tokią teismų praktikos kryptį iš esmės nulemia baudžiamosios justicijos efektyvaus funkcionavimo užtikrinimo poreikis.

³⁶⁵ LAT 2009 m. kovo 24 d. Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 30.

³⁶⁶ Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 141-7217.

3. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiškos ir sklaidos kitimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse

Išanalizavus galiojančiame BK vartojamų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiškos ir sklaidos lygį, taip pat būtina ištirti jų dinamiką. Dinamika, naudojant kiek skirtingą metodologiją, tirta keliais chronologiškai fiksuotais „skersiniais pjūviais“: 1) 2000 m. BK originalios redakcijos pakeitimų lyginamuoju aspektu; ir 2) 1961 m. Lietuvos BK³⁶⁷ (toliau – Senasis BK) lyginamuoju aspektu. Gauti tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadas dėl vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo baudžiamajame įstatyme pokyčių ir, atsižvelgiant į tai, prognozuoti būsimą šių požymių vartojimo raidą.

3.1. Raiškos ir sklaidos kitimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse po jo priėmimo dienos

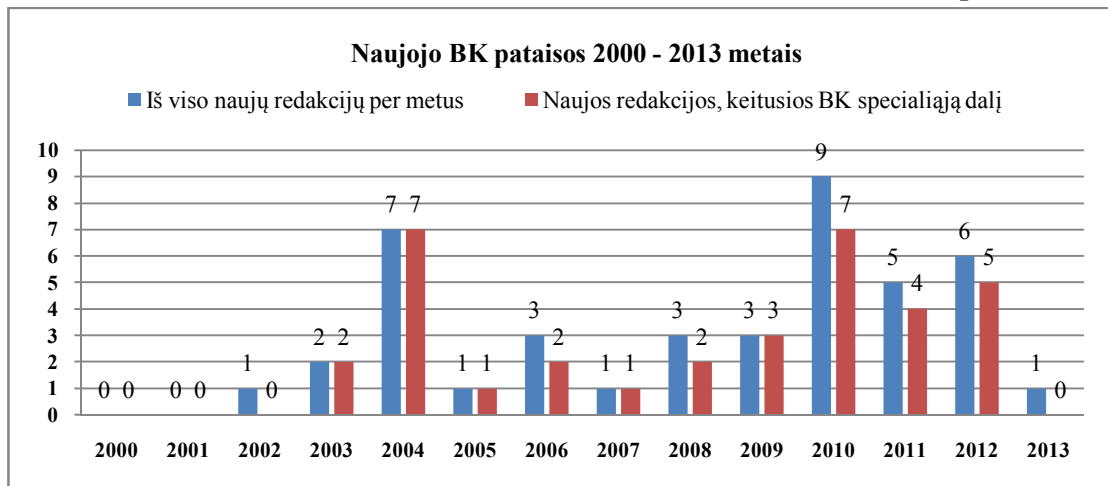
Šiuo metu galiojantis BK po priėmimo 2000 m. rugsėjo 26 dieną keistas 42 kartus³⁶⁸. Iš šių pakeitimų net 34 tiesiogiai susiję su BK specialiaja dalimi. Atkreiptinas dėmesys, kad dvi BK pataisos padarytos dar iki šio akto įsigaliojimo 2003 m. gegužės 1 d.: 1) 2002 m. spalio 31 d. (*Žin.*, 2002, Nr.112-4973) ir 2) 2003 m. balandžio 10 d. (*Žin.*, 2002, Nr. 38-1733). Be to, pastebėtina, kad pusė baudžiamojo įstatymo pakeitimų padaryti 2010 – 2012 metais³⁶⁹. Tarp pastarųjų – net 16 iš 20 yra tiesiogiai susiję su BK specialiaja dalimi. Atsižvelgiant į tai, pateikti duomenys ne tik identifikuoja suaktyvėjusią BK teisėkūros tendenciją³⁷⁰, bet ir jos specifinį kryptingumą – koreguoti nusikalstamų veikų sudėtis ir sankcijas.

³⁶⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Žin.*, 1961, Nr. 18-147 (su pakeitimais ir papildymais iki 2003 m. gegužės 1 d., *Žin.*, 2002, Nr. 112-4970).

³⁶⁸ *Žr. 8 paveikslą.* Duomenys imtinai iki 2013 m. birželio 12 d. BK redakcijos (*Žin.*, 2013, Nr. 62-3057).

³⁶⁹ Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_l?p_id=111555&p_rys_id=1

³⁷⁰ Nors kaip rodo statistiniai duomenys – 2013 m. pirmasis pusmetis buvo savotiškas baudžiamojo įstatymo teisėkūros atoslūgis, kuris galimai susijęs su įstatymų leidžiamosios valdžios pasikeitimu ir pasirengimu pirmininkauti ES.



Kiekybės kitimas. Suaktyvėjusios BK teisėkūros tendencija daro tiesioginę įtaką ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raidai. Atkreiptinas dėmesys, kad net 20 iš 42 visų BK pataisų, yra tiesiogiai susijusios bent su vieno vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio pakeitimu³⁷¹. Be to, net 12 iš 21 (57 %) pastarųjų BK pakeitimų keičia (t. y. įtvirtina BK ar išbraukia iš jo) vieną, keletą ar net keliolika vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių. Palyginimui – iš pirmųjų 21 BK pakeitimų tik 8 tiesiogiai susiję su vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais, kas procentine išraiška tesudaro 38 %.

Didžioji dauguma šių pakeitimų, kaip ir visa Lietuvos baudžiamojo įstatymo teisėkūra, atsižvelgiant į istorinį jos vystymąsi, orientuota į vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kriminalizavimą, dekriminalizavimui paliekant tik pavienius atvejus³⁷². Tyrimo rezultatai rodo (žr. 8 lentelę), kad vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių dekriminalizavimas nuo BK priėmimo dienos tesudaro apie 10 % kriminalizavimo (t. y. 85 kriminalizavimo atvejai prieš 9 dekriminalizavimo).

³⁷¹ Žr. 8 lentelę.

³⁷² Kaip rašo G. Švedas: „Nepriklausomos Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų raida parodo žymiai intensyvesnę kriminalizacijos tendenciją prieš dekriminalizaciją“ [ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 33].

V. Piesliakas pastebi, kad „Teoriškai ir pasaulyje, ir Lietuvoje populiarios veikų dekriminalizavimo idėjos. Tačiau praktiškai per pastaruosius daugiau kaip trisdešimt 1961 metų BK galiojimo metų (iki nepriklausomybės paskelbimo 1990 m.) realiai dekriminalizuotos buvo vos kelios veikos“. [PIESLIAKAS, Vytautas. *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 28].

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kokybės ir kiekybės kitimas BK galiojimo metu					
BK pakeitimo įstatymas, redakcija ir skelbimo šaltinis	Keičiami BK straipsniai, turintys vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių	Naujai kriminalizuotų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių pobūdis ir skaičius		Dekriminalizuotų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių pobūdis ir skaičius	
2003-04-10 įstatymas Nr. IX-1495 (nuo 2003 05 01) (<i>Žin.</i> , 2003, Nr. 38-1733)	BK 186		-	didelė turtinė žala	1
	BK 187	didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės	1		-
	BK 250	1) pavojus daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai; 2) strateginės reikšmės objektas	2		-
2003-07-04 įstatymas Nr. IX-1706 (nuo 2003 07 25) (<i>Žin.</i> , 2003, Nr. 74-3423)	BK 176	kitokie sunkūs padariniai	1		-
	BK 281	1) didelė turtinė žala; 2) sunkiai sutrikdyta kito žmogaus sveikata	2		-
2004-07-05 įstatymas Nr. IX-2314 (nuo 2004 07 13) (<i>Žin.</i> , 2004, Nr. 108-4030)	BK 144	turėjimas galimybės suteikti pagalbą	1		-
	BK 248 (→246) ³⁷³		-	didelė vertė (2)	2
2004-11-11 įstatymas Nr. IX-2570 (nuo 2004 11 26) (<i>Žin.</i> , 2004, Nr. 171-6318)	250(1)	teroro aukų niekinimas	1		-
2005-06-23 įstatymas Nr. X-272 (nuo 2005 06 30) (<i>Žin.</i> , 2005, Nr. 81-2945)	BK 147	1) grasinimai (2); 2) priklausomumas (2); 3) pažeidžiamumas (2);	6		-
	BK 147(1)	1) grasinimai (2); 2) nežmoniškos sąlygos	3		-
	BK 270	1) sukėlė pavojų daugelio žmonių sveikatai ir gyvybei; 2) didelė žala gyvūnijai, augmenijai; 3) kiti sunkūs padariniai	3		-
	BK 272	didelė žala gyvūnijai	1		-
	BK 274	didelė žala grybų, augalų populiacijai	1		-
2006-01-20 įstatymas Nr. X-511 (nuo 2006 02 11) (<i>Žin.</i> , 2006, Nr. 17-605)	BK 300	didelis kiekis	1		-
	BK 302	didelis kiekis	1	sutrikdyta fizinio ar juridinio asmens veikla	1
	BK 302(1)	1) versliškai; 2) didelė žala valstybei	2		-

³⁷³ Formuluoatė tebevertojama BK 246 straipsnio 2 dalyje, bet po 2004 m. liepos 13 d. pakeitimų (*Žin.*, 2004, Nr. 108-4030) apibrėžta BK 248 straipsnyje („Sąvokų išaiškinimas“).

		arba fiziniam ar juridiniam asmeniui			
2006-06-22 įstatymas Nr. X-711 (nuo 2006 07 14) (Žin., 2006, Nr. 77-2961)	BK 162	pornografinio pobūdžio renginys	1		-
	BK 309	1) tikslas platinti; 2) didelis kiekis	2		-
2007-06-28 įstatymas Nr. X-1233 (nuo 2007 07 21) (Žin., 2007, Nr. 81-3309)	BK 178	didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės;	1		-
	BK 180	didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės	1		-
	BK 181	didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės	1		-
	BK 182	didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės;	1		-
	BK 183	didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės	1		-
	BK 184	didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės	1		-
	BK 185	didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės	1		-
	BK 189	didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės	1		-
	BK 196	1) strateginė reikšmė nacionaliniam saugumui; 2) didelė reikšmė valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai; 3) nedidelė žala	3		-
	BK 197	1) strateginė reikšmė nacionaliniam saugumui; 2) didelė reikšmė valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai; 3) nedidelė žala	3		-
	BK 198	1) strateginė reikšmė nacionaliniam saugumui; 2) didelė reikšmė valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai;	2		-
BK 198(1)	1) strateginė reikšmė nacionaliniam saugumui; 2) didelė reikšmė	2		-	

		valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai;			
	BK 312	kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimas	1		-
2009-07-09 įstatymas Nr. XI-330 (nuo 2009 07 23) (Žin., 2009, Nr. 87- 3663)	BK 170	1) tikslas platinti; 2) dalykai, kuriuose tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta	2		-
2009-12-17 įstatymas Nr. XI-579 (nuo 2010 01 05) (Žin., 2010, Nr. 1-1)	BK 272	1) nebuvo padaryta didelės žalos; 2) nedidelis kiekis; 3) didelis kiekis	3		-
	BK 274	1) nebuvo padaryta didelės žalos; 2) nedidelis kiekis; 3) didelis kiekis	3		-
2010-06-15 įstatymas Nr. XI-901 (nuo 2010 06 29) (Žin., 2010, Nr. 75- 3792)	BK 170(2)	1) šiurkščiai menkino (2); 2) grasinantis būdas (2); 3) užgaulus būdas (2); 4) įžeidžiantis būdas (2); 5) sutrikdyta viešoji tvarka (2)	10		-
2010-06-30 įstatymas Nr. XI-974 (nuo 2010 07 20) (Žin., 2010, Nr. 86- 4527)	BK 266	1) didelis kiekis; 2) labai didelis kiekis	2		-
2010-07-02 įstatymas Nr. XI-994 (nuo 2010 07 15) (Žin., 2010, Nr. 84- 4403)	BK 271(1)	1) sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata; 2) didelė žala aplinkai; 3) didelė turтинė žala asmeniui	3		-
2010-07-02 įstatymas Nr. XI-989 (nuo 2010 07 20) (Žin., 2010, Nr. 86- 4540)	BK 151(1)	didelis amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumas	1		-
2011-03-22 įstatymas Nr. XI- 1291 (nuo 2011 03 31) (Žin., 2011, Nr. 38-1805)	BK 103	1) nežmoniškas elgesys; 2) bauginimo ir teroro priemonės; 3) didelis mastas; 4) užgauliai; 5) žemino	5		-
	BK 106	vandališki veiksmai	1		-
	BK 111	saugoma kultūros vertybė	1		-
2011-06-21 įstatymas Nr. XI- 1472 (nuo 2011 07 05) (Žin., 2011, Nr. 81-3959)	BK 226		-	nedidelės vertės kyšis	1
2011-12-22 įstatymas Nr. XI- 1901 (nuo 2012 01 01) (Žin., 2011, Nr. 163-7777)	BK 270	sistemiškai	1	1) nedidelė žala; 2) kiti nesunkūs padariniai	2
2011-12-23	BK 292(1)	1) versliškai;	2		-

įstatymas Nr. XI-1917 (nuo 2012 01 06) (<i>Žin.</i> , 2012, Nr. 4-115)		2) ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos			
2012-06-30 įstatymas Nr. XI-2198 (nuo 2012 07 13) (<i>Žin.</i> , 2012, Nr. 82-4276)	BK 147	sukeldamas pavojų nukentėjusiojo asmens gyvybei	1		-
	BK 147(2)	grasinimai	1		-
	BK 157	sukeldamas pavojų nukentėjusiojo asmens gyvybei	1		-
2012-11-08 įstatymas Nr. XI-2393 (nuo 2013 01 01) (<i>Žin.</i> , 2012, Nr. 133-6759)	BK 173		-	reikšminga įtaka rinkimų ar referendumo rezultatams	1
	BK 174		-	reikšminga įtaka rinkimų ar referendumo rezultatams	1

Apžvelgus gautus duomenis, akivaizdi įstatymų leidėjo pozicija didinti vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo skaičių naujajame BK. Be to, 2010 – 2012 metais vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių augimas BK buvo beveik dvigubas, lyginant su pirmaisiais BK galiojimo metais. Manytina, kad ši tendencija yra itin svarbi ir verta detalesnės analizės.

Analizuojant statistiškai fiksuotus vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių augimo duomenis, atkreiptinas dėmesys, kad dauguma iš BK pakeitimų, susijusių su vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais, kartu įgyvendino ir ES teisės aktus. Net 8 iš 11 įstatymų, papildžiusių BK priedą įgyvendintais ES teisės aktais, buvo tiesiogiai susiję su naujų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kriminalizavimu³⁷⁴. Maža to, šie įstatymai įgyvendino net 19 iš 24 (t. y. beveik 80 %) BK priede nurodytų ES aktų. Tokie rezultatai leidžia iškelti kelias prielaidas:

- 1) pastaraisiais metais suaktyvėjusių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių teisėkūrą didžiajia dalimi nulėmė ES teisės aktų įgyvendinimas;
- 2) egzistuoja tiesioginis priežastinis ryšys tarp ES teisės įtakos augimo nacionalinei teisei ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių plėtros BK.

³⁷⁴ Žr. BK priedą (*Žin.*, 2004, Nr. 72-2492; 2013, Nr.62-3057) ir 8 lentelę.

Kiekybine prasme tiriant pavienius baudžiamojo įstatymo pakeitimus, atkreiptinas dėmesys į vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių prasme rezultatyviausias 2007 m. birželio 28 d. BK pataisas³⁷⁵. Šiais pakeitimais baudžiamasis įstatymas papildytas net 21 vertinamuoju nusikalstamos veikos sudėties požymiu, be to, iš BK nepašalinta nė vieno atitinkamos rūšies požymio³⁷⁶.

Aptariamas baudžiamojo įstatymo pakeitimas yra kompleksinio pobūdžio – t. y. priimtas, sujungus keletą atskirų baudžiamojo įstatymo pakeitimo projektų. Tarp šių pirminių baudžiamojo įstatymo pakeitimo projektų derėtų išskirti Kultūros ministerijos parengtą ir 2006 m. balandžio 19 d. Lietuvos Respublikos Seimui pateiktą Baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199, 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-1303³⁷⁷. Kultūros ministerijos parengtas projektas yra išskirtinis, kadangi jo pagrindu BK XXVIII skyrius („Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“) papildytas net 8 vertinamaisiais *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių*³⁷⁸ požymiais (iš viso BK vartojama 11 šios konstrukcijos vertinamųjų požymių). Tyrimo rezultatai rodo, kad *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio vartojimas BK jo pakeitimų metu išplėstas labiausiai.

Atkreiptinas dėmesys, kad minėta lingvistinė konstrukcija nėra naujadaras BK, nes originalioje BK redakcijoje *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės* įtvirtintas BK 188 straipsnyje, o dar iki įsigaliojant naujam BK, kriminalizuotas ir BK 187 straipsnyje³⁷⁹. Dėl to, kaip

³⁷⁵ Baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198(1), 198(2), 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir Kodekso papildymo 256(1), 257(1) straipsniais 2007 m. birželio 28 d. įstatymas Nr. X-1233 (*Žin.*, 2007, Nr. 81-3309).

³⁷⁶ Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad šiais pakeitimais BK priedas papildytas keturiais naujais punktais, t. y. įgyvendino net keturis ES teisės aktus. Tai tik patvirtina ankstesnėje pastraipoje iškeltas prielaidas dėl tiesioginės ES teisės įtakos vertinamųjų požymių plėtrai.

³⁷⁷ Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274151

³⁷⁸ *Past.* – diskutuotina, ar ši formuluotė BK vartojama tinkama gramatine forma. Apie tai plačiau trečiosios dėstymo dalies 2.1. poskyryje.

³⁷⁹ 2003-04-10 įstatymas Nr. IX-1495 (įsigaliojo nuo 2003-05-01) (*Žin.*, 2003, Nr. 38-1733).

vieną iš svarbiausių šio vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio plėtros baudžiamajame įstatyme priešasčių, nors projekto rengėjai aiškinamajame rašte to tiesiogiai ir nenurodo, galima įvardinti BK sistemą (t. y. jo sisteminių – struktūrinių ryšių reikalavimus). Kitaip sakant, įstatymų leidėjas aptariamu pakeitimu siekė suvienodinti veiką kvalifikuojančius požymius rūšinėse turtinio pobūdžio nusikalstamų veikų sudėtyse³⁸⁰. Be to, kaip pastebi A. Vosyliūtė: „Šio požymio nustatymą lėmė atitinkamų Lietuvos Respublikos tarptautinių konvencijų, reglamentuojančių kultūros vertybių apsaugą, ir Lietuvos teisės aktų, susijusių su kultūrinėmis vertybėmis, nuostatų įgyvendinimas“³⁸¹.

Tiriant baudžiamojo įstatymo pakeitimų metu naujai kriminalizuotas nusikalstamos veikos sudėtis, kiekybine vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo prasme, paminėtinas BK 170² straipsnis („Viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas“), įsigaliojęs 2010 m. birželio 29 d.³⁸². Pastarajame straipsnyje įtvirtinta net 10 vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių ir 5 atskiros jų rūšys: *šiurkščiai menkino; grasinantis būdas; užgaulus būdas; įžeidžiantis būdas; sutrikdyta viešoji tvarka*. Kita vertus, šios nusikaltimo sudėties bendrą vertinamumą gerokai menkina sudėties požymių sisteminiai ryšiai ir jų tarpusavio sąveika³⁸³.

Atsižvelgiant į išdėstytą, konstatuotina, kad fiksuotinas ženklus vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kiekybės augimas BK. Šį

³⁸⁰ Pastebėtina, kad šį aspektą sukritikavo Darbo grupė Baudžiamojo kodekso taikymo problemoms nagrinėti, 2006 m. lapkričio 15 d. posėdyje apsvarsčiusi Baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199, 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą XP-1303. Ji išvadoje nurodė, kad „projekte siūlomais pakeitimais iš esmės nesukuriamas naujų teisinių santykių, keliamą problemą galima spręsti taikant galiojančias BK normas. [...] Pažymėtina, kad šiuo metu BK 187 ir 188 straipsniuose nustatyta kvalifikuota nusikalstamos veikos sudėtis – „didelės mokslinės, mokslinės, istorinės arba kultūrinės reikšmės turinčias vertybes“ buvo siejama su turto sunaikinimu ar sugadinimu, tai yra negrįžtamu kultūros vertybės praradimu“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288335&p_query=&p_tr2=2

³⁸¹ VOSYLIŪTĖ, Andželika. Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 221.

³⁸² 2010-06-15 įstatymas Nr. XI-901 (įsigaliojo nuo 2010-06-29) (*Žin.*, 2010, Nr. 75-3792)

³⁸³ *Plačiau žiūrėti šios dalies 2.5. poskyrį.*

augimą didžiaja dalimi nulėmė suaktyvėjusi ES teisėkūra baudžiamosios teisės srityje, taip pat baudžiamojo įstatymo sisteminiai reikalavimai.

Kokybės kitimas. Apžvelgus visas BK pataisas, jose identifikuota net dešimt originalioje (t. y. pirmojoje) BK redakcijoje neegzistavusių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių: 1) *pavojus daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai*; 2) *strateginė reikšmė*; 3) *didelė reikšmė valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai*; 4) *turėjimas galimybės suteikti pagalbą*; 5) *pažeidžiamumas*; 6) *pornografinio pobūdžio renginys*; 7) *dalykai, kuriuose tyčiojamas, niekinama, skatinama neapykanta*; 8) *didelis amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumas*; 9) *nežmoniškas elgesys; sąlygos*; 10) *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos*. Tai sudaro 20 % visų šiuo metu BK vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių. Palyginimui – pakeitimų metu iš BK panaikinta tik kiekybiškai (ne kokybiškai) atskira vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio forma – *kiti nesunkūs padariniai* (BK 270 straipsnio pakeitimas³⁸⁴).

Kokybinė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių plėtros analizė yra pranašesnis jų tyrimo kriterijus nei kiekybinė tuo aspektu, kad įgalina tyrėją gerokai tiksliau ištirti naujai baudžiamajame įstatyme įtvirtintų vertinamųjų požymių sąlygas, priežastis, įstatymų leidėjo tikslus, be to, leidžia išvesti tam tikras tendencijas dėl jų vartojimo BK nuoseklumo. Kokybinei kilmės ir turinio analizei atsitiktine tvarka pasirinkti šie naujadarai – *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos; didelis amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumas; pažeidžiamumas*.

Ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos – pati naujausia vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio rūšis, vartojama BK 292¹ straipsnyje, kuris įsigaliojo 2012 m. sausio 6 d.³⁸⁵ Teisingumo ministerijos parengto Baudžiamojo kodekso papildymo 292¹ straipsniu ir Kodekso priedo papildymo

³⁸⁴ 2011-12-22 įstatymas Nr. XI-1901 (įsigaliojo nuo 2012-01-01) (*Žin.*, 2011, Nr. 163-7777).

³⁸⁵ 2011-12-23 įstatymas Nr. XI-1917 (įsigaliojo nuo 2012-01-06) (*Žin.*, 2012, Nr. 4-115).

įstatymo projekto aiškinamojo rašto³⁸⁶ 4.5.3. punkte projekto rengėjai nurodo: „Ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos“ – Direktyvos³⁸⁷ formuluotė, įtvirtinama sudėtyje kaip *vertinamasis požymis*, kurį teismas galės vertinti kiekvienoje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes. Pastebėtina, kad Direktyvoje tarp sąvokų yra pateiktas „ypatingai išnaudojamo darbo sąlygų“ apibrėžimas. Tai galėtų būti teismams orientyras ir pagrindiniai kriterijai, aiškinant minėtąjį požymį. Pagal Direktyvą, *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos* – darbo sąlygos, įskaitant tas sąlygas, kurios atsiranda dėl diskriminacijos dėl lyties ar kitų priežasčių, kai yra labai didelė disproporcija, palyginus su teisėtai dirbančių darbuotojų darbo sąlygomis, ir kai jos, pavyzdžiui, daro poveikį darbuotojų sveikatai bei saugai ir yra nesuderinamos su žmogaus orumu“. Pacituota ištrauka iš projekto aiškinamojo rašto įrodo, kad šiuo konkrečiu atveju projekto rengėjai sąmoningai įtvirtino *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygų* vertinamąjį požymį BK, nurodė jo kilmę ir taikymo ypatumus.

*Didelis amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumas*³⁸⁸ – vertinamasis požymis, vartojamas BK 151¹ straipsnyje, įsigaliojusiam 2010 m. liepos 20 d.³⁸⁹. Pastebėtina, kad *didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo* požymis nebuvo numatytas pirminiame BK pataisų projekte. Šis požymis projekte atsirado tik prieš pat jį priimant – t. y. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui atsižvelgus į 2009 m. lapkričio 30 d.

³⁸⁶ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 292¹ straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto“ Nr. XIP-3895. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=412675

³⁸⁷ *Past.* – 2009 m. birželio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2009/52/EB, kuria numatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai (OL 2009 L 168, p. 24).

³⁸⁸ *Past.* Nors dėl šio požymio vertinamojo pobūdžio klausimų nekyla, diskutuotina, ar jį derėtų traktuoti kaip nusikalstamos veikos sudėties požymį, ar kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę. Autoriaus nuomone, *didelis amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo* požymis galėtų būti laikomas privalomuoju nusikaltimo sudėties požymiu, nors jis tiesiogiai ir nėra įtvirtintas BK 151¹ straipsnio 1 dalies dispozicijoje, o kyla iš straipsnio 5 dalies: „Šio straipsnio 1 dalyje nurodyti veiksmai nelaikomi nusikaltimu, jeigu tarp veiksmų dalyvių nėra didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo“. Atkreiptinas dėmesys, kad inkriminuojant BK 151¹ straipsnio 1 dalį, kiekvienu atveju būtina įvertinti ne tik subjekto ir nukentėjusiojo amžių ir pakaltinamumą, bet ir specialųjį *didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo* tarp subjekto ir nukentėjusiojo požymį, kurio buvimas daro tiesioginę įtaką tiek subjekto, tiek nukentėjusiojo požymių charakteristikai.

³⁸⁹ 2010-07-02 įstatymas Nr. XI-989 (įsigaliojo nuo 2010-07-20) (*Žin.*, 2010, Nr. 86-4540).

Teisingumo ministerijos pateiktas pastabas. Teisingumo ministerija savo pastabose akcentavo: „[...] Pamatiniu sprendimu yra nesiekama reguliuoti *savanoriškų lytinių santykių tarp vaikų*, įskaitant ir tuos, kurie nesulaukė amžiaus, nuo kurio gali duoti sutikimą lytiškai santykiauti (Pasiūlymo 2 straipsnio 1 dalies „a“ punktą ir 2 straipsnio 2 dalį). Pasiūlymo 2 straipsnio 2 dalyje atkreipiamas dėmesys į *nedidelį amžiaus skirtumą tarp vaikų*, taip pat *šių vaikų brandą, kaip tuos faktus, į kuriuos yra būtina atsižvelgti sprendžiant, ar lytinis santykiavimas gali būti laikomas savanorišku*. Todėl darytina išvada, kad tik formalus amžiaus nustatymas, laikant jį vieninteliu kriterijumi, kuris leistų spręsti dėl nusikalstamos veikos buvimo fakto, neįvertinus kitų svarbių aplinkybių, turėtų būti vertinamas neigiamai³⁹⁰.

Iš aptartų pavyzdžių akivaizdu, kad įstatymų leidejas, prieš įtvirtindamas *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygų ir didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo* požymius BK, aiškiai suvokė, jog jie yra vertinamojo pobūdžio, taip sąmoningai suteikdamas teisės taikymo subjektams plačią diskreciją atskleisti minėtų požymių turinį *ad hoc* pagal faktinių bylos aplinkybių visumą.

Analizuojant kito vertinamojo požymio – *pažeidžiamumo* (BK 147 straipsnio „Prekyba žmonėmis“ 1 dalyje įtvirtintas 2005 m. birželio 23 d. BK pataisų metu³⁹¹) – vartojimo BK kilmę, susidurta su tinkamo ES teisės aktų vertimo problema. Pastebėtina, kad pirminiame baudžiamojo įstatymo pakeitimo projekte³⁹² atitinkamos *pažeidžiamumo* sąvokos nebuvo, vietoj jos vartojant kitą vertinamojo pobūdžio sąvoką – *pasinaudojimą nukentėjusiojo asmens bejėgiška būkle*. *Pažeidžiamumas* įstatymo projekte atsirado Lietuvos

³⁹⁰ Žr. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2010 m. birželio 16 d. išvadą „Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo bei Kodekso papildymo 151(2) straipsniu įstatymo projektui“, Nr. XIP-943. Prieiga internete:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=375341

³⁹¹ 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹, 308¹ straipsniais įstatymas (*Žin.*, 2005, Nr. 81-2945).

³⁹² Baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1) ir 308(1) straipsniais įstatymo projektas Nr. XP-418. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=253935

Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui atsižvelgus į gautas LAT ir Mykolo Romerio universiteto pastabas³⁹³. Kaip pastebėjo LAT: „Svarbus klausimas yra ir paties sprendimų tekstų vertimo į lietuvių kalbą problema, kuri kuo glaudžiau susijusi su sprendimų įgyvendinimo mechanizmo klausimu. Tenka pastebėti, kad nemažai atskirų terminų ar išsireiškimų į lietuvių kalbą išversti klaidingai (pavyzdžiui, Tarybos pamatiniame sprendime Nr. 2001/413/TVR juridinio asmens atsakomybės sąlygos verčiamos kitaip nei Tarybos pamatiniame sprendime Nr. 2003/80/TVR, kai tuo tarpu originalo tekstai identiški; lietuvių kalba spausdintame Tarybos pamatinio sprendimo 1 straipsnio 1 dalies c punkto tekste angliškas žodis „vulnerability“ verčiamas kaip „pasinaudojimas asmens bejėgiška padėtimi“, kai tuo tarpu tikroji šio žodžio reikšmė – „pažeidžiamumas““.

Derėtų sutikti su LAT argumentais ir pridurti, kad asmens *bejėgiška būklė* yra nors ir gimininga, bet ne tapati ir gerokai pavojingesnė būseną nei asmens *pažeidžiamumas*. Asmuo yra pažeidžiamas tiek pirmuoju, tiek ir antruoju atveju. Esminis skirtumas yra tas, kad *bejėgiškos būklės* atveju nukentėjusysis absoliučiai negali suvokti ir pasipriešinti prieš jį daromai pavojingai veikai, o *pažeidžiamumo būklės* atveju – asmens pavojingos veikos suvokimas ir gebėjimas priešintis yra ne absoliučiai neįmanomi, o tik apriboti. Atsižvelgiant į tai, ES ir tarptautinės teisės aktų oficialus vertimas laikytinas vienu iš vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio atskleidimo šaltinių, nuo kurio priklauso ne tik požymio vertinimo ypatumai, bet ir jo turinio prasmė.

Atliekant kokybinę analizę, be naujų kriminalizavimo svarbu atkreipti dėmesį į vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšis, pataisų metu išnykusias iš BK. Nors vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių dekriminalizavimo praktika yra skurdi, tam tikras tendencijas įžvelgti yra įmanoma.

³⁹³ Žr. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2005 m. birželio 17 d. išvadą „Baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymo projektui Nr. XP-418(2)“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=257844

8 lentelės duomenys rodo, kad iš viso BK pakeitimų metu dekriminalizuoti devyni vertinamieji nusikalstamos sudėties požymiai: *didelė turtinė žala* (išbraukta iš BK 186 straipsnio); *didelė vertė* (2004 m. liepos 13 d. pakeitimais (*Žin.*, 2004, Nr. 108-4030) įtvirtinta BK 246 straipsnio 2 dalyje, kartu apibrėžiant ją BK 248 straipsnyje); *sutrikdyta fizinio ar juridinio asmens veikla* (išbraukta iš BK 302 straipsnio); *nedidelės vertės kyšis* (išbrauktas iš BK 226 straipsnio); *nedidelė žala* (išbraukta iš BK 270 straipsnio); *kiti nesunkūs padariniai* (išbraukti iš BK 270 straipsnio); *reikšminga įtaka rinkimų ar referendumo rezultatams* (išbraukta iš BK 173 ir 174 straipsnių).

Verta pastebėti, kad šių duomenų analizė atskleidžia įstatymų leidėjo nuoseklumo, sistemiškumo ir pagrįstumo trūkumą, vartojant vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius³⁹⁴. Pirmiausia nuoseklumo trūksta dėl apsisprendimo įtvirtinti ar panaikinti tam tikrą vertinamojo pobūdžio lingvistinę konstrukciją BK. Pavyzdžiui, paminėtina *didelės turtinės žalos* vertinamojo požymio lingvistinė konstrukcija. Vienų BK pataisų metu ji įtvirtinama naujose sudėtyse (pavyzdžiui, BK 281 straipsnyje³⁹⁵ ar BK 271¹ straipsnyje³⁹⁶), o kitų BK pataisų metu iš sudėčių išbraukiama (pavyzdžiui, BK 186 straipsnyje³⁹⁷ – 2003 m. balandžio 10 d. pakeitimais vertinamasis *didelės turtinės žalos* požymis pakeistas formaliuotu *turtinės žalos* požymiu).

Be to, teisėkūros nuoseklumo, sistemiškumo ir pagrįstumo trūkumas juntamas ir sprendžiant vertinamųjų požymių formalizavimo klausimą. Pavyzdžiui, vertinamasis *didelės vertės* požymis, vartojamas BK 246 straipsnyje, 2004 m. liepos 5 d. įstatymu Nr. IX-2314³⁹⁸ formalizuotas BK 248 straipsnyje, nurodant, kad „Šiame skyriuje numatytas turtas yra didelės vertės,

³⁹⁴ Analogišką teisėkūros problemą 2011 m. publikacijoje buvo pastebėjęs ir LAT teisėjas A. Pikelis. Pasak jo: *Identifikuojant mūsų valstybės legislatyvinę tikrovę tenka konstatuoti, kad visuomeninių santykių reguliavimą įstatymų leidėjas stengiasi įgyvendinti ir tobulinti intensyviai keisdamas įstatymus, tačiau šios įstatymų leidybos praktikos turinys nėra nuosekliai apibrėžtas. Vienais atvejais išleidžiamos abstraktaus turinio normos, tekste neretai vartojamos sąvokos ir požymiai neatskleidžiant jų turinio, neįvardinant kriterijų, būtinų joms atskleisti, kitais atvejais – norminės taisyklės pernelgy detalizuojamos, taip itin susiaurinant jų taikymo sritį* [PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 77].

³⁹⁵ 2003-07-04 įstatymas Nr. IX-1706 (įsigaliojo nuo 2003-07-25) (*Žin.*, 2003, Nr. 74-3423).

³⁹⁶ 2010-07-02 įstatymas Nr. XI-994 (įsigaliojo nuo 2010-07-15) (*Žin.*, 2010, Nr. 84-4403).

³⁹⁷ 2003-04-10 įstatymas Nr. IX-1495 (įsigaliojo nuo 2003-05-01) (*Žin.*, 2003, Nr. 38-1733).

³⁹⁸ 2004-07-05 įstatymas Nr. IX-2314 (įsigaliojo nuo 2004-07-13) (*Žin.*, 2004, Nr. 108-4030).

kai jo vertė viršija 250 MGL dydžio sumą³⁹⁹. Kita vertus, BK 213 ir 224 straipsniuose *didelės vertės* požymis nėra formalizuotas ir toliau vartojamas kaip vertinamasis.

Įstatymo projekto⁴⁰⁰ rengėjų motyvai, kodėl taip skiriasi požiūris į skirtinguose straipsniuose vartojamą *didelės vertės* požymį, nėra įtikinantys. Čia tik lakoniškai pažymima, kad „Projekte [„...“] tobulinamos Baudžiamojo kodekso 144, 194, 201, 204, 246, 287 ir kitų straipsnių dispozicijos“⁴⁰¹. Peržvelgus įstatymo projekto derinimo Lietuvos Respublikos Seime stadiją, matyti, kad poreikis formalizuoti *didelės vertės* požymį įstatymų leidėjui kilo tik po 2004 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento pateiktos išvados Nr. IXP-3519, kurios 5 punkte konstatuota: „Projekto 35 straipsniu siūloma BK 246 straipsnį papildyti 2 dalimi. Šioje dalyje vartojamas vertinamasis požymis „didelės vertės turtas“, tačiau BK 248 straipsnyje, kuriame yra pateikiamas BK 34 skyriaus sąvokų išaiškinimas, šios sąvokos išaiškinti nesiūloma, nors, pavyzdžiui, BK 190 straipsnyje yra pateikiamas turto vertės išaiškinimas BK 28 skyriuje“⁴⁰².

Iš pateiktos citatos akivaizdžios išvadų rengėjų sisteminio požiūrio spragos (t. y. pasitelkus lyginamąją analizę pastebėtas BK 190 straipsnis, kur *didelės vertės* požymis formalizuotas, bet nepastebėti BK 213 ir 224 straipsniai, kur analogiškas požymis vartojamas kaip vertinamasis), iš esmės ir

³⁹⁹ Šis pakeitimas sistemiškai nesuderintas dar ir ta prasme, kad analogiškas požymis vartojamas ne visame BK XXXIV skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai teisingumui“, o tik viename skyriaus straipsnyje – BK 246 („Aprašyto ar areštuoto turto arba turto, kuriam nustatytas laikinas nuosavybės teisės apribojimas, perleidimas, paslėpimas, sunaikinimas ar sugadinimas“). Dėl tos priežasties autentiškai atskleidžiant sąvokos turinį, tikslinga pasiremti BK sistema ir sąvokos išaiškiniame nurodyti ne visą BK skyrių, o tik konkretų BK straipsnį.

⁴⁰⁰ 2004 m. gegužės 6 d. Baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 144, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 263, 287 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 228(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. IXP-3519. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232777

⁴⁰¹ 2004 m. gegužės 6 d. Baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 144, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 263, 287 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 228(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga internete http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232779

⁴⁰² Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada Nr. IXP-3519 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 144, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 263, 287 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 228(1) straipsniu įstatymo projekto. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233422

nulėmusios sistemiškai nenuoseklų baudžiamąjį įstatymą *didelės vertės* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio atveju.

Nuoseklumo, sistemiškumo ir pagrįstumo teisėkūroje trūksta ne tik atskirų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių vartojimo mastu, bet ir atskirų BK pakeitimų mastu. Pavyzdžiui, 2012 m. sausio 1 d. įsigaliojusi nauja baudžiamojo įstatymo redakcija⁴⁰³ BK 270 straipsnyje kriminalizavo retai visame BK vartojamą ir prieštaringai vertinamą *sistemingumo* vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, o kartu tame pačiame straipsnyje dekriminalizavo plačiai visame BK vartojamus *nedidelės žalos ir kitų nesunkių padarinių* vertinamuosius požymius (*taip pat žr. 2 lentelę*).

Atsižvelgiant į išdėstyta, galima konstatuoti tyrimu atskleistą tendenciją – nors įstatymų leidėjas vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių BK vartoja vis daugiau, jis nėra nuoseklus nei naujai įtvirtindamas BK vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, nei retais atvejais juos iš ten panaikindamas. Be to, teisėkūros nuoseklumo, sistemiškumo ir argumentacijos trūksta tiek atskirų BK pataisų mastu, tiek atskirų lingvistinių konstrukcijų vartojimo mastu, tiek dėl autentiško vertinamųjų požymių išaiškinimo.

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo nuoseklumo trūkumas savaime sujaukia visą BK sistemą ir sukelia nuogastavimų dėl visų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, kaip savito teisės technikos būdo, atitikimo *nullum crimen sine lege* principui. Manytina, kad nors teoriniai nuogastavimai ir turi racijos, loginis jų akcentas turėtų būti dedamas kitoje vietoje. Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai patys savaime nelemia baudžiamojo įstatymo *neiškumo* ir *netikslumo*. Gauti tyrimo rezultatai rodo, jog kartinį baudžiamojoje teisėje *nullum crimen sine lege* principą galimai pažeidžia ne pats vertinamųjų požymių teisės technikos būdas, o tokių požymių vartojimo sisteminis nepagrįstumas ir nenuoseklumas.

⁴⁰³ 2011-12-22 įstatymas Nr. XI-1901 (įsigaliojo nuo 2012-01-01) (*Žin.*, 2011, Nr. 163-7777).

3.2. Senojo ir Naujojo baudžiamųjų kodeksų lyginamoji analizė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aspektu

Lietuvos baudžiamųjų įstatymų lyginamajai analizei vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aspektu pasirinktos tyrimo metu aktuali galiojančio BK redakcija⁴⁰⁴ (toliau šiame poskyryje – Naujasis BK) ir paskutinė 1961 m. BK redakcija (*Žin.*, 1961, Nr. 18-147; 2003, Nr. 10-340), galiojusi nuo 2003 m. sausio 9 d. iki 2003 m. balandžio 30 d. (toliau – Senasis BK⁴⁰⁵). Analizės gairės – vienu dažniausiai Naujajame BK vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių lingvistinių konstrukcijų (*didelė žala; didelis kiekis; sveikatos sutrikdymo mastas; sunkūs padariniai; didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės; pavojingas būdas; žiaurus būdas; stambus mastas*) raiškos ir sklaidos palyginimas su Senuoju BK. Taip pat šiame poskyryje atkreipiamas dėmesys į kai kurias Senajame BK vartotas, tačiau Naujajame BK nebeišlikusias vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių lingvistines konstrukcijas (pavyzdžiui, *didžiai susijaudinus; kompromituojančios žinios; žemos paskatos; ištvirkavimas; smurto – žiaurumo kultas*) ir jų panaikinimo priežastis. Poskyrio pabaigoje formuluojamos išvados dėl vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kiekybės ir kokybės kitimo, jų vartojimo nuoseklumo ir sistemiškumo pokyčių, įgyvendinus Naujojo BK reformą.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiksliai identifikuoti vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kiekybės pokytį, reformavus baudžiamąjį įstatymą, yra itin sudėtingas, o kartu nereikalautinas uždavinys, nes iš esmės pasikeitė BK sistema, nusikalstamų veikų sudėčių skaičius, jų pobūdis, turinys, net sudėčių konstravimo technika ir teisinė kalba. Dėl šios priežasties lyginamajai analizei pasirinktos ne išimtinai visos, o tik kiekybine – kokybine prasme dažniausiai Naujajame BK vartotos vertinamojo pobūdžio

⁴⁰⁴ 2013 m. birželio 12 d. BK redakcija (*Žin.*, 2013, Nr. 62-3057).

⁴⁰⁵ Pastebėtina, kad Naujasis ir Senasis BK yra oficialūs trumpiniai, vartojami Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994 įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymo (*Žin.*, 2002, Nr. 112-4970) 2 straipsnyje.

lingvistinės konstrukcijos, kurios atspindi realų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo baudžiamajame įstatyme lygį. Atrinkti lyginamajai analizei požymiai sudaro apie pusę visų baudžiamajame įstatyme vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių – Naujajame BK – 151 požymis; Senajame BK – 170 požymių. Nors Naujajame BK vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių užfiksuota mažiau, keliolikos požymių skirtumas yra per menkas daryti bent kiek tvirtesnes išvadas dėl jų vartojimo kiekybinio pokyčio. Priešingai, manytina, kad vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kiekybė Naujajame BK išliko labai panaši.

9 lentelė

Naujojo BK ir Senojo BK kiekybinė ir kokybinė lyginamoji analizė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo aspektu					
Nr.	Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio vertinimo parametrai	Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio porūšiai ir laipsniai Naujajame BK	Skaičius	Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio porūšiai ir laipsniai Senajame BK	Skaičius
1.	Žalos dydis	nedidelė	4	žymi	4
		didelė	38	didelė	26
		labai didelė	1	stambi esminė	2 3
2.	Sveikatos sutrikdymo (kūno sužalojimo) mastas	nežymus	2	lengvas	7
		nesunkus	6	apysunkis	9
		sunkus	19	sunkus	19
3.	Kiekio dydis	nedidelis	5	didelis	3
		didelis	16		
		labai didelis	2		
4.	Padarinių (pasekmių) sunkumas	sunkūs	19	kenksmingos	2
		labai sunkūs	2	sunkios	44
				itin sunkios	4
5.	Mokslinės, istorinės ar kultūrinės vertybės reikšmė ir jos dydis	nacionalinė, mokslinė, istorinė, ar kultūrinė vertybės reikšmė	3	turinčios istorinę – kultūrinę reikšmę vertybės; meno vertybės; nacionalinės vertybės	6
		didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė vertybės reikšmė	11	didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė vertybės reikšmė	0
6.	Būdo pavojingumas	kitų žmonių gyvybei, sveikatai	10	kitų žmonių gyvybei, sveikatai	8
		daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai	1	daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai	1
		visuotinai pavojingas	1	kitoks visuotinai pavojingas	1
7.	Būdo žiaurumas ir jo dydis	žiauriai (-us)	3	žiauriai (-us)	2
		itin žiauriai	3	žiaurus kankinimas	4
				itin žiauriai	1
8.	Masto stambumas (dydis)	didelis	3	žymus	1
		stambus	2	didelis	4
				stambus	19
		Iš viso	151	Iš viso	170

Tyrimo rezultatai rodo ⁴⁰⁶, kad kiekybine prasme vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimas, 2000 m. reformavus baudžiamąjį įstatymą, pakito itin nežymiai. Pavyzdžiui, Naujajame BK dažniausiai vartota *didelės žalos* lingvistinė konstrukcija – 43 kartus, o Senajame BK ši konstrukcija vartota 35 kartus. Pagal vartojimo dažnumą *didelė žala* Senajame BK yra antroje vietoje po *sunkių pasekmių* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio, vartojamo 50 kartų. Tuo tarpu *sunkių pasekmių* atitikmuo – *sunkūs padariniai* – Naujajame BK vartoti 21 kartą ir pagal kiekybinius vartojimo rodiklius yra ketvirtoje vietoje.

Kodėl vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimas, reformavus baudžiamąjį įstatymą, kiekybine prasme išliko beveik nepakitęs, atsakyti nėra paprasta. Autorius linktų prie nuomonės, jog tą didžiąją dalimi nulėmė pasirinktas Naujojo BK specialiosios dalies konstravimo būdas – didžioji dalis naujųjų nusikalstamų veikų sudėčių techniškai konstruotos „ant senųjų sudėčių rėmų“. Kitaip sakant, tik dalis Senojo BK nusikaltimų sudėčių formuluočių buvo iš esmės pakeistos, likusioji dalis – apskritai nekoreguotos arba keistos tik nežymiai (*past.* – tokių sudėčių Lietuvos mokslininkai suskaičiuoja apie 80 % ⁴⁰⁷). Kaip pastebi E. Bieliūnas: „Sudėtingiausių problemų kyla analizuojant abu BK, pagal kuriuos tam tikros veikos buvo ir išliko nusikalstamos. Iš principo tai didžioji dalis veikų, nes abiejų baudžiamųjų kodeksų specialiosios dalys, kaip jau bandėme apibūdinti bent apytikriais skaičiais ir procentais, daug kuo panašios“⁴⁰⁸.

Peržvelgus BK projektus ir jų lydimočius dokumentus, akivaizdu, kad vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo klausimas Naujojo BK rengimo stadijoje apskritai nebuvo analizės ir diskusijų objektas, dėl ko tikėtis ryškesnių teigiamų BK reformos rezultatų analizuojamoje srityje yra labai sunku.

⁴⁰⁶ Žr. 9 lentelę.

⁴⁰⁷ Žr.: BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamųjų įstatymų taikymo problemos ir jų sprendimas įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 45(37), p. 25; JOVAIŠAS, Karolis; MISIŪNAS, Jonas. Naujojo ir senojo baudžiamųjų kodeksų lyginamoji analizė. *Teisės problemos*, 2002, Nr. 1-2(35).

⁴⁰⁸ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamųjų įstatymų taikymo problemos ir jų sprendimas įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 45(37), p. 25.

Senajame BK pastebėtini analogiški vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo trūkumai, tarp kurių išsiskiria ryškus nenuoseklumas formalizuojant vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius pačiame baudžiamajame įstatyme – t. y. specialiuose sąvokų išaiškinimo straipsniuose. Pavyzdžiui, *didelės (žymios, stambios, esminės) žalos* vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis Senajame BK vartojamas 42 kartus: 35 kartus kaip vertinamasis, 7 – kaip formalusis; *stambaus (didelio, žymaus) masto* vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis vartojamas 36 kartus: 24 kartus kaip vertinamasis, 12 – kaip formalusis; *didelis kiekis* kodekse vartojamas 11 kartų: 3 – kaip vertinamasis, 8 – kaip formalusis ir pan. Iš pateiktų pavydžių akivaizdu tai, kad Senajame BK vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai nebuvo kryptingai, nuosekliai ir proporcingai formalizuojami. Priešingai, viena ir ta pati lingvistinė konstrukcija vienu atveju galėjo būti beveik absoliučiai vertinamojo pobūdžio (*didelės žalos* požymio raiškos pavyzdys); kitu – akivaizdžiai dominuoti autentiškas požymio turinio išaiškinimas (*didelio kiekio* požymio raiškos pavyzdys).

Lyginamajai atskirų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiškos kitimo analizei pasirinkti labiausiai kokybiškai ir kiekybiškai pakitę požymiai. Lyginamoji analizė pradedama nuo *didelės žalos* požymio. Pastebėtina, kad nors kiekybinė šio vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio vartojimo pusė ženkliai nepakito (42 kartai – Naujajame BK ir 35 kartai – Senajame BK; 4 atvejais formalizuotas Naujajame BK ir 7 atvejais – Senajame BK), kokybinis tyrimas rodo didesnius pokyčius.

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad tiek Senajame, tiek Naujajame BK *didelės žalos* požymis yra *kiekybinis* vertinamasis požymis su tam tikrais *mišriųjų* požymių bruožais⁴⁰⁹. Kita vertus, lyginamuose kodeksuose akivaizdžiai išsiskiria *žalos* vertinimo parametrai ir laipsniai. Jei Naujajame BK galima įžvelgti vieno vertinimo parametro ir trijų vertinimo laipsnių skalę

⁴⁰⁹ Kalbant apie *didelės neturtinės žalos* požymio pobūdį, keltina prielaida, kad tai yra *mišrusis* vertinamasis požymis, nes turi būti įvertintas ne tik žalos dydis, bet ir jos pobūdis. Plačiau apie tai – trečiosios dėstymo dalies 2.2. poskyryje.

(t. y. vertinimo parametras – *žalos dydis*; laipsniai pagal dydį: 1) *nedidelė*; 2) *didelė*; 3) *labai didelė*), tai Senajame BK formaliai egzistavo net keturi žalos vertinimo parametrai (*žalos žymumas*; *žalos dydis*; *žalos stambumas*; *žalos esmingumas*) ir tik vienas vertinimo laipsnis (*žymi žala*; *didelė žala*; *stambi žala*; *esminė žala*).

Kodėl Senojo BK įstatymų leidėjas pasirinko net keturis žalos vertinimo parametrus, atsakyti nėra paprasta. Remiantis Lietuvių kalbos žodynu, žodis „*didelis*“, atsižvelgiant į jo vartojimo kontekstą, yra *žymus savo apimtimi, dydžiu (aukščiu, ilgiu, pločiu, storiu...)*; „*žymus*“ – *svarbus, reikšmingas, didelis*; „*stambus*“ – *žymus, reikšmingas, didelis, smarkus, ypatingas*; „*esminis*“ – *priklausantis esmei*⁴¹⁰. Atsižvelgiant į šių žodžių leksinę reikšmę, akivaizdu, kad trys iš keturių būdvardžių (t. y. *didelis*, *žymus* ir *stambus*) vartojamame kontekste yra sinonimai. Manytina, kad tokią sinoniminių būdvardžių viename kontekste gausą visų pirma nulėmė ilgas Senojo BK gyvavimo laikotarpis (t. y. net 42 m.) ir jo metu padarytos nenuoseklios ir sistemiškai nederančios pavienės BK straipsnių pataisos.

Kita vertus, Senajame BK vartojami žalos vertinimo parametrai lingvistiškai skirtingai konstruoti ne vien dėl prastos teisės technikos, nors ją ir derėtų laikyti pagrindine to priežastimi. Šios priežasties suabsoliutinti negalima dėl Senajame BK trimis atvejais vartoto *esminės žalos* vertinamojo požymio, kurio leksinė reikšmė atitinkamame kontekste, palyginus su kitais trimis būdvardžiais, skiriasi.

Esminės ir *didelės* žalos reikšminiai skirtumai pastebėti ir Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje. Pavyzdžiui, L. Pakštaitis kritikuoja *esminės žalos* požymio atsisakymą tam tikrose nusikalstamų veikų sudėtyse: *Verta paminėti, kad 1961 m. BK piktnaudžiavimo tarnyba sudėtyje buvo vartojama sąvoka „esminė žala valstybės ar visuomenės interesams arba piliečių teisėms ar teisėtiems interesams“⁴¹¹. Nors įstatymo kategorija „esminė žala“ taip pat*

⁴¹⁰ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt .

⁴¹¹ *Past.* – Naujajame BK piktnaudžiavimo sudėtis siejama ne su *esmine*, o su *didele žala*, kaip nusikalstamų padarinių požymiu.

vertinamoji, tačiau gramatiškai ji labiau atitiko nusikaltimo esmę ir tiksliau apibrėžė nusikaltimo padarinius. Esmine žala laikyta žala, kuri kildavo piliečių konstitucinėms teisėms, teisėtiems interesams, tačiau komentaras pateikė ir tam tikrą apčiuopiamą jos išraišką. Komentaras „esminę žalą“ aiškino taip: „dėl piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi piliečiams padarytą materialinę žalą reikėtų laikyti esmine, jei nukentėjusiojo nuostoliai viršija jo mėnesinį darbo užmokestį. Akivaizdu, kad tokio dydžio žala realiai atspindi asmeniui padarytą žalą, užtraukiančią kaltininkui baudžiamąją atsakomybę⁴¹²“.

Derėtų sutikti su L. Pakštaičio nuomone, o kartu iškelti prielaidą, kad nors baudžiamojo įstatymo terminų vienodinimas techniškai laikytinas pozityviu dalyku, tačiau jo jokių būdu negalima suabsoliutinti. Tą puikiai iliustruoja aptartas pavyzdys, kai sisteminis Naujojo BK *žalos* požymio vertinimo parametrų suvienodinimas nebeatitinka atskirų nusikalstamų veikų sudėčių prasmės. Įstatymų leidėjui taip pat nederėtų pamiršti, kad nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys didžiąja dalimi priklauso nuo jo sisteminių ryšių su kitais sudėties požymiais ir sudėties vietos BK struktūroje, dėl ko baudžiamajame įstatyme vienodinant vartojamus terminus, taip pat privalu atsižvelgti į kiekvienos atskiros sudėties specifiką. Dėl tos priežasties autorius laikytusi pozicijos, kad įstatymų leidėjui nusikalstamų veikų sudėtyse lingvistiškai konstruojant *žalos* vertinimo parametrus, būtų tikslinga palikti tiek *didelę*, tiek ir *esminę žalą*.

Analizuojant antrojo vertinamojo požymio – *didelio kiekio* – raiškos kaitą, akivaizdu, kad ji pakito iš esmės. Jei Naujajame BK atitinkamas požymis kaip vertinamasis vartojamas 23 kartus, Senajame BK – tik 3 kartus. Be to, pastebėtina, kad Naujajame BK *didelis kiekis* universaliais kriterijais neapibrėžtas nė karto, tuo tarpu Senajame BK – *didelis kiekis* formalizuotas net 7 iš 10 atvejų. Apžvelgiant vertinimo parametrus ir laipsnius, taip pat matomi esminiai skirtumai: Naujajame BK – 1 vertinimo parametras (*kiekio dydis*) ir 3

⁴¹² PAKŠTAITIS, Laurynas. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 7(85), p. 97.

laipsniai (*nedidelis – didelis – labai didelis*); Senajame BK – 1 vertinimo parametras (*kiekio dydis*) ir tik 1 laipsnis (*didelis*).

Aiškinantis šių pokyčių priežastis, išanalizuoti atvejai, kai BK reformos metu *didelio kiekio* požymio pobūdis pasikeitė iš formalus į vertinamąjį. Gauti rezultatai rodo, kad *didelio kiekio* konstrukcija tiesiogiai iš formalios į vertinamąją pasikeitė tik vienos nusikalstamos veikos sudėties mastu – Senojo BK 135⁴ straipsnį „Rinkimų ar referendumo netikrų biuletenių pagaminimas“ pakeitus Naujojo BK 173 straipsniu „Rinkimų ar referendumo dokumento suklastojimas arba suklastoto rinkimų ar referendumo dokumento panaudojimas“. Kompleksinė šių normų analizė leido išskirti prielaidą, kad vien konkretus biuletenių skaičius (pavyzdžiui, tūkstantis vienetų ar daugiau), kaip formali sudėties dalyko išraiška, be kitų aplinkybių visumos įvertinimo, negali tiksliai atspindėti veikos pavojingumo (*plačiau apie tai – ketvirtosios dėstymo dalies 1.2. poskyryje*).

Analizuojant trečiojo vertinamojo požymio – *sunkių padarinių* – raiškos kaitą reformavus baudžiamąjį įstatymą, pastebėtina, kad Senajame BK analogiškos lingvistinės konstrukcijos apskritai nebuvo. Čia vartotas kitas terminas – *sunkios pasekmės*, kuris vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių paplitimo aibėje užėmė pirmąją vietą – 50 požymių. Tiek kartų nevirtota jokia kita vertinamojo pobūdžio lingvistinė konstrukcija nei Senajame BK, nei Naujajame BK. Tuo tarpu *sunkūs padariniai* (*sunkių pasekmių* atitikmuo) Naujajame BK vartojamas daugiau nei du kartus rečiau – tik 21 kartą. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Senajame BK nėra vartojama nė viena *sunkių padarinių* vertinamojo požymio lingvistinė konstrukcija, o Naujojo BK specialiojoje dalyje nebeliko *sunkių pasekmių*⁴¹³.

Remiantis Lietuvių kalbos žodynu, *pasekmė – išdava, padarinys, rezultatas*; o *padarinys – rezultatas*⁴¹⁴. Atsižvelgiant į žodžių semantinę struktūrą, manytina, kad *sunkių padarinių* terminas yra nors ir sinoniminis

⁴¹³ Pridurtina, kad Naujojo BK bendrojoje dalyje yra vartojamas *pasekmių* terminas. Žr.: BK 46 straipsnio 7 dalį; BK 74 straipsnį; BK 83 straipsnio 2 dalį ir BK 89 straipsnį.

⁴¹⁴ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

sunkioms pasekmėms, bet pagal jo vartojimo kontekstą lingvistiškai tikslesnis. Dėl tos priežasties pritariama įstatymų leidėjo pozicijai pakoreguoti aptariamo požymio lingvistinę konstrukciją. Kita vertus, tiek *sunkių padarinių*, tiek ir *sunkių pasekmių* žodžių junginiuose vertinamasis dėmuo yra kintamąją daiktavardžio ypatybę nusakantis būdvardis, o ne BK reformos metu pakitęs daiktavardis. Dėl tos priežasties sinoniminių daiktavardžių pasikeitimas analizuojamo vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turiniui esminės įtakos nedaro.

Ženklių kiekybinį *sunkių padarinių* vertinamojo požymio vartojimo sumažėjimą baudžiamajame įstatyme galimai nulėmė pasikeitusios nusikalstamų veikų sudėčių konstrukcijos, taip pat atskirų sudėčių atveju – atitinkamo požymio dekriminalizavimas ar pakeitimas kitu vertinamuoju požymiu – *didele žala*. Derėtų akcentuoti, kad požymio apibrėžtumo prasme *sunkūs padariniai* ar *sunkios pasekmės* yra viena iš pačių abstrakčiausių baudžiamojame įstatyme formuluočių, kurios turinio reikšmė yra itin plati, dažnai apimanti ir kitų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį⁴¹⁵. Dėl tos priežasties galima kelti prielaidą, kad vien žymus *sunkių padarinių (pasekmių)* vartojimo sumažinimas prisidėjo prie viso BK formalumo išaugimo.

Naujojo BK formalumą padidino ir žymus praktikoje sunkiai interpretuojamo *stambaus masto* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio vartojimo sumažinimas. Jei Naujajame BK *stambaus (didelio) masto* vertinamasis požymis vartojamas tik 5 kartus, tai Senajame BK – net 24. Be to, tai yra ketvirta pagal vartojimo dažnumą vertinamojo pobūdžio lingvistinė konstrukcija Senajame BK, o Naujajame nepatenka net į pirmąjį dvidešimtuką.

Aptariant *stambaus masto* kokybinę raišką, matyti, kad sisteminio suderinamumo ir nuoseklumo tebetruksta, kaip trūko ir Senajame BK. Nėra pagrįstas skirtingos leksikos, siekiant išreikšti tapatų požymių, vartojimo tikslingumas. Pavyzdžiui, *didelio* ir *stambaus* (taip pat *žymaus* – Senajame BK)

⁴¹⁵ Pateiktinas 1961 m. BK 257 straipsnio 1 dalies dispozicijos pavyzdys – „Aiškiai neteisėto įsakymo davimas ar vertimas tokį įsakymą vykdyti, taip pat jo vykdymas, sukėlę sunkų kūno sužalojimą, padarę didelę materialinę žalą arba kitas sunkias pasekmes“. Akivaizdu, kad šioje nusikaltimo sudėtyje *sunkios pasekmės* yra platesnis požymis nei kiti išvardinti padarinių požymiai ir apima tiek *sunkų kūno sužalojimą*, tiek *didelę materialinę žalą*, tiek ir kitokio pobūdžio padarinius.

būdvardžių dubliavimas vertinamojo pobūdžio lingvistinėse konstrukcijose. Atsižvelgiant į žodžio *mastas* (= *užmojis, apimtis, kontekstas*⁴¹⁶) semantinę struktūrą ir vartojimo kontekstą, manytina, kad tinkamiausia vartoti yra *stambaus masto* lingvistinė forma. Čia taip pat derėtų atkreipti dėmesį, kad Naujajame BK *stambus mastas* išreiškia tik būdo požymį⁴¹⁷, tuo tarpu Senajame BK – tiek būdo, tiek ir dalyko⁴¹⁸.

Apžvelgus likusių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių kaitą, atkreiptinas dėmesys, kad 2000 m. BK reformos metu iš baudžiamąjo įstatymo daugiau atskirų vertinamųjų požymių rūšių išnyko nei buvo sukurta naujadarų. Tarp išnykusių lingvistinių konstrukcijų galima paminėti: *didžiai susijaudinus* (iš viso – 2 kartai; Senojo BK 107 str. ir 113 str.); *kompromituojančios žinios* (iš viso – 2 kartai; Senojo BK 132 str. ir 142 str. 2 d.); *žemos paskatos* (iš viso – 2 kartai; Senojo BK 127 str. ir 217¹ str. 2 d.); *ištvirtavimas* (iš viso – 1 kartas; Senojo BK 239 str. 2 d.) ar *smurto žiaurumo kultas* (iš viso – 1 kartas; Senojo BK 242¹ str.) ir pan.

Vienų darinių išnykimą nulėmė teisės technikos ir teisinės kalbos tobulinimas baudžiamajame įstatyme (pavyzdžiui, *didžiai susijaudinus* pakeistas į *labai susijaudinus* – pakito forma, o turinys išliko toks pats), kitų – įstatymų leidėjo siekis konkretizuoti itin abstrakčią sąvoką (pavyzdžiui, *žemos paskatos* panaikintos, nes dėl savo pernelyg abstraktaus pobūdžio atskirų veikų atveju nepagrįstai išplėtė baudžiamosios atsakomybės taikymo ribas).

Atsižvelgiant į lyginamosios analizės metu gautus ir šiame poskyryje aptartus vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kokybės ir kiekybės kitimo duomenis, darytini nevienareikšmiai apibendrinimai. Viena vertus, nors bendras vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių skaičius beveik nepakito, fiksuoti ryškūs pokyčiai atskirų vertinamojo pobūdžio lingvistinių konstrukcijų mastu. Pavyzdžiui, ženkliai sumažintas itin

⁴¹⁶ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt .

⁴¹⁷ Pavyzdžiui, BK 202 straipsnio 1 dalyje *stambaus masto* požymiu apibūdinama veika – „Tas, kas versliškai ar stambiu mastu ėmėsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturėdamas licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitoku neteisėtu būdu“.

⁴¹⁸ Pavyzdžiui, 1961 m. BK 273 straipsnio 3 dalyje vartojamas veiką kvalifikuojantis dalyko požymis – *esant stambaus masto turtiniam reikalavimui*.

abstraktaus pobūdžio *sunkių pasekmių* ir *stambaus masto* požymių vartojimas – vien šis faktas padidina viso Naujojo BK formalumą. Be to, Naujajame BK justai vertinimo parametrų mažinimo siekis, kas laikytina teigiamu akcentu, siekiant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo nuoseklumo ir sistemingumo.

Kita vertus, vertinimo parametrų sumažinimą kompensuoja vertinimo laipsnių ženklus išplėtimas – Naujajame BK atskirų vertinamųjų požymių mastu egzistuoja net trijų laipsnių kiekybinis vertinimas. Toks detalus laipsniavimas Senajame BK fiksuotas tik išreiškiant kilusius padarinius sveikatai. Vertinimo laipsnių išplėtimas apsunkina kiekybinių vertinamųjų požymių inkriminavimą. Be to, nors ir juntama sisteminė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo pertvarka (pavyzdžiui, tvarkant teisinę kalbą, mažinant sinonimus ir pan.), Naujasis BK vis dar nėra absoliučiai nuoseklus ir tvarkingas, kalbant apie vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimą ir jų santykį su formaliaisiais požymiais. Šį faktą idealiai iliustruoja įstatymų leidėjo neapsisprendimas dėl autentiško požymių išaiškinimo – tiek dėl jo sklaidos ir proporcingumo, tiek dėl turinio atskleidimo kriterijų pobūdžio. Nors ir rečiau, bet vis dar pasitaiko skirtingų lingvistinių konstrukcijų tai pačiai požymio prasmei išreikšti vartojimas.

Apibendrinant Senojo ir Naujojo BK lyginamosios analizės rezultatus, vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimas baudžiamajame įstatyme įgavo teigiamų poslinkių, daugiausia tvarkant ir vienodinant baudžiamojo įstatymo teisinę kalbą. Kita vertus, šie poslinkiai nėra pakankami – vis dar pasigendama deramo įstatymų leidėjo dėmesio nusikalstamos veikos sudėties požymių specifikai, o tebeegzistuojančios teisinės–techninės, sistemingumo ir nuoseklumo spragos komplikuoja atitinkamų sudėties požymių sampratą ir tinkamą bei nuoseklų jų taikymą praktikoje.

4. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška ir sklaida užsienio šalių, tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose

Nors disertacijos branduolys yra Lietuvos baudžiamosios teisės atvejo analizė, užsienio šalių, tarptautinių ir ES teisės šaltinių tyrimas vertinamųjų požymių aspektu yra reikšmingas, siekiant visapusiškai atskleisti darbo temą. Lyginamosios teisėtyros kryptis yra vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška ir sklaida norminiuose baudžiamosios teisės šaltiniuose. Analizės rezultatai išryškina Lietuvos baudžiamojo įstatymo formuluočių privalumus ir trūkumus, dėl to visų pirma turėtų būti aktualūs teisėkūros subjektams.

4.1. Raiška ir sklaida užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose

Užsienio šalių BK lyginamajai analizei vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aspektu pasirinktos trys svarbiausios valstybės, atstovaujančios Kontinentinę teisės sistemą, o kartu padariusios didžiausią įtaką Lietuvos baudžiamosios teisės raidai: Prancūzija, Vokietija ir Rusija. Visi lyginti užsienio šalių baudžiamieji kodeksai pagal apimtį yra stambesni už Lietuvos BK, kurio apimtį sudaro apie 40 000 žodžių. Tuo tarpu Vokietijos ir Rusijos BK apima apie 70 000 žodžių, o stambiausias yra Prancūzijos BK, kuri sudaro net apie 100 000 žodžių. Kita vertus, skirtingų kalbų leksika neleidžia daryti kategoriškų išvadų dėl baudžiamųjų įstatymų tekstų apimties⁴¹⁹. Pavyzdžiui, Lietuvos BK vertimas į anglų kalbą apima net apie 10 000 (t. y. 25 %) daugiau žodžių už jo originaliąją redakciją.

Rusijos baudžiamasis kodeksas. Lyginamoji analizė pradėta nuo Rusijos baudžiamosios teisės sistemos, dėl to, kad iš šios šalies teisės doktrinos yra perimtas *vertinamojo požymio* terminas. Analizuota Rusijos baudžiamojo kodekso (toliau – Rusijos BK) 2012 m. gruodžio 30 d. redakcija⁴²⁰. Gautieji rezultatai rodo, kad Rusijos BK vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties

⁴¹⁹ Išskyrus tik dėl Prancūzijos BK akivaizdaus apimties išskirtinumo.

⁴²⁰ Rusijos baudžiamojo kodekso, įsigaliojusio 1996 m. birželio 13 d., 2012 m. gruodžio 30 d. redakcija. Prieiga internete: <http://www.ug-kodeks.ru/>

požymių paplitimas yra nežymiai didesnis nei Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Kadangi Rusijos mokslininkai skiria daugiau dėmesio vertinamųjų požymių tyrinėjimams, jų baudžiamosios teisės moksle atitinkamai egzistuoja ne vienas bandymas tiksliai suskaičiuoti Rusijos BK vartojamus vertinamuosius požymius. Pavyzdžiui, O. Šumilina (*rus. O. Шумилина*) nurodo, kad Rusijos BK egzistuoja net 160 rūšių vertinamųjų požymių, vartojamų 260 straipsnių, o tas sudaro 72 % visų Rusijos BK straipsnių⁴²¹. Tiesa, pateikti skaičiai apima tiek bendrąją, tiek ir specialiąją Rusijos BK dalį.

Atsižvelgiant į tai, kad disertacijos tyrimo objektas apima tik nusikalstamų veikų sudėčių požymius, bendras vertinamųjų požymių vartojimas Lietuvos BK skaičiuotas nebuvo. Kaip konstatuota šios darbo dalies 2.5. poskyryje, vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai vartojami 55 % visų BK specialiosios dalies straipsnių. Kita vertus, akivaizdu, kad vertinamieji požymiai yra būdingesni normatyvaus pobūdžio BK bendrosios dalies straipsniams. Dėl tos priežasties 72 % visų Rusijos BK straipsnių rodiklis neturėtų atrodyti labai išskirtinai. Priešingai, manytina, kad nors vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai Rusijos BK ir viršija Lietuvos BK duomenis, šis skirtumas turėtų būti apytiksliai ne keliolika, o apie dešimt procentų.

Ištyrus visus Rusijos BK specialiojoje dalyje vartojamus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, gauti rezultatai rodo, kad dažniausiai pasitaikanti vertinamojo pobūdžio lingvistinė konstrukcija čia yra *sunkių pasekmės* (*rus. тяжкие последствия*). *Sunkių pasekmių* vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis Rusijos BK vartojamas net 85 kartus, paprastai kaip kvalifikuotos ar itin kvalifikuotos sudėties požymis. Pastebėtina, kad šis skaičius keturis kartus didesnis nei Naujajame Lietuvos BK ir daugiau nei 1,5 karto lenkia Senąjį Lietuvos BK. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad *sunkių pasekmių* vertinamasis požymis visame Rusijos BK nėra nė karto autentiškai išaiškintas. Kita vertus, *sunkias pasekmes*

⁴²¹ ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*: Дис. [...] канд. юрид. Наук. М., 2003, p. 3.

paprastai konkrečioje sudėtyje iš dalies apibrėžia alternatyvūs sudėties požymiai: pavyzdžiui, *žmogaus mirtis*, *didelė materialinė žala* ir pan. Šiuo aspektu *sunkių pasekmių* raiška Rusijos BK yra itin panaši į analogiško požymio raišką Senajame Lietuvos BK.

Maža to, *sunkios pasekmės* taip pat yra vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, kuris dėl savo turinio plačios apimties vienareikšmiškai sulaukia didžiausio Rusijos mokslininkų dėmesio. Pavyzdžiui, J. Vasiljeva (*rus. Я. Васильева*) atkreipia dėmesį, kad tai yra itin plataus pobūdžio vertinamasis požymis, sukeliantis daugybę praktinių problemų, o kartu reikalaujantis formalaus jo turinio atskleidimo. Autorės nuomone, *sunkių pasekmių* formalizavimas – įstatymų leidėjo prerogatyva – būtina konkretizuoti šį požymį specialiuose BK straipsniuose⁴²². Pastebėtina, kad cituota autorė – vertinamųjų požymių *Bendrojo formalizavimo koncepcijos* šalininkė. Ji, kaip ir pavyzdžiui, A. Malinovskis (*rus. А. Малиновский*) palaiko nuomonę, kad vertinamieji požymiai, kiek įmanoma, turėtų būti konkretizuoti BK bendrojoje dalyje ir taikomi visai jo specialiajai daliai⁴²³.

Atkreiptinas dėmesys, kad Rusijos baudžiamosios teisės moksle vyrauja dvi pagrindinės vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių formalizavimo koncepcijos: 1) *Bendrojo formalizavimo koncepcija* ir 2) *Tiesioginio formalizavimo koncepcija*. Pagal antrąją koncepciją vertinamasis požymis turi būti formalizuojamas ne BK bendrojoje dalyje, o konkrečiame specialiosios dalies straipsnyje⁴²⁴. Atsižvelgiant į vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio specifiką ir didelę nusikalstamos veikos sudėties konteksto įtaką jo turiniui, manytina, kad labiau moksliskai pagrįsta ir tinkama vertinamųjų požymių atveju yra *Tiesioginio formalizavimo koncepcija*. Tokios pačios nuomonės laikosi, pavyzdžiui, O. Šumilina, pastebėdama, kad „...viena

⁴²² ВАСИЛЬЕВА, Я. Ю. Тяжкие последствия как обстоятельство,отягчающее наказание. *Проблемы совершенствования законодательства криминального профиля: Сборник научных статей*. Иркутск, 2000, p. 30-31.

⁴²³ *Žr.* МАЛИНОВСКИЙ, А. Л. *Оценочные понятия в законодательстве*. Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование: Сборник статей. Н. Новгород, 2001, p. 268.

⁴²⁴ Pavyzdžiui, Rusijos BK 185 straipsnyje („Piktnaudžiavimas vertybinių popierių emisija“) vartojamas *didelės žalos piliečiams, organizacijoms ar valstybei* požymis čia pat ir išaiškintas: *didelė žala* – vieną milijoną rublių viršijanti žala; *labai didelė žala* – du su puse milijono rublių viršijanti žala.

iš labiausiai baudžiamajame įstatyme paplitusių vertinamųjų sąvokų yra *sunkios pasekmės*. Negatyvūs rezultatai, kurie pakeičiami *sunkių pasekmių* požymiu baudžiamajame įstatyme pasižymi didele empirinių savybių įvairove. Dėl to visiškai akivaizdu, kad *sunkios pasekmės* žmogaus pagrobimo sudėtyje [...], iš esmės skiriasi nuo informacinių tinklų eksploatacijos taisyklių pažeidimo *sunkių pasekmių* [...]⁴²⁵.

Tiesioginio formalizavimo koncepcijos idealus pavyzdys – *didelės žalos* (rus. *крупный ущерб*) vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio raiška Rusijos BK. Nors, kaip minėta, tai yra labiausiai Lietuvos BK paplitęs vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, Rusijos BK situacija yra priešinga. Pastebėtina, kad nors pati lingvistinė *didelės žalos* konstrukcija Rusijos BK vartojama net dažniau nei Lietuvos BK, t. y. – 50 kartų, paprastai šis požymis yra detalizuotas tame pačiame BK straipsnyje, kuriame ir yra įtvirtintas (*past.* – Lietuvos BK *didelė žala* formalizuota tik 4 kartus). Dėl šios priežasties *didelė žala*, kaip vertinamasis požymis, visame Rusijos BK vertinamųjų požymių masyve sudaro tik nežymią procentinę dalį.

Be to, atkreiptinas dėmesys, kad *žalos* požymis Rusijos BK formuluojamas, pasitelkiant du vertinimo parametrus (*dydis* ir *reikšmingumas*) ir du laipsnius (*didelė žala* ir *labai didelė žala*). Rusijos BK egzistuojantis *reikšmingos žalos* požymis pagal reikšmę yra šios disertacijos dalies 3.2. poskyryje aptarto *esminės žalos* požymio atitikmuo. Atsižvelgiant į praeito poskyrio pastebėjimus, tokia teisinė-techninė *žalos* požymio raiška Rusijos BK traktuotina pozityviai.

Iš viso Rusijos BK identifikuota apie 60 rūšių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių. Lyginant su galiojančiu Lietuvos BK – tai apie 10 rūšių daugiau. Čia vartojamos vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių lingvistinės konstrukcijos yra labai panašios, o dažnai ir identiškos Lietuvos BK formuluotėms. Tarp vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, vartojamų Rusijos BK, bet nevartojamų Lietuvos BK,

⁴²⁵ ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*: Дис. [...] канд. юрид. Наук. М., 2003, p. 144.

paminėtina: *psichikos sutrikimo būklė nepanaikinanti pakaltinamumo* (rus. – *состояние психического расстройства, не исключающее вменяемости*) (Rusijos BK 106 straipsnis); *besitęsianti psichotraumuojanti situacija* (rus. – *длительная психотравмирующая ситуация*) (pavyzdžiui, Rusijos BK 107 straipsnis); *šantažas* (rus. – *шантаж*) (pavyzdžiui, Rusijos BK 127(2) straipsnio 2 dalis) ir pan.

Pagal gautus kiekybinės analizės rezultatus, Rusijos BK vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių įtvirtinta santykinai daugiau. Šis aspektas nulemia, kad Rusijos BK yra kiek labiau abstraktesnio pobūdžio baudžiamasis įstatymas nei Lietuvos BK. Viena vertus, tokia teisės technika užkerta kelią teisės spragų atsiradimui, nes faktinei situacijai nesunku pritaikyti vieną ar kitą abstraktaus pobūdžio sudėtį, antra vertus, pasunkėja tokio baudžiamojo įstatymo taikymas. Šią išvadą patvirtina Rusijos poįstatyminiuose aktuose egzistuojanti daugybė metodinių nurodymų, rekomendacijų ir taisyklių dėl Rusijos BK atskirų sudėčių ir (ar) jų požymių taikymo.

Be to, konstatuotina ir tai, kad vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių autentiško išaiškinimo prasme Rusijos BK yra daug nuoseklesnis nei Lietuvos BK. Rusijos įstatymų leidėjas paprastai laikosi tvirto apsisprendimo dėl vienos ar kitos vertinamojo pobūdžio lingvistinės konstrukcijos išaiškinimo pačiame BK. Pavyzdžiui, *sunkių pasekmių* požymis Rusijos BK nėra nė karto išaiškintas, o *didelė žala* – atvirkščiai – praktiškai be išimčių formalizuota. Tuo tarpu atvejais, kai konkretus vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis nėra formalizuojamas, Rusijos BK stengiamasi jo ribas bent minimaliai apibrėžti alternatyviaisiais sudėties požymiais. Išvardintos Rusijos BK teisėkūros tendencijos leidžia paprasčiau prognozuoti ir ateities perspektyvas dėl vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kiekybinių ir kokybinių rodiklių kitimo šioje šalyje. Kadangi lengvai prognozuojamas ir nuspėjamas baudžiamasis įstatymas – vienas iš teisėtumo principo įgyvendinimo garantų, šioje šalyje teoriniai samprotavimai dėl vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių neatitikimo teisėtumo principui, darosi vis retesni. Atsižvelgiant į tai, Rusijos BK galėtų būti

tinkamas pavyzdys Lietuvos įstatymų leidėjui dėl atskirų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių autentiško išaiškinimo kryptingumo.

Prancūzijos baudžiamasis kodeksas. Tęsiant užsienio šalių lyginamąją analizę vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aspektu, tirta Prancūzijos baudžiamosios teisės sistema. Analizuotas pagrindinis Prancūzijos baudžiamosios teisės šaltinis – Prancūzijos baudžiamasis kodeksas⁴²⁶ (toliau – Prancūzijos BK).

Pastebėtina, kad analizuoti vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius Prancūzijos atveju yra nelengvas uždavinys, kadangi šalia Prancūzijos BK egzistuoja nemažai fakultatyvių teisės šaltinių, kuriuose lygiagrečiai formuojami nusikalstamos veikos sudėties požymiai⁴²⁷. E. Bieliūnas, lyginamuoju aspektu apžvelgęs blanketinių nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimą, pastebi, kad Prancūzijos atvejo analizė yra išskirtinė: *Kiek kitaip ši tematika galėtų atrodyti baudžiamosios teisės teorijoje tų valstybių, kuriose greta BK yra ir gausūs kiti baudžiamosios teisės šaltiniai. Pavyzdžiui, visiškai nestebina tai, kad Prancūzijos baudžiamosios teisės vadovėliuose skyrelių ar bent paragrafų apie blanketines dispozicijas nėra. Jie ir nelabai reikalingi žinant, kad Prancūzijos BK toli gražu neišsemia baudžiamosios teisės specialiosios dalies, kurią, bent jau 1998 m. duomenimis, sudarė apie 15 000 normų, turinčių baudžiamąsias sankcijas*⁴²⁸.

Atsižvelgiant į teisės technikos reikalavimų, keliamų baudžiamajam įstatymui ir žemesnės galios teisės aktams, ypatumus, manytina, kad fakultatyvių Prancūzijos baudžiamosios teisės šaltinių analizė neduotų konkrečioms išvadoms reikšmingų rezultatų. Dėl tos priežasties analizei pasirinktas tik Prancūzijos BK, kaip pagrindinis Prancūzijos baudžiamosios

⁴²⁶ Prancūzijos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1992 m.; įsigaliojęs 1994 m. kovo 1 d.; 2005 m. gruodžio 10 d. redakcija. Prieiga internete: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴²⁷ Be to, kaip minėta, Prancūzijos teisinėje sistemoje nevartojamas *vertinamojo požymio* terminas. Čia egzistuoja *atvirojo tipo sąvokos* analogas, kuris savo reikšme yra šiek tiek platesnio turinio nei klasikinis vertinamasis požymis.

⁴²⁸ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriumi Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 122.

teisės šaltinis, formuojantis ne visus, bet, pažymėtina, didesniąją dalį visų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių.

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad Prancūzijos BK teksto apimtis du su puse karto viršija Lietuvos BK apimtį (Lietuvos BK sudaro apie 40 000 žodžių, o Prancūzijos BK – apie 100 000). Tai lemia, jog Prancūzijos BK formuluotės yra konkretesnės ir labiau kazuistinio pobūdžio. Atsižvelgiant į tai, Prancūzijos BK egzistuoja beveik 2 kartus mažiau vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių – apie 30⁴²⁹. Maža to, vertinamieji požymiai tėra įtvirtinti 12 % visų Prancūzijos BK straipsnių, t. y. apie 5 kartus rečiau nei Lietuvos BK.

Nors vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių Prancūzijos BK egzistuoja santykinai nedaug, o tankumas yra itin mažas, jų kokybinė pusė ryškiai skiriasi nuo atitinkamų požymių kokybės raiškos Lietuvos BK. Pavyzdžiui, čia pasitaiko ne viena vertinamojo pobūdžio lingvistinė konstrukcija, nevartojama nei Lietuvos, nei šiame poskyryje lygintos Rusijos baudžiamuosiuose įstatymuose: *ypatingas pažeidžiamumas* (pavyzdžiui, Prancūzijos BK 322-3 straipsnis); *piktybiškumas* (pavyzdžiui, Prancūzijos BK 222-16 straipsnis); ar net tokie saviti požymiai kaip *reguliarus ir nesaikingas alkoholinių gėrimų vartojimas* (pavyzdžiui, Prancūzijos BK 227-19 straipsnis); *atlyginimas akivaizdžiai neatitinkantis atlikto darbo reikšmingumo* (pavyzdžiui, Prancūzijos BK 225-13 straipsnis) ir pan. Pateikti pavyzdžiai patvirtina, kad Prancūzijos BK nusikalstamos veikos sudėties aprašomos išsamiai, kazuistiškai, o formuluotės, net ir tos, kurios yra sąlyginai vertinamojo pobūdžio, – sudėtingos ir daugiažodės.

Tarp dažniausiai pasitaikančių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių Prancūzijos BK galima paminėti *ypatingą pažeidžiamumą*, vartojamą 17 kartų; *sisteminumą* (pavyzdžiui, Prancūzijos BK 212-1 straipsnis), vartojamą 10 kartų; ir *žiaurumą* (pavyzdžiui, Prancūzijos BK 311-10 straipsnis), vartojamą 8 kartus. Iš šių ir kitų tyrimo metu gautų

⁴²⁹ *Past.* – kaip ir Lietuvos ar Rusijos BK, Prancūzijos BK vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių pobūdis nėra vienalytis – dalis jų yra klasikiniai vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, kiti – sąlyginiai („pseudo“), t. y. dalinai paties įstatymų leidėjo formalizuoti.

duomenų matyti, kad Prancūzijos BK didžiąją dalį vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių čia sudaro *veikos* ir *būdo* požymiai. Be to, priešingai nei Lietuvos ar Rusijos BK, vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aibėje santykinai mažą dalį sudaro vertinamieji nusikalstamų padarinių požymiai.

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, darytina išvada, kad Prancūzijos BK yra gerokai formalesnis baudžiamasis įstatymas nei Lietuvos ar Rusijos baudžiamieji įstatymai, ką didžiąja dalimi nulėmė istorinė Prancūzijos baudžiamosios teisės tradicija⁴³⁰. Kazuistinio pobūdžio formuluotės mažina vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių skaičių⁴³¹, bet kartu labai išplečia bendrąją baudžiamojo įstatymo apimtį.

Kaip disertacijos pirmosios dėstymo dalies 2.3. poskyryje atskleista, Prancūzijos BK 111-4 straipsnyje tiesiogiai įtvirtintas *griežto interpretavimo* principas, panaikinant bet kokias abejones dėl plečiamojo Prancūzijos BK nuostatų interpretavimo galimybes. Šis principas iš esmės apibrėžia ne tik teisės taikytojo diskreciją, bet kartu yra griežtos ribos įstatymų leidėjui, konstruojančiam nusikalstamų veikų sudėtis. Minėtas straipsnis smarkiai prisideda prie to, kad itin plačios apimties Prancūzijos BK yra sistemiškai tvarkingas ir nuoseklus, ypač kalbant apie nusikalstamų veikų aprašymą. Atsižvelgiant į šį pavyzdį, teoriniame lygmenyje inicijuotinos diskusijos dėl specialiųjų baudžiamosios teisės principų platesnio detalizavimo Lietuvos BK bendrojoje dalyje. Keltina prielaida, kad tai galėtų būti vienas iš galimų sprendimo būdų, kaip optimizuoti vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių kūrimą ir reglamentavimą, o kartu palengvinti atitinkamų požymių turinio interpretavimą *ad hoc*.

⁴³⁰ Žr. PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: „Eugrimas“, 2001, p. 102.

⁴³¹ *Past.* – tai yra savaime suprantama, turint omenyje vieną iš esminių vertinamųjų požymių savybių – jų santykinį neapibrėžtumą

Vokietijos baudžiamasis kodeksas. Išanalizavus Vokietijos baudžiamąjį kodeksą⁴³² (toliau – Vokietijos BK), gauti vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių⁴³³ vartojimo rezultatai esmingai skiriasi nuo prieš tai analizuoto Prancūzijos BK. Vokietijos BK vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojama 65 % visų straipsnių⁴³⁴. Šis procentinis santykis yra panašus į Lietuvos ir Rusijos baudžiamųjų įstatymų duomenis, kartu ženkliai lenkia Prancūzijos BK. Žvelgiant istoriniu aspektu, norminių požymių vartojimas Vokietijos baudžiamajame įstatyme augo visą XX amžių, o augimo atoslūgio nėra jį ir XXI amžiaus pradžioje. Tokį augimą, manytina, didžiąja dalimi nulėmė Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkų liberalesnis teisės aiškinimo ribų traktavimas⁴³⁵.

Tiriant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raišką Vokietijos BK⁴³⁶, analizuotas ne originalus, o verstiniai į anglų ir rusų kalbas dokumentai. Dėl šios priežasties susidurta su fakultatyvia problema – preciziškai tikslaus teisės akto vertimo trūkumu⁴³⁷. Paprastai teisės aktų vertimų tikslumo trūkumą nulemia vertėjų, ne teisės specialistų, teisinių žinių stoka. Analogiškas terminas visame baudžiamajame įstatyme dažnai verčiamas, pasitelkiant du, tris, o tam tikrais atvejais net ir daugiau sinoniminių terminų. Lingvistinė prasme sinonimai iš tiesų pagyvina teisės akto kalbą, tačiau teisine prasme – „iškrinta“ iš formalaus baudžiamojo įstatymo konteksto.

Teisės aktų vertimų, kaip vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių šaltinių, trūkumus nulemia ir kitos priežastys, pavyzdžiui, verčiamos kalbos ypatumai. Lyginant dvi atskiras užsienio kalbas, nesudėtinga aptikti

⁴³² Vokietijos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1998 m. lapkričio 13 d.; 2009 m. spalio 2 d. redakcija. Prieiga internete: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴³³ Kaip minėta, Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinoje vartojamas *norminių požymių* atitikmuo.

⁴³⁴ ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*. Дис. [...] канд. юрид. Наук. М., 2003, p. 52.

⁴³⁵ Žr. VERŠEKYS, Paulius. *Nullum crimen sine lege* ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, Nr. 85, Vilnius, 2012, p. 201-202.

⁴³⁶ *Past.* – kartu atkreiptinas dėmesys, kad Vokietijos baudžiamosios teisės sistemoje (panašiai kaip Prancūzijos) vientisos nusikalstamų veikų aprašymo kodifikacijos nėra. Dėl tos priežasties dalis nusikalstamų veikų gali būti aprašytos ir ne Vokietijos BK, o atskiruose įstatymuose.

⁴³⁷ Apie tikslaus ir tinkamo vertimo reikšmę vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turiniui detaliau užsiminta šios darbo dalies 3.1. poskyryje.

didesnius ar mažesnius jose vartojamų žodynų skirtumus. Todėl išvertus konkretų teisinį terminą į užsienio kalbą, dėl pastarosios žodyno ypatumų, išversto termino reikšmė gali susiaurėti, arba priešingai – išsiplėsti.

Kadangi vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinio ribas visų pirma nulemia jo lingvistinė konstrukcija, dėl to požymį sudarančio žodžio ar žodžių pokytis gali atitinkamai pakoreguoti ir jo turinį. Atskirų žodžių reikšminiai skirtumai dar labiau išryškėja, kai originalioji dokumento redakcija lyginama ne su vienu, o su kelias vertimais į skirtingas užsienio kalbas (*past.* – kaip šiuo konkrečiu atveju – rusų ir anglų). Dėl paminėtųjų priežasčių, analizuojant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raišką ne originaliose šaltinių redakcijose, o jų vertimuose, visus gautus duomenis galima vertinti tik gana abstrakčiai.

Kita vertus, nors tikslių duomenų Vokietijos BK analizė neatskleidžia, ji leidžia identifikuoti pagrindines vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo tendencijas. Gauti duomenys rodo, kad nei kiekybiniu, nei kokybiniu aspektais vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška Vokietijos BK esmingai nesiskiria nei nuo Lietuvos, nei Rusijos BK.

Didžioji dauguma populiariausių Lietuvos BK vertinamojo pobūdžio lingvistinių konstrukcijų įtvirtintos ir Vokietijos BK. Dažniausiai čia vartojami vertinamojo pobūdžio *didelės vertės* ir *didelio kiekio* požymiai – atitinkamai 25 ir 24 kartus. Kadangi tai yra *kiekybiniai* vertinamieji požymiai, svarbu atkreipti dėmesį į vertinimo parametrų ir laipsnių skaičių. Pagal tyrimo rezultatus, Vokietijos BK paprastai apsiribojama vienu vertinimo parametru (pavyzdžiui, *vertės dydis*) ir vienu arba keliais vertinimo laipsniais (pavyzdžiui, daikto vertė gali būti *didelė* (pavyzdžiui, Vokietijos BK 263 straipsnio 3 dalies 5 punktas) *ar mažareikšmė* (pavyzdžiui, Vokietijos BK 243 straipsnio 2 dalis)).

Vokietijos BK taip pat yra vartojama keletas autentiškų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, kurių neįžvelgtina prieš tai analizuotuose baudžiamuosiuose įstatymuose. Galima atkreipti dėmesį į tokius Vokietijos BK vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius kaip: *finansinis sunkumas* (pavyzdžiui, Vokietijos BK 263 straipsnio 3 dalies 3

punktas); *dideli finansiniai nuostoliai* (pavyzdžiui, Vokietijos BK 267 straipsnio 3 dalies 2 punktas); *nepagrįstai didelė subsidija* (pavyzdžiui, Vokietijos BK 264 straipsnio 2 dalies 1 punktas) ir pan. Be to, autentiškų lingvistinių formų, lyginant su prieš tai aptartais baudžiamaisiais įstatymais, Vokietijos BK nėra daug. Tai leidžia daryti išvadą, kad vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių paplitimas ir raiška Vokietijos BK yra kompromisinio pobūdžio, nenukrypstantys nuo bendrojo vidurkio nė vienu lyginamuoju aspektu.

Kita vertus, konstatuotina, kad Vokietijos BK Lietuvos įstatymų leidėjui galėtų tapti geru pavyzdžiu, kaip konstruoti *kiekybinius* vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, o kartu vienodinti visą baudžiamojo įstatymo teisinę kalbą. Vertinimo parametrų ir laipsnių, sinoniminių terminų, kitų lingvistinių formų mažinimas prisideda prie bendrojo baudžiamojo įstatymo aiškumo ir tikslumo. Dėl tos priežasties, nors vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška ir sklaida Vokietijos BK yra panaši į Lietuvos BK, šios užsienio šalies baudžiamąjį įstatymą galima laikyti kiek labiau formaliu ir sistemiškai suderintu teisės aktu.

4.2. Raiška ir sklaida tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose

Analizuojant tarptautinio pobūdžio ir ES teisės aktų raišką tematiškai reikšmingais aspektais, susidurta su keliomis esminėmis problemomis. Visų pirma tarptautiniai ir ES teisės aktai paprastai yra kompleksinio pobūdžio aktai, apimantys kelių nacionalinės teisės šakų reguliavimo sritį, o su baudžiamąja teise, dėl pastarosios itin glaudaus ryšio su nacionaline teisės sistema, būna susiję palyginti retai. Kita vertus, net ir šią siaurą tarptautinio pobūdžio teisės aktų aibę reikėtų dalinti per pusę, kadangi tyrimo objektas apima tik baudžiamosios teisės normas, susijusias su nusikalstamos veikos aprašymu, tačiau neapima sankcijas numatančių normų. Maža to, ES kompetencija teisėkūroje yra ribota atskirų rūšinių sudėčių mastu⁴³⁸. Kaip pastebi G. Švedas: „baudžiamosios teisės derinimas ES pažengęs labai netoli,

⁴³⁸ Apie tai plačiau pirmosios darbo dalies 2.2. poskyryje.

nes yra palietęs tik nedaug nusikaltimų sudėčių. Be to, šie nusikaltimai ES teisės aktuose dažnai apibūdinami minimalistiniais terminais arba suteikiant valstybėms narėms išlygų (pareiškimų) teisę⁴³⁹.

Antra, kadangi jokių tarptautinės ar ES teisės aktų nacionalinėje materialinėje baudžiamojoje teisėje tiesioginis taikymas nėra galimas⁴⁴⁰, čia net teoriškai negali būti suformuota vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, kurių viena iš esminių savybių – turinio atskleidimas teisės taikymo metu. Dėl tos priežasties, analizuojant tarptautinio pobūdžio ir ES teisės aktus, galima išskirti tik labiau detalizuotas (formalizuotas), mažiau detalizuotas (formalizuotas) arba absoliučiai abstraktaus pobūdžio formuluotes. Nenuostabu – kuo bendresnio pobūdžio tarptautinės ar ES teisės aktas, tuo dažniau jame vyrauja abstraktesnės, itin sunormintos formuluotės. Šias formuluotes perkėlus į nacionalinę teisę, dalis jų virsta vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad tokių kategorijų kaip *vertinamasis požymis* ar *nusikalstamos veikos sudėtis* tarptautinio pobūdžio plotmėje neegzistuoja, o normos, numatančios reikalavimus nusikalstamų veikų aprašymui nacionalinėje teisėje, pasitaiko santykinai retai. Tai atitinkamai nulemia ir suformuoja lyginamosios analizės dalies, susijusios su tarptautiniais ir ES teisės aktais, kryptį ir ribas.

Tarptautiniai teisės aktai. Aptariant vieną svarbiausių tarptautinės teisės dokumentų – EŽTK, atkreiptinas dėmesys, kad šis dokumentas suformuluotas ypač bendro pobūdžio nuostatomis – principais, didžioji dalis kurių perkelti ne į įstatymo, o į konstitucinį lygmenį. Nors grynųjų materialinės baudžiamosios teisės nuostatų čia nėra, kai kurie straipsniai daro tiesioginę

⁴³⁹ ŠVEDAS, Gintaras. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. *Teisė*, 2008, Nr. 74, p. 11-12. Taip pat žr.: ŠVEDAS, Gintaras. Europos Sąjungos baudžiamosios teisės tendencijos ir perspektyvos. In *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 816.

⁴⁴⁰ Pavyzdžiui, G. Švedas vienoje savo publikacijų daro griežtą išvadą: „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys tiesiogiai gali būti taikomos tik baudžiamajame procese ir bausmių vykdyme, o materialiojoje baudžiamojoje teisėje – tik per nacionalinį baudžiamąjį įstatymą“ [ŠVEDAS, Gintaras. Tarptautinės teisės reikšmė ir įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 110].

įtaką nacionalinių baudžiamųjų įstatymų formulavimui ne tik sankcijų, bet ir nusikalstamų veikų aprašymo srityje (pavyzdžiui, EŽTK 2 – 11 straipsniai). Analizuojant šiuos straipsnius, akivaizdu, kad tam tikros jų formuluotės pažodžiui perkeltos į baudžiamąjį įstatymą ir čia įgauna vertinamąjį pobūdį. Pavyzdžiui, EŽTK 3 straipsnis „Kankinimo uždraudimas“ numato, kad „Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas“. *Kankinimai; nežmoniškas elgesys; žeminantis elgesys* – BK vartojami terminai, pagal savo pobūdį priskirtini vertinamiesiems požymiams.

Lietuvos baudžiamosios teisės raidai didelę įtaką padarė Romos statutas. Tai specialus šakinis tarptautinės baudžiamosios teisės aktas, kuriame yra nemažai materialinės baudžiamosios teisės nuostatų, o nusikalstamų veikų apibrėžimas ir baudžiamosios atsakomybės sritis – vieni pagrindinių jo tikslų. Tai yra žymiai konkretnesnis pobūdžio teisės aktas nei EŽTK, susijęs su specifinėmis nusikalstamomis veikomis. Romos statuto 5 straipsnyje įtvirtinta: „Pagal šį Statutą Teismo jurisdikcijai priklauso šie nusikaltimai: a) genocido nusikaltimas; b) nusikaltimai žmoniškumui; c) karo nusikaltimai; d) agresijos nusikaltimas“. Reikalavimai minėtoms nusikalstamoms veikoms suformuoti Romos statuto 6 – 8 straipsniuose.

Romos statute vartojama nemažai abstraktaus pobūdžio terminų, kurie perkelti į BK įgavo vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių statusą. Pavyzdžiui, paminėtini *kankinimai, nežmoniškas elgesys, sunkus kūno sužalojimas, didelė žala psichinei ar fizinei sveikatai* ir pan. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad dauguma čia vartojamų abstraktaus pobūdžio sąvokų išaiškintos atskirose Romos statuto nuostatose. Pavyzdžiui, Romos statuto 7 straipsnio („Nusikaltimai žmoniškumui“) 2 dalyje apibrėžta, ką reiškia „civilių užpuldinėjimas“, „naikinimas“, „pavergimas“ ir pan.

Pastebėtina, kad Lietuvos įstatymų leidėjas, perkėlęs Romos statuto nuostatas į BK, dalį čia vartojamų autentiškų terminų išlaikė, o kitą dalį modifikavo. Vis dėlto atsižvelgiant į tai, kad BK XV skyriuje „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“ vartojami net 25 vertinamieji nusikalstamos

veikos sudėties požymiai (pagal vertinamųjų požymių skaičių tai yra antra vieta tarp visų BK specialiosios dalies skyrių), akivaizdu, kad Lietuvos įstatymų leidėjas laikėsi gan atsargios Romos statuto nuostatų perkėlimo politikos, dėl ko normatyvaus pobūdžio Romos statuto formuluotės didžioje daugumoje atvejų išlaikė savo originaliąją formą.

Trečia grupė tarptautinių teisės aktų – tokie, kuriuose nusikalstamų veikų apibrėžimai yra ne tarp pagrindinių, o tik tarp fakultatyvių teisės akto tikslų. Pavyzdžiui, paminėtina Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija (*Žin.*, 2003, Nr. 107-4786) (toliau – Jūrų teisės konvencija), ratifikuota Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. rugsėjo 9 d. įstatymu „Dėl Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos ir susitarimo dėl 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos XI dalies įgyvendinimo ratifikavimo“. Jūrų teisės konvencijos 100 straipsnyje įtvirtinta pareiga visoms valstybėms, Jūrų teisės konvencijos narėms, kiek įmanoma, bendradarbiauti užkertant kelią piratavimui atviroje jūroje arba bet kokioje kitoje vietoje, esančioje už valstybių jurisdikcijos ribų. Jūrų teisės konvencijos 101 straipsnyje yra pateikiamas piratavimo, kaip nusikalstamos veikos, apibrėžimas⁴⁴¹, kurį Lietuva yra įsipareigojusi perkelti į nacionalinę teisę. Perkėlus šias nuostatas pilna apimtimi, greičiausiai nebūtų išvengta naujos sudėties baudžiamajame įstatyme įtvirtinimo⁴⁴², kartu pasitelkiant tam tikrus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Pavyzdžiui, galima prognozuoti, kad BK atsirastų *piratų laivo ar orlaivio* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio naujadaras.

Apibendrinus, konstatuotina, kad nors dalis tarptautinių teisės aktų gana detalai aprašo nusikalstamų veikų požymius, dauguma yra skirti formuoti

⁴⁴¹ Jūrų teisės konvencijos 101 straipsnis „Piratavimo sąvoka“: „Piratavimu laikomas bet koks iš šių veiksmų: a) bet kokie neteisėti prievartos ar sulaikymo veiksmai arba bet koks grobimas, kurį asmeniniais tikslais įvykdo privataus laivo ar privataus orlaivio įgula ar keleiviai ir kuris yra nukreiptas: i) atviroje jūroje prieš kitą laivą ar orlaivį arba prieš asmenis ar nuosavybę, esančius tokiam laive ar orlaivyje; ii) prieš laivą, orlaivį, asmenis ar nuosavybę, esančius už valstybių jurisdikcijos ribų; b) bet koks savanoriškas dalyvavimas naudojant laivą ar orlaivį žinant faktus, dėl kurių tas laivas ar orlaivis laikomas piratų laivu ar orlaiviu; c) bet koks veiksmas, skatinantis ar sąmoningai padedantis atlikti veiksmus, kurie yra aprašyti a ar b punkte“.

⁴⁴² Žr. Baudžiamojo kodekso 7, 8, 60, 95, 151, 151(1), 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 100(1), 100(2), 152(1) ir 252(1) straipsniais ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-4796 aiškinamąjį raštą.

bendrojo pobūdžio principams, dėl ko jų nuostatos yra itin abstraktaus pobūdžio. Įgyvendinant ratifikuotas tarptautines sutartis materialinės baudžiamosios teisės srityje, būtina jas perkelti į nacionalinę teisę, dažnai neišvengiant ir baudžiamojo įstatymo pakeitimų. Apžvelgus konkrečių tarptautinių dokumentų perkėlimo į nacionalinę teisę praktiką, akivaizdu, kad įstatymų leidėjas retai ryžtasi formalizuoti abstraktaus pobūdžio tarptautinės teisės aktų formuluotes, dėl ko nacionalinėje baudžiamojoje teisėje daugėja vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo. Atsižvelgiant į tai, tarptautinę teisę pagrįstai galima laikyti vienu svarbiausių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo baudžiamajame įstatyme veiksmų.

Europos Sąjungos teisės aktai. Analizuojant ES teisės aktų raišką, aprašant nusikalstamų veikų požymius, visų pirma atkreiptinas dėmesys į skirtingą atskirų ES teisės aktų pobūdį. Kaip pastebi G. Švedas: *Pirmieji ES teisės aktai baudžiamosios teisės klausimais buvo tradicinės tarptautinės sutartys, pavyzdžiui, Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, Konvencija dėl kovos su korupcija, susijusia su Europos Bendrijų pareigūnais ar Europos Sąjungos valstybių narių pareigūnais, Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose ir t. t. O štai paskutiniaisiais metais baudžiamosios teisės klausimai sprendžiami iš esmės antrinės teisės aktais (direktyvomis, pagrindų sprendimais)*⁴⁴³.

Nusikalstamų veikų aprašymo aspektu Lietuvos materialinei baudžiamajai teisei reikšmingą įtaką yra padariusios dvi ES konvencijos: Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu (su papildomais protokolais) (*Žin.*, 2004, Nr. 112-4178) (toliau – Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos) ir Konvencija dėl kovos su korupcija, susijusia su Europos Bendrijų pareigūnais ar Europos Sąjungos valstybių narių

⁴⁴³ ŠVEDAS, Gintaras. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. *Teisė*, 2008, Nr. 74, p. 11.

pareigūnais, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsnio 2 dalies c punktu (*Žin.*, 2004, Nr. 154-5601) (toliau – Konvencija dėl kovos su korupcija).

Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos analizuojama kartu su jos protokolais. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos 1 straipsnyje apibrėžtas sukčiavimas, o 2 straipsnyje numatytos bausmės už šią veiką. Atkreiptinas dėmesys, kad 2 straipsnio 1 dalyje vartojamas abstraktusis požymis – *stambus sukčiavimas*, kuris čia pat apibrėžiamas – „stambiu sukčiavimu yra laikomas toks sukčiavimas, kuris yra susijęs su tam tikra mažiausia suma, kurią turi nustatyti kiekviena valstybė narė. Ši mažiausia suma negali būti nustatyta didesnė kaip 50 000 ekiu“. Tuo tarpu šio straipsnio 2 dalyje numatytas *mažareikšmio sukčiavimo* terminas: „mažareikšmio sukčiavimo atvejais, susijusiais su bendra suma, kuri yra mažesnė kaip 4000 ekiu, ir pagal valstybės narės įstatymus nesiejama su ypač sunkiomis aplinkybėmis, ji gali nustatyti kitas bausmių rūšis, nei nustatytosios šio straipsnio 1 dalyje“. BK atitinkamos nuostatos yra pavirtusios į *didelės vertės* ir *nedidelės vertės* sukčiavimo sudėties (BK 182 straipsnis) dalyko požymius, formalizuotus BK 190 straipsnyje.

Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos pirmojo protokolo 2 ir 3 straipsniuose apibrėžiama, kas yra pasyvioji ir aktyvioji korupcija. Atkreiptinas dėmesys, kad analogiškai pasyviosios ir aktyviosios korupcijos apibrėžimai pateikiami ir Konvencijos dėl kovos su korupcija 2 ir 3 straipsniuose. Šiuose apibrėžimuose vartojamas *nepagrįsto atlygio* terminas pagal savo lingvistinę konstrukciją atitiktų vertinamųjų požymių bruožus. BK *nepagrįstas atlygis* tiesiogiai nėra įtvirtintas kaip atskiras nusikalstamos sudėties požymis. Vis dėlto po 2011 m. birželio 21 d. BK pataisų (*Žin.*, 2011, Nr. 81-3959) *nepagrįsto atlygio* terminas vartojamas BK 230 straipsnio („Sąvokų išaiškinimas“) 4 dalyje kaip vienas iš bruožų, apibūdinančių kyšio sąvoką⁴⁴⁴.

⁴⁴⁴ Apie šios sąvokos problematiką plačiau žiūrėti ketvirtosios dėstymo dalies 1.2. poskyrį.

Aptariant antrinės ES teisės aktų raišką, aprašant nusikalstamų veikų požymius, pritarina šiame poskyryje cituotai G. Švedo nuomonei ir konstatuotina, kad pastaruoju metu ne pirminė, o antrinė ES teisė daro didžiausią įtaką Lietuvos materialinei baudžiamajai teisei. Analizuotos trys vėliausios materialinės baudžiamosios teisės srityje priimtose direktyvos: 2009 m. birželio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/52/EB, kuria numatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai⁴⁴⁵ (toliau – Direktyva 2009/52/EB); 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR⁴⁴⁶ (toliau – Direktyva 2011/36/ES) ir 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR⁴⁴⁷ (toliau – Direktyva 2011/92/ES). Atkreiptinas dėmesys, kad pirmąsias dvi direktyvas Lietuva jau yra įgyvendinusi, padarius atitinkamus BK pakeitimus⁴⁴⁸, tuo tarpu trečiosios direktyvos perkėlimo būdai ir priemonės dar yra svarstymų stadijoje⁴⁴⁹.

Tiriant Direktyvą 2009/52/EB, pastebėtina, kad nusikalstamos veikos požymiai aprašyti 9 straipsnyje „Nusikaltimas“ „1. Valstybės narės užtikrina, kad 3 straipsnyje nurodyto draudimo pažeidimas laikomas nusikaltimu, kai padaromas tyčia, kiekviena iš šių aplinkybių, kaip nustatyta nacionalinėje teisėje: a) pažeidimas tęsiasi arba nuolat pasikartoja; b) pažeidimas padaromas tuo pačiu metu įdarbinant daug nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių; c) pažeidimą papildo ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos; d) pažeidimą padaro darbdavys, kuris nors nebuvo apkaltintas padarius pažeidimą pagal Pamatinį

⁴⁴⁵ OL 2009 L 168, p. 24.

⁴⁴⁶ OL 2011 L 101, p. 1.

⁴⁴⁷ OL 2011L 335, p. 1-14.

⁴⁴⁸ Žr. BK priedą.

⁴⁴⁹ Žr. Baudžiamojo kodekso 7, 8, 60, 95, 151, 151(1), 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 100(1), 100(2), 152(1) ir 252(1) straipsniais ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projektą Nr. XIP-4796. Prieiga internete:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=433459

sprendimą 2002/629/TVR arba dėl to pripažintas kaltu, naudojasi nelegaliai esančio trečiosios šalies piliečio darbu arba paslaugomis žinodamas, kad jis yra prekybos žmonėmis auka; e) pažeidimas yra susijęs su nelegaliu nepilnamečių darbu. 2. Valstybės narės užtikrina, kad už kurstymą ir padėjimą vykdyti 1 dalyje nurodytą tyčinę veiką būtų baudžiama kaip už nusikaltimą“.

Paminėtame Direktyvos 2009/52/EB straipsnyje įtvirtinta nemažai abstrakčių sąvokų, kurios direktyvos įgyvendinimo procese įstatymų leidėjui sukėlė įvairiausių galvosūkių. Pavyzdžiui, direktyvoje vartojamos tokios abstrakčios sąvokos kaip „nuolatinis pasikartojimas“, „tuo pačiu metu įdarbinant daug asmenų“ ar „ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos“, iš kurių tik trečiosios sąvokos apibrėžimas pateiktas pačiame direktyvos tekste. Direktyvos 2009/52/EB 2 straipsnio i) punkte nurodyta, kad „ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos – darbo sąlygos, įskaitant tas sąlygas, kurios atsiranda dėl diskriminacijos dėl lyties ar kitų priežasčių, kai yra labai didelė disproporcija, palyginus su teisėtai dirbančių darbuotojų darbo sąlygomis, ir kai jos, pavyzdžiui, daro poveikį darbuotojų sveikatai bei saugai ir yra nesuderinamos su žmogaus orumu“. Vis dėlto pateiktas apibrėžimas sąvokos aiškumui didesnės pridėtinės vertės nesuteikia ir požymio neformalizuoja.

Tuo tarpu kas yra *nuolatinis pasikartojimas*; *tas pats įdarbinimo metas*; ar *daug asmenų* nėra paaiškinta ne tik pačios Direktyvos 2009/52/EB, bet ir jos preambulės tekste. Kaip tiksliai įgyvendinti tokias abstraktaus pobūdžio direktyvų formuluotes nacionalinėje teisėje, kad nebūtų pradėta pažeidimo procedūra, nėra aišku.

Šiuo konkrečiu atveju įstatymų leidėjas pasirinko mišrų teisės technikos būdą – vienas sąvokas formalizavo, kitas paliko abstraktaus pavidalo, baudžiamajame įstatyme įtvirtindamas naujus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius⁴⁵⁰. Taip BK 292¹ straipsnyje kriminalizavus nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbo nusikaltimo sudėtį, BK pasipildė visiškai nauju *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygų* ir jau

⁴⁵⁰ Žr. Aiškinamąjį raštą „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 292¹ straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto“ Nr. XIP-3895. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=412675

prieš tai baudžiamajame įstatyme egzistavusiu *versliškumo* vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Tuo tarpu Direktyvos 2009/52/EB tekste vartota „*daug asmenų*“ formuluotė baudžiamajame įstatyme detalizuota konkrečiu skaičiumi asmenų – „penki ar daugiau“.

Toks skirtingas direktyvos abstraktaus pobūdžio formuluočių įgyvendinimas pateisintinas disertacijoje išvestu principu: kur įmanoma ir racionalu nusikalstamos veikos sudėties požymiai turi būti formalizuoti, kur tai neįmanoma ir (ar) neracionalu, turi būti vartojami vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Atsižvelgiant į tai, Direktyvos 2009/52/EB formuluotė „daug asmenų“ formalizuota tikslingai, kadangi pagal sudėties kontekstą tokio požymio pavojingumas ir turinys iš esmės priklauso tik nuo konkretaus darbuotojų skaičiaus.

Taip pat pabrėžtina, kad nors valstybės narės gali pačios pasirinkti ES direktyvų įgyvendinimo būdus ir priemones, tačiau klausimas, ar formalizavus itin abstraktaus pobūdžio direktyvos formuluotę, kartu nesusiaurinamas jos veikimas, lieka atviras. Manytina, kad tokios absoliučiai neapibrėžtos direktyvų formuluotės kaip „daug“ ar „mažai“, pavartotos kontekste, kur to galima išvengti, yra ydingos ES teisėkūros pavyzdys. Atsižvelgiant į tai, atsakomybė dėl tokių formuluočių netinkamo įgyvendinimo turėtų kristi ne ant įstatymų leidėjo pečių, o ant ES institucijose deleguotų Lietuvos atstovų, derinusių direktyvos projekto tekstą jos pradinėse svarstymo stadijose, pečių.

Aptariant kitą dokumentą – t. y. Direktyvą 2011/36/ES, pastebėtina, kad jos 2 straipsnyje įtvirtintas su prekyba žmonėmis susijusių nusikalstamų veikų sąrašas: „Valstybės narės imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad būtų baudžiama už toliau nurodytas tyčines veikas. Asmenų verbavimas, vežimas, perdavimas, laikymas ar priėmimas, įskaitant tų asmenų kontrolės perėmimą ar perdavimą, grasinant arba panaudojant jėgą ar kitokią prievartą, pagrobiant, sukčiaujant arba apgaule, piktnaudžiaujant padėtimi arba pasinaudojant asmens pažeidžiamumu, duodant arba gaunant pinigų ar naudos siekiant kitą asmenį kontroliuojančio asmens sutikimo, kai šios veikos tikslas yra išnaudojimas“. Dauguma šiame straipsnyje aprašytų nusikalstamo elgesio formų yra tiesiogiai

perkeltos į BK. Be to, dalis šių formuluočių BK įtvirtintos kaip vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, pavyzdžiui, *asmens pažeidžiamumas*. Nors Direktyvos 2011/36/ES 2 straipsnio 2 dalyje ir nurodyta, kad „pažeidžiamumas – padėtis, kai atitinkamas asmuo neturi tikro arba priimtino pasirinkimo, kaip tik pasiduoti prievartai“, manytina, kad toks abstraktus apibrėžimas *asmens pažeidžiamumo* požymio vertinamojo pobūdžio nepanaikina (analogiškai kaip ir prieš tai aptarto *ypatingai išnaudojamo darbo sąlygų* požymio atveju)⁴⁵¹.

Analizuojant trečiąjį dokumentą, t. y. Direktyvą 2011/92/ES, nusikalstamos veikos požymiai aprašyti jos 3 – 6 straipsniuose, taip pat iš dalies 7 – 9 straipsniuose. Kadangi šis ES dokumentas dar neįgyvendintas, sunku vertinti galimus jo įgyvendinimo būdus ir priemones, o kartu numatyti, kurios teksto formulotės įstatymų leidėjo bus tiesiogiai perkeltos, kurios ne⁴⁵². Vis dėlto potencialių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių Direktyvoje 2011/36/ES pateikiamuose nusikalstamų veikų apibrėžimuose yra ne vienas. Pavyzdžiui, Direktyvos 2011/92/ES 3 straipsnio 5 dalies ii) punkte vartojama formulotė „itin pažeidžiama vaiko padėtis“. Pastebėtina, kad Direktyvos 2011/92/ES 9 straipsnio a) punkte numatytas pavyzdinis sąrašas atvejų, kada gali būti konstatuota „itin pažeidžiama vaiko padėtis“: vaikas, turintis protinę ar fizinę negalią, vaikas, esantis priklausomumo būklėje, arba vaikas, esantis fizinės ar protinės negalios būsenoje. Kita vertus, toks pavyzdinis sąrašas nepateikia baigtinio empirinių atvejų, kuriuos galėtų apimti minima direktyvos formulotė, sąrašo, o kartu nepanaikina *itin pažeidžiamos vaiko padėties* požymio vertinamumo nusikalstamos veikos sudėtyje.

Be to, paminėtinis Direktyvos 2011/92/ES 9 straipsnio g) punkte vartojamas „sunkaus smurto“ ir „ypač didelės žalos“ formulotės, kurios,

⁴⁵¹ Kita vertus, bet koks į baudžiamąjį įstatymą tiesiogiai neperkeltas direktyvos apibrėžimas, interpretuojant BK nuostatas, paprastai galėtų būti vertinamas tik kaip orientacinis.

⁴⁵² Pastebėtina, kad Teisingumo ministerija 2012 m. rugsėjo 25 d. yra pateikusi Seimui Baudžiamojo kodekso 7, 8, 60, 95, 151, 151(1), 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 100(1), 100(2), 152(1) ir 252(1) straipsniais ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projektą Nr. XIP 4796, kuriuo įgyvendinama Direktyva 2011/36/ES. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=433459. Tačiau projektui užstrigus svarstymo Seimo komitetuose stadijoje, neatmestina, kad Direktyvos 2011/36/ES įgyvendinimo būdas ir priemonės gali iš esmės keistis.

perkeltos pažodžiui, galimai praplėstų BK vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių įvairovę.

Atsižvelgiant į šiame poskyryje išdėstytą, konstatuotina, kad išaugęs baudžiamojo įstatymo pataisų, susijusių su ES teisės aktų įgyvendinimu, skaičius tiesiogiai suaktyvina vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių BK plėtrą. Toliau vystantis atitinkamoms vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių augimo tendencijoms, netolimoje ateityje prognozuotini nauji sudėtingomis formuluotėmis perkrauto BK taikymo sunkumai⁴⁵³.

⁴⁵³ Apie šios problemos sprendimą toliau žiūrėti ketvirtosios disertacijos dalies 1 skyrių.

III. VERTINAMŲJŲ NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES POŽYMIŲ TURINYS IR JO ATSKLEIDIMO KRITERIJAI

1. Tyrimo dalies aktualumas, apimtis ir ribos

Be išorinės vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių pusės (t. y. jų lingvistinės konstrukcijos) raiškos analizės ne mažiau svarbu ištirti atskirų vertinamųjų požymių vidinę pusę – t. y. jų turinį. Tokią prielaidą suponuoja jau anksčiau tekste akcentuota idėja, kad viena ir tapačia lingvistine konstrukcija išreikštas vertinamasis požymis skirtingose nusikalstamų veikų sudėtyse gali turėti visiškai skirtingą reikšmę.

Teismų praktikoje ir doktrinoje nurodoma, kad vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys įvertinamas *ad hoc*⁴⁵⁴. Lotynų kalboje terminas *ad hoc* reiškia – *konkrečiai situacijai; tik šiuo atveju; tik šį kartą*. Tai reiškia, kad tokio požymio turinys atskleidžiamas, vertinant konkrečios bylos faktines aplinkybes⁴⁵⁵. Be to, tai taip pat reiškia, kad teismas nagrinėdamas bylą su vertinamuoju požymiu visų pirma turi išaiškinti tokio požymio norminį turinį, o jį išaiškinęs, įvertinti jį konkrečių faktinių bylos aplinkybių kontekste⁴⁵⁶. Kaip pastebi M. Apanavičius ir V. Pavilonis: „Taigi teismas ir turi nustatyti tokio požymio turinį, o po to pasakyti, ar konkrečiu atveju yra tas požymis“⁴⁵⁷.

Antras svarbus aspektas – inkriminuojant vertinamąjį požymį, jo turinys atskleidžiamas, įvertinus ne pavienio požymio charakteristikas, o reikšmingų bylos aplinkybių visumą⁴⁵⁸. Pavyzdžiui, LAT plenarinė sesija,

⁴⁵⁴ Žr. pvz.: LAT 2007 m. lapkričio 20 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-715/2007 („*Tokia žala turi būti kiekvienu atveju ad hoc įvertinama konkrečioje byloje, nes įstatymas ir teismų praktika universalių kriterijų, kaip apskaičiuoti jos dydį, nepateikia*“).

⁴⁵⁵ Kartu akcentuotina, kad šią vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio savybę galima traktuoti tik kaip fakultatyvią, kadangi prevenciniame baudžiamojo įstatymo veikimo lygmenyje tokių požymių vertinimas vyksta „nedirbant“ su konkrečiais faktais.

⁴⁵⁶ Žr. pvz.: LAT 2006 m. balandžio 11 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376/2006.

⁴⁵⁷ APANAVIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980, p. 69.

⁴⁵⁸ Baudžiamojo proceso kontekste, nagrinėdamas *proceso per kuo trumpiausią laiką* vertinamojo požymio sampratą, aplinkybių visumos aspektą vaizdžiai apibūdina R. Jurka: „Visi šie veiksniai, kurių visuma vertintina pagal konkrečios bylos faktines aplinkybes, leidžia matyti analizuojamo principo visuminį paveikslą, kurio spalvinius potėpius ir galima įvardyti kaip konkrečius bylos duomenis“

aiškindama vertinamojo „didelio kiekio šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų“ požymio turinį, konstatavo: „Atsakant į klausimą, ar disponuojama dideliu šaudmenų kiekių, kaip ir kitose bylose (dėl kitų nusikaltimų padarymo), kuriose veikos kvalifikuojamos naudojant didelio kiekio požymį (pvz., kasacinės nutartys Nr. 2K-7-45/2007, Nr. 2K-7-48/2012), turi būti vertinamos visos reikšmingos bylos aplinkybės, o ne vien tik nusikaltimo dalyko kiekybinė išraiška“⁴⁵⁹.

Kadangi vertinamųjų požymių turinys gali kisti priklausomai nuo kiekvienos atskiros bylos aplinkybių, o kartu ir nuo individualaus teisės taikytojo teisinės sąmonės, jo ribos tampa labai plačios. Siekiant nustatyti bent minimalias tokio požymio turinio ribas, svarbų vaidmenį atlieka teismų praktikoje išvesti vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinio atskleidimo kriterijai.

Tokių kriterijų pobūdis gali skirtis iš esmės. Visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai gali būti atskleidžiami tiek pateikiant universalus, tiek vertinamo tipo kriterijus. Remiantis Lietuvių kalbos žodynu žodis *universalus* reiškia – daug kur pritaikomas, visuotinis⁴⁶⁰. Vokietijos mokslininkas E. Wolf visus nusikalstamos veikos sudėties požymius skirsto į norminius siaurąja ir norminius plačiąja prasme. Pirmiesiems egzistuoja tvirti turinio atskleidimo kriterijai. Antrajai grupei tvirtų turinio atskleidimo kriterijų neegzistuoja, dėl ko svarbiausiu šaltiniu tampa teisės taikymo subjekto subjektyvi teisinė sąmonė⁴⁶¹. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad kalbant apie vertinamąjį požymį „nei įstatyme, nei teismų praktikoje nėra pateikta universalių kriterijų jo turiniui nustatyti“⁴⁶². Universalių turinio atskleidimo kriterijų nebuvimas – tai yra ypatybė, atribojanti vertinamąjį požymį, kaip neturintį tokių kriterijų, nuo formaliojo požymio, kuris paprastai būna apibrėžtas universaliais kriterijais.

[JURKA, Raimundas. Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 1 (63)].

⁴⁵⁹ LAT 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-178/2012.

⁴⁶⁰ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

⁴⁶¹ WOLF, Erik. *Die Typen der Tatbestandsmäßigkeit*. Veröffentlichungen der Schleswig-Holsteinischen Universitäts-gesellschaft, 1931, p. 58.

⁴⁶² Žr. pvz.: LAT 2011 m. birželio 14 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305/2011; 2007 m. lapkričio 20 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-715/2007.

Šiame kontekste derėtų sugrįžti prie minties, kad baudžiamasis įstatymas pats savaime, o kartu kiekviena atskira jo sudėtis turi represinį ir prevencinį veikimo aspektus. Ankstesnėse disertacijos dalyse akcentuota, kad didžioji tyrimo dalis orientuota į represinį sudėties veikimo aspektą, pabrėžiant esminę jo įtaką vertinamojo požymio suvokimui⁴⁶³. Kita vertus, prevencinio elemento svarbos vertinamųjų požymių turiniui atmesti taip pat negalima, ypač tiriant jų vidinę pusę. Pavyzdžiui, dalis BK vartojamų nusikalstamų veikų sudėčių iki šios dienos nėra taikytos baudžiamojoje justicijoje, dėl ko veikia tik prevenciniame lygmenyje. Tokiu būdu, atskleidžiant atitinkamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį, tenka remtis tik fakultatyviais šaltiniais, tokiais kaip doktrina ar baudžiamojo įstatymo projektų lydymieji dokumentai. Be to, vertinamojo požymio suvokimas represiniame ir prevenciniame lygmenyse gali skirtis, o dažnai ir skiriasi iš esmės.

Atsižvelgiant į ankstesnėje pastraipoje pateiktas išvalgas, atitinkamai apibrėžtos šios dalies tyrimo ribos. Vidinės pusės analizė orientuota į dažniausiai baudžiamojoje justicijoje taikytų nusikalstamų veikų vertinamuosius požymius, atskleidžiant ir analizuojant čia identifikuotus jų turinio atskleidimo kriterijus. Tuo tarpu prevenciniame baudžiamojo įstatymo veikimo lygmenyje pasirinktų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio išraiška daugiausia tirta lyginamuoju aspektu.

Taip pat derėtų atkreipti dėmesį, kad ypač baudžiamojo įstatymo veikimo prevenciniame lygmenyje išryškėja vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių ir kaltės (*nullum crimen sine culpa*) principo koreliacijos problema. Vienas svarbiausių baudžiamosios atsakomybės principų, eliminuojantis objektyvų pakaltinamumą – kaltės principas – detalizuotas BK 2 straipsnio 3 dalyje: „Asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio“.

BK 14 – 16 straipsniuose įtvirtinti kaltės formų ir atskirų jų rūšių apibrėžimai. Dažniausiai nusikalstamos veikos sudėtyse pasitaikanti, o kartu

⁴⁶³ Plačiau žiūrėti, pavyzdžiui, pirmosios dėstymo dalies 1 skyrių ir antrosios dėstymo dalies 1 skyrių.

sudėtingiausiai įrodinėtina kaltės forma yra tyčia⁴⁶⁴. Tyčios turinį sudaro du momentai – *intelektinis* ir *valinis*. Neginčytina, kad didžioji dalis problematikos yra susiję su intelektiniu tyčios turinio momentu. Intelektinis tyčios turinio momentas yra veikos pavojingumo pobūdžio suvokimas⁴⁶⁵. Lietuvos baudžiamosios teisės moksle vyrauja nuomonė, kad atitinkamas suvokimas apima požymių, nusakančių nusikalstamų veikų objektą (dalyką) ir objektyviają pusę, suvokimą⁴⁶⁶. Be to, kaip pastebi G. Ivoška, veikos pavojingumo pobūdžio suvokimo apimtis nustatoma konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymiais⁴⁶⁷. Atsižvelgiant į tai, suvokiamas turi būti ne tik visos veikos bendrasis pavojingumo pobūdis, bet ir atskiri nusikalstamos veikos sudėties objekto ir objektyviosios pusės elementų požymiai.

Ką tiksliai reiškia ir apima suvokimo terminas, baudžiamojoje teisėje iki šiol vieningos nuomonės nėra. Detaliau nesigilinant į šio termino turinio problematiką, vis dėlto manytina, kad suvokimo samprata turėtų būti siejama ne tik su tiesiogine, bet ir netiesiogine tyčia. Tokiu būdu pritariama S. Bikeliui, kuris inkriminuojamų tyčinės nusikalstamos veikos sudėties požymių suvokimą sieja su jų žinojimu (*past.* – tiesioginė tyčia) ar laikymu realiai galimais (tikėtinais) (*past.* – netiesioginė tyčia)⁴⁶⁸. Tokiai pozicijai neprieštarauja ir didžioji dalis kitų autorių, pavyzdžiui, A. Vosyliūtė,

⁴⁶⁴ BK 15 straipsnyje detalizuota tyčinė nusikalstamos veikos padarymo forma: „1. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra tyčinis, jeigu jis padarytas tiesiogine ar netiesiogine tyčia. 2. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu: 1) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti; 2) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo. 3. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti“.

⁴⁶⁵ *Past.* – Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje pasitaiko ir kitokių tyčios intelektinio momento apibrėžimų [žr. pvz.: BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 87-94].

⁴⁶⁶ Žr. pvz.: PAVILONIS, Vladas. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003, p. 206; PRAPIESTIS, Jonas. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: „Teisinės informacijos centras“, 2004, p. 106.

⁴⁶⁷ PRAPIESTIS, Jonas. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: „Teisinės informacijos centras“, 2004, p. 106.

⁴⁶⁸ BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 85-86.

analizavusi vertinamojo *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių* pagrobimo suvokimą⁴⁶⁹.

Kita vertus, baudžiamojoje justicijoje teorinė *suvokimo* termino problematika dar labiau išsiplečia, o įrodinėjimo procese aptartos suvokimo dogmos iš esmės modifikuojasi. Vieningos teismų praktikos krypties analizuojamu klausimu nebuvimą tiksliai apibendrina S. Bikelis: „[...] vienus kvalifikuojančius požymius kaltininkas privalo suvokti (kad nukentėjusysis buvo bejėgiškos būklės, itin žiaurų gyvybės atėmimo būdą, būdo pavojingumą daugelio žmonių gyvybei), arba net žinoti (kad nužudo savo motiną, tėvą ar vaiką, kurie tokie jam yra pagal kilmę⁴⁷⁰), o kitų gali ir nesuvokti, su sąlyga, kad jis turėjo galimybę požymį suvokti (kad nukentėjusysis dar neturi 14 metų, kad nukentėjusioji moteris buvo nėščia)⁴⁷¹. Atsižvelgiant į tai, nors kaltės principas reikalautų, kad kiekvienas inkriminuojamas tyčinės nusikalstamos veikos sudėties požymis turėtų būtų kaltininko suvoktas, teismų praktikoje ši taisyklė nėra suabsoliutinama.

Problema ryški ir nagrinėjamos tematikos – t. y. vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių inkriminavimo atvejais. Pavyzdžiui, O. Fedosiuk, analizuodamas savavaldžiavimo sudėties (BK 294 straipsnis) požymius, rašo: *Nesant objektyviųjų (veikos ir padarinių) požymių informatyvumo, neužtikrinamas ir asmens kaltumo principas (lot. nullum crimen sine culpa), nes tyčinės kaltės formulė reikalauja nustatyti, kad savavaldžiautojas suvokė ir numatė šiuos požymius. Tačiau kaip asmuo gali suvokti teisės vykdymo neteisėtumą, kai jis aiškėja tik analizuojant teisės principus ir šis klausimas dažnai yra tikras galvosūkis net teisės ekspertams? Kaip numatyti didelės žalos atsiradimą, jei apie tai galima spręsti tik atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, įvertinus pažeistų teisių ir interesų svarbą*

⁴⁶⁹ VOSYLIŪTĖ, Andželika. Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 206-220. VOSYLIŪTĖ, Andželika. Vagystę kvalifikuojančio požymio – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2010, Nr. 75, p. 62-63.

⁴⁷⁰ *Past.* – pastaroji norma šiuo metu yra pakeista (žr. aktualios BK redakcijos 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą).

⁴⁷¹ BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 82.

ir pan.? Šis nekonkretumas skatina kaltę nustatinėti formaliai, tiesiog procesiniuose dokumentuose konstatuojant, kad kaltinamasis viską suvokęs ir viską numatęs⁴⁷².

A. Vosyliūtė atkreipia dėmesį į kitą *nullum crimen sine culpa* ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių problemą. Autorė rašo, kad tik ekspertai, remdamiesi specialia metodika bei nustatytais kriterijais, gali nustatyti, ar vertybės turi didelę reikšmę mokslui, istorijai ar kultūrai. Todėl kyla klausimas, ar šiuo atveju nereikalaujama įrodyti, ko kaltininkas faktiškai negali suvokti, nes neturi specialių žinių ir nesinaudoja specialiomis metodikomis. Dėl to diskutuotina, ar tokio požymio numatymas baudžiamajame įstatyme neprieštarauja kaltės principui⁴⁷³.

Neprieštaraujant cituotų autorių nuomonėms, kad kaltės principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių tarpusavio atitikimo problema ypač praktikoje yra ryški, pateiktinas kontrargumentas, kad identifikuota problema nėra susijusi vien su vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšimi, o lygiai tokiu pačiu mastu liečia ir blanketinius⁴⁷⁴ ar net formaliuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Pavyzdžiui, E. Bieliūnas konstatuoja: „Nepaisant skeptiško požiūrio į blanketines dispozicijas kaip tokias, kurios, pačios savaime nebūdamos pakankamai aiškios, apsunkina baudžiamojo įstatymo ir jame formuluojamų draudimų suvokimą, jų

⁴⁷² FEDOSIUK, Oleg. Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika: ar baudžiamojoje teisėje reikalinga ši norma. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 275.

⁴⁷³ VOSYLIŪTĖ, Andželika. Vagystę kvalifikuojančio požymio – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2010, Nr. 75, p. 63.

⁴⁷⁴ Pacituotina analizuojamame kontekste reikšminga E. Bieliūno mintis: *Jeigu manome, kad baudžiamojo įstatymo informacinė-prevencinė funkcija gali būti efektyviai realizuota tik tada, kai potencialus kaltininkas sugeba įsivaizduoti, koks elgesys yra uždraustas, tai blanketinės dispozicijos gali daryti poveikį tik tokiam žmogui, kuris turi žinių apie šalia BK egzistuojančius atitinkamus teisės aktus ir jų turinį. Reikalo neišmanančiam asmeniui blanketinės dispozicijos perskaitymas nieko naudingo neduos. Jeigu vis dėlto atitinkama veika padaroma, tai šiai veikai kvalifikuoti taikomos nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėties elementas – subjektas tokiu atveju turėtų būti specialus, t. y. toks, kuris pagal savo statusą žino ar bent jau privalo šį tą žinoti apie tam tikrą teisinio reguliavimo sritį. Baudžiamųjų įstatymų leidyboje pasukus šiuo keliu visa tolydžio išsakoma kritika, kad baudžiamasis įstatymas, turintis blanketinių dispozicijų, yra neaiškus ir dėl to teisingumo požiūriu labai abejotinas, prarastų nemažą dalį įtaigumo* [BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 122-123].

vartojimas bent jau Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose išlieka ar net darosi vis dažnesnis⁴⁷⁵.

Idealus formaliųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių ir kaltės principo koreliacijos pavyzdys – *nėščios moters*, kaip nukentėjusiosios nužudymo kvalifikuotoje sudėtyje, požymio inkriminavimas. Vargu, ar kas išdrįstų teigti, kad *nėščioji moteris* yra vertinamasis požymis. Priešingai – tai yra formaliojo požymio pavyzdys⁴⁷⁶. Praktikoje kaltinamojo suvokimas, jog nužudytoji moteris buvo nėščia⁴⁷⁷, atskirais atvejais gali būti įrodomas daug sudėtingiau nei atskirų vertinamųjų kvalifikuotos nužudymo sudėties požymių (pavyzdžiui, *bejėgiškos būklės* ar *itin žiauraus būdo*). LAT netiesiogiai pripažįsta egzistuojant šio požymio subjektyviosios pusės įrodinėjimo problemą ir *nėščios moters* nužudymo atveju taiko ne tik *suvokimo* (t. y. tyčios), bet ir *turėjimo ir galėjimo suvokti* (t. y. neatsargumo) kriterijų: „Nužudymas kvalifikuojamas pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 4 punktą (*nėščios moters*) tik tuo atveju, kai kaltininkas žinojo arba pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjusioji yra nėščia“⁴⁷⁸. Tokiu būdu inkriminuojamo požymio įrodinėjimo procedūra yra iš esmės supaprastinama.

Atsižvelgiant į tai, kaltės klausimo problema baudžiamajoje teisėje neturėtų būti identifikuojama vien per vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Manytina, kad tai yra daug bendresnio pobūdžio klausimas, apskritai susijęs su nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės įrodinėjimo problematika. Dėl tos priežasties, nors ir pripažįstama egzistuojant kaltės klausimo problemą, tyrimo dalyko kontekste šis klausimas laikomas fakultatyviu.

Trečiosios disertacijos dalies tyrimo branduolį sudaro Lietuvos teismų praktikos analizė. Tokiu būdu atsižvelgiama į dalies Lietuvos mokslininkų

⁴⁷⁵ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamajo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 121.

⁴⁷⁶ *Past.* – moteris arba yra nėščia, arba ne, ir jokių kitokių vertinimų čia negali būti.

⁴⁷⁷ Pavyzdžiui, pirmasis nėštumo mėnesis, kai žymių išorinių nėštumo simptomų dar nesimato.

⁴⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“, *Teismų praktika*, Nr. 21.

išreikštą poziciją, kad vertinamieji požymiai turi likti baudžiamojo įstatymo tekste, „kita vertus, teismų praktika turi atskleisti ir tam tikrus kriterijus, kuriais remiantis bus nustatomas vertinamojo požymio turinys“⁴⁷⁹. Atsižvelgiant į galimus atskirų proceso dalyvių teisinio sąmoningumo skirtumus ir jų reikšmę, atskleidžiant vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijus, kaip pagrindinė išskiriama teismo, o papildomos – kitų proceso dalyvių pozicijos dėl konkretaus vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinio. Lyginamuoju aspektu taip pat analizuoti fakultatyvūs šaltiniai, kurių reikšmė ir vaidmuo nėra vienareikšmiai: baudžiamojo įstatymo pataisų projektai ir jų lydymieji dokumentai, įvairių valstybinių institucijų raštai ir ataskaitos, doktrina, taip pat paprastoji teisinė sąmonė ir bendroji visuomenės opinija (pavyzdžiui, ją atspindintys žurnalistiniai straipsniai⁴⁸⁰).

Vidinės pusės analizei atskiri vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai atrinkti, atsižvelgiant ne į lingvistinę konstrukciją (tai yra jų išorinės pusės tyrimo dalykas), bet pagal jų „veikimo erdvę“ – t. y. rūšinės nusikalstamos veikos sudėtis ir atitinkamo pobūdžio bylų pirmosios instancijos teismuose dažnumą. Kitaip sakant, tirtos tik tos rūšinės sudėtys, kurių pagrindu gaunamų baudžiamųjų bylų pirmosios instancijos teismuose kasmet yra daugiau nei tūkstantis (išvestas paskutinių dešimties metų statistinių duomenų⁴⁸¹ vidurkis). Pastarasis atrankos kriterijus užtikrina tyrimo aktualumą ir praktinę naudą.

⁴⁷⁹ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006, p. 88.

⁴⁸⁰ Tiesa, A. Dobryninas atkreipia dėmesį, kad nusikaltimai žiniasklaidoje pateikiami iškreiptai: „šiuo atveju reikia kalbėti ne apie kriminalinės situacijos atspindį žiniasklaidoje, bet apie jos specifinę transformaciją“ [DOBRYNINAS, Aleksandras. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 36].

⁴⁸¹ Prieiga internete: <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>

Remiantis oficialia statistine informacija⁴⁸², per 2012 metus pirmosios instancijos teismuose daugiausia gauta naujų bylų, priskirtų šioms kategorijoms:

- 1) nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams (BK XXVIII skyrius) – 7169;
- 2) nusikaltimai žmogaus gyvybei ir sveikatai (BK XVII ir XVIII skyriai) – 5277⁴⁸³;
- 3) nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai (BK XL skyrius) – 1900.

Kartu atkreiptinas dėmesys, kad šioje disertacijos dalyje tiriami BK specialiosios dalies skyriai pagal juose vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių skaičių yra tarp pirmaujančių viso BK kontekste, o bendras vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių skaičius juose sudaro net penktadalį visų BK vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių ir ketvirtadalį visų atitinkamų požymių rūšių⁴⁸⁴.

2. Vertinamieji požymiai nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams sudėtyse

BK XXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei⁴⁸⁵, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“ vartojamas 21 vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, kas sudaro 6,3 % atitinkamų požymių visumos baudžiamajame įstatyme. Daugiausia vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių įtvirtinta BK 181 straipsnyje „Turto prievartavimas“ – 5 ir BK 188 straipsnyje „Turto sunaikinimas ar sugadinimas dėl neatsargumo“ – 4. Šiame skyriuje labiausiai

⁴⁸² Nacionalinės teismų administracijos pateikta „Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bylų procesas (I instancijos teismuose)“, 2012, forma Nr. 0201. Prieiga internete: <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>

⁴⁸³ *Past.* – ši skaičių sudaro 199 nusikaltimų žmogaus gyvybei bylos ir 5078 nusikaltimų žmogaus sveikatai bylos.

⁴⁸⁴ *Žr. 7 lentelę ir 6 paveikslą.*

⁴⁸⁵ „Nuosavybė, kaip teisės institutas, yra istorinė kategorija. Pagal daugelį valstybės kilmės teorijų, valstybė kaip tik ir atsirado, kad apsaugotų šią pagrindinę teisę“ [NEKROŠIUS, Vytautas; NEKROŠIUS, Ipolitas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė (antrasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 123].

paplitusios vertinamųjų požymių rūšys: *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės*; *didelė turtinė žala ir visuotinai pavojingas būdas*.

2.1. Didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės

*Didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės*⁴⁸⁶ yra *mišrusis* vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, kuris BK vartojamas 11 kartų ir, pastebėtina, visus kartus viename BK XXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“. Šis vertinamasis požymis įtvirtintas BK 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188 ir 189 straipsniuose. Atkreiptinas dėmesys, kad daugumoje atvejų tai yra kvalifikuotų nusikaltimo sudėčių požymis, tačiau radinio pasisavinimo (BK 185 straipsnis) ir turto sunaikinimo ar sugadinimo dėl neatsargumo (BK 188 straipsnis) atvejais atitinkamas požymis įtvirtintas pagrindinėse sudėtyse.

Atkreiptinas dėmesys, kad bylos, kuriose būtų inkriminuotas *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybių* požymis, kol kas nėra dažnos, o teismų praktika pradėta formuoti tik pastaraisiais metais⁴⁸⁷. Šiuo aspektu itin svarbi 2012 m. sausio 31 d. LAT nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-6/2012⁴⁸⁸. Nors šioje nutartyje LAT tiesiogiai ir nenurodė, kad *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės* yra vertinamasis požymis, tačiau apibrėžė pagrindinius šio požymio inkriminavimo ypatumus, kurie leidžia kelti prielaidą dėl jo vertinamojo pobūdžio.

Visų pirma LAT atribojo *didelę vertę ir didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę vertybių reikšmę* kaip du skirtingus ir savarankišką reikšmę turinčius

⁴⁸⁶ *Past.* – *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės* – lingvistiškai netikslus terminas. Nors tai oficialus BK terminas, toliau šiame poskyryje jis vartojamas be žodžio „turinčios“. Manytina, kad tokia forma yra lingvistiškai tikslesnė. Atsižvelgiant į tai, ateityje privalu pakoreguoti BK redakciją atitinkamo termino vartojimo aspektu.

⁴⁸⁷ A. Vosyliūtė, tyrinėjusi šiuos požymius, dar 2009 m. rašė: „Pabrėžtina, kad Lietuvos teismų praktikoje baudžiamųjų bylų, kuriose šių vertybių pagrobimai būtų kvalifikuoti pagal BK 178 straipsnio 3 dalį, kol kas nebuvo“ [VOSYLIŪTĖ, Andželika. Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 226].

⁴⁸⁸ LAT 2012 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-6/2012.

požymius, akcentuodamas, kad *didelė turtinė vertė* nebūtinai sutampa su *didele moksline, istorine ar kultūrine reikšme* ir atvirkščiai⁴⁸⁹. Analogiškos pozicijos laikomasi ir Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje. A. Drakšienė, komentuodama vagystę itin kvalifikuojančius požymius, atkreipia dėmesį į tam tikrą jų hierarchiją: „[...] šiuo atveju svarbi ne daikto vertė, bet didelė jo reikšmė.[...] Tokiu atveju būtina nustatyti, ar pavogtas daiktas turi didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę. Paprastai kartu nustatoma ir jo vertės pinigine išraiška, tačiau lemiamą reikšmę ji turės tik tada, jeigu pavogtas daiktas nebus pripažintas didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčia vertybe“⁴⁹⁰.

Antrasis LAT akcentuotas *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybių* inkriminavimo aspektas – „tai, ar pagrobtos vertybės turi didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę, paprastai nustatoma remiantis atitinkamos srities specialistų išvadomis (ekspertizės aktais)“⁴⁹¹. Kartu LAT byloje Nr. 2K-6/2012 pabrėžia, kad „galimos ir tokios teisinės situacijos, kai didelė pagrobtų vertybių mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė jau yra konstatuota iki tokios bylos nagrinėjimo teisme pradžios asmens (asmenų), turinčio specialių žinių atitinkamoje srityje išvadose“. Kita vertus, tai jokiū būdu negali panaikinti teismo diskrecijos atskleisti šio požymio turinį *ad hoc*: „Kilus abejonių dėl tokių išvadų, jas pateikę asmenys turi būti apklausiami

⁴⁸⁹ LAT konstatavo: *BK 178 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinti vagystę kvalifikuojantys požymiai inter alia didelės vertės svetimo turto arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių pagrobimas. Minėti vagystę kvalifikuojantys požymiai gali sutapti – pagrobtos didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė turinčios vertybės gali būti pripažintos ir didelės vertės turtu (jeigu jų vertė viršija 250 MGL dydžio sumą). Tačiau šie požymiai gali ir nesutapti. Tai, kad pagrobtos vertybės turi didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę, savaime dar nereiškia, jog jos kartu yra ir didelės vertės turtas – jų vertė gali ir neviršyti 250 MGL dydžio sumos. Be to, vien tai, kad pagrobtų vertybių vertė viršija 250 MGL dydžio sumą, savaime nesuponuoja jų pripažinimo vertybėmis, turinčiomis didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę. Taigi didelė pagrobto svetimo turto vertė ar didelė pagrobtų vertybių mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė – tai alternatyvūs, savarankišką turinį turintys požymiai* [LAT 2012 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-6/2012].

⁴⁹⁰ DRAKŠIENĖ, Anna. BK 178 str. komentaras. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 297.

⁴⁹¹ Analogiškas aspektas akcentuotas ir LAT 2012 m. rugsėjo 7 d. „Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalgoje Nr. AB-36-1, *Teismų praktika* Nr. 36, p. 394-436: „Sprendžiant, ar sukčiavimo būdu įgytos vertybės turi didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę (BK 82 straipsnio 2 dalis), atsižvelgtina į tokių vertybių teisinį reglamentavimą (pvz., Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas). Ši aplinkybė paprastai nustatoma remiantis atitinkamos srities specialisto (eksperto) išvada“.

teismo posėdyje, o nepašalinus abejonių – prašoma specialisto išvados (skiriama ekspertizė⁴⁹²)“. Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojamoje byloje remtasi Lietuvos nacionalinio muziejaus Rinkinių komplektavimo komisijos protokolu. Jame išskirtos pagrindinės pagrobtų muziejaus eksponatų savybės, dėl kurių jie pripažinti kaip turintys didelę istorinę ir kultūrinę vertę – 1) unikalumas istoriniu kultūriniu aspektu ir 2) neįkainojama muziejinė vertė.

Trečias aptariamoje LAT nutartyje identifikuotas *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybių* inkriminavimo aspektas – požymio turinio atskleidimas, remiantis atitinkamų vertybių teisiniu reglamentavimu. LAT pažymėjo: „Sprendžiant dėl pagrobtų vertybių didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės, atsižvelgtina ir į tokių vertybių teisinį reglamentavimą. Antai, pavyzdžiui, teisiniai santykiai, susiję su kilnojamųjų kultūros vertybių apsauga, disponavimu jomis, reguliuojami 1996 m. sausio 23 d. priimta Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatyme (*Žin.*, 2008, Nr. 81-3183), 1995 m. birželio 8 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos muziejų įstatyme (*Žin.*, 2003, Nr. 59-2638) ir kituose teisės aktuose“.

Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje apibrėžtas *kilnojamųjų kultūros vertybės* terminas – „pagal paskirtį ir prigimtį kilnojamieji žmogaus veiklos medžiaginiai kūriniai ir kiti kilnojamieji daiktai, turintys kultūrinę vertę ir įtraukti į valstybinę kilnojamųjų kultūros vertybių apskaitą“. Muziejų įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „muziejinė vertybė – archeologiniu, istoriniu, meniniu, etniniu, religiniu, mokslo, memorialiniu arba kitokiu kultūros požiūriu vertingas daiktas, muziejų kaupimo, saugojimo, tyrimo ir eksponavimo objektas“.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuose įstatymuose pateikiami terminų apibrėžimai BK vartojamo termino reikšmę atitinka tik iš dalies. Tai reiškia, kad kultūrinė vertybė BK 178 straipsnio 3 dalies prasme gali būti pripažintas ir konkretus daiktas, neįtrauktas į valstybinę kilnojamųjų kultūros vertybių

⁴⁹² *Past.* – BPK 208 straipsnyje įtvirtinta: „Ekspertizė skiriama tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nusprendžia, jog nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios“.

apskaitą. Dėl tos priežasties fakultatyviuose įstatymuose numatytus mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybių apibrėžimus galima laikyti tik vienu iš analizuojamo vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijų šaltinių, bet jokių būdu ne vieninteliu.

Atsižvelgiant į išdėstytą, pagal LAT byloje Nr. 2K-6/2012 suformuotą praktiką *didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė* negali būti tapatinama su *didele verte*. *Didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės* turinys paprastai nustatomas, remiantis specialistų išvada ar, prireikus, ekspertizės aktu, taip pat atsižvelgus į galiojantį atitinkamų vertybių teisinį reglamentavimą. Kita vertus, pastebėtina, kad LAT precedentinėje nutartyje nesufurmavo kriterijų, pagal kuriuos būtų nustatoma vertybės didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė, tą palikdamas kompetentingiems atitinkamų sričių specialistams.

Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2009 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. ĮV-42 patvirtintas Siūlomų įrašyti į kultūros vertybių registrą kilnojamųjų daiktų vertinimo kriterijų aprašas (*Žin.*, 2009, Nr.: 15-606) (toliau – Aprašas) LAT nutartyje Nr. 2K-6/2012 nepaminėtas, nors jo reikšmė analizuojamame kontekste yra nemenka (*past.* – šiais kriterijais vadovaujasi atitinkamų sričių specialistai, vertindami kilnojamosios kultūros vertybės reikšmės dydį).

Aprašo 4 punkte nurodyta: „Į Registrą gali būti siūlomi įrašyti Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 3 straipsnyje išvardinti kilnojamieji daiktai, atitinkantys bent vieną Aprašo 5 punkte nustatytą vertinimo kriterijų bei neįtraukti į muziejų ir bibliotekų kilnojamųjų kultūros vertybių apskaitos dokumentus ir Nacionalinio dokumentų fondo apskaitos dokumentus“. Aprašo 5 punkte nustatyti keturi esminiai kilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo kriterijai:

- *tipiškumo* – charakteringumo kriterijus, geriausiai iliustruojantis kultūros proceso raidos etapus ar atskiro kilnojamojo daikto tipo požymius;
- *svarbumo* – įtakos kriterijus, rodantis svarbą visuomenės ir valstybės vystymosi, kultūros sklaidos procesams;

- *retumo* – kiekybinis kriterijus, kuriuo apibūdinamas negausiai išlikęs ar nedažnai pasitaikantis kilnojamas daiktas;
- *unikalumo* – kokybinis ir kiekybinis kriterijus, kuriuo apibūdinama išskirtinė kultūrinė vertė.

Taip pat paminėtinas Aprašo 6 punktas, kuriame numatyta, kad Registrą siūlomų įrašyti kilnojamųjų daiktų vertinimą sudaro: amžiaus cenzo ir autentiškumo požymių patikra; kilnojamųjų daiktų kultūrinės vertės nustatymas pagal Aprašo 5 punkte nurodytus vertinimo kriterijus. Aprašo 10 punkte akcentuojama, kad „Nustatant kilnojamojo daikto kultūrinę vertę jo būklė negali būti pripažįstama kaip kultūrinę vertę menkinanti aplinkybė“.

Remiantis išdėstytu ir atskleidžiant *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės* vertinamojo požymio turinį, formalizuotą turtinės vertės kriterijų pakeičia vertinamojo pobūdžio daikto *tipiškumo, svarbumo, retumo* ir *unikalumo* kriterijai. Kadangi požymio turiniui atskleisti reikalingos specialiosios mokslo, istorijos ar meno žinios, kurių teisininkai neturi ar turi nepakankamai, šiuos kriterijus pagal savo profesinę kompetenciją paprastai turėtų įvertinti specialistas ar ekspertas⁴⁹³, o kiekvienos išvados ar ekspertizės akto pagrįstumą privalo patikrinti teismas⁴⁹⁴.

Analizuojant gynybos, kaip baudžiamojo proceso šalies, teisinį sąmoningumą, atskleidžiant *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės* požymio turinį, matyti, kad jis dažnai iš esmės skiriasi nuo suformuotos teismų praktikos krypties ir doktrinos. Pavyzdžiui, nuteistųjų gynėjai analizuotoje muziejinių vertybių vagystės byloje apeliavo pirmosios instancijos teismo inkriminuotą *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės* požymį, argumentuodami *didelės vertės* požymio nebuvimu ar netinkamu apskaičiavimu, ištyrimu. Pacituotini tam tikri gynybos pusės teiginiai: „teismui nebuvo pateikta jokių ekspertų išvadų ar liudijimų apie eksponatų vertę“; „byloje nėra jokių duomenų, patvirtinančių, kad pagrobto

⁴⁹³ Aprašo 2 straipsnyje numatyta, kad „Aprašas taikomas Kilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo komisijai, Valstybinei kultūros paveldo komisijai teikiant išvadas ir kultūros ministrui priimant sprendimus įrašyti į Registrą kilnojamuosius daiktus ar išbraukti iš Registro kilnojamas kultūros vertybes“.

⁴⁹⁴ Apie tai plačiau žiūrėti ketvirtosios dėstymo dalies 2.3. poskyrį.

turto vertė yra 70 000 Lt“; „byloje nėra jokių duomenų, kad šias didelę istorinę ir kultūrinę vertę turinčias vertybes muziejus įsigytų pagal pirkimo pardavimo sandorį“; „byloje nėra jokių duomenų apie šių vertybių sukūrimo, įsigijimo kaštus“; „byloje nėra šių vertybių jokių pajamavimo dokumentų“ ir pan.⁴⁹⁵.

Pastebėtina, kad panašiai *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės* požymio turinį suvokė ir dalis institucijų, derinusių BK pakeitimus, kuriais itin išplėstas atitinkamo požymio vartojimas BK XXVIII skyriuje⁴⁹⁶. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra nurodė: „Ši kvalifikuojanti požymį, t. y. „didelę reikšmę“ būtina bus įrodinėti, siekiant nubauti nusikalstamą veiką padariusį asmenį. Todėl siūlome papildyti Baudžiamąjį kodeksą atskiru straipsniu, kuriame būtų išaiškinta „didelės reikšmės turinčios vertybės sąvoka“, susiejant ją su materialinės vertės konkrečiu dydžiu“.

Turtinės vertės akcentavimas, informuojant visuomenę apie *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės* vagystę, juntamas ir žurnalistiniuose straipsniuose. Dažniausiai naujienos pranešimas pradedamas aprašant konkretų turtinį nuostolį, o tik po to nurodoma vertybės istorinė (kultūrinė ar mokslinė) reikšmė. Pavyzdžiui, taip pradedamas muziejinių šarvų vagystės aprašymas viename dienraštyje: „Keliomis dešimtimis tūkstančių litų vertinamų XVII – XVIII a. šarvų pasigesta vasario 20-osios vakarą. Iš ekspozicijos dingo pora pirštinių, šalmas, krūtinės ir dilbių šarvai“⁴⁹⁷.

Iš pateiktų pavyzdžių akivaizdu, kad vertinamąjį *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės* pobūdį sunkiai suvokia ir nuo formaliojo *turtinės vertės* požymio geba atriboti ne tik paprasti piliečiai, bet ir dalis aukščiausios kompetencijos teisininkų. Dėl tos priežasties LAT suformuotas precedentas, aprašęs pagrindinius *didelės mokslinės, istorinės ar*

⁴⁹⁵ Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-678-172/2011.

⁴⁹⁶ Žr. 2006 m. gruodžio 7 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvadą Nr. „Dėl Baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199 ir 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1303“. Prieiga internete:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288335&p_query=&p_tr2=2

⁴⁹⁷ JANIŪNAS, Paulius. Muziejaus šarvais susigundė paaugliai. *Respublika*, 2008-05-14. Prieiga internete: <http://www.balsas.lt/naujiena/195887/muziejaus-sarvais-susigunde-paaugliai>

kultūrinės reikšmės vertybės inkriminavimo ypatumus, net ir nepaisant tam tikrų anksčiau tekste išvardintų trūkumų, vertintinas teigiamai. Tikėtina, kad ši LAT nutartis duos postūmį teismų praktikos vystymuisi ne tik vagysčių, bet ir kitų turtinio pobūdžio nusikaltimų, susijusių su *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybių* pažeidimu, bylose⁴⁹⁸.

2.2. Didelė žala

Didelė žala yra kiekybinis vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, kuris BK XXVIII skyriuje vartojamas 6 kartus – BK 179, 181, 186 ir 188 straipsniuose⁴⁹⁹. Šiame žodžių junginyje vertinamasis dėmuo yra moteriškos giminės kokybinis būdvardis – *didelė*, kuris analizuojamame BK skyriuje išreikštas dviem laipsniais – 1) *nedidelė*; 2) *didelė*. Tiesa, galima išskirti ir trečiąjį žalos vertinimo laipsnį – numanomą *vidutinę turinę žalą*. Apie tai plačiau poskyrio eigoje.

Svarbu akcentuoti, kad nusikalstama veika padarytos žalos pobūdis gali būti labai įvairus, tačiau baudžiamajame procese esminę reikšmę turi žalos skirstymas į *turtinę* ir *neturtinę žalą*⁵⁰⁰. Žalos samprata apibrėžta LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 21 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose“ apžvalgoje: „Nusikalstama veika padaryta žala – tai baudžiamąjį įstatymo saugomų asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas arba pakenkimas, sukėlęs neigiamų pasekmių, kurias galima įvertinti turtine išraiška. Žala padaroma baudžiamosios teisės ginamoms vertybėms. Pagal BPK 109 straipsnį civilinio ieškinio dalykas baudžiamąjoje byloje yra turtinė ir (ar) neturtinė žala“⁵⁰¹.

⁴⁹⁸ Žr. pvz.: Jonavos rajono apylinkės teismo 2013 m. vasario 18 d. nuosprendį baudžiamąjoje byloje Nr. 1-33-814/2013.

⁴⁹⁹ BK 179 ir 188 straipsniuose *didelės turtinės žalos* požymis vartojamas po du kartus.

⁵⁰⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje vartojami kitokie terminai žalai apibūdinti: *materialinė* ir *moralinė* žala. Pastarųjų reikšmė yra nors ir labai panaši kituose teisės aktuose vartojamiems terminams – *turtinei* ir *neturtinei žalai*, bet ne tapati. *Neturtinė žala* yra šiek tiek platesnė sąvoka nei *moralinė žala*, nes apima ne tik moralinę, bet ir fizinę ar kitokią neturtinio pobūdžio žalą.

⁵⁰¹ LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 21 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose“ apžvalga.

Pastebėtina, kad BK „Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“ skyriuje vartojamas *didelės žalos* požymis visais atvejais yra siejamas tik su turtine jos išraiška⁵⁰². Turtinės žalos samprata kyla iš CK 6.249 straipsnio 1 dalies, kurioje įtvirtinta, kad „Žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas“. Be to, pagal šio straipsnio 4 dalį: „Be tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų, į nuostolius įskaičiuojamos: 1) protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai ar jai sumažinti; 2) protingos išlaidos, susijusios su civilinės atsakomybės ir žalos įvertinimu; 3) protingos išlaidos, susijusios su nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka“.

Priešingai nei *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybės*, *didelės žalos* požymis yra ne tik dažniausiai BK vartojamas, bet ir vienas iš labiausiai teismų praktikoje išplėtotų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių. Šio požymio turinio atskleidimo kriterijai atskirų kategorijų bylose skiriasi iš esmės. Dėl tos priežasties, atskleidžiant *didelės žalos* vertinamojo požymio turinį – itin svarbus analizuojamas kontekstas, t. y. visų pirma rūšinė nusikalstamos veikos sudėtis.

Kaip minėta, nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams sudėtyse turtinės žalos požymis graduojamas į *didelę* ir *nedidelę*. Tiesa, BK 179 straipsnio („Neteisėtas naudojimas energija ir ryšių paslaugomis“) 1 dalyje vartojamas tiesiog „turtinės žalos“ požymis, kurį (atsižvelgiant į šio straipsnio struktūrą – BK 179 straipsnio 2 dalyje vartojamas *didelės turtinės žalos*, o 3 dalyje – *nedidelės turtinės žalos* požymis) galima traktuoti kaip numanomą „vidutinio dydžio žalos“ požymį. BK 179 straipsnio struktūra nulemia, kad 1 dalyje įtvirtinta turtinė žala turi būti mažesnė už 2 dalies turtinę žalą, bet kartu didesnė nei

⁵⁰² „Turtas – tai pinigais įkainojamų materialųjų ir nematerialiųjų vertybių visuma, taip pat galimas gauti pelnas“ [FEDOSIUK, Oleg; SINKEVIČIUS, Edvardas. Turto problema baudžiamojoje teisėje. Vilnius: „Justitia“, 1999, p. 55].

turtinė žala pagal straipsnio 3 dalį. Kadangi BK 179 straipsnyje susiduriama su vieno parametro trijų pakopų kiekybiniu vertinimu, konstatuotina, kad šio straipsnio atskirų dalių atribojimas, nesant jokių formaliųjų kriterijų, yra itin sudėtingas dalykas.

Baudžiamajame įstatyme atskirų sudėčių mastu *didelės žalos* kiekybinis vertinimas dažniausiai siejamas tik su vieno laipsnio įvertinimu, retesniais atvejais – dviejų (pavyzdžiui, *didelė – nedidelė žala*), o tripakopis vertinimas pasitaiko išimtiniais atvejais. Pastebėtina, kad net ir esant dviem žalos dydžio vertinimo laipsniams, požymio inkriminavimas pasunkėja.

Atsižvelgiant į tai, teismai praktikoje susiduria su tam tikromis *didelės (nedidelės) turtinės žalos* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio inkriminavimo problemomis. Kaip pagrindinį trūkumą derėtų įvardinti netinkamą, BK 190 straipsnio sąvokų išaiškinimo analogija pagrįstą *didelės (nedidelės) žalos* vertinamojo požymio turinio atskleidimą.

BK 190 straipsnyje iš tiesų pateikiamas sąvokų išaiškinimas, tačiau jis siejamas su *turto vertės*, o ne *žalos*, dydžiu: „Šiame skyriuje numatytas turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL dydžio sumą, ir nedidelės vertės – kai jo vertė viršija 1 MGL, bet neviršija 3 MGL dydžio sumos“. Dėl šios priežasties *turto vertės* požymis praranda savo vertinamąjį pobūdį ir visame BK XXVIII skyriuje yra formalizuotas. Tuo tarpu *turtinės žalos* išaiškinimo BK 190 straipsnyje pateikta nėra. Atsižvelgiant į tai, absoliutus *didelės turtinės žalos* požymio sutapatinimas su formaliai išaiškintu *didelės turtinės vertės* dydžiu neatitinka įstatymų leidėjo ketinimų ir traktuotinas kaip *nullum crimen sine lege* principo draudžiama įstatymo analogija.

Ypač dažnai ši tendencija pastebima, inkriminuojant BK 179 straipsnio 3 dalyje ir 186 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą *nedidelės turinės žalos* požymį. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas viename savo nuosprendžių konstatavo: „Kaltinamojo padarytos žalos dydis pagal Lietuvos Respublikos BK 190 str. atitinka nedidelės žalos sąvoką. Atsižvelgiant į tai, tokia kaltinamojo veika kvalifikuojama kaip baudžiamasis nusižengimas, numatytas

Lietuvos Respublikos BK 186 str. 2 d.⁵⁰³. Kitoje byloje Kauno apygardos teismas konstatavo: „Veikos kvalifikavimą pagal BK 179 str. 3 d. lemia nedidelės turtinės žalos padarymas. LR BK 190 str. nedidelės vertės turto laiko turta, kurio vertė viršija 1 MGL (125 Lt), bet neviršija 3 MGL dydžio sumos. Šiuo gi atveju, teismo nustatytoji 2, 78 Lt. turtinė žala nesiekia 1 MGL dydžio, tad nėra ir ši nusikaltimą kvalifikuojančio požymio – nedidelės žalos“⁵⁰⁴. Analogiškų teismų sprendimų skirtingose teismų grandyse pasitaiko neretai, o tai parodo menką atskirų teisėjų teisinės sąmonės lygį, kalbant konkrečiai apie *nedidelės žalos* požymį BK XXVIII skyriuje ir bendrai apie vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Panašus ir iš esmės klaidingas *nedidelės turinės žalos* traktavimas sutinkamas ir tam tikrų autorių mokslinėse publikacijose ir komentaruose⁵⁰⁵.

Lyginamuoju aspektu svarbu atkreipti dėmesį į, nors ir senokai, suformuotą Lietuvos teismų praktiką dėl *didelės turtinės žalos* požymio inkriminavimo turto prievartavimo bylose. LAT dar 1996 metais išaiškino (*past.* – šis išaiškinimas iki šiol nepakito), kad *didelės turtinės žalos* vertinamojo požymio negalima tapatinti su kito požymio – *stambus mastas* – išaiškinimu: „Didelė materialinė žala, sukelta turto prievartavimu, nėra tolygi BK 280 straipsnio 1 dalyje duotam stambaus masto sąvokos išaiškinimui. Kiekvienu konkrečiu atveju apie žalos dydį sprendžiama atsižvelgiant ne tik į žalos piniginę išraišką, bet ir į nukentėjusiojo materialinę padėtį, išlaikytinių buvimą ir kitas aplinkybes“⁵⁰⁶. Šis išaiškinimas yra svarbus, nes išskiria pagrindinius *didelės turtinės žalos* turinio atskleidimo kriterijus turto

⁵⁰³ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2011 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-266-536/2011.

⁵⁰⁴ Kauno apygardos teismo 2006 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-234-120/2006.

⁵⁰⁵ Pavyzdžiui, E. Sinkevičius rašo: „Turtinės žalos padarymo apgaule kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtis yra tuomet, kai nusikalstami padariniai pasireiškia kaip nedidelė turtinė žala, t. y. žalos dydis pinigine išraiška neviršija 3 MGL dydžio sumos“ [SINKEVIČIUS, Edvardas. BK 186 str. komentaras. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 365-366]. Šis autoriaus teiginys nėra pagrįstas jokių formaliu šaltiniu. Pagal išaiškiniame pasirinktus MGL dydžius, galima kelti prielaidą, jog komentare autorius *nedidelės turinės žalos* požymį interpretuoja, remdamasis neleistina *nedidelės turtinės vertės* požymio išaiškinimo, pateikto BK 190 straipsnyje, analogija.

⁵⁰⁶ LAT senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. *Teismų praktika*, 1996, Nr. 3-4, p. 92.

prievartavimo bylose ir nurodo, kad žalos piniginė išraiška yra ne absoliutus ir vienintelis, o tik vienas iš kelių kriterijų, kuriuos teismai privalo įvertinti.

Nors teisinis reguliavimas nuo 1996 m. gerokai pasikeitė, tačiau turto prievartavimo naujoji kvalifikuota sudėtis (BK 181 str. 2 d.) išsaugojo *didelės turtinės žalos* vertinamąjį požymį. 2006 m. lapkričio 7 d. nutartyje LAT pabrėžė, kad *didelės turtinės žalos* traktuotė naujojo BK turto prievartavimo sudėtyje nepakito: „Iš šios bylos matyti, kad A. B. yra nuteistas pagal BK 181 straipsnio 2 dalį už 1994 metais padarytą turto prievartavimą, kuris, be kita ko, yra susijęs su didelės turtinės žalos padarymu nukentėjusiajam. Prokuroras kasaciniame skunde pagrįstai nurodo, kad tokia veika nusikaltimo padarymo metu atitiko 1961 m. BK 150 straipsnio 3 dalį, o atsižvelgiant į vėlesnius 1961 m. BK pakeitimus – 1961 m. BK 273 straipsnio 3 dalį. Naujajame Baudžiamajame kodekse atsakomybė už turto prievartavimą, kuriuo nukentėjusiajam padaroma didelė turtinė žala, numatyta šio kodekso 181 straipsnio 2 dalyje“⁵⁰⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad kitos rūšies nusikalstamų veikų sudėčių taikymo praktikoje *didelės turtinės žalos* vertinamojo požymio turinys atskleistas detaliau, pateikiant daugiau ir įvairesnių jo atskleidimo kriterijų. Nors tokios praktikos suabsoliutinti, atskleidžiant nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams sąvokas, negalima, tai gali būti itin svarbus fakultatyvus šaltinis toliau vystant praktiką ir turtinio pobūdžio nusikalstamų veikų bylose. Tiesa, tam tikri *didelės žalos* turinio išaiškinimai gali būti pritaikyti bendrai visoms byloms, nepriklausomai nuo rūšinio sudėties objekto. Pavyzdžiui, labai svarbi LAT 2005 m. vasario 15 d. nutartis Nr. 2K-153/2005, kurioje teismas išaiškina *didelės turtinės žalos* požymio turinį piktnaudžiavimo bylose: „1961 m. BK 290 straipsnyje buvo nustatyta, kad didelė žala yra laikoma valstybei ar kitiems asmenims padaryta turtinė žala, viršijanti 250 MGL dydžio sumą. Naujieji baudžiamieji įstatymai tokio konkretaus žalos dydžio sumos nenustato, todėl teismų praktikoje 250

⁵⁰⁷ LAT 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-598/2006.

MGL dydžio žala paprastai pripažįstama didele žala, tačiau šis dydis negali būti laikomas formalia ir neginčijama riba, nustatant turtinės žalos dydį⁵⁰⁸.

Apžvelgus specialiąją literatūrą, paminėtinas A. Drakšienės komentaras, kuriuo akcentuojamas *didelės turtinės žalos* vertinamasis pobūdis nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams skyriuje. Autorė, komentuodama BK 190 straipsnį, akcentuoja: „Nedidelė turtinė žala [...] yra vertybinė kategorija. Ji paprastai siejama su turto verte, kuri viršija 1 MGL, bet neviršija 3 MGL dydžio sumos. Tačiau be turto vertės teismas dar turi atsižvelgti į nusikalstamos veikos dalyko reikšmingumą nukentėjusiajam, pagrobtų daiktų kiekį, dydį ir kt. Šiuo atveju reikšminga ir nukentėjusiojo socialinė padėtis. Nevienodai turėtų būti vertinama padaryta žala (dėl prarasto turto viršijančio 1 MGL dydžio sumą) verslininkui ar valstybės tarnautojui ir asmeniui gaunančiam socialinę pašalpą arba esančiam valstybinių ar nevyriausybinių organizacijų globos namų išlaikytiniu“⁵⁰⁹.

Atsižvelgiant į išdėstytą, išskirtini tokie pagrindiniai *didelės turtinės žalos* vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijai nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams bylose:

- *žalos piniginė išraiška;*
- *nukentėjusiojo materialinė padėtis;*
- *nusikalstamos veikos dalyko reikšmingumas nukentėjusiajam;*
- *pagrobtų (sugadintų, sunaikintų) daiktų kiekis, dydis;*
- *nukentėjusiojo išlaikytinių buvimas, skaičius;*
- *nukentėjusiojo nuomone⁵¹⁰ ir pan.*

⁵⁰⁸ LAT 2005 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-153/2005.

⁵⁰⁹ DRAKŠIENĖ, Anna. BK 190 str. komentaras. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 390-391.

⁵¹⁰ Žr. pvz.: LAT 1996 m. birželio 21 d. apžvalga „Istatymų dėl baudžiamosios atsakomybės už turto prievartavimą taikymo teismų praktikos apibendrinimas“. Prieiga internete: http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26634

Didelės turtinės žalos požymis kituose BK skyriuose. *Didelės turtinės žalos*⁵¹¹ vertinamasis požymis plačiai vartojamas ir kituose BK specialiosios dalies skyriuose, o jo taikymo praktika juose yra gerokai labiau išplėtotą nei nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams bylose. Išskirtina dažniausiai pasitaikanti ir išsamiausia teismų praktika BK 281 straipsnio („Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas“), BK 228 straipsnio („Piktnaudžiavimas“) ir BK 294 straipsnio („Savavaldžiavimas“) baudžiamosiose bylose.

Nagrinėjame kontekste didelę reikšmę turi LAT 2009 m. kovo 24 d. Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis⁵¹²) baudžiamosiose bylose apžvalga⁵¹³ (toliau – 2009 m. LAT apžvalga). 2009 m. LAT apžvalgoje pateikiama *turtinės žalos* samprata, akcentuojamas *didelės turtinės žalos* požymio pobūdis, pagrindiniai jo turinio atskleidimo kriterijai, suformuojami procesiniai *didelės turtinės žalos* inkriminavimo reikalavimai, taip pat pabrėžiamos inkriminavimo problemos, trūkumai ir kt.

2009 m. LAT apžvalgoje akcentuota: „Baudžiamajame įstatyme nepateiktas oficialus BK 281 straipsnio 2 dalies požymio „didelė turtinė žala“ išaiškinimas [...]. Didelės turtinės žalos požymis yra vertinamasis, todėl teismas kiekvienu atveju sprendžia, ar padaryta žala laikytina didele. Nepritartina teismų praktikai, kai, nenurodant motyvų, didele pripažįstama tokia turtinė žala, kurios piniginė išraiška nedidelė. Teismai neturėtų

⁵¹¹ Derėtų paminėti, kad vienu atveju BK žalos dydis yra išreikštas dar aukštesniu laipsniu – *labai didelė turtinė žala*, vartojama BK 278 straipsnio („Transporto priemonių ar kelių, juose esančių įrenginių netinkama priežiūra ar remontas“) 2 dalyje. Tai yra kvalifikuotos nusikaltimo sudėties požymis. BK 278 straipsnio 2 dalyje numatyta „Tas, kas padarė šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką, jeigu dėl to žuvo žmogus arba buvo sunkiai sužaloti žmonės, arba padaryta labai didelės turtinės žalos, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki aštuonerių metų“.

⁵¹² BK 281 straipsnio 2 dalyje numatyta: „Tas, kas vairavo kelių transporto priemonę būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų ir pažeidė kelių eismo saugumo ar transporto priemonės eksploatavimo taisykles, jeigu dėl to įvyko eismo įvykis, dėl kurio buvo nesunkiai sutrikdyta kito žmogaus sveikata arba nukentėjusiam asmeniui padaryta didelės turtinės žalos“.

⁵¹³ LAT 2009 m. kovo 24 d. Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 30.

nuosprendžiuose apsiriboti bendra nuoroda, kad kaltininkas nukentėjusiam asmeniui padarė didelę turtinę žalą, o turėtų nurodyti: 1) konkretų žalos dydį pinigine išraiška bei 2) motyvus, dėl kurių padaryta žala pripažįstama didele. Tuo tarpu analizuotoje teismų praktikoje dažni atvejai, kai eismo įvykiu padarytos turtinės žalos pripažinimas didele nemotyvuojamas. Pasitaiko ir tokių bylų, kuriose iš nuosprendžio net neaiškus tikslus padarytos turtinės žalos dydis“. Šios citatos esminis akcentas – teismų praktikoje suformuoti specifiniai *didelės turtinės žalos* inkriminavimo reikalavimai – t. y.: 1) privalomas piniginės žalos išraiškos nurodymas⁵¹⁴ ir 2) motyvavimas⁵¹⁵, kodėl padaryta žala pripažįstama *didele*.

LAT 2006 m. lapkričio 21 d. nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2006 suformavo *didelės turtinės žalos* vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijus BK 281 straipsnio bylose: „Teismas, sprenddamas, ar atsiradusi turtinė žala yra didelė, pirmiausia turi atsižvelgti į sugadinto turto vertę, jo reikalingumą, pataisymo galimybes ir išlaidas. Padarytos žalos dydis vertinamas neatsižvelgiant į vėlesnius kaltininko veiksmus – ar jis atlygino padarytą žalą ar ne. Nukentėjusiojo asmens turtinė padėtis gali turėti įtakos vertinant, ar padaryta turtinė žala yra didelė tik tada, kai sugadinto turto vertė palyginti nedidelė“⁵¹⁶.

Analogiškos nuostatos akcentuojamos ir 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229

⁵¹⁴ Teismų sprendimų analizė parodė, kad *didele* buvo pripažinta dėl eismo įvykio padaryta 2000 Lt turtinė žala (Utenos rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-185-455/2006); 3600 Lt turtinė žala (Klaipėdos apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-250-107/2007); 4100 Lt turtinė žala (Rokiškio apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-65-762/2006); 4200 Lt turtinė žala (Panevėžio apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-153-27/2006); 5000 Lt turtinė žala (Jonavos rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-184-657/2006); 7365 Lt turtinė žala (Alytaus rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-174-297/2006); 14305 Lt turtinė žala (Panevėžio apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-509-591-2006); 10038,64 Lt ir 12000 Lt turtinė žala padaryta dviejų įmonių turtui (kasacinė byla Nr. 2K-601/2006).

⁵¹⁵ *Past.* – „Teismo nuosprendžio motyvavimas - svarbus etapas surašant nuosprendį. Neretai nuo to, kaip gerai surašomi nuosprendžio motyvai, priklauso, ar nuosprendis bus įtikinamas, nekels abejonių dėl jame padarytų išvadų pagrįstumo“ [LAT 2003 m. birželio 20 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą, apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 19].

⁵¹⁶ LAT 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2006.

straipsniai) apibendrinimo apžvalgoje: „Sprendžiant klausimą, ar turtinė žala yra didelė, atsižvelgiama ne tik į žalos piniginės išraiškos dydį, bet ir į tai, kiek ji reikšminga tokią žalą patyrusiam asmeniui (pvz., nukentėjusiajam, kurio materialinė padėtis yra sunki, didelė žala pripažįstama ir tokia žala, kuri pagal jos piniginę išraišką nėra didelė“⁵¹⁷).

Be to, 2009 m. LAT apžvalgoje papildė šiuos kriterijus ir akcentavo dar vieną principinę nuostatą „Šio BK 281 straipsnio 2 dalyje numatyto kvalifikuojamojo požymio nustatymą lemia padarytos turtinės žalos piniginė išraiška, tuo tarpu į kitas aplinkybes teismas gali atsižvelgti tik kaip į papildomas“⁵¹⁸. Iš pateiktų pavyzdžių akivaizdu, kad teismų praktikoje vertinamojo *didelės turtinės žalos* požymio taikymo bylose yra išvestas piniginės žalos išraiškos kriterijaus viršenybės kitų turinio atskleidimo kriterijų atžvilgiu principas.

Atsižvelgiant į išdėstytą, darytina išvada, kad *didelės turtinės žalos* požymio vertinamasis pobūdis yra pakankamai ribotas, nors turinio atskleidimo kriterijų teismų praktikoje identifikuojama nemažai ir pačių įvairiausių. Požymio vertinamumą siaurina nusikalstamos veikos sudėties požymį sudarančiame žodžių junginyje įterptas būdvardis „turtinė“, kuris savaime lemia, kad kilusi žala gali būti tik materialinio pobūdžio, t. y. susijusi su konkrečia pinigine išraiška. Pagal tai turtinės žalos piniginė išraiška yra pagrindinis *didelės turtinės žalos* požymio vertinimo kriterijus, bendru atveju vienas savaime nusveriantis likusius: nukentėjusiojo asmens turtinę padėtį; daikto reikalingumą; pataisymo galimybes bei išlaidas ir pan. Dėl to inkriminuojant didelę turtinę žalą procesiniame dokumente privalo būti

⁵¹⁷ LAT 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁵¹⁸ LAT 2009 m. kovo 24 d. Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 30.

nurodytas tikslus⁵¹⁹ jos dydis pinigine išraiška ir motyvai, kodėl ši konkretų dydį galima laikyti *didele turtine žala ad hoc*.

Didelės neturtinės žalos požymis kituose BK skyriuose. Daug dinamiškesnis *didelės žalos* vertinamojo požymio turinys ir sudėtingesnis jo atskleidimas, kai žalos pobūdis siejamas ne vien su turtine jos išraiška⁵²⁰. Taip yra daugiausia dėl to, kad piniginės išraiškos kriterijaus šiuo atveju nebegalima laikyti esminiu. Neturtinė žala yra iš esmės skirtingo pobūdžio terminas nei turtinė žala, ir jų tapatinti negalima. Tą patvirtina egzistuojantis teisinis reguliavimas, taip pat suformuota teismų praktika⁵²¹.

Be to, akcentuotina, kad *didelė neturtinė žala*, skirtingai nei *didelė turtinė žala*, yra ne *kiekybinis*, o *mišrusis* vertinamasis požymis, o tai dar labiau apsunkina jo inkriminavimą. Atsižvelgiant į tai, teisės taikytojas, inkriminuodamas *didelę neturtinę žalą*, privalo įvertinti ne tik jos dydį, bet ir kitus neturtinės žalos atpažinimo kriterijus. Neturtinė žala nėra apibrėžiama pačiame BK, jos samprata kyla iš CK 6.250 straipsnio: „Neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais“. Be to, teismų praktikoje pažymima, kad „CK 6.250 straipsnio 1 dalyje nustatyti neturtinės žalos požymiai yra vertinamieji, ir juos įvertina teismas nustatydamas neturtinės žalos dydį“⁵²².

⁵¹⁹ *Past.* – BPK 115 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „Išimtiniais atvejais, kai negalima civilinio ieškinio tiksliai apskaičiuoti neatidėjus baudžiamosios bylos nagrinėjimo ar negavus papildomos medžiagos, teismas, priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį, gali pripažinti civiliniam ieškovui teisę į ieškinio patenkinimą, o klausimą dėl ieškinio dydžio perduoti nagrinėti civilinio proceso tvarka“. Tokiais išimtiniais atvejais apkaltinamajame nuosprendyje nėra ir negali būti pakankamo tikslumo dėl žalos dydžio piniginės išraiškos. Kita vertus, kaip nurodyta LAT 2008 m. teismų praktikos apžvalgoje: „Nurodyta išimtimi pasinaudojama tada, kai civilinio ieškinio negalima tiksliai apskaičiuoti neatidėjus baudžiamosios bylos nagrinėjimo ar negavus papildomos medžiagos ir jeigu neišspręstas turtinės žalos dydis neturi įtakos kaltinamojo nusikalstamos veikos kvalifikavimui“ [LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 21 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose“ apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 29].

⁵²⁰ Pavyzdžiui, LAT yra akcentavęs: „Daug sunkiau nustatyti žalą ir įvertinti jos dydį tais atvejais, kai tarnybos pareigų neatlikimu padaroma ne turtinė ar fizinė, o moralinė, politinė, organizacinė žala“ [LAT 2011 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305/2011].

⁵²¹ LAT yra išaiškinęs: „Turtinė ir neturtinė žala yra savarankiški, iš esmės vienas nuo kito nepriklausantys dydžiai“ [LAT 2006 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63/2006].

⁵²² LAT 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245/2008.

Neturtines vertybes, kurioms gali būti padaroma neturtinė žala, galima suskirstyti į: 1) asmenines neturtines teises, užtikrinančias fizinį ir psichinį asmenybės vientisumą: gyvybę, sveikata, teisė į fizinę ir psichinę neliečiamybę, teisė į saugią aplinką, teisė laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą ir pan.; 2) teises, užtikrinančias asmens individualumą visuomenėje: garbė, orumas, teisė į vardą, į atvaizdą, dalykinę reputaciją; 3) teises, užtikrinančias privataus gyvenimo neliečiamumą: laisvės, būsto neliečiamumas ir kt.; 4) teises, užtikrinančias intelektualinės veiklos rezultatų apsaugą: autorių, gretutinių teisių subjektų (atlikėjų) autorinės teisės ir pan.⁵²³.

Neturtinė žala kaip nusikalstamos veikos sudėties požymis pasižymi savita specifika ir įvairove. BK vartojamos tokios lingvistinės konstrukcijos, bent iš dalies siejamos su neturtine žala: *didelė žala; didelė žala aplinkai; didelė žala orui, žemei, vandeniui, gyvūnams ar augalams; didelė žala gyvūnijai; didelė žala (ypatingai) saugomų rūšių laukinių gyvūnų rūšies apsaugos būklei; didelė žala (ypatingai) saugomų rūšių laukinių augalų ar grybų rūšies apsaugos būklei; didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams; didelė žala valstybei (Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai) arba fiziniam ar juridiniam asmeniui; didelė žala Lietuvos Respublikos interesams.*

Kaip rodo pateikti pavyzdžiai, *didelės neturtinės žalos* turinys ir jo atskleidimo kriterijai ypač priklauso nuo rūšinės nusikalstamos veikos sudėties. Kita vertus, teismų praktika, atskleidžiant *didelės neturtinės žalos* turinį ir jo kriterijus, atskirų kategorijų bylose išplėtota netolygiai. Akcentuotina dažniausiai pasitaikanti ir išsamiausia teismų praktika nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius); savavaldžiavimo (BK 294 straipsnis) ir aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimų (BK 270 straipsnis) baudžiamosiose bylose.

⁵²³ Žr. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 21 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose“ apžvalgą.

Analizuojant teismų praktiką nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose, LAT atskleidė *neturtinės žalos* sampratą: „kitokio pobūdžio žala yra fizinė, moralinė, organizacinė ar kito neturtinio pobūdžio žala, padaryta teisės ginamoms ir saugomoms nematerialioms vertybėms (asmens sveikatai, garbei, orumui, juridinio asmens reputacijai, valstybės tarnybos autoritetui ir pan.)“⁵²⁴. Čia taip pat išvesti *didelės žalos* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinio atskleidimo kriterijai:

- žalos pobūdis;
- kokiais teisės aktais ginami interesai pažeisti;
- nukentėjusiųjų skaičius;
- nusikalstamos veikos laikas ir trukmė;
- kaltininko einamų pareigų svarba ir kt.⁵²⁵.

Naujausioje teismų praktikoje detalizuota ir šių kriterijų vertinimo tvarka. LAT 2011 m. birželio 14 d. nutartyje baudžiamosiose bylose Nr. 2K-305/2011 išaiškino: „Kadangi tokio pobūdžio žala turi ne konkrečią materialią, o abstrakčią nematerialią formą, todėl ypač svarbus yra vertinamasis atsiradusių padarinių aspektas. Sprendžiant šį klausimą pirmiausia reikia nustatyti, kurioje valstybės tarnybos srityje ir kokioms vertybėms padaryta žala, po to įvertinti jos dydį ir pažeistų objektų reikšmingumą“⁵²⁶.

Teismų praktikoje, taikant *didelės žalos* požymį savavaldžiavimo bylose, be paminėtųjų nurodomi ir kai kurie specifiniai *didelės žalos* turinio atskleidimo kriterijai, pavyzdžiui, padarytos veikos pobūdis – ar padaryti teisėti ar aiškiai neteisėti veiksmai⁵²⁷. Be to, sprendžiant, ar kaltininkas savo neteisėtais veiksmais padarė didelę neturtinio pobūdžio žalą asmens teisėms ar

⁵²⁴ LAT 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁵²⁵ LAT 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁵²⁶ LAT 2011 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-305/2011.

⁵²⁷ LAT 2009 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-215/2009.

teisėtiems interesams, reikia įvertinti ne tik objektyvius veikos padarinius, bet ir kaltininko galimybę šiuos padarinius suvokti⁵²⁸.

Taip pat aktuali suformuota teismų praktika aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimų (BK 270 straipsnis) bylose. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame straipsnyje įtvirtintos *didelės žalos* specifika esmingai skiriasi nuo specifikos kitų rūšių sudėtyse, dėl ko teismų praktikoje formuojami ir kiek kitokio pobūdžio jos turinio atskleidimo kriterijai⁵²⁹.

Be to, pastebėtina, kad LAT, suvokdamas itin sudėtingą *didelės neturtinės žalos* inkriminavimą, precedento pagrindu formalizuoja tam tikrus šio požymio turinio atskleidimo kriterijus. Kaip *didelė žala* nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams bylose paprastai pripažįstamas valstybės tarnautojų piktnaudžiavimu padarytas žmogaus konstitucinių teisių ar laisvių suvaržymas⁵³⁰, valstybės institucijos autoriteto menkinimas, jos ar kitos organizacijos normalaus darbo trikdymas⁵³¹, taip pat jeigu piktnaudžiaujant tarnyba padaroma dar ir kita nusikalstama veika⁵³². Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimas, valstybės tarnybos autoriteto sumenkinimas ar kiti esmingai žalingi padariniai paprastai pripažįstami didele žala ne tik tarnybai ar asmeniui, bet ir valstybei⁵³³. Tokiu būdu atitinkamo pobūdžio bylose smarkiai apribojamas *didelės žalos* požymio vertinamasis pobūdis.

⁵²⁸ LAT 2009 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215/2009.

⁵²⁹ LAT pabrėžė: „Vien neteisėto miško išskirtimo faktas ir padarytos turinės žalos įvertinimas pagal išskirtos medienos kietmetrius nėra pakankamas pagrindas išvadai, kad padaryta BK 270 straipsnyje nurodyta žala gyvūnijai, augmenijai ar aplinkai. Konstatuojant tokių padarinių buvimą, atsižvelgtina ne tik į materialinių nuostolių dydį, bet ir į aplinkos apsaugos taisyklių pažeidimo pobūdį, žalos ekosistemai pobūdį ir dydį, gamtos objektų, kuriems buvo padaryta žala, vertingumą, žalos mastą, galimybes atkurti tai, kas buvo suniokota, sužalota ir pan.“ [LAT 2011 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2011, *Teismų praktika* Nr. 35].

⁵³⁰ Pastebėtina, kad analogiškai aiškinama ir didelė neturtinio pobūdžio žala savavaldžiavimo (BK 294 straipsnis) bylose. Žr. pvz.: LAT 2009 m. balandžio 30 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215/2009.

⁵³¹ Žr., pvz., leidinyje *Teismų praktika* Nr. 22 skelbtas LAT nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-622/2004; 2K-512/2004.

⁵³² LAT 2009 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199/2009.

⁵³³ LAT 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 26.

Atsižvelgiant į išdėstyta, konstatuotina, kad *didelė neturtinė žala*, palyginus su *didele turtine žala*, yra atskiras, abstraktesnio pobūdžio ir dėl to žymiai sudėtingiau inkriminuojamas vertinamasis požymis. Be to, *didelės neturtinės žalos* specifika itin smarkiai skiriasi, priklausomai nuo rūšinės nusikalstamos veikos sudėties, dėl ko teismų praktikoje formuojama daug ir pačių įvairiausių šio požymio turinio atskleidimo kriterijų. Priešingai nei *didelės turtinės žalos* atveju (kur pagrindinis kriterijus – turtinės žalos pinigine išraiška), tarp identifikuotų *didelės neturtinės žalos* turinio atskleidimo kriterijų paprastai nėra vieno dominuojančio ir užgožiančio kitus. Nesant formalios atramos, teisės taikymo subjektai susiduria su *didelės žalos* inkriminavimo sunkumais. Dėl tos priežasties teismų praktika precedentų pagrindu dalį *didelės žalos* turinio atskleidimo kriterijų formalizuoja, taip palengvindama teismų darbą, bet kartu susiaurindama jų diskreciją atskleisti vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį *ad hoc*.

2.3. Visuotinai pavojingas būdas

Visuotinai pavojingas būdas, kaip veiką kvalifikuojantis būdo požymis, vartojamas vienintelėje BK 187 straipsnio „Turto sunaikinimas ar sugadinimas“ 2 dalyje. Nors jo vartojimas BK yra retas, šis turto sunaikinimo ar sugadinimo kvalifikuotos sudėties *mišrusis* vertinamasis požymis pasižymi savita turinio atskleidimo specifika, dėl kurios jis vertas išsamesnės analizės.

Nusikalstamos veikos būdo pavojingumas visame BK specialiojoje dalyje apibrėžiamas gana įvairiai: *kitų žmonių gyvybei pavojingas būdas* (pvz.: BK 129 straipsnio 2 dalis); *daugelio žmonių gyvybei ir sveikatai* (pvz.: BK 250 straipsnio 3 dalis); *rimtas pavojus laivui, jo įgulai ir keleiviams* (pvz.: BK 299 straipsnis) ir pan., ir tik vienu BK 187 straipsnio 2 dalies atveju⁵³⁴ vartojamas *visuotinai pavojingas būdas* – kaip pati abstrakčiausia *pavojingo būdo* išraiška.

Analizuojant *visuotinai pavojingo būdo* kilmę turto sunaikinimo ar sugadinimo sudėtyje, matyti, kad analogiškas požymis buvo vartojamas ir

⁵³⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad *visuotinai pavojingo būdo* požymis dar vartojamas BK bendrosios dalies 60 straipsnio 1 dalies 10 punkte, kur *visuotinai pavojingas būdas* numatytas kaip viena iš atsakomybę sunkinančių aplinkybių.

Senajo BK 278 straipsnio („Turto sunaikinimas ar sužalojimas tyčia“) 2 dalyje⁵³⁵. Pastebėtina, kad čia *visuotinai pavojingas būdas* vartotas kaip kito sudėties požymio alternatyva – „padegant ar kitokiu visuotinai pavojingu būdu“. Atsižvelgiant į tai *padegimas* savaime traktuotas kaip *visuotinai pavojingas būdas*. Tokia *visuotinai pavojingo būdo* traktuotė susiaurindavo jo vertinimo ribas, o kartu palengvindavo inkriminavimą⁵³⁶. Kita vertus, Naujajame BK turto sunaikinimo ar sugadinimo sudėties raiška pasikeitė ir *padegimo* būdo alternatyvos joje neliko. Atsižvelgiant į tai, pakito ir *visuotinai pavojingo būdo* taikymo ypatumai.

A. Drakšienė, komentuodama BK 187 straipsnio 2 dalį, akcentuoja, kad būdo pavojingumo negalima sieti vien su konkrečiais veiksmais, tačiau būtina įvertinti ir jų padarymo vietą⁵³⁷. Nusikalstamos veikos padarymo vieta, kaip vienas pagrindinių šio požymių turinio atskleidimo kriterijų, akcentuojama ir teismų praktikoje. Be to, čia išskiriama ir paros laiko svarba. Pavyzdžiui byloje Nr. 2K–780/2001 LAT taip motyvavo *visuotinai pavojingo būdo* buvimą nuteistojo veikoje: „Nuteistasis, būdamas arti, dienos metu, gatvėje, netoli kitų namų, šovė į nukentėjusiojo automobilį [...]“⁵³⁸. Esminis akcentas, vertinant veikslių padarymo vietą ir laiką – ar buvo, o jei nebuvo – ar realiai galėjo būti konkrečioje vietoje ir konkrečiu laiku žmonių, kurie potencialiai galėjo nukentėti.

Teismų praktikoje akcentuojami ir kiti *visuotinai pavojingo būdo* turinio atskleidimo kriterijai. Visų pirma atribojama būdo ir padarinių požymių specifika: „Šiuo atveju tyčinį turto sugadinimą kvalifikuojantis požymis yra veikos padarymo būdas (pavojingų padarinių – nukentėti žmonėms –

⁵³⁵ „Ta pati veika, padaryta padegant ar kitokiu visuotinai pavojingu būdu, arba išardant ar sugadinant ryšių, elektros, dujų, šilumos ar vandens ūkių įrenginius, arba sunaikinant ar sužalojant turinčias istorinę – kultūrinę reikšmę vertybes, arba padariusi nukentėjusiajam didelę turtinę žalą, – baudžiama laisvės atėmimu iki septynerių metų su bauda ar be baudos“.

⁵³⁶ Taip pat žiūrėti disertacijos antrosios dalies 2.5. poskyrį.

⁵³⁷ „Pavyzdžiui, namo padegimas mieste ar gyvenvietėje neabejotinai pavojingas būdas. Tačiau ant ežero kranto paliktos valtys sudeginimas, jeigu tokie kaltininko veiksmai nesukėlė kitų padarinių, gali būti ir nepripažintas visuotinai pavojingu būdu“ [DRAKŠIENĖ, Anna. BK 187 str. komentaras. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VI Registrų centras, 2009, p. 376-377].

⁵³⁸ LAT 2001 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-780/2001.

atsiradimas nėra būtinas, svarbu, kad kilo reali jų grėsmė)⁵³⁹. Kitas aspektas – veikos būdo visuotinio pavojingumo suvokimas: „Nusikaltimo padarymas visuotinai pavojingu būdu yra atsakomybę sunkinanti aplinkybė, kai kaltininkas suvokia, jog jis panaudoja tokį būdą, kuris yra pavojingas ne vieno, o dviejų ar daugiau asmenų gyvybei ar sveikatai“⁵⁴⁰. Kitaip sakant, inkriminuojant *visuotinai pavojingą būdą*, privalo būti įrodytas subjektyvusis momentas – tyčia – ne tik bendrai visos veikos, bet ir atskirai *visuotinai pavojingo būdo* atžvilgiu. Tyčia šiuo konkrečiu atveju gali būti tiek tiesioginė, tiek netiesioginė.

Atsižvelgiant į išdėstytą, identifikuotini *visuotinai pavojingo būdo* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinio atskleidimo kriterijai:

- veiksmų pobūdis;
 - padegimas;
 - sprogdinimas;
 - (su)griovimas;
 - šaudymas;
 - ir pan.
- veiksmų padarymo vieta;
- veiksmų padarymo laikas;
- reali pavojingų padarinių kilimo grėsmė (patys padariniai būdo inkriminavimui nėra būtini) ir pan.

Be to, atkreiptinas dėmesys, kad *visuotinai pavojingo būdo* turinys Naujajame BK taip pat yra ribojamas sudėties, kurioje jis yra įtvirtintas, konteksto. Pastebėtina, kad BK 187 straipsnio 2 dalyje vartojamas alternatyvusis būdo požymis – *išardydamas ar sugadindamas įrenginį ar agregatą, jeigu dėl to galėjo nukentėti žmonės*, kuris yra viena iš formalizuotų *visuotinai pavojingo būdo* formų. Formalizuota būdo požymio alternatyva menkina visuotinio pavojingumo vertinamąjį pobūdį. Kita vertus, įrenginio ar

⁵³⁹ LAT 2013 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57/2013.

⁵⁴⁰ LAT senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimo Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ 26 punktas. *Teismų praktika*, Nr. 12.

agregato sugadinimas praktikoje pasitaiko labai retai, priešingai nei padegimo atvejai, sudarantys didesniąją dalį *visuotinai pavojingo būdo* inkriminavimo praktikoje. Dėl tos priežasties diskutuotinas atitinkamo alternatyvaus pavojingo būdo išskyrimo ir formalizavimo reikalingumas BK 187 straipsnio 2 dalyje.

Analizuojant prevencinį baudžiamojo įstatymo veikimo aspektą, visuomenėje *visuotinai pavojingo būdo* požymis, nors ir yra vertinamojo pobūdžio, suvokiamas pakankamai gerai, o neoficialusis jo kvalifikavimas pernelyg nesiskiria nuo oficialiojo. Tą pirmiausia nulemia tai, jog nepaisant *visuotinai pavojingo būdo* išraiškos formų teorinės įvairovės, praktikoje jis dažniausiai pasireiškia tik kelių pagrindinių formų pavidalu: padegimu, sprogdinimu ar šaudymu.

Be to, čia itin didelę reikšmę turi 2004 m. birželio 18 d. LAT senato nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“⁵⁴¹, kurio 18 punkte atskleidžiamas *kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu* kvalifikuoto nužudymo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys. Čia akcentuojama, kad „pavojus kitų žmonių gyvybei paprastai kyla, kai nužudoma sprogdinant, padegant, šaudant, jei šalia nukentėjusiojo esama kitų žmonių, apnuodijant maistą ar vandenį, kurį vartoja ir kiti žmonės, ir pan.“.

Iš to akivaizdu, kad nors lingvistinė konstrukcija skiriasi, *kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu* ir *visuotinai pavojingo būdo* turinio atskleidimo kriterijai praktikoje iš esmės sutampa. Tokia situacija kritikuotina. Analizuojant jos priežastis, galima kelti dvi pagrindines prielaidas: 1) perteklinis atskirų terminų vartojimas; 2) per siauras teisės taikymas. Autoriaus nuomone, atsižvelgiant į sudėties konstrukciją, praktikoje *visuotinai pavojingo būdo* turinys traktuojamas kiek per siaurai. Manytina, kad pavojingumo visuotinumai turėtų apimti ne tik grėsmę žmogaus gyvybei ar sveikatai, tačiau ir kitoms vertybėms – tokioms kaip valstybės saugumas; aplinka; papildoma svetima nuosavybė, turtinės teisės ar interesai ir pan.

⁵⁴¹ LAT 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“, *Teismų praktika*, Nr. 21.

Atsižvelgiant į šiame darbo skyriuje išdėstyta, konstatuotina, kad skirtingas vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių pobūdis nulemia ir jų inkriminavimo ypatumus. Paprasčiausias inkriminavimas yra tais atvejais, kai vertinamojo požymio turinys siejamas su teismų praktikoje išskirtų jo turinio atskleidimo kriterijų, tarp kurių vienas yra pagrindinis, o kiti fakultatyvūs, įvertinimu. Tokie pavyzdžiai nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams sudėtyse yra *didelės turtinės žalos* požymis, pirmiausia siejamas su konkrečia turtinės žalos pinigine išraiška, o į kitas aplinkybes yra atsižvelgiama tik kaip į papildomas. Analogiškas principas taikomas ir atskleidžiant *visuotinai pavojingo būdo* vertinamojo požymio turinį, kur požymio charakteristiką visų pirma nulemia nusikalstamų veiksmų pobūdis: padegimas, sprogdinimas, šaudymas ir pan.

Su didesniais vertinamųjų požymių inkriminavimo sunkumais nusikalstamų veikų kvalifikavimo subjektai susiduria tais atvejais, kai konkretaus vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijai yra lygiareikšmiai ar panašios svarbos – *didelės neturtinės žalos* inkriminavimo atvejis. Tokiais atvejais teismų praktika yra linkusi žengti dalinio formalizavimo keliu ir tam tikras faktines situacijas savaime, be papildomo įvertinimo, sutapatinti su *didele žala*. Pavyzdžiui, *didele žala* paprastai pripažįstamas valstybės tarnautojų piktnaudžiavimu padarytas žmogaus konstitucinių teisių ar laisvių suvaržymas, valstybės institucijos autoriteto menkinimas, jos ar kitos organizacijos normalaus darbo trikdymas, taip pat jeigu piktnaudžiaujant tarnyba padaroma dar ir kita nusikalstama veika ir pan.

Kita vertus, statistiniai skaičiai rodo, kad teismų praktika sunkiausiai formuojama *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybių* inkriminavimo atvejais. Tokią situaciją iš esmės nulemia kelios esminės šio vertinamojo požymio charakteristikos. Pirma – tai vertinamasis požymis, kurio turinį taikymo subjektas gali nustatyti paprastai tik į pagalbą pasitelkęs tinkamų mokslinių, istorinių ar kultūrinių žinių turinčius kvalifikuotus specialistus ar ekspertus. Antra, *didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės*

reikšmės vertybės yra *mišrusis* vertinamasis požymis, dėl ko privalo būti įvertinta tiek kokybinė, tiek ir kiekybinė jo pusė.

3. Vertinamieji požymiai nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai sudėtyse

BK XVII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“ ir XVIII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“ vartojama 9,6 % visų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių. Šie BK skyriai tiriami kartu, kadangi didžioji dauguma juose vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių tiek kokybine, tiek kiekybine prasmėmis sutampa. Daugiausia vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojama BK 135 straipsnyje („Sunkus sveikatos sutrikdymas“), BK 138 straipsnyje („Nesunkus sveikatos sutrikdymas“) – po 6; ir BK 129 straipsnyje („Nužudymas“) – 5.

3.1. Bejėgiška būklė

Bejėgiška būklė, kaip kvalifikuotos nusikalstamos veikos sudėties požymis, visame BK vartojamas 11 kartų, o nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai skyriuose – 3 kartus: BK 129, 135 ir 138 straipsnių 2 dalyse. *Bejėgiška būklė* – savo prigimtimi⁵⁴² yra vertinamasis požymis⁵⁴³. Tą netiesiogiai akcentuoja ir LAT: „apie bejėgiškumo būseną teismas sprendžia pagal konkrečias nukentėjusiojo fizinę ar psichinę būklę apibūdinančias aplinkybes“⁵⁴⁴. Susiedamas *bejėgiškos būklės* turinį su konkrečių faktinių aplinkybių įvertinimu, LAT kartu suformuoja ir pagrindinius šio vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijus. Pripažįstant asmenį kaltu padarius nusikalstamą veiką prieš bejėgiškos būklės žmogų turi būti vertinamos

⁵⁴² ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*. Дис. [...] канд. юрид. Наук., М., 2003, p. 109.

⁵⁴³ Nors, pavyzdžiui, V. Mikelėnas rašo, kad *bejėgiška būklė* yra ne vertinamasis požymis, o abstraktaus pobūdžio terminas: „Įstatymuose vartojami ir specialūs teisės terminai, kurie, nors ir būdami ne vertinamieji, tačiau abstraktūs ir nusakydami rūšinę tam tikrų objektų grupę patys reikalingi aiškinti – detalizuoti, pavyzdžiui, [...] „bejėgiška būklė“ [MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas. *Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: „Justitia“, 1999, p. 153-154].

⁵⁴⁴ Žr. pvz.: LAT 2008 m. gruodžio 16 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-472/2008.

aplinkybės, susijusios su tuo, ar nukentėjusysis galėjo gintis, aktyviai pasipriešinti kaltininkui ar kitaip vengti pavojaus, taip pat tai, ar kaltininkas suvokė bejėgišką nukentėjusiojo būklę⁵⁴⁵.

Nepaisant atskleistų vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijų ir jo inkriminavimo ypatumų, teismų praktika žengia dar toliau ir išskiria tam tikras faktines situacijas, kurios paprastai nulemia nukentėjusiojo *bejėgišką būklę*. Pagal teismų praktiką nukentėjusiojo *bejėgiška būklė* gali būti dėl:

- ligos;
- invalidumo;
- senatvės;
- miego;
- praradus sąmonę;
- apalpus;
- dėl stipraus apsvaigimo nuo alkoholio;
- dėl stipraus apsvaigimo nuo narkotikų ar kitų psichiką veikiančių medžiagų ir pan.⁵⁴⁶.

Vis dėlto daugumą šių būsenų formaliomis laikyti galima tik iš dalies, kadangi jos nepaneigia kitų faktinių aplinkybių vertinimo būtinybės ir tėra viena iš prielaidų *bejėgiškos būklės* požymio inkriminavimui. Kaip išaiškino Lietuvos apeliacinis teismas 2003 m. spalio 13 d. nuosprendyje: „Tačiau vien tik aplinkybė, kad asmuo yra senyvo amžiaus ar kad serga kokia nors liga, nėra pakankamas pagrindas pripažinti, kad pastarasis buvo bejėgiškos būklės. Tokios būklės asmuo turi būti objektyviai“⁵⁴⁷.

Lyginamuoju aspektu verta paminėti išžaginimo ir seksualinio prievartavimo bylų praktiką, kuriose *bejėgiškai būklei* inkriminuoti vienas iš

⁵⁴⁵ Žr. LAT nutartis: 2010 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-77/2010; 2009 m. balandžio 21 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2009; 2008 m. gruodžio 16 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-472/2008 ir kt.

⁵⁴⁶ Žr. LAT nutartis: 2008 m. gruodžio 16 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-472/2008; 2009 m. balandžio 21 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2009.

⁵⁴⁷ „Kolegijos nuomone, kaltinimas dėl bejėgiškos būklės asmens nužudymo nepasitvirtino. Kaltinime nukentėjusiojo (79 metų) bejėgiška būklė buvo siejama tik su jo senyvu amžiumi, tačiau bylos duomenys tokios būklės nepatvirtina. Nustatyta, kad nukentėjusysis dar turėjo pakankamai fizinių jėgų, jo gyvenimo būdas buvo gana aktyvus, jis pats tvarkė namų ūkį, augino gyvulius. Nėra nustatyta, kad būtų sirgęs tokiomis ligomis, kurios rodytų aiškia jo fizinę negalią“ [Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. spalio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-733/2003].

svarbiausių kriterijų yra ne senyvas, o jaunas nukentėjusiojo amžius. 2004 m. gruodžio 30 d. LAT senato nutarimo „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ 10 punkte išaiškinta, kad: „Lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su mažamečiu asmeniu paprastai vertinamas kaip pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, išskyrus atvejus, kai nukentėjusysis pagal savo fizinį ir psichinį išsivystymą bei socialinę brandą suvokė daromų su juo veiksmų esmę ir davė sutikimą tokiems santykiams arba tie veiksmai įvyko mažamečio asmens (nukentėjusiojo) iniciatyva“⁵⁴⁸. Pagal tai *mažametystė* ir *bejėgiška būklė* yra savarankiški ir, nors ir glaudžiai susiję, bet atskirai inkriminuotini nusikalstamos veikos sudėties požymiai⁵⁴⁹.

Atsižvelgiant į pateiktus pavyzdžius, konstatuotina, kad paprastai nukentėjusiojo senyvas (ar jaunas) amžius arba sunki liga yra pirminė prielaida konstatuojant jo *bejėgišką būklę*. Nors šiais atvejais faktinių aplinkybių visumos vertinimas, atskleidžiant *bejėgiškos būklės* turinį, negali apskritai išnykti, kitos nukentėjusiojo fizinę ar psichinę būklę apibūdinančios aplinkybės vertinamos tik tiek, kiek siekiama patvirtinti arba paneigti pirminę prielaidą. Dėl tos priežasties, manytina, kad *bejėgiškos būklės* inkriminavimas nukentėjusiojo ligos, invalidumo ar senatvės atvejais, palyginus su kitais, nėra itin sudėtingas.

⁵⁴⁸ LAT 2004 m. gruodžio 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*, Nr. 22.

Pastebėtina ir tai, kad A. Abramavičius ir G. Švedas bendroje publikacijoje kritikuoja *nepilnamečio fizinio ir psichinio išsivystymo* ir *brandos* kriterijus dėl pastarųjų vertinamojo pobūdžio: „Tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija kelia tam tikrų abejonių. Pirma, asmens fizinis ir psichinis išsivystymas, socialinė branda kaip kriterijai, kuriais remiantis galima atskirti mažamečio asmens išžaginimą ar seksualinį prievartavimą nuo mažamečio asmens tvirkinimo, yra vertinamojo pobūdžio ir iš dalies priklauso nuo pareigūno ir teismo, taikančio BK normą, valios. Šiuos kriterijus nustatyti itin sunku ne tik teisininkams, bet ir specialistams bei ekspertams“ [ABRAMAVIČIUS, Armanas; ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*, 2008, Nr. 66(1), p. 13].

⁵⁴⁹ Tiesa, pasitaiko baudžiamųjų bylų, kuriose gynybos pusė apeliuoja į tai, jog teismas konstatavęs *mažametystę*, kartu formaliai, t. y. neįvertinęs kitų bylos aplinkybių, konstatuodavo ir nukentėjusiosios *bejėgišką būklę*. Pavyzdžiui, baudžiamojame byloje Nr. 2K-560/2012 kasatorius D. K. savo kasacinį skundą argumentavo taip: „[...] kasatoriaus nuomone, teismų nuosprendžių motyvas, kad vien tik mažametystės fakto pakanka D. K. veiksmus kvalifikuoti pagal BK 149 ir 150 straipsnių 4 dalis, prieštarauja suformuotai teismų praktikai, kad nukentėjusiojo asmens bejėgiškumas yra vertinamasis kriterijus. Kasatoriaus nuomone, vien ta aplinkybė, jog konstatuodami L. V. bejėgišką būklę teismai rėmėsi tik nepilnamečystės kriterijumi, įrodo nuosprendžių nepagrįstumą“ [LAT 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-560/2012].

Sudėtingesnis *bejėgiškos būklės* inkriminavimas yra tais atvejais, kai nužudomas (arba sutrikdoma sveikata) nuo alkoholio, narkotikų ar kitų psichiką veikiančių medžiagų apsvaigęs asmuo. Pagal suformuotą teismų praktiką apsvaigimas nuo alkoholio, narkotikų ar kitų psichiką veikiančių medžiagų turi būti sunkus. Sunkus apsvaigimas – fakto klausimas, nesiejamas vien su konkrečiomis alkoholio kiekio kraujyje promilėmis, bet vertinamas pagal konkrečių faktinių aplinkybių visumą. Teismų praktikoje pripažįstama, kad *bejėgiška būkle* gali būti pripažintas tik toks apsvaigimo laipsnis, kai asmuo dėl to negali suvokti aplinkos, su juo daromų veiksmų esmės arba negali pasipriešinti⁵⁵⁰. Vadinasi, nepakanka konstatuoti nukentėjusiojo asmens apsvaigimo fakto, o būtina kiekvienu atveju *ad hoc* įvertinti tokio apsvaigimo laipsnį ir jo įtaką daromų pavojingų veiksmų suvokimui bei realiam gebėjimui jiems aktyviai pasipriešinti, apsiginti ar išvengti pavojaus. Tokiais atvejais paprastai pasitelkiami specialiųjų žinių turintys specialistai ar ekspertai.

Kita vertus, nuo senatvės, ligos ar apsvaigimo nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų atvejų (kai *bejėgišką būklę* teismas privalo įvertinti *ad hoc* pagal konkrečias nukentėjusiojo fizinę ar psichinę būklę apibūdinančias aplinkybes) *bejėgiškos būklės* inkriminavimo prasme skiriasi miego, apalpimo ar sąmonės praradimo faktinės situacijos. Pastebėtina, kad baudžiamojoje justicijoje miego, apalpimo ar sąmonės praradimo atvejais *bejėgiška* nukentėjusiojo būklė paprastai konstatuojama⁵⁵¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad sąmonės praradimo atvejų kvalifikavimas pasižymi keliomis papildomomis ypatybėmis. Kvalifikuojant veiką pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 2 punktą, kai nukentėjusysis prarado sąmonę dėl paties kaltininko veiksmų, svarbu išsiaiškinti nusikalstamo sumanymo nužudyti

⁵⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158/2012.

⁵⁵¹ *Past.* – procesiniuose sprendimuose paprastai apsiribojama tik nurodant konkrečią būseną – t. y. nukentėjusiojo miegą, o tuo pagrindu *bejėgiška būklė* yra tiesiog konstatuojama, papildomai nenurodant jokių kitų šio požymio turinio atskleidimo kriterijų. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. vasario 15 d. nutartyje konstatuota: „Abiejų nuteistųjų veika teisingai kvalifikuota ir pagal BK 129 str. 2 d. 2 p. pripažįstant, kad R. R. buvo nužudytas *bejėgiškoje būklėje*. Abu nuteistieji patvirtino, kad pagal iš anksto parengtą nusikalstamos veikos planą, nuteistojo R. R. tėvas ir kiti šeimos nariai turėjo būti nužudyti jiems miegant, peiliu perpjaunant miego arteriją, kad negalėtų gintis ir aktyviai pasipriešinti“ [Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-59/2006].

kilimo momentą. LAT yra išaiškinęs: „Negali būti kvalifikuojamas šis požymis, kai nužudomas nukentėjęs, tapęs bejėgiškos būklės dėl kaltininko panaudoto smurto jau turint sumanymą nukentėjusį nužudyti. [...] Tačiau jei sumanymas nužudyti nukentėjusį kilo po to, kai dėl kaltininko panaudoto smurto nukentėjęs tapo bejėgiškos būklės, tokio asmens nužudymas kvalifikuojamas pagal šį požymį“⁵⁵².

Atsižvelgiant į išdėstytą, teismų praktika yra detalai atskleidusi *bejėgiškos būklės* inkriminavimo ypatumus. Vienais atvejais *bejėgiškos būklės* inkriminavimas yra pakankamai sudėtingas (pavyzdžiui, sunkaus apsvaigimo nuo alkoholio atveju), kitais paprastesnis (pavyzdžiui, nustačius, kad nukentėjęs miegojo, jo *bejėgiška būklė* savaime konstatuojama). Pagal tai galima daryti išvadą, kad *bejėgiškos būklės* turinys yra nevienalytis, dėl to tik dalinai vertinamojo pobūdžio. Manytina, daugiausia dėl šios priežasties *bejėgiškos būklės* pobūdžio atpažinimas doktrinoje yra vertinamas prieštaringai, o teismų sprendimų aprašomosiose dalyje nėra linkstama pabrėžti, kad *bejėgiška būklė* yra vertinamasis požymis.

Aptariant prevencinį baudžiamojo įstatymo veikimo aspektą, pastebėtina, kad *bejėgiškos būklės* vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio suvokimas tiek teisininkų specialistų, tiek paprastų žmonių tarpe nėra prastas. Šiuo aspektu verta priminti R. Bakševičienės 2001 metais atliktą tyrimą, kuriame autorė, analizuodama baudžiamojo įstatymo teisės technikos įtaką jo efektyvumui, kartu ištyrė ir *bejėgiškos būklės*, kaip daugiareikšmio termino, visuotinį suvokimą. Apklausti 248 įvairiausių socialinių sluoksnių respondentai, jiems pateikus BK vartojamą terminą ir 5 jį apibūdinančius atsakymų variantus (*past.* – pažymėti galima buvo vieną, keletą ar net visus atsakymų variantus). Užduoties klausimai ir atsakymai R. Bakševičienės suformuluoti taip: „*Bejėgiška būklė* apibūdina asmenį kaip: 1) fiziškai bejėgį; 2) turintį psichinės veiklos sutrikimų; 3) nesugebantį pasipriešinti; 4) nesugebantį suvokti savo atžvilgiu daromų veiksmų; 5) kita“. Pagal gautus

⁵⁵²Teismų praktikos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei apžvalga, patvirtinta LAT 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimu Nr. 46. *Teismų praktika*, Nr. 21.

rezultatus, „bejėgišką būklę, kaip nesugebėjimą pasipriešinti arba nesuvokimą savo atžvilgiu daromų veiksmų nurodė 72,6 % respondentų“⁵⁵³. Gauti rezultatai, atitinkantys teismų praktikos išaiškinimą, leidžia kelti prielaidą, kad visuomenė tinkamai suvokia *bejėgiškos būklės* termino turinį.

Iškelta prielaida yra itin svarbi praktiniu aspektu. Teismų sprendimų analizė rodo, kad praktikoje inkriminuojant *bejėgišką būklę*, sudėtingiausiai įrodomas asmens kaltės intelektinis momentas – t. y. kaltinamojo suvokimas, kad nukentėjusiojo būklė nusikaltimo darymo metu yra *bejėgiška*. R. Bakševičienės tyrimo rezultatai, kad 3 iš 4 įvairių sluoksnių visuomenės narių tiksliai suvokia *bejėgiškos būklės* termino turinį, turėtų pasitarnauti baudžiamajai justicijai, palengvinant atitinkamo vertinamojo požymio subjektyviosios pusės įrodinėjimą, o kartu ir jo inkriminavimo argumentavimą.

3.2. Kankinimas ar kitoks itin žiaurus būdas

Kankindamas ar kitaip itin žiauriai – formuluoatė, vartojama BK 129, 135, 138, 140⁵⁵⁴ straipsnių 2 dalyse. Atkreiptinas dėmesys, kad nei doktrinoje, nei teismų praktikoje galutinai nesutariama, ar tai vienas kompleksinis, ar du atskiri ir savarankiški nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Autoriaus nuomone, sprendžiant šį klausimą, pagrindinė atrama turėtų būti sąvokos lingvistinė – loginė konstrukcija. Iš jos akivaizdu, kad *kankinimas* ir *kitoks ypatingas žiaurumas* sudėtyje įtvirtinti kaip du atskiri alternatyvūs būdo požymiai, konkuruojantys tarpusavyje kaip dalis ir visuma⁵⁵⁵ (tą rodo tekstinis dviejų dėmenų sujungimo būdas – „ar kitaip“). Pagal tai *kankinimas* yra specifinė *itin žiauraus būdo* atmaina.

⁵⁵³ BAKŠEVIČIENĖ, Rūta. Teisinė technika – priemonė pasiekti įstatymų atitiktį savo paskirčiai (kai kurie baudžiamųjų įstatymų efektyvumo aspektai). *Teisė*, 2002, Nr. 45, p. 14-15; 6 pav.

⁵⁵⁴ *Past.* – šiame straipsnyje kaip būdo požymis įtvirtintas tik *kankinimas*: „2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje nurodytą veiką padarė mažamečiui arba kankindamas nukentėjusį asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu iki dvejų metų.

⁵⁵⁵ Apie normų konkurenciją plačiau žiūrėti – PAVILONIS, Vladas; BIELIŪNAS, Egidijus. *Nusikaltimų kvalifikavimas esant jų daugetui ir baudžiamosios teisės normų konkurencijai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1984, p. 11-15, 21.

Vis dėlto teismai sunkiai atriboja *kankinimo* ir *kitaip itin žiauriai* požymius ir neretai juos inkriminuoja kartu neatsietai⁵⁵⁶. Tokia praktika kritikuotina. Pritartina kitai jurisprudencijos kryptis – kad *kankinimas* ir *itin žiaurus* būdas yra du atskiri ir savarankiškai inkriminuotini nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. lapkričio 30 d. nuosprendyje pažymėjo: „Kaip matyti, apygardos teismas I. I. veiksmus įvertino kaip nužudymą, padarytą ir kankinant, ir kitaip itin žiauriai, nors įstatyme šios sąvokos nėra vartojamos kaip sinonimai, jos atskirtos jungtuku „ar“, o tai reiškia, kad įstatymą taikantis subjektas, įvertindamas bylos aplinkybes, turi nuspręsti, koku būdu buvo padarytas nusikaltimas – kankinant ar itin žiauriai“⁵⁵⁷.

Kankinimas. 2004 m. birželio 18 d. LAT senato nutarimo 17 punkte išaiškinta, kad: „Kankinimas – tai tam tikrą laiką trunkantys veiksmai, sukeltantys dideles fizines, dvasines kančias nukentėjusiajam tiesioginiu poveikiu į jo kūną arba sudarantys sąlygas kilti tokioms kančioms (dėl skausmo, alkio, troškulio, šalčio, karščio, verčiant atlikti nukentėjusįjį žeminančius veiksmus ir pan.)“⁵⁵⁸.

Suformuluotas apibrėžimas yra svarbus, nes atskleidžia pagrindinius kankinimo, kaip nužudymo ar atitinkamo sveikatos sutrikdymo nusikalstamos veikos sudėties požymio, turinio atskleidimo kriterijus:

- veikos trukmė („tam tikrą laiką trunkantys veiksmai“);
- didelių fizinių ar dvasinių kančių nukentėjusiajam sukėlimas;
- tiesioginio poveikio į nukentėjusiojo kūną darymas arba sąlygų kilti tokioms kančioms sukėlimas.

⁵⁵⁶ Pastebėtina, kad analogiškas aptariamoms formuluotės traktavimas pasitaiko ir doktrinoje. Pavyzdžiui, R. Aliukonienė *kankinimą* ir *itin žiaurų būdą* sunkaus sveikatos sudėtyje (BK 135 straipsnis) traktuoja kaip vieną požymį: „LR baudžiamasis kodeksas kankinimą ar kitokį ypatingą žiaurumą numato kaip požymį, sunkinantį baudžiamąją atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą“ [ALIUKONIENĖ, Rita. Kankinimas ar kitoks ypatingas žiaurumas kaip požymis, kvalifikuojantis sunkų sveikatos sutrikdymą. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 25].

⁵⁵⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-486/2006.

⁵⁵⁸ LAT 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimą Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*, Nr. 21. Taip pat žiūrėti: LAT nutartis: 2009 m. lapkričio 17 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-454/2009; 2011 m. gegužės 10 d. nutartį baudžiamojoje byloje 2K-252/2011.

Nors kankinimo sąvoka teismų praktikoje ir apibrėžta, manytina, kad LAT pateiktas apibrėžimas požymio vertinamumo nepanaikina, o tik dalinai apriboja. Iš trijų suformuotų *kankinimo* turinio atskleidimo kriterijų tik tiesioginis poveikis į žmogaus kūną yra formalaus pobūdžio, tuo tarpu veiksmų trukmė ir fizinių ar dvasinių kančių dydis įvertinamas kiekvienu konkrečiu atveju, priklauso nuo aplinkybių visumos ir yra vertinamojo pobūdžio. Paprastai šiuos kriterijus įvertina reikiamų žinių turintys teismo medicinos specialistai ar ekspertai. Kaip rodo teismų praktikos analizė, pastarieji savo išvadose, ekspertizės aktuose ar apklausose pasisako, ar nukentėjusiojo patirti sužalojimai yra kankinančio pobūdžio, ar ne⁵⁵⁹.

Prielaidą dėl *kankinimo* vertinamojo pobūdžio galima patvirtinti, lyginamuoju aspektu ištyrus fakultatyvius tarptautinės teisės šaltinius, tiesiogiai atskleidžiančius *kankinimo* sampratą (tiesa, ne materialinės baudžiamosios teisės kontekste). Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (*Žin.*, 2006, Nr. 80-3141) (toliau šiame poskyryje – Konvencija) 1 straipsnyje pateiktas kankinimo apibrėžimas – „tai bet koks veiksmas, kuriuo asmeniui tyčia sukeliamas stiprus fizinis ar psichinis skausmas arba kančia siekiant išgauti iš jo ar trečiojo asmens informaciją arba prisipažinimą, nubausti jį už kokį nors veiksma, kurį jis arba trečiasis asmuo įvykdė ar yra įtariamas jį įvykdęs, arba įbauginti ar priversti jį arba trečiąjį asmenį ką nors padaryti, arba dėl bet kurios koku nors diskriminavimu grindžiamos priežasties, kai tokį skausmą ar kančią sukelia viešosios valdžios pareigūnas ar kitas oficialias pareigas einantis asmuo arba kai jis sukeliamas jam kurstant arba sutinkant ar jo tyliu pritarimu“⁵⁶⁰.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismų praktikoje atskleisti *kankinimo* turinio atskleidimo kriterijai tik iš dalies sutampa su Konvencijos

⁵⁵⁹ Žr. pvz.: LAT 2009 m. lapkričio 17 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-454/2009.

⁵⁶⁰ Paminėtina, kad ir EŽTT jurisprudencijoje (EŽTK 3 straipsnio kontekste) *kankinimo* samprata taip pat yra išplėtotą. EŽTT akcentuoja, kad „[...] pirmiausia nagrinėjant bylą yra nustatoma, ar auka patyrė „skausmą arba kančią“, o paskui, ar jis buvo sunkus pagal JT konvencijos 1 straipsnį. EŽTT mano, kad šis „sunkumas“ yra reliatyvus; jis priklauso nuo visų bylos aplinkybių, tame tarpe lyties, amžiaus, aukos sveikatos būklės ir kt.“ [žr. pvz.: EŽTT 2001 m. balandžio 19 d. sprendimas Nr. 28524/95 byloje *Peers prieš Graikiją*].

nuostatomis⁵⁶¹. Kadangi tarptautinėje plotmėje *kankinimo* samprata yra kiek labiau išplėtotą ir detalesnę nei nacionalinėje baudžiamojoje teisėje, jos nuostatos gali būti labai vertingu fakultatyviu šaltiniu teismams, atskleidžiantiems baudžiamajame įstatyme vartojamo ir teismų praktikoje tik sąlyginai apibrėžto termino turinį *ad hoc*.

Nagrinėjama poskyriui svarbi R. Drakšo ir R. Valutytės 2009 m. parengta publikacija „Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje“. Joje autoriai analizuoja *kankinimo* turinio atskleidimo kriterijus, tarp jų – *stiprų skausmą ar kančią* (požymius, kurie yra itin reikšmingi nagrinėjamame kontekste): „Kvalifikuojant tam tikrus veiksmus kaip kankinimą pagal KPK⁵⁶², svarbūs ir tokių veiksmų padariniai, t. y. asmeniui turi būti sukeliama „stiprus fizinis ar psichinis skausmas arba kančia“. Taigi, kad pagal Konvenciją asmuo būtų pripažintas buvęs kankintas reikia įrodyti, jog: 1) asmuo patyrė skausmą arba kančią; 2) skausmas ar kančia buvo fizinė arba psichinė ir 3) skausmas ar kančia buvo stiprus“⁵⁶³. Čia pat R. Drakšas su R. Valutyte pastebi: „Nesant objektyvių kriterijų nustatyti skausmo ar kančios stiprumą nėra lengva užduotis. Todėl vertinimas kiekvienu atveju priklausomai nuo bylos aplinkybių gali skirtis“⁵⁶⁴. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad *kankinimais* sukeliama kančių sunkumas kaip vertinamasis požymis traktuojamas tiek nacionalinėje, tiek ir tarptautinėje jurisprudencijoje.

Kaip minėta, *kankinimais* gali būti sukeltos didelės skirtingo pobūdžio kančios – fizinės arba dvasinės. Didelės fizinės kančios Lietuvos teismų praktikoje suvokiamos nevienareikšmiškai. Didelę fizinę kančią paprastai rodo paties nukentėjusiojo reakcija (pavyzdžiui, šaukimas, rėkimas,

⁵⁶¹ Tiesa, labiau kategorišką nuomonę šiuo klausimu turi R. Drakšas ir R. Valutytė: „Akivaizdu, kad šios LAT skirtingu metu pateiktos sąvokos yra nevienodos nei savo turiniu, nei apimtimi ir ne visais aspektais atitinka kankinimo sampratą tarptautinėje teisėje“ [DRAKŠAS, Romualdas; VALUTYTĖ, Regina. Baudžiamosios atsakomybės už kankinimą nustatymo ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Teisė*, 2010, Nr. 74, p. 49].

⁵⁶² *Past.* – Jungtinių Tautų konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą.

⁵⁶³ DRAKŠAS, Romualdas; VALUTYTĖ, Regina. Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje. *Teisė*, 2009, Nr. 71, p. 20.

⁵⁶⁴ DRAKŠAS, Romualdas; VALUTYTĖ, Regina. Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje. *Teisė*, 2009, Nr. 71, p. 20.

dejavimas⁵⁶⁵ ir pan.) arba kaltininko elgesio su nukentėjusiuoju pobūdis (pavyzdžiui, smauginimas, įmetimas į šaltą vandenį⁵⁶⁶, marinimas badu⁵⁶⁷, sunkiai sužaloto nukentėjusiojo palikimas be pagalbos, pavyzdžiui, uždarymas automobilio bagažinėje⁵⁶⁸ ir pan.). Kankinimais sukeliama didelės dvasinės kančios taip pat gali pasireikšti pačiomis įvairiausiomis faktinėmis situacijomis. R. Aliukonienė pastebi, kad „dvasinės kančios gali būti sukeltos ciniškai elgiantis nukentėjusiojo atžvilgiu, verčiant nukentėjusį žaloti save patį, grasinant susidoroti su jo artimaisiais, išžaginant nukentėjusiojo artimuosius iki nusikaltimo ar nusikaltimo darymo metu ir kt.“⁵⁶⁹.

Kitas vertinamojo pobūdžio *kankinimų* turinio atskleidimo kriterijus – *tam tikrą laiką trunkantys veiksmai* yra gana prieštaringas. R. Drakšas ir R. Valutytė kritikuoja šį teismų praktikos išvestą kriterijų, kuris pasak jų neatitinka tarptautinių teisės aktų reikalavimų, be to, yra beprasmis: „Pabrėžtina, kad kiekvienas veiksmas ar įvykis trunka tam tikrą laiką. Žodžiai „tam tikrą laiką trunkantys“ iš principo nenusako absoliučiai nieko – nei būtino veiksmų ilgalaikiškumo, nei, atvirkščiai, jų trumpalaikiškumo, nes tiek trumpalaikiškumas, tiek ilgalaikiškumas gali būti apibūdinti kaip „tam tikrą laiką trunkantys“⁵⁷⁰.

Teismų praktikoje veiksmų trukmė, pakankama kankinimui inkriminuoti, smarkiai diferencijuojama ir jokios formalios „atramos“ neturi. Vienais atvejais aprašant kankinimų trukmę apsiribojama abstrakčia formuluote: „tęsėsi tam tikrą laiko tarpą ir todėl laikomas kankinimu“⁵⁷¹ ar

⁵⁶⁵ Žr. pvz.: Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 1 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-134/2012.

⁵⁶⁶ Žr. pvz.: Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. lapkričio 30 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-486/2006.

⁵⁶⁷ Žr. pvz.: Kauno apylinkės teismo 2013 m. sausio 17 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-205-593/2013.

⁵⁶⁸ Žr. pvz.: Kauno apygardos teismo 2010 m. gegužės 28 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-129-81/2010.

⁵⁶⁹ ALIUKONIENĖ, Rita. Kankinimas ar kitoks ypatingas žiaurumas kaip požymis, kvalifikuojantis sunkų sveikatos sutrikdymą. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 24.

⁵⁷⁰ DRAKŠAS, Romualdas; VALUTYTĖ, Regina. Baudžiamosios atsakomybės už kankinimą nustatymo ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Teisė*, 2010, Nr. 74, p. 49.

⁵⁷¹ Žr. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. spalio 10 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-139-174/2010.

„truko pakankamai ilgą laiką“⁵⁷². Kitais atvejais kankinimų trukmė aprašoma detaliau ir susiejama su konkrečia byloje nustatyta nukentėjusiojo kančių trukme, kuri gali būti labai įvairi – nuo kelių ar keliolikos minučių⁵⁷³ iki kelių dienų⁵⁷⁴ ar net daugiau. Manytina, kad jeigu byloje faktiškai užfiksuota nukentėjusiojo fizinių ar dvasinių kančių trukmė, ją privalu ir nurodyti, motyvuojant *kankinimų* inkriminavimą⁵⁷⁵.

Atsižvelgiant į tai, teismų praktikos analizės rezultatai rodo, kad *tam tikro laiko* kriterijus didelės „ pridėtinės vertės“, atskleidžiant *kankinimų* požymio turinį, neturi. Lygiai toks pats „tam tikras laikas“ baudžiamąja teisine prasme yra tiek kelios dienos, tiek ir kelios minutės. Tai patvirtina R. Drakšo ir R. Valutytės mintį, kad terminas *tam tikrą laiką trunkantys* nenusako nieko konkretaus. Dėl tos priežasties teismų praktika analizuojamame kontekste koreguotina dviem alternatyviomis kryptimis: 1) performuluojant arba 2) apskritai atsisakant (kaip rekomenduoja R. Drakšas ir R. Valutytė⁵⁷⁶) *tam tikro laiko trukmės* – kaip kankinimą identifikuojančio kriterijaus⁵⁷⁷.

Kitoks itin žiaurus būdas. *Itin žiaurus* nusikalstamos veikos padarymo būdas – *mišrusis* vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis. Jurisprudencijoje susiformavusi pozicija, kad ši sąvoka yra ne medicininė, o teisinė⁵⁷⁸. Vadinas, visais atvejais *itin žiaurų* nužudymą (ar sveikatos sutrikdymą) konstatuoja teismas, remdamasis teismo medicinos

⁵⁷² Žr. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. vasario 5 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-112-18/2009.

⁵⁷³ Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 1 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-134/2012.

⁵⁷⁴ Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 9 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-181/2011.

⁵⁷⁵ *Past.* – mintis išplėta ketvirtosios dėstymo dalies 2.2. poskyryje.

⁵⁷⁶ DRAKŠAS, Romualdas; VALUTYTĖ, Regina. Baudžiamosios atsakomybės už kankinimą nustatymo ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Teisė*, 2010, Nr. 74, p. 49.

⁵⁷⁷ Autoriaus nuomone, optimalėnis sprendimo variantas slypi pirmojoje alternatyvoje. Siūlytina *kankinimus* susieti su atliekamos veikos pobūdžiu. Pavyzdžiui, *kankinimus* apibrėžti ne kaip tam tikrą laiką trunkančius veiksmus, o kaip trunkamojo pobūdžio veiką.

⁵⁷⁸ Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 1A-44/2009 apeliacinės instancijos teismo posėdyje apklaustas ekspertas Tadas Bimba parodė, kad negali atsakyti ar nukentėjusysis buvo nužudytas itin žiauriai, tačiau teigė, kad nukentėjusiojo kūne kankinančio pobūdžio sužalojimų nenustatyta [Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. balandžio 24 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-44/2009].

išvadamis ir objektyviai nustatytomis įvykio aplinkybėmis⁵⁷⁹. Sudėtinga požymio konstrukcija ir didelis aktualumas (t. y. santykinai dažnas jo inkriminavimas baudžiamosiose bylose, palyginus su kitais nužudymą ar sunkų (nesunkų) sveikatos sutrikdymą kvalifikuojančiais požymiais⁵⁸⁰) nulemia tai, kad teismų praktikoje didelis dėmesys skirtas *itin žiaurais* būdo turinio atskleidimo kriterijų (žr. 10 lentelę), orientuojančių teisės taikymo subjektus, kokias faktines aplinkybes reikia įvertinti, išvedimui.

10 lentelė

„Kitaip itin žiauriai“ vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijai
1. Panaudoto smurto pobūdis
2. Panaudoto smurto trukmė
3. Panaudoto smurto intensyvumas
4. Įrankiai, priemonės
5. Padarytų sužalojimų kiekis
6. Padarytų sužalojimų lokalizacija ⁵⁸¹

Derėtų paminėti, kad tarp teismų praktikoje išskirtų *itin žiauriai* požymio turinio atskleidimo kriterijų egzistuoja neformali hierarchija. Baudžiamoji justicija, inkriminuodama šį požymį, labiausiai orientuojasi į padarytų sužalojimų kiekį – kaip kiekybinį aspektą, ir šio būdo didelį skausmingumą – kaip kokybinį aspektą. Šie aspektai kaip patys pagrindiniai nurodomi ir 2004 m. birželio 18 d. LAT senato nutarime: „Nužudymas kitaip itin žiauriai yra tada, kai gyvybė atimama itin skausmingu būdu (pvz., nuodijant skausmingai veikiančiais nuodais, deginant, užkasant, numetant iš didelio aukščio ir pan.) arba padarant nukentėjusiajam daug kūno sužalojimų“⁵⁸². Pagal tai kokybinis *itin žiauriai* požymio aspektas siejamas su tam tikromis šabloniškoms situacijomis, kurių buvimas leidžia įtarti egzistavus didelį skausmą, o kartu ir *itin žiaurų* būdą.

⁵⁷⁹ Žr. pvz.: Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gegužės 22 d. nuosprendį baudžiamosiose bylose Nr. 1A-218/2009.

⁵⁸⁰ Žr. Nacionalinės teismų administracijos pateiktą „Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaitą. Bylų procesas (I instancijos teismuose)“, 2012, forma Nr. 0201.

Prieiga internete: <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>

⁵⁸¹ Žr. pvz.: LAT 2004 m. spalio 19 d. nutartį baudžiamosiose bylose Nr. 2K-534/2004.

⁵⁸² LAT 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“, *Teismų praktika*, Nr. 21.

Kita vertus, išaiškinime pateiktas itin skausmingo būdo sąrašas nėra baigtinis. Be to, skausmo dydis – tai medicininė kategorija, kuri vertinama, vadovaujantis specialiomis medikų metodikomis. Šiame kontekste svarbu akcentuoti, kad skausmą slopinti gali apsvaigimas nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų. R. Aliukonienė atkreipia dėmesį, kad „analizuojant teismų praktiką dažna situacija, kai nukentėjusysis įvykio metu yra apsvaigęs nuo alkoholio. Esant stipriam apsvaigimui nuo alkoholio, žmogus mažiau jautrus skausmui. Ši nukentėjusiojo būklė turi būti konstatuota teismo medicinos specialisto išvadoje nurodant, kad nukentėjusysis, būdamas stipriai apsvaigęs nuo alkoholio, ypatingų kančių nejautė“⁵⁸³.

Jeigu kokybinis aspektas teismų praktikoje bandomas formalizuoti tam tikromis pavyzdinėmis empirinėmis situacijomis, kai *itin žiaurus būdas* galėtų būti konstatuojamas net be didesnio kitų faktinių aplinkybių įvertinimo (pavyzdžiui, išmetimas pro langą iš didelio aukščio), tai kiekybinis *itin žiaurus būdo* aspektas nėra siejamas su jokiais šablonais ir dėl to yra dar painesnis.

Termino *daug kūno sužalojimų* reikšmės teismų praktikoje išaiškinta nėra⁵⁸⁴. Atsižvelgiant į tai, inkriminuojant atitinkamą požymį, nėra formalios kiekybinės jo norminio turinio atramos, nors „teismų praktikoje dažniausiai pasitaiko, kad dauginių kūno sužalojimų padarymas (aktyviais veiksmais) nukentėjusiajam yra beveik vienintelis pagrindas kvalifikuoti kaltininko veiką pagal BK 135 straipsnio 2 dalies 6 punktą“⁵⁸⁵. Dėl dauginių kūno sužalojimų paprastai sprendžia teismo medicinos ekspertai. Vis dėlto net ir atitinkamas formalus ekspertizės aktas, kad nukentėjusiojo sužalojimai yra dauginiai, imperatyviai nesaisto teismo, nes tai tėra vienas iš keleto *itin žiaurus būdo* vertinimo kriterijų. Tikslų pavyzdį savo publikacijoje pateikia R. Aliukonienė: „Teismų praktikoje gali pasitaikyti ir tokių atvejų, kai nukentėjusiajam sunkiai

⁵⁸³ ALIUKONIENĖ, Rita. Kankinimas ar kitoks ypatingas žiaurumas kaip požymis, kvalifikuojantis sunkų sveikatos sutrikdymą. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 23.

⁵⁸⁴ Kita vertus, iš teismų praktikos analizės akivaizdu, kad vienas ar keli kūno sužalojimai paprastai nepripažįstami dauginiais [Žr. pvz.: LAT 1999 m. birželio 18 d. Nužudymų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teismų praktikos apibendrinimo apžvalgą Nr. B2-9, *Teismų praktika* Nr. 11].

⁵⁸⁵ ALIUKONIENĖ, Rita. Kankinimas ar kitoks ypatingas žiaurumas kaip požymis, kvalifikuojantis sunkų sveikatos sutrikdymą. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 22.

sutrikdoma sveikata suduodant vieną du smūgius, pavyzdžiui, į galvą, o vėliau, jam nualpus ir nebejaučiam skausmo, kaltininkas tai suprasdamas ir žinodamas, suduoda dar keliasdešimt smūgių į kitas nukentėjusiojo kūno vietas. Tokiais atvejais sunkaus sveikatos sutrikdymo, padaryto „kankinant ar kitaip itin žiauriai“, kvalifikuoti negalima⁵⁸⁶.

Be to, pasitaiko bylų, kuriose dauginius kūno sužalojimus nukonkuruoja trumpas jų padarymo laiko tarpas: „Teismo medicinos ekspertizės išvada yra nustatyta, kad sužalojimai E. Š. yra padaryti 25 trauminių poveikių pasėkoje, ir kad mirtis įvyko kelių – keliolikos minučių laikotarpyje. Kaltinamasis M. M. paaiškino, kad tai truko (smūgiavo) apie penkiolika sekundžių. Teismas kaltinamojo paaiškinimus pripažino kaip objektyvią tiesą atitinkančius. Teismas vadovaujasi kaltinamojo parodymais, ir daro išvadą, kad žalojimas truko trumpą laiką, ir nukentėjusioji E. Š. nuo patirtų sužalojimų mirė per trumpą laiko tarpą“⁵⁸⁷.

Be padarytų sužalojimų skausmingumo, kiekio ir trukmės teismai paprastai dar turi įvertinti panaudoto smurto pobūdį, intensyvumą, sužalojimų lokalizaciją, panaudotus įrankius ir priemones. Taip pat minėtame LAT senato nutarime yra pateiktos alternatyvios situacijos, kai padarytas nužudymas gali būti pripažįstamas *itin žiauriu*: „kai prieš atimant gyvybę ar jos atėmimo metu iš nukentėjusiojo buvo tyčiojama (jis verčiamas pats save žaloti ir pan.) arba kai kaltininkas tyčia trukdo suteikti pagalbą jo sužalotam nukentėjusiajam, arba kai nužudoma suardant žmogaus kūno anatomicinį vientisumą (pvz., nukertama galva ir pan.), arba kai nukentėjusysis nužudomas jo artimųjų akivaizdoje, taip sukeltas jiems dideles dvasines kančias“⁵⁸⁸.

Nemažiau svarbus ir subjektyvusis *itin žiaurus* būdo momentas – kaltininko suvokimas, kad veikia *itin žiauriu* būdu. Kadangi subjektyvioji nusikalstamos veikos pusė įrodinėjama, remiantis objektyviai užfiksuotais

⁵⁸⁶ ALIUKONIENĖ, Rita. Kankinimas ar kitoks ypatingas žiaurumas kaip požymis, kvalifikuojantis sunkų sveikatos sutrikdymą. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 23.

⁵⁸⁷ Kauno apygardos teismo 2010 m. sausio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-60-383/2010.

⁵⁸⁸ LAT 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje“, *Teismų praktika*, Nr. 21.

duomenimis, praktikoje įrodinėjant kaltininko *itin žiauraus* būdo suvokimą, svarbu konstatuoti, kad pastarasis *itin žiauraus* pobūdžio smurtą naudoja nukentėjusiajam dar esant gyvam⁵⁸⁹.

Analizuojant teisės techniniu aspektu, derėtų atkreipti dėmesį, kad nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai sudėtyse vartojama ir *žiauraus būdo (elgesio)* forma, nenaudojant prieveiksmio *itin*. BK 133 straipsnyje („Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės“) numatyta: „Tas, kas sukurstė žmogų nusižudyti arba žiauriu ar klastingu elgesiu privedė žmogų prie savižudybės“. Atsižvelgiant į tai, svarbu išanalizuoti *itin žiauraus būdo* ir *žiauraus elgesio* skirtumus.

Remiantis Lietuvių kalbos žodynu, būdvardis *žiaurus* turi keletą reikšmių – *baisus, siaubingas, nuožmus, negailestingas*⁵⁹⁰. Priešingai nei *kankinimų* sąvoka, *žiauraus elgesio* apibrėžimas nepateikiamas tarptautinio pobūdžio dokumentuose, susijusiuose su žmogaus teisių apsauga, nors juose ir yra įtvirtintas. Pavyzdžiui, paminėtinas EŽTK 3 straipsnis: „Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas“.

Interpretuojant EŽTK 3 straipsnį, bandoma nustatyti santykį tarp *kankinimų, nežmoniško, žiauraus* ir *žeminančio elgesio*⁵⁹¹. Dažniausiai pasitaikanti nuomonė, kad egzistuoja tam tikra šių sąvokų hierarchija, t. y. pavojingiausia netinkamo elgesio forma laikomas *kankinimas*, po to seka sinonimiškai vartojamos *nežmoniško*⁵⁹² ir *žiauraus elgesio* formos ir pati lengviausia forma – *žeminantis elgesys*⁵⁹³. K. McCourt ir M. Lambert rašo, kad „[...] pagal tokią logiką, kai pasiekiamas atitinkamas veikos pavojingumo

⁵⁸⁹ Teismų praktikos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei apžvalga, patvirtinta LAT 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimu Nr. 46. *Teismų praktika*, Nr. 21.

⁵⁹⁰ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

⁵⁹¹ Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad EŽTK 3 straipsnio interpretavimu darbe galima vadovautis tik lyginamuoju aspektu, kadangi jis nėra tiesiogiai susijęs su baudžiamąja teise ir nusikalstamų veikų aprašymu. Kita vertus, tai gali būti vienas iš papildomų šaltinių, kuriais teisėjas pasirems *ad hoc* aiškindamas aptariamų BK sąvokų turinį.

⁵⁹² Pastebėtina, kad *nežmoniškas elgesys*, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymis, yra įtvirtintas BK 103 straipsnio („Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais ar jų turto apsaugos pažeidimas“) 1 dalyje.

⁵⁹³ *Žeminimo* požymis taip pat vartojamas BK specialiojoje dalyje: 103, 155, 232 ir 320 straipsniuose.

laipsnis, veika gali būti kvalifikuojama kaip žeminantis elgesys. Žeminantis elgesys pasiekęs dar didesnę pavojingumo laipsnį gali būti perkvalifikuojamas į nežmonišką (*aut. past. – žiaurų*) elgesį, kuris atitinkamai vėliau gali virsti kankinimu. Skirtumai tarp šių sąvokų priklauso nuo kiekvienos atskiros bylos aplinkybių. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas pabrėžė, kad nėra reikalo įtvirtinti tikslaus šių skirtingų veikų atribojimo, kuris turi priklausyti nuo taikomos nusikalstamos veikos sudėties pobūdžio, paskirties ir sunkumo⁵⁹⁴. Maža to, dalis žmogaus teisių ekspertų mano, kad turi būti apskritai vengiama nustatyti formalią hierarchiją tarp lyginamų sąvokų⁵⁹⁵.

Vis dėlto palaikytina pozicija, kad skirtinga terminų lingvistinė konstrukcija turi būti pagrindžiama. Vienas iš tokių pagrindimo būdų ir galėtų būti ankstesnėje pastraipoje aptarta požymių hierarchija, pagal kurią pavojingiausia elgesio forma traktuotinas *kankinimas*, kuris sistemiškai analizuojant BK, prilyginamas *ypatingam žiaurumui*. Po to pagal pavojingumą sektų *žiaurus* ir *nežmoniškas elgesys*⁵⁹⁶, o *žeminantis elgesys* – kaip švelniausia *kankinimų* forma. Kartu derėtų pažymėti, kad visų šių požymių atribojimas yra vertinamojo pobūdžio, priklauso nuo nacionalinės baudžiamosios teisės sistemos, kiekvienos bylos faktinių aplinkybių ir, pridurtina, konkrečios nusikalstamos veikos sudėties konteksto.

Iš to seka, kad *žiaurus elgesys* yra itin plataus turinio sąvoka, o jos turinio ribos nulemtos jos vartojimo konteksto (pavyzdžiui, konkrečios nusikalstamos veikos sudėties). Pastebėtina, kad BK *žiaurus elgesio* požymis vartojamas ne tik BK 133 straipsnyje („Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės“), bet ir 163 („Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis“), ir 310 straipsniuose („Žiaurus elgesys su gyvūnais“).

⁵⁹⁴ MCCOURT, Kersty; LAMBERT, Manuel. *Interpretation of the Definition of Torture or Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in the Light of European and International Case Law: the Need to Preserve Legal and Jurisprudential Evolutions and Acquis*. World Organisation Against Torture, 2004, p. 8.

⁵⁹⁵ Žr. Association for the Prevention of Torture. *The Definition of Torture*. Proceedings of an Expert Seminar, APT, Geneva, 2001, p. 18.

⁵⁹⁶ Autoriaus nuomone, kad nors *nežmoniško* ir *žiaurus elgesio* sinonimai pagrindžiami tarptautinės teisės kilme, BK tokia teisės technika turėtų būti vengiama, atitinkamai įstatymo tekste pasirenkant vartoti tik vieną iš šių sinoniminių terminų.

Privedimo prie savižudybės (BK 133 straipsnis) sudėties kontekste *žiaurus elgesys* suvokiamas gana plačiai ir siejamas tiek su fizine, tiek ir psichine prievarta prieš nukentėjusį, jeigu tokia prievarta buvo esminė sąlyga nulėmusi nukentėjusiojo ketinimą nusižudyti⁵⁹⁷. Šioje vietoje pastebėtina, kad *žiauriu elgesiu* vien psichinė prievarta pripažįstama išimtiniais atvejais. Be to, kai asmens ketinimą nusižudyti nulemia ne tik žiauraus pobūdžio kito asmens elgesys, bet ir kitos priežastys, jos savaime nepaneigia *žiauraus elgesio* ir kilusių padarinių priežastinio ryšio, tačiau tokiu atveju privaloma vertinti savižudybės priežasčių visumą ir kiekvienos jų svarbą⁵⁹⁸.

Kartu pastebėtina, kad BK 133 straipsnio dispozicijoje *žiaurus elgesys* vartojamas kaip alternatyvusis būdo požymis. Šio požymio alternatyva – *klastingas elgesys* yra taip pat vertinamojo pobūdžio požymis⁵⁹⁹. Remiantis Lietuvių kalbos žodynu, būdvardis *klastingas* reiškia *turintis klastos, suktas, apgaulingas*; daiktavardis *klasta* – *apgaulė, pinklės, pikta valia*⁶⁰⁰. J. Pečkaitis ir L. Radavičius nurodo, kad „Klastingas elgesys susiję su įvairaus vertybinio, dorovinio pobūdžio manipuliacijomis, tai ne kas kita kaip apgaulingas, skaudinantis, dvasiškai žlugdantis kitą žmogų elgesys“⁶⁰¹. Kaip minėta disertacijos antrosios dėstymo dalies 2.5. poskyryje, vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio alternatyvos paprastai susiaurina tokio požymio vertinamumą. Tokiu būdu, sąveikaudami tarpusavyje, *žiauraus* ir *klastingo elgesio* požymių turinys privedimo prie savižudybės sudėtyje supanašėja.

⁵⁹⁷ Pavyzdžiui, J. Pečkaitis ir L. Radavičius taip apibrėžia *žiaurų elgesį* privedimo prie savižudybės sudėties kontekste: „Žiaurus elgesys – tai dažniausiai mušimas, kankinimas, įvairūs kūno sužalojimai, neteisėtas laisvės atėmimas, neteisėtas uždarymas į psichiatrinę ligoninę, vertimas dirbti nepakeliamus darbus, atlikti neteisėtus ar amoralius veiksmus, tyčiojimas, šmeižimas, įžeidinėjimas. Žiaurus elgesys gali pasireikšti ir neveikimu, pvz., neduodant valgyti, gerti, kur gyventi“ [PEČKAITIS, Justinas; RADAVIČIUS, Liaudginas Erdvinas. Savižudybės medicininiai ir teisiniai aspektai. Vilnius: „Jurisprudencija“, 2004, Nr. 59(51), p. 65].

⁵⁹⁸ Žr. pvz.: Alytaus rajono apylinkės teismo 2011 m. vasario 7 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. N1-39-572/2011.

⁵⁹⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad *klastingas elgesys* visame BK vartojamas tik vieną kartą – BK 133 straipsnyje. Deja, Lietuvos teismų jurisprudencija, atskleidžiant *klastingo elgesio* sampratą dar nėra susiformavusi.

⁶⁰⁰ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

⁶⁰¹ PEČKAITIS, Justinas; RADAVIČIUS, Liaudginas Erdvinas. Savižudybės medicininiai ir teisiniai aspektai. Vilnius: „Jurisprudencija“, 2004, Nr. 59(51), p. 65.

BK 163 straipsnyje („Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis“) yra konkretizuojamas *žiaurus elgesio* objektas – vaikas. BK 163 straipsnio dispozicija⁶⁰² taip pat išsiskiria tuo, kad *žiaurus elgesys* dalinai formalizuotas alternatyviais sudėties požymiais. Pagal sudėties konstrukciją *žiaurus elgesys* su vaiku yra viena iš piktnaudžiavimo tėvo, motinos, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis formų. Kitaip sakant, pagal BK 163 straipsnio dispoziciją atitinkamu piktnaudžiavimu pripažįstama: 1) fizinis ar psichinis vaiko gniuždyimas; 2) vaiko palikimas ilgą laiką be priežiūros; 3) panašus *žiaurus elgesys* su vaiku. Iš to akivaizdu, kad nors ir nėra baigtiniu sąrašu konkretizuota, *žiaurus elgesys* prieš vaiką apima daug platesnį ratą faktinių situacijų nei *žiaurus elgesys* kitų nukentėjusiųjų atžvilgiu⁶⁰³.

Atkreiptinas dėmesys, kad *žiaurus elgesio* su vaiku požymio turinys yra išplėtotas doktrinoje. Pavyzdžiui, K. Grinevičiūtė, nagrinėjusi *žiaurus elgesio* su vaiku sampratą, tiksliai pastebi, kad šis požymis yra vertinamasis, dėl ko autorė ne tik išveda požymio apibrėžimą, bet ir pateikia pagrindinius jo turinio atskleidimo kriterijus: „*Žiaurus elgesys* yra kiekvienas netoleruotinas, pavojingas tyčinis elgesys, sukeliantis fizinį ar psichinį skausmą vaikui. Elgesio pripažinimas *žiauriu* priklauso nuo objektyvių ir subjektyvių aplinkybių: tokio elgesio trukmės, jo fizinio ar emocinio poveikio, aukos lyties, amžiaus bei sveikatos būklės“⁶⁰⁴.

Žiaurus elgesio vertinamojo požymio raiškos kontekste absoliučiai priešinga situacija yra *žiaurus elgesio* su gyvūnu sudėties (BK 310 straipsnis) atveju. Šioje sudėtyje *žiaurus elgesio* objektas yra gyvūnas, atitinkamai dėl to vertinamojo požymio turinys (*past.* – nors jo lingvistinė konstrukcija tapati) yra žymiai siauresnis ir siejamas tik su gyvūno kankinimu, arba tam tikrais

⁶⁰² *Past.* – BK 163 straipsnio dispozicija: „Tas, kas piktnaudžiavo tėvo, motinos, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis fiziškai ar psichiškai gniuždydamas vaiką, palikdamas jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai *žiauriai* elgdamasis su vaiku“.

⁶⁰³ *Past.* – viena vertus, tai yra savaime suprantama dėl vaiko, kaip nukentėjusiojo, socialinio statuso – vaikas nėra pilnai savarankiškas asmuo ir yra priklausomas nuo tėvų ir globėjų, turinčių įstatymine pareigą juo rūpintis.

⁶⁰⁴ GRINEVIČIŪTĖ, Kristina. *Žiaurus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. Jurisprudencija*, 2008, Nr. 11(113), p. 111.

sunkiais padariniais – gyvūno žūtimi ar suluošinimu⁶⁰⁵. Atsižvelgiant į tai, akivaizdu, kad konkreti sudėtis ir jos vieta BK struktūroje didžiaja dalimi nulemia *žiaurus būdo* vertinamojo požymio turinio ribas ir kriterijus.

Iš to, kas išdėstyta, taip pat darytina išvada dėl *itin žiaurus būdo* ir *žiaurus elgesio* formuluočių turinio skirtumų. Akivaizdu, kad *itin žiaurus būdo* turinys, nors tai yra kvalifikuota *žiaurus būdo* forma, kokybiškai menkai tesiskiria nuo *žiaurus* ar *nežmoniško elgesio* požymių turinio. Tą pagrindžia analizės rezultatai: vienoje sudėtyse *kankinimas* prilyginamas *itin žiauriam būdui* (pavyzdžiui, BK 129 straipsnio 2 dalies 6 punktas), kitose – *žiauriam elgesiui* (pavyzdžiui, BK 310 straipsnis). Maža to, *žiaurus elgesio* turinys ir jo ribos patys savaime gali itin smarkiai skirtis, priklausomai nuo konkrečios sudėties konteksto.

Specifinės *itin žiaurus būdo* lingvistinės konstrukcijos formulavimo logika slypi jos vartojimo kontekste. Dar 1999 m. apžvalgoje LAT yra atkreipęs dėmesį, kad nužudymo būdas yra savaime žiaurus⁶⁰⁶. Teisine prasme bet koks nužudymas ar tyčinis sveikatos sutrikdymas yra žiaurus aktas, bet ne bet kuris nužudymas ar tyčinis sveikatos sutrikdymas gali būti laikomas *itin žiauriu*. Ši prezumpcija lemia tai, kad BK 129, 135 ir 138 straipsnių 2 dalių 6 punktuose vartojamas *itin žiaurus būdo* nužudymą ar tyčinį sveikatos sutrikdymą kvalifikuojantis požymis. *Itin žiaurus būdo* kvalifikuotu nusikalstamos veikos sudėties požymiu siekiama diferencijuoti atsakomybę už praktikoje pasitaikančius itin įvairaus pobūdžio nužudymo ar tyčinio sveikatos sutrikdymo padarymo mechanizmus, kartu parodančius ir nevienodą atskirų subjektų pavojingumą.

⁶⁰⁵ *Past.* – BK 310 straipsnio dispozicija: „Tas, kas žiauriai elgėsi su gyvūnu, jeigu dėl to gyvūnas žuvo arba buvo suluošintas, arba kankino gyvūną“.

⁶⁰⁶ Žr. pvz.: LAT 1999 m. birželio 18 d. Nužudymų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teismų praktikos apibendrinimo apžvalgą Nr. B2-9, *Teismų praktika* Nr. 11.

3.3. Chuliganiškos paskatos

Chuliganiškos paskatos – vienas iš nedaugelio subjektyviosios pusės elemento vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, vartojamas BK 129, 135 ir 138 straipsnių 2 dalių 8 punktuose. Tai vienas pačių abstrakčiausių baudžiamojo įstatymo terminų. Pastebėtina, kad nors naujajame BK neliko itin prieštaringai vertintos chuliganizmo⁶⁰⁷ sudėties (ją pakeitė viešosios tvarkos pažeidimo sudėtis), *chuliganiškas paskatas*, kaip trijų atskirų nusikalstamų veikų sudėčių kvalifikuojantį požymį, įstatymų leidėjas išlaikė.

Teismų praktikoje dar galiojant Senajam BK yra pateiktas ir naujausiuose teismų sprendimuose nepakitęs *chuliganiškų paskatų* apibrėžimas. Pripažįstama, kad nužudymas dėl *chuliganiškų paskatų* yra tada, kai jis padaromas dėl aiškaus žmogaus ar visuomenės negerbimo, kai kaltininko elgesys yra atviras iššūkis visuomeninei tvarkai, siekiant priešpastatyti save aplinkiniams, pademonstruoti niekinantį požiūrį į juos, arba nužudymas visai be dingsties, arba panaudojant kaip pretekstą savo veiksams mažareikšmę dingstį⁶⁰⁸. Motyvas – *chuliganiškos paskatos* – paprastai pasireiškia neišprovokuota agresija, nukentėjusiojo užpuolimu ir jo nužudymu (ar tyčiniu sveikatos sutrikdymu) be tarpusavio santykių priežasties arba panaudojant tam menkavertę dingstį. Šioms paskatoms būdingas veikos be priežastingumas, akivaizdus neadekvatumas⁶⁰⁹. Kita vertus, derėtų atkreipti dėmesį, kad tokio apibrėžimo „pridėtinė vertė“ yra labai menka, kadangi didžioji dalis jį sudarančių kriterijų taip pat yra vertinamojo pobūdžio.

Chuliganiškų paskatų vertinamasis pobūdis netiesiogiai akcentuojamas dar 1999 m. LAT apžvalgoje: „Apibendrintų bylų nuosprendžių analizė rodo, kad teismų praktikoje nėra apibrėžtų kriterijų, kuriais remiantis tyčinio nužudymo paskatos būtų laikomos chuliganiškomis, t. y. kaip kilusios dėl aiškaus visuomenės visuotinių moralės ir elgesio normų negerbimo, siekimo

⁶⁰⁷ *Chuliganizmas – šiurkštus visuomeninio elgesio normų pažeidimas*. „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.

⁶⁰⁸ Žr. kasacinės nutartis Nr. 2K-441/2003, 2K-187/2008, 2K-7-156/2010, 2K-410/2011.

⁶⁰⁹ Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 7 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-234/2013.

pademonstruoti panieką aplinkiniams ir nesiskaitymą, pasireiškusi smurto pavartojimu be dingsties ar pasinaudojant menkaverte dingstimi, kaip atitinkamu pretekstu⁶¹⁰.

Naujausios teismų praktikos analizės rezultatai rodo, kad situacija šiose bylose per 15 metų evoliucionavo. Teismai savo sprendimuose pamažu pradėjo formuoti kriterijus, į kuriuos būtina atsižvelgti, inkriminuojant *chuliganiškų paskatų* požymių nužudymų ar tyčinių sveikatos sutrikdymų bylose. Pavyzdžiui, viename naujesnių sprendimų nužudymų dėl *chuliganiškų paskatų* bylose – 2013 m. kovo 7 d. nuosprendyje – Lietuvos apeliacinis teismas akcentavo, kad sprendžiant, ar nužudymas padarytas dėl *chuliganiškų paskatų*, būtina ištirti faktinius duomenis apie: nuteistojo ir nukentėjusiojo asmenybes; jų bendravimą; tarpusavio santykius; nustatyti, ar nuteistasis ir nukentėjusysis iki nusikalstamos veikos padarymo buvo pažįstami; kaip tarpusavyje bendravo; ar tarp jų buvo konfliktų; asmeninio pobūdžio ginčų, nesutarimų; pagrindo pykčio, pavydo ar kitokių asmeninių paskatų kilimui⁶¹¹.

Nepaisant papildomų turinio atskleidimo kriterijų radimosi teismų praktikoje, kartu pastebėtina, kad bendroji požymio traktuotė išliko nepakitusi. Pagal tai *chuliganiškos paskatos*, nors ir yra priskiriamos nusikalstamos veikos sudėties motyvo požymiui, tačiau inkriminuojamos paprastai tada, kai nusikalstama veika padaryta be aiškiai suvokiamo motyvo. Tais atvejais, kai kaltininko padarytą smurtinę veiką pirmiausia nulėmė konkretus motyvas, pavyzdžiui: pavydas, kerštas, pyktis ar kitokios paskatos, kilusios dėl kaltininko ir nukentėjusiojo asmeninių ir panašaus pobūdžio (dalykinių, tarnybinių) santykių, *chuliganiškų paskatų* kvalifikuojanti aplinkybė paprastai neinkriminuojama⁶¹².

Aiškios dingsties ar paskatos nebuvimas – formalus pobūdžio *chuliganiškų paskatų* turinio atskleidimo kriterijus. Iš teismų praktikos analizės akivaizdu, kad be jokio motyvo dažniausiai smurtą prieš kitus naudoja nuo

⁶¹⁰ LAT 1999 m. birželio 18 d. Nužudymų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teismų praktikos apibendrinimo apžvalgą Nr. B2-9, *Teismų praktika* Nr. 11.

⁶¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-234/2013.

⁶¹² Žr. pvz.: LAT 2008 m. kovo 4 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-136/2008.

alkoholio apsvaigę asmenys⁶¹³. Tačiau galimi atvejai, kai be jokio motyvo smurtauja ir blaivūs asmenys – paprastai turintys kriminalinės patirties, suformavusios nusikaltėlio mentalitetą⁶¹⁴. Be to, smurtas be dingsties gali būti naudojamas kaip tam tikra iškreiptos pramogos forma⁶¹⁵ ir pan.

Atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamojoje justicijoje daugiau sunkumų kyla *ad hoc* įvertinant kitą alternatyviają *chuliganiškų paskatų* turinio savybę – pasinaudojimą *menkaverte (mažareikšme) dingstimi (paskata)*. LAT BK 37 straipsnio („Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo“) byloje yra suformavęs praktiką, kad *mažareikšmiškumo* terminas yra vertinamasis⁶¹⁶. Pagal tai ir motyvo *mažareikšmiškumo* (dar kitaip – *menkavertiškumo*) turinys vertinamas, atsižvelgiant į faktinių bylos aplinkybių visumą *ad hoc*.

Pastebėtina, kad teismų praktikoje nėra bandoma formalizuoti *menkavertės dingsties* vertinamojo požymio. Priešingai, itin dažnai pasitaiko, kad *menkavertės dingsties* sąvoka teismų sprendimuose neatribojama nuo kitos sąvokos – *be dingsties*. Tokiai jurisprudencijai nepritartina. Manytina, kad didesnę veikos pavojingumą rodo atvejai, kai smurtas naudojamas apskritai be jokios dingsties, nei atvejai, kai nusikalstamos veikos motyvas egzistuoja, nors ir yra *mažareikšmis*. Skirtumas tarp nusikalstamos veikos motyvo nebuvimo ir jo *menkavertiškumo* yra tas, kad pirmu atveju asmuo yra sunkiau nuspėjamas, neprognozuojamas, dėl to aplinkiniams kelia didesnę pavojų. Tuo tarpu antru atveju kaltininkas smurtiniais veiksmais reaguoja neadekvačiai esamai

⁶¹³ Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad „R. K. pasikvietė S. V. į savo namus išgerti alaus, jiems begeriant be jokios priežasties smogė kumščiu S. V. į veidą ir nuvertęs nuo kėdės spyrė ne mažiau kaip 10 kartų į įvairias kūno vietas“ [LAT 2011 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-182/2011].

⁶¹⁴ Pavyzdžiui, kitoje LAT byloje nustatyta, kad „P. K. priėjo prie automobilyje sėdinčio jam nepažįstamo Š. V., paprašė pridedti cigaretę. Nukentėjusiajam atsakius, kad jis nerūko, kasatorius, paėmęs už lango stiklo, pradėjo purtyti automobilį, o nukentėjusiajam išlipus iš automobilio, puolė jį kumščiais, suduodamas ne mažiau kaip keturis smūgius į galvą ir kitas kūno vietas, taip padarydamas nukentėjusiajam nesunkų sveikatos sutrikdymą“ [LAT 2012 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-399/2012].

⁶¹⁵ Pavyzdžiui, pagal nustatytus faktinius duomenis Kauno apygardos teismo byloje, du asmenys (vienas nepilnametis, kitas – 18 metų) tyčia apipylė daugiabučio laiptinėje miegojusį benamį benzinu ir padegė jį degtukais, dėl ko pastarasis mirė [Kauno apygardos teismo 2008 m. spalio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-157-60/2008].

⁶¹⁶ Žr. pvz.: LAT 2007 m. sausio 26 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80/2007.

situacijai, pavyzdžiui, smarkiai įsižeidęs, kad kolega su pastaruoju atsisako vartoti alkoholį⁶¹⁷; dėl išgirstos kritinės pastabos⁶¹⁸; taip pat praktikoje itin populiarius atvejais – užkliudymas vienas kitą pečiu prasilenkiant⁶¹⁹ ir pan. Tačiau, kaip minėta, šie atvejai tėra pavyzdiniai, priklauso nuo faktinių aplinkybių visumos, ir precedento sukurti negali. Pavyzdžiui, vienoje byloje nukentėjusiojo replika gali *itin įžeisti* kaltininką, kitoje būtų traktuojama kaip *menkavertė*.

3.4. Fiziologinio afekto būseną ir itin įžeidžiantis elgesys

Nužudymo labai susijaudinus (BK 130 straipsnis) ir sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus (BK 136 straipsnis) nusikaltimų sudėtyse vartojamas kompleksinis vertinamasis požymis – *staiga labai susijaudinęs dėl neteisėto ar itin įžeidžiančio jį ar jo artimą asmenį nukentėjusio asmens poelgio*. Šis vertinamasis požymis susideda iš trijų savarankiškų dėmenų, kurių kiekvienas privalo būti įvertintas: 1) padarytas neteisėtas ar itin įžeidžiantis kaltininką ar jo artimą asmenį nukentėjusiojo asmens poelgis; 2) kaltininkas turi būti staiga labai susijaudinęs (t. y. fiziologinio afekto būsenoje); 3) nedelsiant įvykdytas atsakas (t. y. nužudymas ar sunkus sveikatos sutrikdymas)⁶²⁰.

Tai yra kumuliatyvūs dėmenys – tik esant visų išvardintų sąlygų visumai, kaltininko veika kvalifikuojama kaip nužudymas ar sunkus sveikatos sutrikdymas staiga labai susijaudinus. Nužudymas labai susijaudinus yra privilegijuotas nužudymas, kurį visų pirma išprovokuoja paties nukentėjusiojo *neteisėtas ar itin įžeidžiantis elgesys*. Pagal formuluotės lingvistinę raišką (panaudotas jungtukas „ar“) spręstina, kad nukentėjusiojo veiksmų pobūdis norminiu lygmeniu gali būti įvertintas dviejų alternatyvų pagrindu – 1) *neteisėtumo* ir 2) *itin didelio įžeidimo*.

⁶¹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-99/2013.

⁶¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-119/2012.

⁶¹⁹ Žr. pvz.: Utenos rajono apylinkės teismo 2013 m. kovo 31 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-455/2011.

⁶²⁰ Žr. pvz.: LAT 2009 m. birželio 30 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-294/2009.

Neteisėtas asmens poelgis – tai bet koks prieš kaltininką ar jo artimą asmenį nukreiptas priešingas teisei nukentėjusiojo elgesys, kuris gali reikštis kėsiniimusi į asmens gyvybę, sveikatą, turtą (tyčia ar dėl neatsargumo), smūgių sudavimu, kankinimu, laisvės atėmimu ir pan., taip pat psichiniu poveikiu – grasinimu panaudoti smurtą, tyčiojimusi, šantažu ir kitaip⁶²¹. Atkreiptinas dėmesys, kad neteisėtas poelgis, remiantis P. Švedo įžvalgomis, yra blanketinis požymis: „Daugiau kaip pusė BK straipsnių su blanketinėmis dispozicijomis yra tokie, kurių blanketiškumas pasireiškia vartojant sąvoką „neteisėtai“, „neteisėtas“ [...]. Neteisėtumas reiškia, kad teisės norma retrospektyviu požiūriu gali būti „aktyvinama“ pažeidus bet kokius teisės aktus“⁶²².

Neprieštaraujant P. Švedo nuomonei, vis dėlto negalima absoliučiai atmesti ir dalies mokslininkų pozicijos, kad *neteisėtumo* požymis atskirose sudėtyse įgyja vertinimo bruožų. Šio klausimo tyrinėjimams daug dėmesio yra skyręs O. Fedosiuk. Pavyzdžiui, analizuodamas neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla sudėtį (BK 202 straipsnis), autorius orientuojasi į atitinkamos veiklos *neteisėtumo* požymio suvokimo problemą. Kaip pažymi O. Fedosiuk: „Dėl pačios ekonominės veiklos sampratos esminių ginčų nekyla, bet šios veiklos teisėtumo – neteisėtumo klausimas yra daug sudėtingesnis. Ypač tai pasakytina apie požymį kitokiu neteisėtu būdu, kuris gali būti įvairiai interpretuojamas“⁶²³. Tuo tarpu nagrinėdamas savavaldžiavimo sudėties objektyvios pusės požymius, O. Fedosiuk samprotauja: „Giliau pažvelgus aiškėja, kad jokių konkrečių tvarkų, kaip turi būti įgyvendinamos atskirų rūšių teisės, dažniausiai nėra ir negali būti – šios nepaprastai plačios teisinės erdvės tiesiog neįmanoma sureguliuoti tvarkomis. Pavyzdžiui, kur aprašyta tvarka, kurios turi laikytis kreditorius, norintis

⁶²¹ Žr. LAT 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimą Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“, *Teismų praktika*, Nr. 21.

⁶²² ŠVEDAS, Pranas. Blanketinės dispozicijos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2010, Nr. 77, p. 185-186.

⁶²³ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla: optimalių kriterijų beiškant. *Jurisprudencija*, 2013, Nr. 20(1), p. 305.

priversti skolininką gražinti skolą?“⁶²⁴. Pastebėtina, kad analizuojamų nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėčių kontekste *neteisėto poelgio* požymio traktuotę pripažinti nesant vertinamojo pobūdžio taip pat galima tik sąlyginai⁶²⁵.

Nepaisant visų teorinių diskursų dėl *neteisėto poelgio* požymio pobūdžio problematikos, toliau darbe šis požymis tiriamas tiek, kiek savo egzistavimu siaurina sudėtyje jam alternatyvaus vertinamojo požymio – *itin įžeidžiančio poelgio* – turinio ribas. Kaip rašo R. Aliukonienė: „Pabrėžtina, kad itin įžeidžiančio poelgio sąvoka pačiame baudžiamajame įstatyme nenurodoma, paliekant vertinimą teismo diskrecijai. Šiuo požiūriu daugelio teisės teoretikų nuomonės sutampa, – nurodoma, kad itin įžeidžiantis poelgis yra vertinamoji sąvoka [...]“⁶²⁶.

Derėtų atkreipti dėmesį, kad baudžiamajoje justicijoje *itin įžeidžiantis* ir *neteisėtas* poelgiai pakankamai nesudėtingai atribojami, priešingai nei, pavyzdžiui, šio skyriaus 2 poskyryje analizuoti *kankinimo* ir *ypatingo žiaurumo* alternatyvieji požymiai. Kita vertus, sudėtinga *itin įžeidžiančio poelgio* lingvistinė konstrukcija (tai *mišrusis* vertinamasis požymis) lemia jo inkriminavimo sudėtingumą. Dėl tos priežasties, 2004 m. birželio 18 d. LAT senato nutarimo 24 punkte išskirti trys pagrindiniai *itin įžeidžiančio poelgio* turinio atskleidimo kriterijai, kuriuos teisės taikymo subjektas, inkriminuodamas *itin įžeidžiantį poelgį*, kiekvienu atveju privalo įvertinti:

- kiek nukentėjusiojo tyčiniai veiksmai esmingai prieštarauja moralės bei dorovės principams;
- kiek pažeidžia žmogaus garbę ir orumą;

⁶²⁴ FEDOSIUK, Oleg. Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika: ar baudžiamajoje teisėje reikalinga ši norma. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 267.

⁶²⁵ Pavyzdžiui, keltinas klausimas, ar nukentėjusiojo asmens skolos negražinimas kaltinamajam galėtų būti traktuojamas *neteisėtu poelgiu* BK 130 ar 136 straipsnių kontekste.

⁶²⁶ ALIUKONIENĖ, Rita. Sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus (Baudžiamajo kodekso 136 straipsnis) požymiai. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 309.

- kaip tai paveikia kaltininką, atsižvelgiant į jo individualias asmenines savybes⁶²⁷.

Derėtų atkreipti dėmesį, kad teismų praktika BK 130 ir 136 straipsnių taikymo bylose yra gana skurdi, dėl tos priežasties pavyzdinių faktinių situacijų, atitinkančių nurodytus vertinamojo pobūdžio turinio atskleidimo kriterijus nėra daug⁶²⁸. Pavyzdžiui, kaip *itin įžeidžiantis poelgis* Lietuvos teismų sprendimuose buvo pripažintas nukentėjusiojo priekabiavimas, intymaus pobūdžio santykių siekimas su kaltininkui artimu asmeniu⁶²⁹.

Tuo tarpu jurisprudencija, nepripažįstanti konkretaus faktinio nukentėjusiojo poelgio *itin įžeidžiančiu*, yra žymiai turiningesnė. Pavyzdžiui, LAT 2009 m. sausio 12 d. nutartyje *itin įžeidžiančiu poelgiu* nepripažintas nukentėjusiojo stumdymasis, nes teismas konstatavo, kad jam trūko intensyvumo⁶³⁰. Kitoje byloje LAT nepripažino *itin įžeidžiančiais* nukentėjusiojo žodžių „pakasti kaltininko vaikus“. LAT rėmėsi byloje nustatytais faktais ir argumentavo, kad nuteistasis su nukentėjusiuoju buvo geri draugai, gerai žinojo kaip nukentėjusysis elgiasi būdamas girtas ir nebuvo jokio pagrindo manyti, kad nukentėjusysis sieks įgyvendinti savo žodžius⁶³¹.

Baudžiamosios teisės moksle sutinkama nuomonė, kad apie poelgio įžeidžiamąjį pobūdį sprendina vadovaujantis subjektyviuoju kriterijumi – kaip jis paveikia kaltininką, nes žmonių jautrumas yra skirtingas, t. y. vienam tie patys veiksmai ar žodžiai gali nesukelti jokių emocijų, kitam – atvirkščiai. Tai priklauso nuo žmogaus temperamento, charakterio, išsilavinimo ir pan.⁶³². Su tokia pozicija galima sutikti, kaip ir su nuomone, kad inkriminuojant

⁶²⁷ LAT 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“, *Teismų praktika*, Nr. 21.

⁶²⁸ Pastebėtina, kad daug dažniau nei *itin įžeidžiantis poelgis* šio pobūdžio bylose inkriminuojamas blanketinis *neteisėto poelgio* požymis [žr. pvz.: Anykščių rajono apylinkės teismo 2013 m. kovo 5 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-25-913/2013].

⁶²⁹ Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. sausio 31 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A–20/2013.

⁶³⁰ „Nors nukentėjusysis S. L. ir atliko priešingus teisei veiksmus prieš nuteistąjį, t. y. eidamas į automobilį paimti alaus, jį pastūmė, o vėliau, eidamas į lauką parūkyti, jį dar kartą pastūmė ir, tikėtina, įspyrė, taip padarydamas nuteistajam nežymų sveikatos sutrikdymą, tačiau šie veiksmai negalėjo sukelti staigaus didelio susijaudinimo būsenos, nes nebuvo intensyvūs ir labai įžeidžiantys“ [LAT 2009 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–22/2009].

⁶³¹ LAT 2008 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-271/2008.

⁶³² NOCIUS, Juozas. *Nusikaltimai žmogui. Mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 30-31.

vertinamąjį *itin įžeidžiančio poelgio* požymį „svarbiausia yra ne poelgio išraiškos forma (padori ar nepadori), bet tai, kad įžeidžiantis poelgis sukėlė afekto būseną įžeistajam“⁶³³.

Iš to akivaizdus nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus sudėtis sudarančių vertinamųjų požymių tarpusavio sąryšis ir sąveika. Pavienio *itin įžeidžiančio poelgio* požymio vertinimas praranda prasmę, jei nevertiname jo kontekste, t. y. kartu su kitais vertinamaisiais požymiais – kaltininko *susijaudinimo dydžiu* ir *staigumu* bei *atsako greitumu*.

Staigus didelis susijaudinimas dar kitaip literatūroje vadinamas afekto būseną⁶³⁴. Afekto būseną skirstoma į fiziologinę ir patologinę. Analizuojamų sudėčių inkriminavimo prasme reikšmingas yra fiziologinis afektas, kadangi patologinis afektas apskritai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės.

Staigus didelis susijaudinimas taip pat yra vertinamasis požymis. LAT yra suformavęs praktiką, kad *staigaus didelio susijaudinimo* būseną nustatoma pagal faktines bylos aplinkybes, o prireikus gaunama specialisto išvada arba skiriama teismo psichologinė, teismo psichologinė – psichiatrinė ar kitokia ekspertizė⁶³⁵. Specialiosios žinios padeda teismui įvertinti pagrindinius fiziologinio afekto būsenos turinio atskleidimo kriterijus:

- kaltininko emocinę būklę nusikaltimo metu;
- tos būklės įtaką kaltininko elgesiui;
- kaltininko psichikos būklę;
- nukentėjusiojo elgesio įtaką kaltininko emocinei būsenai;
- išvadą, ar išties smurtavusiam žmogui esant kritinei situacijai buvo sunku rasti tinkamą išeitį⁶³⁶.

⁶³³ ALIUKONIENĖ, Rita. Sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus (Baudžiamojo kodekso 136 straipsnis) požymiai. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 310.

⁶³⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad pagal R. Bakševičienės atliktą tyrimą, *didelį susijaudinimą* kaip afekto būseną suvokia tik kiek daugiau nei 43 % respondentų. Pagal tyrimo duomenis visuomenė labiau tapatina šį požymį su savikontrolės praradimu. [BAKŠEVIČIENĖ, Rūta. Teisinė technika – priemonė pasiekti įstatymų atitiktį savo paskirčiai (kai kurie baudžiamųjų įstatymų efektyvumo aspektai). *Teisė*, 2002, Nr. 45, p. 15; 6 pav.].

⁶³⁵ LAT 2008 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-271/2008.

⁶³⁶ LAT 2011 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-226/2011.

Kita vertus, nors pavyko identifikuoti teismų praktikoje išskirtus atskirus *didelio susijaudinimo* būklės ir *itin įžeidžiančio poelgio* kriterijus, praktikoje šios dvi sąlygos paprastai vertinamos kartu, kadangi, kaip minėta, daro tiesioginę įtaką viena kitos turiniui. Šiuo aspektu itin svarbią reikšmę turi LAT 2011 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-226/2011, kurioje detalai nurodyti bendri faktinių aplinkybių vertinimo kriterijai BK 130 ir 136 straipsnių bylose. Teismai privalo atkreipti dėmesį į:

- kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius;
- kilusio konflikto prielaidas ir eigą;
- kiek nukentėjusiojo tyčiniai veiksmai prieštarauja moralės bei dorovės principams, pažeidžia žmogaus garbę bei orumą ir kokią įtaką tai turi kaltininkui, paisant ir jo individualių savybių;
- ar susijaudinimui ir smurto protrūkiui turėjo įtakos suvartotas alkoholis;
- į ankstesnius nukentėjusiojo smurtavimo prieš kaltininką ir jo įžeidinėjimo faktus;
- į šių asmenų elgesį iki įvykio, jo metu ir iš karto po jo⁶³⁷.

Trečioji sąlyga, būtina BK 130 ar 136 straipsnio inkriminavimui, kaltininko veiksmai turi būti greitas atsakas į nukentėjusiojo asmens *neteisėtą* ar *itin įžeidžiantį poelgį*. Pagal LAT, „nors įstatymas nenustato laiko, per kurį kaltininkas turi padaryti savo veiksmus, tačiau jis yra pakankamai trumpas, nes fiziologinis afektas, kurį lydi didelis susijaudinimas, tęsiasi trumpą laiko tarpą“⁶³⁸. Koks laiko tarpas yra pakankamai trumpas, koks – nepakankamai, priklauso nuo kiekvienos atskiros bylos faktinių aplinkybių visumos. Atsižvelgiant į tai, *trumpas laiko tarpas* taipogi yra vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis. Nors teismų praktikoje šis požymis nėra formalizuotas konkrečiu laiko momentu, tačiau jei yra inkriminuotas,

⁶³⁷ LAT 2011 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-226/2011.

⁶³⁸ LAT 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2008.

procesiniame sprendime privalo būti susietas su konkrečiu faktiniu fiziologinio afekto trukmės laiku⁶³⁹.

Apibendrinant, gauti teismų praktikos analizės duomenys atskleidžia, kad BK 130 ir 136 straipsniai inkriminuojami retai. Kita vertus, šis faktas neleidžia daryti išvados, kad baudžiamoji justicija atitinkamos kategorijos bylose yra sustojusi. Priešingai, nužudymų ar sunkių sveikatos sutrikdymų bylose gynybos pusė itin dažnai skundžia teismų sprendimus, siekdama veikos perkvalifikavimo iš sunkesnio į privilegijuotus BK 130 ar 136 straipsnius. Be to, tokio pobūdžio skundai neretai atkeliauja net iki kasacinės instancijos, kurioje *ad hoc* detaliai suformuoti pagrindiniai aptariamų kumuliatyvių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio atskleidimo kriterijai.

Vis dėlto pastebėtina ir tai, kad LAT dar nėra patenkinęs gynybos skundų dėl veikos perkvalifikavimo iš pagrindinės į privilegijuotą nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus sudėtį⁶⁴⁰. Šis faktas leidžia kelti prielaidą, kad prevenciniame lygmenyje BK 130 ir 136 straipsniuose vartojamų vertinamųjų požymių teisiškai ir socialiai reikšmingas turinys nėra absoliučiai tiksliai suvokiamas. Antra vertus, represiniame baudžiamojo įstatymo veikimo lygmenyje BK 130 ir 136 straipsniai yra vieni iš sudėtingiausiai inkriminuotinių ir pagrindžiamų. Tą iš esmės nulemia aplinkybė, kad *staiga labai susijaudinęs dėl neteisėto ar itin įžeidžiančio jį ar jo artimą asmenį nukentėjusio asmens poelgio* yra kumuliatyvus vertinamasis požymis, susidedantis net iš trijų savarankiškų vertinamojo pobūdžio dėmenų, reikalaujančių iš teisės taikytojo itin didelio teisinio sąmoningumo lygmens, be to, paprastai ir specialiųjų žinių turėjimo.

Atsižvelgiant į tai, kas šiame skyriuje išdėstyta, konstatuotina, kad daugumą vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, vartojamų nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai BK skyriuose, galima traktuoti

⁶³⁹ Pavyzdžiui, pateiktina ištrauka iš LAT nutarties Nr. 2K-226/2011: „Kasaciniame skunde teisingai pastebėta, kad nutartyje neaptarti bylos duomenys apie T. V. veiksmus tuoj po nužudymo, neįvertinta, kiek ilgai jis buvo nevalingos būsenos, kaip greitai jis sugrįžo į normalią veiklą“ [LAT 2011 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-226/2011].

⁶⁴⁰ *Past.* – tirtos bylos pagal Naujajį BK.

sąlyginiais vertinamaisiais požymiais. Tokių požymių norminis turinys iš dalies susietas su tam tikromis šabloninėmis situacijomis. Pavyzdžiui, nukentėjusiojo miegas paprastai lemia ir jo *bejėgišką būklę*; gyvo žmogaus sudeginimas – *itin žiaurų* gyvybės atėmimo būdą; veikos motyvo nebuvimas – *chuliganiškas paskatas* ir pan.

Be to, atskleidžiant šiame skyriuje analizuotų požymių turinį, didelę įtaką turi ekspertų ir specialistų, ypač teismo medikų ir psichiatrų, vaidmuo. Teismai paprastai pasitelkia šiuos ekspertus, nes neturi pakankamai medicinos ar psichiatrijos žinių atskleisti baudžiamajame įstatyme vartojamus medicinos ar psichiatrijos mokslų terminus.

Trečias įdomus aspektas – šiame skyriuje analizuotų vertinamųjų požymių lingvistinių konstrukcijų integralumo klausimas. Esant dviem atskiriems ir savarankiškiems nusikalstamos veikos sudėties požymiams, kiekvienas jų turi būti savarankiškai įvertintas ir pagrįstas faktiniais duomenimis. Dėl tos priežasties alternatyviųjų požymių atribojimas yra itin svarbus tiek materialinės, tiek procesinės teisės prasme ir gali lemti netinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą arba esminį baudžiamojo proceso pažeidimą. Nekvestionuotina, kad *bejėgiška būklė* ir *chuliganiškos paskatos* yra vientisi požymiai. Tuo tarpu kitas analizuotas požymis – *kankindamas ar kitaip itin žiauriai* – susideda iš dviejų alternatyviai sukonstruotų vertinamųjų požymių.

Dar kitokia situacija yra nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus sudėčių aspektu. Jose vartojami trys atskiri kumuliatyviai sukonstruoti vertinamieji požymiai: *itin įžeidžiantis elgesys*; *didelis susijaudinimas*; *staigus atsakas*. Šiuo konkrečiu atveju nors kiekvienas jų turi atskirus turinio atskleidimo kriterijus, praktikoje žymiai efektyviau tokius kriterijus vertinti visus kartu ir neatsietai. Be to, iš baudžiamosios justicijos analizės akivaizdu, kad alternatyvūs vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai inkriminuojami paprasčiau – alternatyvių požymių buvimas yra kaip formali atrama, siaurianti vienas kito turinio ribas. Tuo tarpu kumuliatyviųjų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių atveju yra atvirkščiai – jų inkriminavimas sudėtingesnis, o kelių kumuliatyviai vartojamų vertinamųjų

požymių vertinimo ribos yra platesnės nei vertinant kiekvieną jų pavieniui ir atskirai.

4. Vertinamieji požymiai nusikalstamų veikų viešajai tvarkai sudėtyse

BK XL skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai“ vartojama tik 12 vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, kas sudaro 3,6 % visų BK vartojamų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių. Kita vertus, net 8 iš 12 vertinamųjų požymių nė karto nepasikartodami vartojami viename BK 284 straipsnyje („Viešosios tvarkos pažeidimas“). Atsižvelgiant į tai, viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo (BK 284 straipsnio 1 dalis) ir baudžiamojo nusižengimo (BK 284 straipsnio 2 dalis) sudėtys yra vienos retesnių baudžiamojo įstatymo sudėčių, kuriose vertinamieji požymiai tiek kokybine, tiek kiekybine prasmėmis aiškiai užgožia formaliuosius. Vien BK 284 straipsnyje vartojamos tokios vertinamojo pobūdžio lingvistinės konstrukcijos kaip: *įžūlus elgesys, grasinimai, patyčios, vandališki veiksmai, necenzūriniai žodžiai, nepadorus elgesys, visuomenės rimties ar viešosios tvarkos trikdymas ir sutrikdymas*. Be to, BK 283 straipsnyje („Riaušės“) įtvirtintas autentiškas visame BK *šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimo* vertinamasis požymis, o BK 285 straipsnyje („Melagingas pranešimas apie visuomenei gresiantį pavojų ar ištikusią nelaimę“) – jokiaje kitoje sudėtyje nepasitaikantis *žmonių sumaištis* vertinamasis požymis.

Didelį viešosios tvarkos pažeidimo sudėties aktualumą parodo jos taikymo dažnumas (pagal gautų bylų skaičių pirmosios instancijos teismuose 2012 metais viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo sudėtis (BK 284 straipsnio 1 dalis) patenka tarp trijų dažniausiai taikomų nusikalstamų veikų sudėčių – 1838 bylos⁶⁴¹). Atsižvelgiant į tai, teigtina, kad nemaža dalis vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių taikymo ypatumų atsiskleidžia per viešosios tvarkos pažeidimo sudėties taikymo praktiką. Šiose bylose ne tik tiksliai identifikuojamas vertinamasis nusikalstamos veikos

⁶⁴¹ Žr. Nacionalinės teismų administracijos pateikta „Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bylų procesas (I instancijos teismuose)“, 2012, forma Nr. 0201. Prieiga internete: <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>

sudėties požymių pobūdis, bet ir vienas nuo kito detalai atribojami atskiri vertinamieji požymiai sudėtyje, išskiriami išsamūs kiekvieno jų turinio atskleidimo kriterijai, be to, vertinamųjų požymių pagrindu sprendžiama BK ir ATPK normų konkurencija.

4.1. Įžūlus elgesys, grasinimai, patyčios ir vandališki veiksmai

Įžūlus elgesys, grasinimai, patyčios ir vandališki veiksmai – keturi alternatyvūs vertinamieji būdo požymiai, vartojami viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo sudėtyje (BK 284 straipsnio 1 dalis). Šiame kontekste itin svarbi LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012, kurioje susisteminta teismų praktika ir vienoje byloje pateikti visų keturių alternatyviųjų viešosios tvarkos pažeidimo būdo požymių apibrėžimai⁶⁴² (*past.* – to itin pasigesta ankstesnėse nutartyse). Tai savarankiški požymiai, todėl teismo nuosprendyje turi būti nurodoma, kokie konkretūs veiksmai pripažįstami *įžūliais*, kokie – *grasinimais*, o kokie – *patyčiomis* ar *vandališkais veiksmais*⁶⁴³. Šios teismų praktikoje suformuotos taisyklės lemia, kad kiekvieno iš paminėtų alternatyviųjų požymių turinys yra individualus, dėl ko privalo būti atskleistas savarankiškais turinio atskleidimo kriterijais.

Pagal LAT: „Įžūlus elgesys reiškia agresyvų, moralės požiūriu nepriimtina, aplinkinius šokiruojantį veikimą ar neveikimą, kuriuo sutrikdoma visuomenės rimtis ar viešoji tvarka. Toks elgesys gali būti fizinis smurtas prieš žmogų, trukdymas kitiems žmonėms dirbti, mokytis, ilsėtis ir pan.“⁶⁴⁴. Kasacinės instancijos teismo praktikoje *įžūlus veiksmai* asmeniui inkriminuojami paprastai tada, kai jie susiję su akivaizdžiu, demonstratyviu agresyvumu⁶⁴⁵. *Įžūlaus elgesio* turinys glaudžiai susietas su viešosios vietos samprata⁶⁴⁶. Ne viešojoje vietoje padaryti *įžūlus veiksmai* paprastai

⁶⁴² LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

⁶⁴³ Žr. LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

⁶⁴⁴ LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

⁶⁴⁵ LAT 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-563/2009.

⁶⁴⁶ Pagal LAT: „Veika laikoma padaryta viešojoje vietoje nepriklausomai nuo to, ar nusikalstamos veikos darymo metu toje vietoje kas nors buvo, ar ne. Svarbu tai, kad dėl laisvo priėjimo prie tokios vietos joje bet kuriuo momentu gali atsirasti kiti asmenys, kurie dėl kaltininko veiksmų patirs

inkriminuojami ne pagal BK 284 straipsnio 1 dalį, o kitus baudžiamojo įstatymo straipsnius, pavyzdžiui, BK 140 straipsnį („Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas“). Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į LAT išaiškinimą: „Smūgio sudavimas nepatikusiam žmogui viešai net ir ne žmonių minioje reiškia įžūlius veiksmus ir nepagarbą aplinkiniams [...]“⁶⁴⁷.

Nors iš keturių alternatyviųjų būdo požymių, įtvirtintų BK 284 straipsnio 1 dalies dispozicijoje, *įžūlus veiksmai* yra dažniausiai baudžiamojoje justicijoje inkriminuotas požymis, teismų sprendimuose pasitaiko ir prieštarinčiai vertintino šio požymio traktavimo. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-414/2010 *įžūlaus elgesio* požymis neleistinai tapatinamas su *vandališkais veiksmais* („įžūlus elgesys yra tais atvejais, kai panaudojamas fizinis smurtas, vandališki veiksmai, sunaikinamas, sugadinamas turtas“⁶⁴⁸), nors tai yra du savarankiški, alternatyvūs ir, kas svarbiausia, skirtingo turinio vertinamieji požymiai. Analogiškos klaidos praktikoje pasitaiko ir neleistinai tapatinant *įžūlius veiksmus* su *grasinimais*⁶⁴⁹.

Praktikoje *įžūlų elgesį* sunku atriboti ne tik nuo kitų alternatyvių BK 284 straipsnio 1 dalies būdo požymių, tačiau ir nuo BK 284 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto *nepadoraus elgesio* vertinamojo požymio. Problema – labai panašūs turinio atskleidimo kriterijai ir plačios jų vertinimo ribos. Kita vertus, fizinis smurtas, nepaprastas įžūlumas, panieka, cinizmas visada bus pripažįstami *įžūliais veiksmais*, tuo tarpu *nepadorus elgesys* dažniausiai susijęs su žmogaus ir visos visuomenės išsiauklėjimo lygiu (pavyzdžiui, viešas šlapinimasis). Be to, įžūlumui pripažinti labai svarbi ir neteisėto elgesio trukmė bei supanti aplinka.

Antras alternatyvusis viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo požymis – *grasinimai*. Nors tai yra plačiai paplitęs terminas BK, jo turinio

nepatogumų“ [LAT 2002 m. spalio 8 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-670/2002, „Teismų praktika“ Nr. 18].

⁶⁴⁷ LAT 2007 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-652/2007.

⁶⁴⁸ LAT 2010 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-414/2010.

⁶⁴⁹ „Įrodomoji bylos medžiaga patvirtina, kad V. L. elgėsi įžūliai: jis dėl menkavertės dingsties užpuolė nepažįstamą asmenį, jam grasino, du kartus smogė kumščiu į galvą, plūdo necenzūriniais žodžiais“ [LAT 2005 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-535/2005].

specifika itin smarkiai priklauso nuo konteksto ir sąveikos su kitais sudėties požymiais⁶⁵⁰. Dėl tos priežasties analizuojamame kontekste privalu remtis *grasinimų* samprata, išvesta viešosios tvarkos pažeidimų bylose. Pagal tai, „grasinimas – tai žmonių bauginimas žodžiais ar veiksmais (garsus rėkimas, šaudymas, pavojų keliančių daiktų demonstravimas (mojavimas peiliu, lazda, grasinimas ginklu) ir pan.)“⁶⁵¹. Praktikoje *grasinimai* paprastai pasireiškia grasinant smurtu. Šį aspektą pastebi ir E. Gruodytė: „Grasinimai, atsižvelgiant į analizuojamos nusikalstamos veikos ypatumus, paprastai pasireiškia grasinant smurtu“⁶⁵². Palyginus su prieš tai aptartu vertinamuoju požymiu, *grasinimų* inkriminavimas didelių sunkumų teisės taikytojams nekelia.

Trečias alternatyvusis būdo požymis – *patyčios*. *Patyčios* be BK 284 straipsnio dar vartojamas BK 171 straipsnyje, o BK 127, 170 ir 311 straipsniuose vartojamas veiksmazodis „tyčiojosi“. Paminėtina, kad *patyčių*, kaip ir *grasinimų*, požymio turinys yra glaudžiai susijęs su nusikalstamos veikos objektu. Viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo sudėtyje „patyčios – tai demonstratyvus ciniškas žmonių orumo ir garbės žeminimas įvairiais žodžiais ir veiksmais (vadinant žmogų žeidžiančiais žodžiais, atliekant žeidžiančius veiksmus ar rodant atitinkamus gestus, apipilant skysčiu ar apspjaudant, juokiantis iš neįgalaus, ligonio ar nusenusio žmogaus ir pan.)“⁶⁵³.

Praktikoje *patyčias* sunku atriboti nuo *necenzūrinių žodžių* – vertinamojo požymio, vartojamo BK 284 straipsnio 2 dalyje. Pritartina E. Gruodytės nuomonei dėl šių požymių atribojimo: „Esminiu skiriamuoju požymiu reikėtų laikyti tai, kiek asmeniškai tie necenzūriniai žodžiai yra taikomi nukentėjusiajam ir ar jais galėjo būti sumenkintas asmens orumas ir garbė. Pavyzdžiui, jeigu bus tyčiojama iš žmogaus fizinių ar psichinių

⁶⁵⁰ Pavyzdžiui, grasinimas valstybės tarnautojui ar viešojo administravimo funkcijas atliekančiam asmeniui savaime sudaro netgi atskirą sudėtį (BK 287 straipsnis).

⁶⁵¹ LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

⁶⁵² GRUODYTĖ, Edita. Takoskyra tarp administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos viešosios tvarkos sektoriuje. *Jurisprudencija*, 2007, t. 8(98), p. 91.

⁶⁵³ LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

savybių (asmens trūkumų), jį apibūdinat necenzūriniais žodžiais, paprastai tai turėtų būti laikoma tyčiojimusi ir kvalifikuojama pagal straipsnio 1 dalį⁶⁵⁴.

Ketvirtas alternatyvusis viešosios tvarkos pažeidimo sudėties būdo požymis – *vandališki veiksmai*. LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-513/2010 yra išaiškinęs, kad „vandalizmas – tai betikslis, beprasmiškas, nemotyvuotas kultūros, meno vertybių, kitokio turto niokojimas parkuose, skveruose, kapinių, kultūros ir kulto pastatų, namų fasadų, vitrinų ir kitokių objektų dergimas, niokojimas bei naikinimas. Bet kokio turto, neatsižvelgiant į jo vietą, paskirtį, kultūrinę, inžinerinę ir socialinę vertę, gadinimas negali būti vertinamas kaip vandalizmas“⁶⁵⁵. Pažymėtina, kad paprastas turto sugadinimas ar sunaikinimas, neturint tyčios sutrikdyti viešąją tvarką, paprastai turėtų būti kvalifikuojamas pagal kitus baudžiamojo įstatymo straipsnius, pavyzdžiui, BK 187 straipsnį („Turto sunaikinimas ar sugadinimas“)⁶⁵⁶.

Viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo sudėties objektyviojoje pusėje be alternatyviųjų būdo požymių numatytas *nepagarbos aplinkiniams demonstravimo* požymis (*past.* – veika). Vien pagal požymio lingvistinę raišką *nepagarbos aplinkiniams demonstravimą* būtų galima laikyti vertinamuoju požymiu. Kita vertus, viešosios tvarkos pažeidimo sudėties kontekste šio požymio vertinamumo nelieka: įvertinus alternatyvius *įžūlaus elgesio, grasinimų, patyčių* ir *vandališkų veiksmų* požymius, *nepagarbos aplinkiniams demonstravimas* savaime konstatuojamas. Kitaip sakant, *įžūlus elgesys, vandališki veiksmai, grasinimai* ar *patyčios* visada bus ir atitinkama *nepagarbos aplinkiniams demonstravimo* forma⁶⁵⁷. Tai nulemia, kad veikos ir būdo objektyviosios pusės požymiai šioje sudėtyje vertinami kartu ir neatsietai.

Visiškai priešinga situacija, analizuojant būdo ir padarinių, kaip privalomųjų viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo sudėties požymių,

⁶⁵⁴ GRUODYTĖ, Edita. Takoskyra tarp administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos viešosios tvarkos sektoriuje. *Jurisprudencija*, 2007, t. 8(98), p. 91.

⁶⁵⁵ LAT 2010 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-513/2010.

⁶⁵⁶ Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012 teismas, vadovaudamasis ankstesniu išaiškinimu, *vandališkais veiksmais* nepripažino dviejų lauke stovėjusių svetimų kilnojamų šašlykinių nugriovimo ir sulankstymo; o baudžiamojoje byloje Nr. 2K-513/2010 *vandališkais veiksmais* nebuvo pripažintas svetimai įmonei priklausančių tvoros vartų sugadinimas, atsitrenkus į juos automobiliu.

⁶⁵⁷ Dažnai bylose galima rasti tokią vientisą formuluotę – „įžūliais veiksmais nepagarbos aplinkiniams demonstravimas“ [žr. pvz.: LAT 2009 m. liepos 16 d. nutartį baudžiamojoje byloje 2K-205/2009].

tarpusavio sąveiką. *Įžūlus elgesys, grasinimai, patyčios* arba *vandališki veiksmai* visada demonstruoja nepagarbą aplinkiniams, tačiau nebūtinai sukelia padarinius – t. y. *visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymą*. LAT byloje Nr. 2K-563/2009 yra išaiškinęs principinę nuostatą, kad „įžūlūs, tačiau nusikalstamų padarinių nesukėlę veiksmai turi būti kvalifikuojami pagal BK 284 straipsnio 2 dalį. Šioje dalyje numatyto baudžiamojo nusižengimo sudėtis yra formali. Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 284 straipsnio 2 dalį taikoma tais atvejais, kai necenzūriniais žodžiais ar nepadoriais veiksmais visuomenės rimtis ar tvarka yra trikdoma, bet ne sutrikdoma“⁶⁵⁸. Atsižvelgiant į tai, viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo sudėties kontekste būdo ir padarinių požymiai privalo būti įvertinti atsietai vienas nuo kito pagal atskirus jų turinio atskleidimo kriterijus.

4.2. Necenzūriniai žodžiai ir nepadorus elgesys

BK 284 straipsnio 2 dalies dispozicijoje įtvirtinti viešosios tvarkos pažeidimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėties požymiai: „Tas, kas viešoje vietoje necenzūriniais žodžiais ar nepadoriu elgesiu trikdė visuomenės rimtį ar tvarką, padarė baudžiamąjį nusižengimą“. Priešingai nei nusikaltimo sudėtis, viešosios tvarkos pažeidimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtis yra formali, t. y. sietina tik su nusikalstama veika, nesukėlusia visuomenės rimties ar viešosios tvarkos sutrikdymo padarinių. Dėl tos priežasties veikos ir būdo požymių tinkamas įvertinimas šioje sudėtyje įgyja dar didesnę santykinę svarį.

Analizuojamame kontekste pastebėtina, kad praeitame poskyryje cituotoje LAT nutartyje Nr. 2K-563/2009 išaiškinta ne tik pozityviai vertintinų aspektų (t. y. būdo ir padarinių požymių atribojimas, kas atitinka bendrąją nusikalstamos veikos sudėties požymio koncepciją), tačiau ir tokių, kurie vertintini priešaringai. Pavyzdžiui, kritiškai vertintina LAT pozicija, kad *įžūlus veiksmai*, nesukėlę padarinių, kvalifikuotini pagal BK 284 straipsnio 2 dalį. Atkreiptinas dėmesys, kad BK 284 straipsnio 2 dalies dispozicijoje *įžūlaus elgesio* ar *veiksmų* požymio įtvirtinta nėra. Vadinas, teoriškai LAT

⁶⁵⁸ LAT 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-563/2009.

suvienodina BK 284 straipsnio 1 ir 2 dalis veikos aspektu, nors skirtingas nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo sudėčių aprašymas leidžia abejoti, ar esama teismų praktikos kryptis atitinka įstatymų leidėjo ketinimus.

Įžūlus elgesys, necenzūriniai žodžiai ir nepadorus elgesys yra skirtingi ir savarankiški sudėties požymiai ne tik lingvistine, bet ir norminio turinio prasme. Jų integralumą ir savarankiškumą vienas nuo kito galima pagrįsti sisteminė baudžiamojo įstatymo analize. Pavyzdžiui, atkreiptinas dėmesys į BK 171 straipsnio („Trukdymas atlikti religines apeigas ar religines iškilmes“) dispoziciją, kurioje šie trys būdo požymiai vartojami kartu alternatyviai: „Tas, kas necenzūriniais žodžiais, įžūliais veiksmais, grasinimais, patyčiomis ar kitais nepadoriais veiksmais sutrikdė valstybės pripažintos religinės bendruomenės ar bendrijos pamaldas ar kitas apeigas arba iškilmes, padarė baudžiamąjį nusižengimą“.

Atitinkamas pavyzdys parodo, kad hierarchijos tarp *įžūlių veiksmų* ir *necenzūrinių žodžių* ar *nepadorių veiksmų* nėra, be to, tai yra ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai atskiri požymiai. Pastebėtina, kad toje pačioje LAT formuojamoje teismų praktikoje *nepadorus elgesys* apibrėžiamas kiek kitaip nei *įžūlus elgesys*. LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2004 yra išaiškines: „nepadorus elgesys yra vertinamasis požymis, [...] BK prasme juo laikomas visuomenėje netoleruojamas, akivaizdžiai begėdiškas, aplinkinių jausmus ir orumą žeminantis elgesys“⁶⁵⁹. Remiantis Lietuvių kalbos žodynu, būdvardis *nepadorus* – nepaisantis doros normų, nemoralus; negero elgesio, nemandagus⁶⁶⁰. Pagal apibrėžimus, akivaizdu, kad tiek lingvistine, tiek teisine prasmėmis *nepadorus elgesys* ir *įžūlus elgesys* yra du skirtingi požymiai, konkuruojantys ne tik veiksmų intensyvumu, trukme (t. y. kiekybiniu aspektu) bet ir kokybine prasme – ne kiekvienas *nepadorus elgesys* yra *įžūlus* ir atvirkščiai.

Dėl išvardintų priežasčių *įžūlus elgesys* savaime neapima *necenzūrinių žodžių* ar *nepadoraus elgesio*, o pastarųjų dviejų požymių traktavimas *įžūlaus*

⁶⁵⁹ LAT 2004 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2004.

⁶⁶⁰ „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt .

elgesio turinio dalimi nėra pagrįstas sistemiškai ir neatitinka nusikalstamos veikos sudėties požymio teorijos. Tai lemia, kad norint inkriminuoti BK 284 straipsnio 2 dalį, faktines bylos aplinkybes būtina tapatinti ne su *įžūlaus elgesio*, o *necenzūrinių žodžių* ar *nepadoraus elgesio* požymiais. Tuo tarpu *įžūlus elgesys*, nesukėlęs visuomenės rimties ar viešosios tvarkos sutrikdymo, nors negalėtų būti kvalifikuojamas pagal BK 284 straipsnio 2 dalį, tačiau neatmestina, užtrauktą baudžiamąją atsakomybę pagal kitus baudžiamojo įstatymo straipsnius, pavyzdžiui, BK 140 ar 155.

Necenzūriniai žodžiai – antrasis alternatyvusis būdo požymis viešosios tvarkos pažeidimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtyje. Remiantis Lietuvių kalbos žodynu, būdvardis *necenzūrinis* reiškia *nepadoras*. Vadinas, *necenzūriniai žodžiai* nuo *nepadoraus elgesio* skiriasi iš esmės tik turinio išreiškimo būdu – arba žodžiais, arba elgesiu. Plačiaja prasme elgesys apima tuos pačius žodžius, dėl to, manytina, kad *necenzūriniai žodžiai* BK 284 straipsnio 2 dalies kontekste yra perteklinis požymis. Kita vertus, jeigu *elgesio* terminą ir traktuotume siaurąją prasme, kuri neapimtų žodžių, *necenzūrinių žodžių* ydingu vartojimu neleidžia suabejoti ATPK 174 straipsnis („Nedidelis chuliganizmas“), kuriame šis terminas taip pat yra įtvirtintas⁶⁶¹.

Atsižvelgiant į išdėstytą, kritikuotina viešosios tvarkos pažeidimo sudėčių (BK 284 straipsnio 1 ir 2 dalys) objektyvios pusės raiška veikos aspektu. Perdėtas alternatyvių vertinamojo pobūdžio lingvistinių konstrukcijų vartojimas (*past.* – per abi sudėtis – net šeši alternatyvūs būdo požymiai) didelės „pridėtinės vertės“ sudėčių aiškumui nesuteikia, o priešingai – padaro neaiškią jų tarpusavio konkurenciją. Tai kartu nulemia iškreiptą sudėčių taikymą praktikoje – viešosios tvarkos pažeidimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtis, nors yra mažiau pavojinga nei nusikaltimo sudėtis, praktikoje taikoma net apie trisdešimt kartų rečiau⁶⁶².

⁶⁶¹ Žr. 2012 m. balandžio 24 d. Baudžiamojo kodekso 47, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 176(1) ir 273(1) straipsniais įstatymo projektą Nr. XIP-3602(2).

⁶⁶² 2012 m. I instancijos teismuose gautos 1838 naujos bylos pagal BK 284 straipsnio 1 dalį ir 55 naujos bylos pagal BK 284 straipsnio 2 dalį [Nacionalinės teismų administracijos pateikta

4.3. Visuomenės rimties ar tvarkos trikdymas ir sutrikdymas

Taikant viešosios tvarkos pažeidimo sudėtį, vienas sudėtingiausių klausimų yra visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymo (BK 284 straipsnio 1 dalies požymis) inkriminavimas, taip pat šio požymio atribojimas nuo visuomenės rimties ar tvarkos trikdymo (BK 284 straipsnio 2 dalis) bei pažeidimo (ATPK 174 straipsnis).

Visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymas yra vertinamasis padarinių požymis viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo sudėtyje. Teismų praktikoje identifikuota, kad „tai vertinamasis požymis, kurio turinys nustatomas įvertinus veikos padarymo aplinkybes ir atsiradusius padarinius“⁶⁶³. Kaip akcentuota šios dalies 4.1. poskyryje, vien veikos padarymo aplinkybės savaime negali lemti padarinių požymio egzistavimo, nes tai yra du savarankiški požymiai. Padariniai vertintini atskirai nuo veikos. Maža to, LAT akcentuoja, kad viešosios tvarkos sutrikdymas turi būti realus⁶⁶⁴.

Išsami teismų praktika viešosios tvarkos pažeidimų bylose ne tik identifikavo *visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymo* požymio vertinamąjį pobūdį, tačiau ir išskyrė pagrindinius jo turinio atskleidimo kriterijus bei tam tikras tipines situacijas, kai paprastai visuomenės rimtis ar tvarka būna sutrikdyta:

- veiksmai, kai prieš asmenį buvo panaudotas fizinis smurtas⁶⁶⁵;
- aplinkiniai pasijuto šiurkščiai pažeminti ar šokiruoti;
- buvo nutrauktas žmonių poilsis ar darbas;
- padaryta žymi materialinė žala;
- sutrikdyta normali įmonių ar įstaigų veikla;
- žmonėms sukeltas didelis išgąstis ar kilo sumaištis⁶⁶⁶;

„Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bylų procesas (I instancijos teismuose)“, 2012, forma Nr. 0201. Prieiga internete: <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>].

⁶⁶³ LAT 2008 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34-2008.

⁶⁶⁴ Žr. pvz.: LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

⁶⁶⁵ Dėl šio kriterijaus sąsajų su nusikalstamos veikos padarinių požymių keltina abejonė, kadangi tai yra labiau *įžūlių elgesį* apibūdinantis kriterijus. Kaip minėta, savarankiški būdo ir padarinių požymiai negali sutapti, dėl to ir jų turinio atskleidimo kriterijai turi būti atriboti.

⁶⁶⁶ Pastebėtina, kad *žmonių sumaištis* BK 285 straipsnio („Melagingas pranešimas apie visuomenei gresiantį pavojų ar ištikusią nelaimę“) 1 dalyje yra savarankiškas vertinamasis nusikalstamos veikos

- nutrauktas žmonėms skirtas renginys, sustabdytas eismas ir pan.

Kadangi *visuomenės rimties ar tvarkos* sutrikdymas nėra formalusis požymis, paminėtos situacijos nėra ir negali būti išsamios – sprendžiant, ar kaltininko veiksmai sukėlė visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymo padarinius, kiekvienu atveju privalo būti įvertinti šie pagrindiniai kriterijai:

- aplinkinių reakcija;
- nukentėjusiųjų skaičius;
- neteisėtos veikos trukmė⁶⁶⁷.

Pavienėse bylose dar akcentuojamas nusikalstamos veikos motyvų kriterijus, kartu pabrėžiant, kad jų suabsoliutinti taip pat negalima: „Tai yra vertinamieji požymiai, kurių turinys priklauso nuo daugelio aplinkybių, taip pat ir nuo nusikalstamos veikos motyvų, tačiau motyvai (nagrinėjamos bylos kontekste – konkrečiai chuliganiškos paskatos) nėra būtinas BK 284 straipsnio 1 dalyje nurodyto nusikaltimo požymis“⁶⁶⁸. Motyvų akcentavimas svarbus, nes paprastai visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymas padaromas dėl *chuliganiškų paskatų*. Kita vertus, *chuliganiškos paskatos* nėra būtinas šios sudėties požymis, dėl to jų inkriminavimas viešosios tvarkos pažeidimo byloje nėra privalomas⁶⁶⁹.

Analizuojant visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymo turinio atskleidimo kriterijus, akivaizdu, kad pirmasis – *aplinkinių reakcijos* – kriterijus nėra vienalytis, priklauso nuo įvykį mačiusių asmenų amžiaus, jiems užsifiksavusių neigiamų įspūdžių, reakcijos pobūdžio (šokas, išgąstis, pažeminimas, pasimetimas ar kt.) ir pan. Pavyzdžiui, vaikus šokiruoti ar net

sudėties požymis. *Žmonių sumaištis* kilimu yra laikoma stichinė žmonių reakcija į pranešimą, kuri pasireiškia jų bėgimu iš pastato, skubiu savo darbo vietų palikimu, panikavimu, ir pan. [Žr. pvz.: Kauno apygardos teismo 2011 m. kovo 18 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35-120/2011].

⁶⁶⁷ Žr. pvz.: kasacines nutartis Nr. 2K-397/2005, 2K-243/2006, 2K-248/2008, 2K-412/2009, 2K-563/2009, 2K-513/2010 ir kt.

⁶⁶⁸ LAT 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-450/2010.

⁶⁶⁹ Kaip pastebi LAT: „Asmeninio pobūdžio paskatų buvimas ne visada ir ne visais atvejais paneigia veikos priešingumą viešajai tvarkai. Pavyzdžiui, jeigu kaltininkas asmeniniams santykiams spręsti pasirinko viešąją vietą ir būdą, kuriuo akivaizdžiai sutrikdė visuomenės rimtį, pademonstravo nepagarbą aplinkiniams ir aplinkai, jo veika gali būti kvalifikuojama pagal BK 284 straipsnio 1 dalį“ [LAT 2013 m. balandžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-182/2013].

išgąsdinti bet koks neigiamas įvykis gali daug labiau nei suaugusius⁶⁷⁰. *Nukentėjusiųjų skaičiaus* kriterijus, inkriminuojant visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymą taip pat nėra formalizuotas. Teismų praktikos analizė rodo, kad šis kriterijus gali būti susietas tiek su vienu ar keliais pašaliniais žmonėmis, tiek su didele minia. Vis dėlto, autoriaus nuomone, vien kiekybinis aplinkinių skaičiaus kriterijus nėra pakankamas. Kartu su juo kiekvienu atveju derėtų įvertinti ne tik įvykį mačiusiųjų asmenų skaičių, bet ir jų individualias savybes (vaikai, senyvi žmonės ir pan.), taip pat pačios viešosios vietos specifiką⁶⁷¹. *Neteisėtų veiksmų trukmė* praktikoje taip pat nėra apibrėžtas kriterijus. Teismų sprendimuose motyvuojant šį požymį arba nurodomas konkretus laiko tarpas⁶⁷² arba abstrakti formuluotė, pavyzdžiui – „veiksmi truko gana ilgą laiką“⁶⁷³; „truko trumpai“⁶⁷⁴ ir pan. Manytina, kad jeigu byloje nustatyta konkreti veiksmų trukmė, ji turėtų būti ir nurodyta pagrindžiant inkriminuojamą vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį.

Visuomenės rimties ar tvarkos trikdymas – vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, įtvirtintas BK 284 straipsnio 2 dalyje. Inkriminuojant viešosios tvarkos pažeidimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtį, įstatymas nereikalauja, kad dėl kaltininko elgesio būtinai būtų sutrikdyta visuomenės rimtis ir tvarka, pakanka to, kad kaltininkas savo veiksmais sukelia pavojų, kad visuomenės rimtis ir tvarka bus sutrikdyti⁶⁷⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismų praktika, išaiškinant *visuomenės rimties ar tvarkos trikdymo* požymio turinį yra žymiai skurdesnė, lyginant su čia išplėtotomis žiniomis apie *visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymą*. Viena

⁶⁷⁰ 2013 m. vasario 21 d. Kauno apygardos teismo nutartyje nustatytos tokios faktinės aplinkybės: „vaikai stovėjo nustebę, išsigandę („akis išpūtę“), visi stebėjosi, kas ten darosi, viskas sustojo, žiūrėjo kas vyksta, vaikai buvo pasimetę, visi buvo pasibaisėję tokiu elgesiu. Tai turėjo neigiamos įtakos varžybų dalyvių emociniam nusiteikimui, vaikai po to aptarinėjo įvykį labiau nei varžybas“ [Kauno apygardos teismo 2013 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-186-579/2013].

⁶⁷¹ Pavyzdžiui, net ir esant daug aplinkinių žmonių kovos klube padaryti *įžūlius veiksmus* turėtų mažiau šokiruoti aplinkinius nei analogiški veiksmai padaryti apytuščiam sporto klube ir pan.

⁶⁷² Žr. pvz.: Kauno apygardos teismo 2013 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-186-579/2013.

⁶⁷³ Žr. pvz.: Pasvalio rajono apylinkės teismo 2012 m. spalio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-121 -500/ 2012.

⁶⁷⁴ Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-403-106/2011.

⁶⁷⁵ LAT 2010 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142/2010.

vertus, tai savaime suprantama – atitinkamas požymis yra akivaizdžiai rečiau taikytas; kita vertus, tokia situacija kritikuotina, kadangi pagrindžiant *visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymo* požymį, būtina jį atriboti nuo atvejų, kai *visuomenės rimties ar tvarkos trikdymas* į sutrikdymą neperauga.

LAT 2007 m. lapkričio 6 d. nutartyje yra išaiškinęs, kad „visuomenės rimties trikdymu paprastai laikomi veiksmai, dėl kurių aplinkiniai asmenys pasijuto pažeminti ar šokiruoti ir pan. Apie visuomeninės tvarkos trikdymą gali rodyti tai, kad buvo trikdoma normali pareigūnų, vykdančių savo pareigas, veikla ir pan.“⁶⁷⁶. Pagal šiuos argumentus *visuomenės rimties ar tvarkos trikdymas* nuo *sutrikdymo* skiriasi iš esmės tik reliatyviai, t. y. jeigu pagal BK 284 straipsnio 1 dalį paprastai kvalifikuotinas šiurkštus aplinkinių pažeminimas ar šokiravimas, tai pagal BK 284 straipsnio 2 dalį ir LAT poziciją – „paprastas“ aplinkinių pažeminimas ar šokiravimas. Būdvardis „šiurkštus“ priklauso kokybinių būdvardžių rūšiai, pasižyminčiais vertinamosiomis savybėmis. Atsižvelgiant į tai, visuomenės rimties ar tvarkos trikdymo ir sutrikdymo atribojimas taip pat yra vertinimo dalykas, didžiąja dalimi priklausantis nuo požymius interpretuojančio subjekto teisinės sąmonės.

Kita vertus, taip pat diskutuotina, ar *visuomenės rimties ar tvarkos trikdymo* požymis sudėtyje išlaiko savo vertinamąjį pobūdį. Priešingai nei *visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymas*, kuris yra savarankiškas padarinių požymis, *trikdymas* – veikos požymis, ką pagrindžia teismų praktikos išaiškinimas, kad viešosios tvarkos pažeidimas kaip baudžiamasis nusižengimas yra formalioji sudėtis⁶⁷⁷. Atsižvelgiant į tai, keltina prielaida, kad veikos požymį atskleidžia alternatyvūs būdo požymiai – *necenzūriniai žodžiai* ir *nepadorus elgesys*. Tokiu būdu, įrodžius vieną iš alternatyviųjų būdo požymių, papildomai įrodinėti *visuomenės rimties ar tvarkos trikdymo* nereikėtų, nes jis būtų konstatuojamas. Tokia prielaida pasitvirtintų, jeigu neegzistuantų ATPK 174 straipsnis („Nedidelis chuliganizmas“⁶⁷⁸), kuris nuo

⁶⁷⁶ LAT 2007 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-631/2007.

⁶⁷⁷ LAT 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-563/2009.

⁶⁷⁸ Pagal ATPK 174 straipsnį: „Nedidelis chuliganizmas, tai yra necenzūriniai žodžiai ar gestai viešosiose vietose, įžeidžiamas kibimas prie žmonių ar kiti panašūs veiksmai, pažeidžiantys viešąją

BK 284 straipsnio 2 dalies skiriasi iš esmės tik pagal veikos apibrėžimą – *pažeidimas* – ATPK atveju ir *trikdymas* – BK. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad BK 284 straipsnio 2 dalyje vartojamas *visuomenės rimties ar tvarkos trikdymo* požymis vis dėlto išlaiko savo vertinamąjį pobūdį.

Viešosios tvarkos pažeidimo požymis ir jo santykis su viešosios tvarkos (su)trikdymu. BK 284 straipsnio 2 dalies ir ATPK 174 straipsnio, kurių objektyviųjų požymių išorinė forma iš pirmo žvilgsnio yra identiška, atribojimas⁶⁷⁹ – idealus pavyzdys vienos iš sudėtingiausių Naujojo BK taikymo problemų – administracinių teisės pažeidimų ir nusikalstamų veikų sudėčių atribojimo tik pagal vertinamuosius požymius.

Tokiu būdu, sprendžiant BK 284 straipsnio 2 dalies ir ATPK 174 straipsnio atribojimo klausimą, visų pirma pravartu vadovautis Konstitucinio Teismo doktrina. Konstitucinio Teismo nutarimuose ne kartą akcentuota: „vertinant ar teisinė atsakomybė priskirtina administracinei ar baudžiamajai teisei, pabrėžtina, kad tarp administracinės ir baudžiamosios teisinės atsakomybės esama nemaža panašumų, bet yra ir esminių skirtumų. Administracinių teisės pažeidimų ir nusikalstamų veikų pavojingumas yra nevienodas, skiriasi ir patraukimo administracinėn arba baudžiamojon atsakomybėn padariniai“; „teisės doktrina visuotinai pripažįsta, kad administracinio teisės pažeidimo ir nusikaltimo pavojingumas yra nevienodas. Didesnį nusikaltimo pavojingumą nulemia ne tik objekto, bet ir kitų objektyvių bei subjektyvių požymių visuma“⁶⁸⁰.

Be to, LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012 yra išaiškines: „Kadangi administracinės ir baudžiamosios atsakomybės skirtumus lemia ir

tvarką ir žmonių rimtį, užtraukia baudą nuo vieno šimto iki trijų šimtų litų arba administracinį areštą iki trisdešimties parų“.

⁶⁷⁹ O. Fedosiuk vienoje naujausių savo publikacijų išreiškia kategorišką nuomonę šiuo klausimu: „Su *ultima ratio* principu nedera ir BK normos, kurios tiesiog dubliuojasi su Administracinių teisės pažeidimų kodekso draudimais. [...] Pirmiausia šiame sąrašė paminėtinas nedidelis viešosios tvarkos pažeidimas (BK 284 str. 2 d.), pasireiškiantis necenzūrine kalba ar nepadoriu elgesiu viešojoje vietoje. Šios nusikalstamos veikos tiesiog neįmanoma atriboti nuo analogiško administracinio teisės pažeidimo – nedidelio chuliganizmo (ATPK 174 str.)“ [FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(2), p. 725].

⁶⁸⁰ Žr. Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. ir 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimus.

administracinio teisės pažeidimo bei nusikalstamos veikos prigimtis – šių veikų didesnis ar mažesnis pavojingumas, todėl, atibojant administracinę teisės pažeidimą nuo baudžiamojo nusižengimo, itin svarbūs tampa šį padidintą ar sumažintą pavojingumą leidžiantys nustatyti kriterijai⁶⁸¹.

LAT taip pat akcentavo, kad BK 284 straipsnio 2 dalies ir ATPK 174 straipsnio dispozicijose numatytos veikos apibūdintos panaudojant iš esmės tuos pačius vertinamuosius požymius, apibrėžtų baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atibojimo kriterijų nėra, todėl atibojant reikėtų vadovautis ne vien BK ir ATPK normų tekstais, bet ir ATPK 9 straipsnio 2 dalies nuostata⁶⁸², reikalaujančia atsižvelgti į konkrečios veikos pobūdį, t. y. kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgti į:

- kaltininko veiksmų intensyvumą;
- kaltininko veiksmų trukmę;
- nukentėjusių asmenybę;
- nukentėjusiųjų skaičių;
- kilusius padarinius;
- viešosios vietos specifiką (pavyzdžiui, apeigų atlikimo vieta ar neformalaus bendravimo vieta)⁶⁸³.

⁶⁸¹ LAT 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012.

⁶⁸² Atkreiptinas dėmesys, kad LAT yra išaiškinęs, “[...] kad ATPK 9 straipsnio 2 dalies formalus suvokimas, t. y. aiškinimas taip, kad be veikos pavojingumo vertinimo visais atvejais turėtų būti taikomas BK (taip iš esmės eliminuojant galimybę taikyti ATPK), neatitiktų ATPK 9 straipsnio 2 suformuluotos nuostatos prasmės“ [LAT 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012].

⁶⁸³ Žr. pvz.: LAT 2005 m. vasario 15 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-178/2005; taip pat 2010 m. balandžio 13 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142/2010.

Pastarojoje byloje LAT, atsižvelgęs į išdėstytus vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijus, taip argumentavo BK 284 straipsnio 2 dalies, o ne ATPK 174 straipsnio taikymą: *Iš baudžiamosios bylos medžiagos matyti, kad D. M. atliko nevienkartinius, gana ilgą laiką besitęsčius veiksmus (prašomas palikti nepageidaujančius su juo bendrauti žmones, kaltininkas nenuėjo, palikus jį prie stalelio vieną, jis persėdo į nukentėjusiojo A. G. vietą, o šiam grįžus, atsisakė ją užleisti, nukentėjusiesiems persėdus prie kito stalo, priėjo prie kito stalo naudodamas necenzūrinius žodžius, užkabino stalelį, grasino M. J.), kai kurie jo veiksmai buvo susiję su nukentėjusiųjų kūno neliečiamumo pažeidimu (stumdė P. M. ir M. P., grasino suduoti ranka M. M.). Atlikdamas tokius veiksmus D. M. trikdė visuomenės rimtį ir tvarką, pažeisdamas aštuonių nukentėjusiųjų interesus tokiu metu, kai tikimasi didesnės tolerancijos ir pagarbos kitiems žmonėms, t. y. per Kalėdas; dėl D. M. veiksmų nukentėjusieji buvo priversti nutraukti savo šventę ir kreiptis į teisėsaugos institucijas. Nors įvykis vyko neformalioje aplinkoje, kolegijos nuomone, anksčiau aptartos veikos padarymo aplinkybės leidžia teigti, kad jo elgesys negali būti įvertintas kaip nedidelis chuliganizmas, nes aiškiai pranoksta ATPK 174 straipsnio dispozicijoje aprašytos veikos pobūdį.*

Išanalizavus viešosios tvarkos pažeidimo kaip baudžiamojo nusižengimo ir nedidelio chuliganizmo kaip administracinio teisės pažeidimo vertinamojo pobūdžio atribojimo kriterijus, akivaizdu, kad jie beveik identiški kriterijams, pagal kuriuos praktikoje atskiriamos viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo sudėtys. Tokiu būdu veikos kvalifikavimą pagal ATPK 174, BK 284 straipsnio 1 ar 2 dalis ir atitinkamų sudėčių atribojimą didžiaja dalimi nulemia teisės taikytojo nuožiūra. Atsižvelgiant į tai, viešosios tvarkos pažeidimo sudėtis pagrįstai traktuotina kaip mažiausiai formali visame BK, kurios taikymo gairės yra labai plačios, o dėl teisinio reglamentavimo nenuoseklumo (pavyzdžiui, tebestringančios ATPK reformos) galimai ir prieštaringos.

Šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo požymis ir jo santykis su viešosios tvarkos (su)trikdymu. *Šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas* – vertinamasis požymis⁶⁸⁴, vartojamas riausių nusikaltimo sudėtyje (BK 283 straipsnis). Pastebėtina, kad analogiškos lingvistinės konstrukcijos kituose BK straipsniuose nėra⁶⁸⁵. Riausių sudėtyje *šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas* įtvirtintas kaip alternatyva viešam smurtui ar turto niokojimui. Pagal sudėties loginę konstrukciją, akivaizdu, kad viešas smurtas ar turto niokojimas savaime šiurkščiai pažeidžia viešąją tvarką – kitaip sakant, tai yra formalizuoti *šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo* atvejai. Kokie yra kiti *šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo* atvejai, paliekama spręsti teismui.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismų praktika BK 283 straipsnio taikymo bylose nėra labai išsami, dėl to *šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo* vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijai nėra galutinai susiformavę. Kita vertus, egzistuojanti teismų praktika riausių bylose įrodo, kad *šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo* turiniui didelę įtaką turi viešosios tvarkos pažeidimo sudėties požymių išaiškinimai. Iš esmės *šiurkštus viešosios tvarkos*

⁶⁸⁴ *Past.* – kad tai vertinamasis požymis identifiukuota LAT nutartyje 2K-7-393/2005: „Kitas požymis „šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas“ yra vertinamasis, tačiau magistralinių kelių blokas, dėl kurio sustabdomas eismas, institucijų darbo trikdytas, yra pakankamas pagrindas pripažinti, kad viešoji tvarka buvo šiurkščiai pažeista“.

⁶⁸⁵ Tiesa, BK 170² straipsnyje vartojamas prievoksmis *šiurkščiai*.

pažeidimas prilyginamas visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymo požymiui. Viešosios tvarkos pažeidimo šurkštumas lemia tiek BK 283, tiek 284 straipsnių inkriminavimą. Į tai atkreipia dėmesį LAT vienoje naujausių šios kategorijos bylų: „Šie požymiai, taip pat ir viešąją tvarką pažeidžiančių veiksmų šurkštumas, yra svarbūs teisiškai vertinant kaltininkų veikas pagal BK 283 (riaušės) ar 284 (viešosios tvarkos pažeidimas) straipsnius arba kitus BK specialiosios dalies straipsnius“⁶⁸⁶.

Tiesa, pasitaiko teismų sprendimų, kuriuose veika perkvalifikuojama iš BK 283 straipsnio 1 dalies į BK 284 straipsnio 1 dalį, argumentuojant, kad viešoji tvarka pažeista nepakankamai šurkščiai: „[...] *nagrinėjamu atveju viešos tvarkos sutrikdymas nebuvo pasiekęs tokį lygį, nuo kurio jį būtų pagrindas vertinti kaip labai šurkštų. Nors vieša tvarka ir buvo pažeista, tačiau smurtinis incidentas užtruko vos 3 minutes laiko, pataisos namų, kaip įkalinimo įstaigos, įprastas funkcionavimas iš esmės nebuvo sutrikdytas, turtas nebuvo niokojamas, nukentėjusieji patyrė tik nežymius sveikatos sutrikdymus [...]. Dėl aptartų aplinkybių bei dėl to, jog kaltinamiesiems inkriminuotos veikos pagal LR BK 283 str. 1d. savo faktinėmis aplinkybėmis iš esmės nesiskiria nuo veikos numatytos LR BK 284 str. 1d., kaltinimas nuteistiesiems keistinas į lengvesnę LR BPK 256 str. 4d. tvarka. S. P., S. J., A. M., V. K. bei L. V. nusikalstama veika iš LR BK 283 str. 1 d. perkvalifikuotina į LR BK 284 str. 1 d.*“⁶⁸⁷.

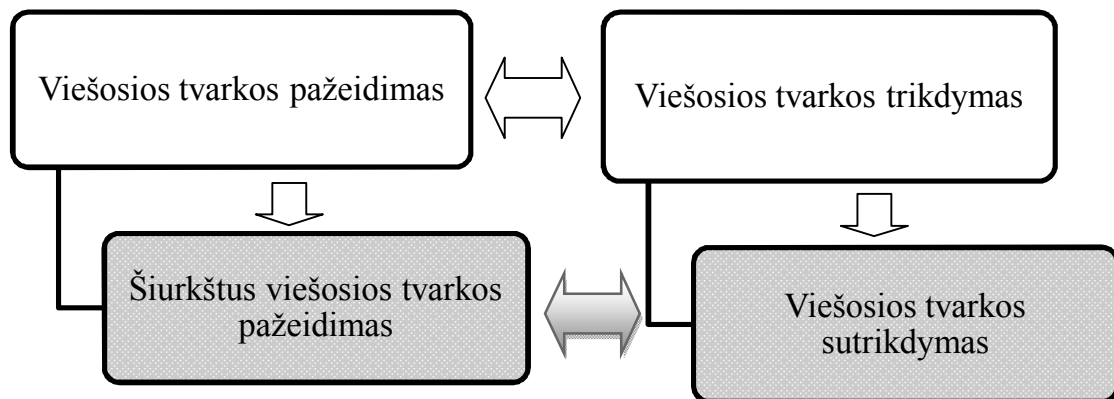
Vis dėlto pacituoto sprendimo argumentai nėra įtikinantys. Priešingai, manytina, kad jame palikta keletas loginių argumentavimo klaidų. Pavyzdžiui, prie argumentų, kodėl reikia inkriminuoti BK 284 straipsnio 1 dalį, teismas nurodo, jog nebuvo sutrikdytas įkalinimo įstaigos funkcionavimas, be to „incidentas užtruko vos 3 minutes laiko“. Kaip minėta, vienas pagrindinių kriterijų, rodančių, kad viešoji tvarka ne tik trikdyta, bet ir sutrikdyta – atvejai, kai sutrikdyta normali įmonių ar įstaigų veikla. Be to, pažeidimo trukmė taip

⁶⁸⁶ LAT 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2012.

⁶⁸⁷ Kauno apygardos teismo 2011 m. balandžio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-137-317/2011.

pat yra vertinamojo pobūdžio kriterijus⁶⁸⁸, pagal kurį atribojame BK 284 straipsnio 1-ąją dalį nuo 2-osios. Dėl išvardintų priešasčių, nepritartina požymių hierarchijai, pagal kurią šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas yra pavojingesnė padarinių forma už viešosios tvarkos sutrikdymą. Priešingai, manytina, kad pagal pavojingumo kriterijų šie du požymiai yra vieno lygmens.

9 paveikslas



Dėl tos priežasties kyla abejonių, ar pagrįstai įstatymų leidėjas varijuoja skirtingais terminais BK XL skyriuje, jeigu jų vartojimo reikšmė ir kontekstas sutampa. Maža to, *šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas* lingvistine forma labiau koreliuoja su ATPK vartojamais terminais, pavyzdžiui, ATPK 174 straipsnio viešosios tvarkos pažeidimu. *Šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas* yra kvalifikuota viešosios tvarkos pažeidimo forma, analogiškai kaip viešosios tvarkos sutrikdymas yra kvalifikuota viešosios tvarkos trikdymo forma (žr. 9 paveikslą). Kitaip sakant, viešosios tvarkos pažeidimu trikdoma viešoji tvarka, tuo tarpu šiurkštaus pažeidimo atveju ši tvarka yra sutrikdoma.

Atsižvelgiant į tai, kas šiame skyriuje išdėstyta, konstatuotina, kad viešosios tvarkos pažeidimo sudėties analizė geriausiai atspindi daugumą vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių taikymo problemų. Šios sudėties taikymo praktikoje bandyta išaiškinti ne tik atskirų vertinamųjų požymių turinio atskleidimo kriterijus, bet ir spręsti jų tarpusavio

⁶⁸⁸ Past. – kita vertus, tai yra natūralus dalykas, kadangi motyvuojant vertinamąsias sąvokas, neišvengiamai remiamasi vertybėmis [žr. pvz.: TIDIKIS, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: „Lietuvos teisės universitetas“, 2003, p. 172].

konkurencijos ir atribojimo klausimus. Kaip rodo viešosios tvarkos pažeidimo taikymo patirtis, vertinamasis požymis dažnai tampa pagrindiniu įrankiu, sprendžiant problemas, su kuriomis nesusitvarko įstatymų leidėjas. Pavyzdžiui, daugiau nei du dešimtmečius stringant ATPK reformai ir paraleliai baudžiamojo įstatymo viešosios tvarkos pažeidimui egzistuojant nedideliame chuliganizmui, įtvirtintam ATPK, vertinamojo požymio „lankstus pobūdis“ leidžia teismams praktikos pagalba išlaviruoti, atribojant dvi iš pirmojo žvilgsnio tapačias normas.

Viešosios tvarkos pažeidimo sudėties analizė taip pat atskleidžia, kad itin dažnas skirtingų vertinamųjų požymių vartojimas sudėtyje sukelia ir kitokio pobūdžio problemų. Pavyzdžiui, atskleidžiant atskirų vertinamųjų požymių turinį, panaudojami tapatūs kriterijai. Dėl tos priežasties keli vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai dažnai vertinami bendrai, nors yra savarankiški ir integralūs. Tai rodo, jog teismams trūksta kriterijų identifikuoti skirtingus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Pavyzdžiui, smurtiniai veiksmai viešojoje vietoje pagal teismų praktiką gali lemti tiek *įžūlaus elgesio* buvimą, tiek *visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymą*. Tokios situacijos prieštarauja požymio teorijai ir leidžia kelti prielaidas dėl teisės technikos tobulinimo šioje srityje. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad nusikalstamos veikos sudėtyje privalo egzistuoti proporcinga formali atsvara, o sudėčių konstravimas vien vertinamųjų požymių pagrindu laikytinas prastos teisės technikos pavyzdžiu.

IV. VERTINAMŲJŲ NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES POŽYMIŲ PERSPEKTYVOS LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

1. Teisėkūros perspektyvos

1.1. Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai baudžiamojo įstatymo pataisų projektuose

Išanalizavus vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiškos ir sklaidos kitimą Lietuvos baudžiamajame įstatyme, konstatuota ryški jų plėtros tendencija pastaraisiais metais, taip pat teisėkūros nuoseklumo ir sistemiškumo spragos⁶⁸⁹. Prognozuojant tolimesnes teisėkūros kryptis vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo aspektu, atlikta jų vartojimo perspektyvinė analizė. Perspektyvinės analizės objektas – Lietuvos Respublikos Seime pateikti ir užregistruoti BK pakeitimų ar papildymų projektai. Šie projektai iš visų jų gausos yra labiausiai priartėję prie finalinės teisėkūros stadijos – teisės akto priėmimo, dėl to turi didžiausią tikimybę ateityje virsti privalomomis normomis, o kartu kriminalizuoti ar dekriminalizuoti atskirus vertinamuosius požymius.

Tyrimo ribos susiaurintos projektų specifika – tirti tik BK specialiosios dalies pakeitimų ir (ar) papildymų projektai, ir tiriamuoju laikotarpiu – analizuoti tik atitinkami projektai, užregistruoti Seime nuo 2011 m. sausio 1 d. iki 2013 m. liepos 1 d. Be to, neanalizuoti iki atlikto tyrimo⁶⁹⁰ atmesti ar atsiimti, taip pat jau priimti BK pakeitimų ir (ar) papildymų projektai; kaip vienas projektas skaičiuotas kelios to paties projekto redakcijos ir svarstymo Seime stadijoje apjungti projektai. Tokiu būdu išanalizuoti 26 BK pakeitimų ir (ar) papildymų projektai – 9 iš kurių užregistruoti naujojo 11-ojo (2012 – 2016 m.) Seimo⁶⁹¹ kadencijos metu (*past.* – projekto numerio pradžia – XIIP), o likę

⁶⁸⁹ Žr. antrosios dėstymo dalies 3 skyrių.

⁶⁹⁰ Tyrimas atliktas 2013 m. birželio mėnesį.

⁶⁹¹ Žr. prieigą internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8787&p_k=1

17 yra iki šiol aktualūs 10-ojo (2008 – 2012 m.) Seimo kadencijos metu užregistruoti projektai (*past.* – projekto numerio pradžia – XIP).

11 lentelė

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių raiška BK specialiosios dalies pakeitimo ir (ar) papildymo projektuose					
Projekto užregistravimo data ir numeris	Projekto pavadinimas	Projekto teikėjas ⁶⁹²	Naujų vertinamųjų požymių pobūdis ir skaičius projekte	Naikinamųjų vertinamųjų požymių pobūdis ir skaičius projekte	
2013-06-27; XIIP-443(2)	Baudžiamojo kodekso 140, 145, 148, 149, 150, 151 ir 165 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas	Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas		-	-
2013-06-27; XIIP-302(2)	Baudžiamojo kodekso 178 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas	Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas	Strateginė reikšmė nacionaliniam saugumui	2	-
			Svarbi reikšmė nacionaliniam saugumui	2	
2013-06-21; XIP-925(2)	Baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250(1), 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 249(1), 250(2), 250(3), 250(4), 250(5), 252(1) straipsniais įstatymo projektas	Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas	Didelis mastas	1	-
			Didelės reikšmės valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai turinti informacinė sistema ar elektroninių duomenų saugumas	1	
			Sunkūs padariniai	1	
			Nesunkus sveikatos sutrikdymas	1	
			Sunkus sveikatos sutrikdymas	1	
			Aukų niekinimas	1	
			Pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas	1	
			Netiesioginis lėšų ar kitokio turto rinkimas, kaupimas arba teikimas	1	
2013-06-11; XIIP-687	Baudžiamojo kodekso 170 straipsnio papildymo įstatymo projektas	Seimo narių grupė		-	-
2013-05-31; XIIP-655	Baudžiamojo kodekso 199 straipsnio pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 160(1), 276(1), 276(2)	Seimo narys	Kitoks asmens pratinimas ne gydymo tikslais vartoti Lietuvos Respublikos tam tikrų dopingo medžiagų	2	-

⁶⁹² *Past.* – remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 68 straipsniu, įstatymų leidybos iniciatyvos teisė Seime priklauso Seimo nariams, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi taip pat Lietuvos Respublikos piliečiai. 50 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę, gali teikti Seimui įstatymo projektą, ir jį Seimas privalo svarstyti.

	ir 276(3) straipsniais įstatymo projektas		kontrolės įstatyme nurodytas medžiagas			
2013-05-23; XIIP-329(2)	Baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas	Seimo narys		-		-
2013-03-27; XIIP-400	Baudžiamojo kodekso 149, 150, 153 straipsnių pakeitimo ir 95 straipsnio papildymo įstatymo projektas	Seimo narių grupė		-		-
2013-03-10; XIIP-338	Baudžiamojo kodekso 135, 142 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 131(1) straipsniu įstatymo projektas	Seimo narių grupė		-		-
2013-03-01; XIIP-309	Baudžiamojo kodekso papildymo 247(1) straipsniu įstatymo projektas	Seimo narių grupė		-		-
2012-11-27; XIIP-47	Baudžiamojo kodekso 201 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas	Seimo narys		-		-
2012-10-19; XIP-4930	Baudžiamojo kodekso 172 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas	Seimo narys		-		-
2012-09-25; XIP-4796	Baudžiamojo kodekso 7, 8, 60, 95, 151, 151(1), 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 100(1), 100(2), 152(1) ir 252(1) straipsniais ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projektas	Vyriausybė	Ėmėsi konkrečių veiksmų, kad įvyktų susitikimas	1		-
			Pornografinio pobūdžio renginys	1		
			Kitokia psichinė prievarta	2		
			Kitas žmogaus gyvybei ar sveikatai pavojingas įrankis ar priemonė	1		
			Labai sunkūs padariniai	1		
			Pornografinio turinio dalykai, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas	1		
2012-07-26; XIP-4688	Baudžiamojo kodekso 307 ir 308 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas	Seimo narys		-		-
2012-06-12; XIP-4535	Baudžiamojo kodekso 7, 216 ir 237 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 224(1) straipsniu ir 189 straipsnio pripažinimo	Vyriausybė		-		-

	netekusiu galios įstatymo projektas					
2012-06-11; XIP-4524	Baudžiamojo kodekso 117 straipsnio papildymo įstatymo projektas	Seimo narys	Lietuvos Respublikos energetinės nepriklausomybės ir energetinio saugumo interesams prieštaraujanti veika	1		-
			Didelė žala	1		
2012-05-16; XIP-4439	Baudžiamojo kodekso 235 straipsnio 2 dalies papildymo įstatymo projektas	Seimo narių grupė		-		-
2012-05-09; XIP-4399	Baudžiamojo kodekso 202 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas	Seimo narių grupė		-		-
2012-05-02; XIP-4376	Baudžiamojo kodekso papildymo 299(1) straipsniu įstatymo projektas	Seimo narių grupė		-		-
2012-04-24; XIP-3602(2)	Baudžiamojo kodekso 47, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 176(1) ir 273(1) straipsniais įstatymo projektas	Vyriausybė	Piktybiškai tyčiodamasis	1	Patyčiomis	1
					Necenzūriniais žodžiais	1
					Nepadoriu elgesiu	1
					Visuomenės rimties ar tvarkos trikdymas	1
2012-03-28; XIP-4261	Baudžiamojo kodekso papildymo 227(1) straipsniu įstatymo projektas	Seimo narys	Nepagrįsta nauda	1		-
2012-03-02; XIP-4144	Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio papildymo įstatymo projektas	Seimo narys		-		-
2012-01-19; XIP-4045	Baudžiamojo kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas	Seimo narys		-		-
2012-01-09; XIP-4023	Baudžiamojo kodekso 154 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas	Seimo narys		-		-
2011-10-19; XIP-3766	Baudžiamojo kodekso papildymo 229(1) straipsniu įstatymo projektas	Seimo narys		-		-
2011-09-13; XIP-3568	Baudžiamojo kodekso papildymo 143(1), 143(2) ir 153(1) straipsniais įstatymo projektas	Seimo narių grupė	Psichinė prievarta	1		-
2011-06-09; XIP-3306	Baudžiamojo kodekso 189(1) straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas	Vyriausybė		-		-

Atliktos BK pakeitimo ir (ar) papildymo projektų analizės rezultatai (žr. 11 lentelę) akivaizdžiai rodo tolimesnes vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių augimo perspektyvas baudžiamajame įstatyme. Iš 26 tirtų BK pakeitimo ir (ar) papildymo projektų bent vienu nauju vertinamuoju nusikalstamos veikos sudėties požymiu baudžiamąjį įstatymą siekia papildyti 8 projektai (31 %) ir tik vienas – 2012 m. balandžio 24 d. Baudžiamojo kodekso 47, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 176(1) ir 273(1) straipsniais įstatymo projektas Nr. XIP-3602(2)⁶⁹³ – susijęs su tam tikrų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių dekriminalizavimu⁶⁹⁴. Iš viso minėtieji BK pataisų projektai siekia baudžiamajame įstatyme įtvirtinti 26 naujus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, o pašalinti tik 4 atitinkamus požymius.

Ištirti BK pataisų projektai išsiskiria vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių naujadarų gausa – siekiama BK įtvirtinti 19 skirtingų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšių, iš kurių net 6 (t. y. 32 %) yra naujadarai. Tokia naujadarų gausa baudžiamojo įstatymo pakeitimo ir (ar) papildymo projektuose neturėtų kelti nuostabos, kadangi net 19 iš 26 (t. y. 73 %) tirtų projektų rengėjų yra pavieniai Seimo nariai ar jų grupės⁶⁹⁵. Pavienių Seimo narių pateiktų projektų kokybė paprastai yra pati prasčiausia⁶⁹⁶, kas nulemia, kad naujadarai baudžiamojo įstatymo pataisų projektuose dažnai sukuriami nepagrįstai, nesilaikant teisės technikos reikalavimų ir neatsižvelgiant į baudžiamosios teisės sistemą bei BK struktūrą.

⁶⁹³ Prieiga internete:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=422909&p_query=&p_tr2=2

⁶⁹⁴ Pastebėtina, kad šis perspektyvinio dekriminalizavimo atvejis yra nukreiptas ne tiesiogiai į vertinamųjų požymių atsisakymą, o siekiant panaikinti prastai praktikoje veikiančią ir ATPK 174 straipsnio nukonkuruotą BK 284 straipsnio 2 dalį.

⁶⁹⁵ A. Pocienės 2012 m. atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad pavienių Seimo narių iniciatyvos keisti baudžiamąjį įstatymą tradiciškai yra vyraujančios: „Toliau analizuojant matyti, kad iš sudaryto sąrašo aktyviausi BK pataisų rengėjai yra: pavieniai Seimo nariai, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, LR teisingumo ministerija ir LR vidaus reikalų ministerija. Seimo narių pateiktų pataisų skaičius kiekvienais metais (su retomis išimtimis 1997 m., 2000 m., 2004 m. ir 2008 m.) gerokai lenkia kitų rengėjų parengtų pataisų skaičių“ [POCIENĖ, Aušra. et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 89].

⁶⁹⁶ Žr. oficialią Seimo darbo statistiką. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=252&p_k=1

Be to, pastebėtina, kad 3 iš 8 projektų (t. y. 38 %), numatančių nors vieną naują vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, įgyvendina ES teisės aktą (-us). Tai taip pat patvirtina prieš tai iškeltas prielaidas dėl tiesioginės ES teisės aktų įgyvendinimo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių plėtros tarpusavio priklausomybės. Šiame kontekste verta išskirti rezultatyviausią vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių aspektu projektą – 2013 m. birželio 21 d. Baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250(1), 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 249(1), 250(2), 250(3), 250(4), 250(5), 252(1) straipsniais įstatymo projektą Nr. XIP-925(2)⁶⁹⁷, numatantį net 8 skirtingus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Atkreiptinas dėmesys, kad šis projektas įgyvendina net du ES teisės aktus: 2008 m. spalio 24 d. Tarybos pamatinį sprendimą 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu (*OL* 2008 L 300, p. 42) ir 2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinį sprendimą 2008/919/TVR, iš dalies keičiantį Pamatinį sprendimą 2002/475/TVR dėl kovos su terorizmu (*OL* 2008 L 330, p. 21).

Vertinti baudžiamojo įstatymo pataisų projektus kokybine prasme yra sudėtinga dėl jau minėtų teisės technikos trūkumų, vyraujančių pavienių Seimo narių įstatymų projektuose. Be to, ryškesnių tendencijų išvėlgti neleidžia faktas, kad tapati vertinamojo pobūdžio lingvistinė konstrukcija analizuotose projektuose pasikartoja daugiausia tik du kartus, o keičiami BK straipsniai yra struktūriškai išdėstyti skirtinguose BK specialiosios dalies skyriuose.

Atsižvelgiant į išdėstytą, prognozuotina tolimesnė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių plėtra ir augimas baudžiamajame įstatyme, daugiausia nulemti naujų ES teisės aktų materialinės baudžiamosios teisės srityje įgyvendinimo. Dėl tos priežasties rekomenduotinos tam tikros organizacinės priemonės (pavyzdžiui, mokymai), keliant teisėkūros, teisės aiškinimo ir taikymo subjektų teisinio sąmoningumo lygį nusikalstamų veikų sudėčių ir atskirų jų požymių kūrimo, taikymo ir interpretavimo klausimais.

⁶⁹⁷ Prieiga internete:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=451634&p_query=&p_tr2=2

1.2. Identifikuotų tendencijų analizė ir galimi problemų sprendimai

ES teisėkūrai lygiavertis vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių dekriminalizavimo veiksnys, kaip rodo BK pataisų projektų analizės rezultatai, šiuo metu neegzistuoja. Dėl tos priežasties, siekiant išlaikyti optimalią formaliųjų ir vertinamųjų požymių proporciją sudėtyse, o kartu baudžiamojo įstatymo formalųjį pobūdį, būtina optimizuoti ES teisės aktų derinimo ES institucijose ir įgyvendinimo baudžiamajame įstatyme praktiką.

Visų pirma rekomenduotina Lietuvos atstovams, derinantiems ES teisės aktus ES institucijose, principingai ir nuosekliai atstovauti Lietuvos poziciją, siekiant, kad ES teisės aktuose vartojamos formuluotės esmingai nesiskirtų nuo BK straipsnių dispozicijose vartojamų terminų ir sąvokų. Taip pat privalu siekti, kad galutinėje ES pasiūlymo redakcijoje, kiek įmanoma, neliktų dviprasmiškų ir itin abstraktaus pobūdžio sąvokų, tokių kaip antrosios dėstymo dalies 4.2. poskyryje aptarta formuluotė „daug asmenų“. Kaip minėta, vargu ar įgyvendinant atitinkamas direktyvų ar kitų ES teisės aktų formuluotes, tinkamiausias būdas yra jų detalizavimas BK – toks ES teisės akto nuostatų įgyvendinimas gali būti traktuojamas kaip per siauras ir neatitikti jo tikslų. Antra vertus, baudžiamajame įstatyme palikus dviprasmišką ar itin abstraktaus pobūdžio sąvoką, labai apsunkinamas jos taikymas ar netgi kyla rizika, kad tokia sudėtis apskritai nebus taikoma ir BK egzistuos tik simboliškai.

Šiame kontekste pastebėtinas ir kitas aspektas – formaliųjų kriterijų trūkumas ES antrinės teisės aktų įgyvendinimo valstybėse narėse kontrolės mechanizmui. 2008 m. publikacijoje G. Švedo įžvalga dėl antrinės ES teisės įgyvendinimo tebėra aktuali: „Kita vertus, Europos Komisija tik dabar sprendžia klausimą, kokia vertinimo metodika turėtų būti taikoma: ar pagrindų sprendimai turi būti įgyvendinami [...] tiksliai ir preciziškai, ar vis dėlto laikytina, kad nacionalinių nuostatų formuluotės gali skirtis nuo pagrindų sprendimo, bet nacionalinės teisės nuostatuose turi atsispindėti jo tikslas ir

esmė⁶⁹⁸ “. Kaip rodo praktika, konkretaus ES teisės akto įgyvendinimo „tinkamumą ar netinkamumą“ paprastai nulemia Lietuvos valdžios atstovų laikysena ES vertinimų metu⁶⁹⁹.

Be to, atsižvelgiant į antrosios dėstymo dalies 3.1. poskyrio pastebėjimus, išskirtinis dėmesys privalo būti skiriamas ES teisės aktų oficialiųjų vertimų kokybei, kurios, kaip rodo praktiniai pavyzdžiai⁷⁰⁰, dažnai pasigendama. Pabrėžtina, kad netikslus ES teisės akto vertimas daro tiesioginę įtaką norminiam vertinamojo požymio turiniui. Suvokiant, kad baudžiamosios teisės žinių reikalavimas ES teisės aktų vertėjams yra nepasiekiamas dalykas, būtina sugriežtinti tokių vertimų peržiūrą. Kitaip sakant, reikalautina, kad ES teisės aktą darbo grupėse derinęs valstybės atstovas ar atstovų grupė detaliai sutikrintų originalų ES dokumentą su jo vertimu į lietuvių kalbą, o ypač terminų ir sąvokų raišką, dar prieš oficialų tokio vertimo paskelbimą. Tik užtikrinus tikslų ES teisės akto vertimą, galima tikėtis tinkamo jo įgyvendinimo.

Įstatymų leidėjui, įgyvendinant ES teisės aktus, rekomenduotina labiau atsižvelgti į baudžiamosios teisės sistemą ir aktyviau naudotis turima diskrecija savarankiškai pasirinkti direktyvos įgyvendinimo būdus ir priemones. Kitaip sakant, įgyvendinant direktyvą ar kitą ES teisės aktą, būtina atsižvelgti ne tik į formalų baudžiamąjį įstatymo tekstą, bet ir į suformuotą teismų praktiką ir BK pataisas daryti tik tada, kai kompleksinės analizės rezultatai rodo, kad perkeliama norma turinio prasme Lietuvos teisės sistemoje iš tiesų yra nauja.

⁶⁹⁸ ŠVEDAS, Gintaras. Europos Sąjungos baudžiamosios teisės tendencijos ir perspektyvos. In *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 818.

⁶⁹⁹ *Past.* – autoriui yra tekę dalyvauti viename iš ES atliekamų valstybių narių vertinimų („Penktasis savitarpio vertinimas „Finansiniai nusikaltimai ir finansinių nusikaltimų tyrimas“), atstovaujant Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją. Organizuoto nusikalstamumo tarpdisciplininės grupės (ONTG) ekspertų vizitas Lietuvoje vyko 2011 m. birželio 27 – liepos 1 dienomis. Įvertinimo ataskaitos prieiga internete:

http://www.parlament.gv.at/PAKT/EU/XXIV/EU/07/85/EU_78562/imfname_10025664.pdf

⁷⁰⁰ Žr. pvz.: Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2005 m. birželio 17 d. išvadą „Baudžiamąjo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymo projektui Nr. XP-418(2)“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=257844

Priėjus prie išvados, kad BK pataisos vis dėlto yra neišvengiamos⁷⁰¹, visas dėmesys privalo būti sutelktas įstatymo projekto kokybei. Kadangi vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra sunkiai praktikoje inkriminuojami požymiai, į tai būtina atsižvelgti jau pradinėse teisėkūros stadijose. Pastebėtina, kad įstatymų leidėjas turi pakankamai nemenkus svirtus, galinčius nulemti ne tik tokių požymių išorinę formą, bet ir perspektyvinį jų taikymą praktikoje.

Akivaizdus to pavyzdys – teisminis teisės aiškinimas, paremtas teleologiniu metodu⁷⁰². Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų leidėjo tikslai ir ketinimai gali būti arba numanomi, arba tiesiogiai deklaruoti įstatymo projekto lydimojuose dokumentuose. Numanomi įstatymų leidėjo tikslai interpretuojami labai įvairiai ir naujų teisės normų taikymo paprastai nepalengvina, tuo tarpu oficialiai deklaruotieji tampa nemenka tokių normų taikymo atrama. Siekiant išvengti teorinių diskusijų dėl teleologinio metodo taikymo baudžiamojoje teisėje teisėtumo ir efektyvumo, o kartu ir praktinių su tuo susijusių problemų (pavyzdžiui, teismų praktikos ir teisinio reglamentavimo tarpusavio neatitikimo), rekomenduotina atkreipti dėmesį į baudžiamojo įstatymo pataisų projektų ir jų lydymųjų dokumentų, o ypač aiškinamųjų raštų, kokybę ir išsamumą.

Lietuvos Respublikos Seimo statuto (*Žin.*, 1999, Nr. 5-97) 135 straipsnio 3 dalyje numatyta šešiolika struktūrinių reikalavimų kartu su įstatymo projektais pateikiamiesiems aiškinamiesiems raštams. Šios dalies 2 punktas reikalauja iš projektų rengėjų aiškinamajame rašte nurodyti parengto projekto tikslus ir uždavinius, o 4 punktas – „kokios numatomos naujos teisinio reglamentavimo nuostatos, naujai reglamentuotų klausimų teigiamos savybės ir kokių teigiamų rezultatų laukiama“. Atsižvelgiant į tai, siekiant baudžiamąjį

⁷⁰¹ Kaip pastebi A. Abramavičius: „[...] iš tarptautinių dokumentų (pvz., Europos Sąjungos teisės aktų) kylantys reikalavimai gali lemti būtinybę keisti BK įtvirtintą teisinį reguliavimą – koreguoti esamas BK normas, papildyti BK naujomis normomis. Tačiau tai neturi tapti savitiksliu dalyku, toks teisinio reguliavimo keitimas negali iškreipti, paneigti baudžiamosios teisės normų paskirties, jų esmės“ [ABRAMAVIČIUS, Armanas. Europos Sąjungos teisės standartai Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje. In *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 541].

⁷⁰² Žr. pirmosios dėstymo dalies 3.2. poskyrį.

įstatymą papildyti vertinamojo pobūdžio naujadarų, rekomenduotina projekto aiškinamojo rašto 2 punkte projekto tikslus ir uždavinius apibrėžti itin detaliai, o 4 punkte ne tik nurodyti atitinkamą naująjį sudėties požymį, bet ir pateikti bent minimalius jo turinio atskleidimo kriterijus⁷⁰³, tokiu būdu suformuojant naujojo vertinamojo požymio taikymo gaires baudžiamajai justicijai ir panaikinant bet kokias dvejetas dėl tikrųjų įstatymų leidėjo ketinimų ar baudžiamojo įstatymo paskirties.

Nemažiau svarbus Lietuvos Respublikos Seimo statuto 135 straipsnio 3 dalies 10 punktas, pagal kurį iš įstatymo projekto rengėjo reikalaujama nurodyti, ar įstatymo projektas atitinka EŽTK nuostatas bei ES dokumentus. Baudžiamojo įstatymo pataisų projektų analizė rodo, kad jų aiškinamuosiuose raštuose 10 punktas paprastai aprašomas vienodai lakoniškai, nepateikiant jokios argumentacijos: „Projektas atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas, Europos Sąjungos teisei neprieštaruoja“. Vis dėlto vertinamųjų nusikalstamos veikos požymių įtvirtinimo atveju, atsižvelgiant į pirmosios dėstymo dalies 2.4. poskyryje padarytą išvadą, manytina, kad šio punkto argumentacija yra labai svarbi. Argumentacijos kryptis – kodėl vietoje vertinamojo požymio nėra įmanoma, ar netikslinga konkrečioje sudėtyje vartoti formaliojo. Argumentuotai atsakius į šį klausimą, būtų išspręsta nemažai perspektyvinių taikymo problemų, susijusių su naujuoju vertinamuoju požymiu.

Analizuojant vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių teisėkūros perspektyvas, taip pat svarbu atkreipti dėmesį į teisinės kalbos reikalavimų laikymąsi. Tyrimo duomenys rodo, kad terminai ir sąvokos, priimant naujus pakeitimus, nėra preciziškai tiksliai suderinti tarpusavyje, atsižvelgiant į baudžiamojo įstatymo sistemą. Šį teiginį akivaizdžiai iliustruoja BK vartojamų sinonimų gausa⁷⁰⁴, gramatinių formų įvairovė⁷⁰⁵ ir pan. Tai daro

⁷⁰³ Kaip tinkamą pavyzdį žiūrėti: 2011 m. lapkričio 28 d. Teisingumo ministerijos pateiktą Baudžiamojo kodekso papildymo 292¹ straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-3895 aiškinamąjį raštą.

⁷⁰⁴ Pavyzdžiui, paminėtini tokie vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai kaip *stambus mastas* (vartojamas BK 202 straipsnio 1 dalyje) ir *didelis mastas* (vartojamas BK 100 straipsnyje).

tiesioginę neigiamą įtaką ne tik vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių išorinei raiškai, bet ir jų norminiam turiniui. Pastebėtina, kad vertinamųjų požymių, išreikštų sinoniminiais terminais, aiškinimas turi tendenciją išsiskirti, nors įstatymų leidėjo valia to ir nenumato⁷⁰⁶. Atsižvelgiant į tai, siekiant išvengti baudžiamojo įstatymo sistemos griovimo, o kartu skirtingos teismų praktikos formavimosi, būtina ne mažesnę dėmesį nei norminei įstatymo projekto pusei (pataisų priežastys, tikslai, uždaviniai, naujos nuostatos, laukiamas rezultatas ir pan.) skirti techninei jo daliai – ypač projekto teisinės terminijos sisteminiam suderinamumui.

Antrasis teisinės terminijos sisteminio suderinamumo BK poreikį pagrindžiantis pavyzdys – autentiško vertinamųjų požymių aiškinimo BK trūkumai, išanalizuoti antrosios dėstymo dalies 2.6. ir 3.1. poskyriuose. Bendroji vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių formalizavimo pačiame baudžiamajame įstatyme perspektyva vertintina neigiamai, išskyrus tam tikrų vertinamojo pobūdžio naujadarų savalaikį išaiškinimą. Tuo tarpu plačiai BK paplitusios vertinamojo pobūdžio konstrukcijos autentiškas išaiškinimas paprastai palieka vieną ar kitą teisinę spragą. Į šį aspektą yra atkreipę dėmesį G. Švedas ir J. Prapiestis, bendroje publikacijoje aptarę BK dešimtmečio raidos pamokas ir perspektyvas: „Kita vertus, paminėtini ir tie naujojo BK pakeitimų ir papildymų aspektai, kurie vertintini kritiškai arba bent jau nevienareikšmiškai, – [...] kai kurių nusikalstamų veikų vertinamųjų požymių išaiškinimas baudžiamajame įstatyme nustatant griežtai apibrėžtas formalias ribas“⁷⁰⁷. Pateiktinas pavyzdys iš prekybos poveikiu sudėties (BK

⁷⁰⁵ Pavyzdžiui, BK vartojamos skirtingos *grasinimų* morfologinės formos: *grasinimais* (pavyzdžiui, BK 171 straipsnis) – daiktavardis; ir *grasindamas* (pavyzdžiui, BK 159 straipsnis) – pusdalyvis.

⁷⁰⁶ Tiesa, pasitaiko ir kitokių nuomonių dėl sinonimų vartojimo baudžiamajame įstatyme, kurioms autorius iš esmės nepritaria. Pavyzdžiui, R. Brūzgienė savo publikacijoje daro tokią išvadą: „Kad teisės dokumentų kalba taptų aiškesnė, tikslesnė ir taisyklingesnė, reikėtų drąsiau atsisakyti įprastų teisinio ir kalbinio mąstymo šampū: [...] 2. Vengti nereikalingo kartojimosi, veiksmažodinių abstraktų, ieškoti sinonimų, vietoj gausių pažyminių vartoti išplėstines konstrukcijas, šalutinius sakinius ir kt.“. [BRŪZGIENĖ, Rūta. Naujojo Lietuvos baudžiamojo kodekso kalba. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25), p. 128-129].

⁷⁰⁷ ŠVEDAS, Gintaras; PRAPIESTIS, Jonas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 21-22.

226 straipsnis), pakoreguotos 2011 m. birželio 21 d.⁷⁰⁸. Šių pataisų metu formalizuota vertinamoji *nedidelės vertės kyšio* sąvoka, nurodant konkretų dydį – 1 MGL, be to, BK 230 straipsnio 4 dalyje pateiktas *kyšio* sąvokos apibrėžimas. Tokiu būdu prekybos poveikiu sudėties kvalifikavimas⁷⁰⁹ priklauso nuo konkretaus turtinio *kyšio* dydžio nustatymo, nors pagal tuo pačiu BK pakeitimu pateiktą *kyšio* apibrėžimą, šis nebėra siejamas vien su turtine nauda⁷¹⁰.

Privalu aptarti ir atvirkščios situacijos, t. y. formaliųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių virsmo vertinamaisiais, perspektyvas baudžiamajame įstatyme. E. Bieliūnas, komentuodamas BK 173 straipsnio („Rinkimų ar referendumo dokumento suklastojimas arba suklastoto rinkimų ar referendumo dokumento panaudojimas“) 1 dalyje vartojamo *didelio kiekio* požymio turinį, atkreipia dėmesį į požymio pobūdžio pasikeitimą. Kaip rašo autorius: „Naujojo BK 173 str. nėra išaiškinta, koks netikrų biuletenių kiekis laikytinas dideliu. Senojo BK 135⁴ str. 3 dalyje šis požymis buvo apibrėžtas tiksliai: didelis kiekis – kai rinkimų ar referendumo netikrų biuletenių skaičius viršija vieną tūkstantį vienetų. Manytina, jog nėra kliūčių ir taikant Naująjį įstatymą orientuotis į šį kriterijų“⁷¹¹.

Vis dėlto antrasis citatos sakiny s dėl *didelio kiekio* vertinamojo požymio traktuotės rinkimų ar referendumo dokumento suklastojimo arba suklastoto rinkimų ar referendumo dokumento panaudojimo sudėtyje – kritikuotinas. Teisės technikos prasme (kuri visų pirma reikalauja „įstatymo raidės“ tikslumo ir aiškumo), esant tik vienam sudėties požymį identifikuojančiam kriterijui, būtų daug racionaliau pačioje sudėtyje jį formalizuoti konkrečia kiekybine išraiška, o ne palikti abstrakčią *didelio kiekio*

⁷⁰⁸ 2011-06-21 įstatymas Nr. XI-1472 (*Žin.*, 2011, Nr. 81-3959).

⁷⁰⁹ *Past.* – kartu nuo to priklauso nusikaltimo (BK 226 straipsnio 1 – 4 dalys) ir baudžiamojo nusižengimo (BK 226 straipsnio 5 dalis) sudėčių atribojimas.

⁷¹⁰ BK 230 straipsnio 4 dalyje numatyta: „Šiame skyriuje nurodytas kyšis yra bet kokios turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau ar kitam asmeniui (materialios ar nematerialios, turinčios ekonominę vertę rinkoje ar tokios vertės neturinčios) forma išreikštas neteisėtas ar nepagrįstas atlygis už pageidaujamą valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens teisėtą ar neteisėtą veikimą arba neveikimą vykdant įgaliojimus“.

⁷¹¹ BIELIŪNAS, Egidijus. BK 173 str. komentaras. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 262.

formuluotę. Derėtų laikytis pirmojoje dėstymo dalyje išvestos taisyklės, kad požymio formalizavimas yra pateisinamas visur, kur tik jis įmanomas, o vertinamojo požymio vartojimas – tik ten, kur neįmanomas ir (arba) neracionalus tikslus formalizavimas.

Ir atvirkščiai, jeigu įstatymų leidėjas sudėtyje įtvirtino atitinkamą požymį kaip vertinamąjį, bet kokį formalų jo turinio atskleidimo kriterijų galima laikyti tik orientaciniu, bet ne formaliai saistančiu. Šiuo konkrečiu atveju reikėtų sutikti, kad vertinamojo požymio įtvirtinimas sudėtyje vis dėlto turi tam tikros racijos. Biuletenių kiekio dydis tiesiogiai susijęs su vykusių rinkimų pobūdžiu ir mastu, dėl to pateisinamai įgauna vertinamąjį pobūdį. Pavyzdžiui, balsavus dideliame procentui rinkėjų, santykinai mažesnę reikšmę turės suklastotų biuletenių skaičius ir atvirkščiai.

Peržvelgus kitus Naujojo BK straipsnius, kuriuose vartojamas *didelio kiekio* vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, palaikytina įstatymų leidėjo pozicija šios formuluotės atveju krypti deformalizavimo link. Kita vertus, tais atvejais, kai sudėties specifika nereikalauja vertinti dalyko požymio pagal jo santykį su kitais sudėties požymiais, *didelis kiekis (past. – ir kiti analogiški vertinamieji požymiai)* turėtų būti formalizuotas, tačiau ne atskiruose straipsniuose papildomai išaiškinant jo turinį, o pačioje sudėtyje nurodant konkretų jo dydį⁷¹².

Be to, atsižvelgiant į antrosios dėstymo dalies 2.3. poskyryje padarytas išvalgas, tam tikrų papildomų ribojimų privalu laikytis, konstruojant *kiekybinius* ir *mišriuosius* vertinamuosius požymius, susijusius su tam tikrų dydžių vertinimo laipsniu (pavyzdžiui, *nedidelis – didelis – labai didelis* ir pan.). Kuo didesnis laipsniavimas, tuo sudėtingesnis požymio pagrindimas. Atsižvelgiant į tai, baudžiamajame įstatyme rekomenduotina vartoti vieno ar kelių laipsnių kiekybinius vertinamuosius požymius, o didesnę laipsniavimą

⁷¹² Pavyzdžiui, BK 270² straipsnyje vartojamas formalus dalyko požymis, apibūdinantis jo kiekybę, – „penkiasdešimt tonų arba didesnis kiekis“. Šiuo konkrečiu atveju nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdis priklauso tik nuo gabenamų nepavojingų atliekų kiekio, dėl to sudėtyje pagrįstai nurodytas konkretus gabenamų atliekų dydis. Analogiški pavyzdžiai susiję ir su nusikalstamos veikos dalyko vertės dydžio formalizavimu. Pavyzdžiui, BK 219 straipsnyje („Mokesčių nesumokėjimas“) didelė nesumokėtų mokesčių vertė siejama su 500 MGL viršijančia verte, ir tai tiesiogiai nurodyta straipsnio dispozicijoje.

naudoti tik išimtiniais atvejais ir tik įstatymo projekto lydimuosiuose dokumentuose motyvuotai pagrindžiant kiekvieno šių laipsnių atribojimo kriterijus. Taip pat rekomenduotina, kad konkretūs vertinimo parametrai ir dydžiai įstatymų leidėjo būtų pasirenkami, atsižvelgiant į BK terminų visetą.

Apibendrinant baudžiamojo įstatymo teisėkūros perspektyvas, konstatuotina, kad pernelyg kazuistinis baudžiamojo įstatymo formulavimas lemia dažną jo kaitą, o tai negali užtikrinti jo stabilumo – kaip vieno esminių įstatymo kokybės garantų. Be to, kiekvienos naujos BK pataisos atveju, kaip rodo atlikto tyrimo duomenys, yra didelė teisėkūros klaidų bei BK sistemos ardymo rizika (kadangi skiriasi pataisų projektų rengėjai, jų profesionalumas ir pan.). Dėl tos priežasties vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vaidmuo baudžiamajame įstatyme yra reikšmingas, įgaunantis vis didesnę svarbą, kartu užtikrindamas BK stabilumą ir sisteminių veikimą. Kita vertus, esama ES teisės aktų įgyvendinimo praktika puikiai iliustruoja ir priešingą teisėkūros atvejį. Pastaraisiais metais baudžiamajame įstatyme įtvirtinama itin daug vertinamojo pobūdžio formuluočių, kas daro jį perkrautą sudėtingais terminais ir sąvokomis, o kartu vis labiau stokojantį aiškumo ir tikslumo. Kaip rodo viešosios tvarkos pažeidimo sudėties pavyzdys, sudėčių konstravimas, paremtas vien vertinamaisiais požymiais, itin apsunkina tokių sudėčių taikymą praktikoje. Atsižvelgiant į išdėstytą, vienas pagrindinių įstatymų leidėjo uždavinių baudžiamosios teisėkūros srityje yra optimalios pusiausvyros tarp formaliųjų ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių suradimas.

2. Taikymo pagrindinės tendencijos ir perspektyvos

2.1. Teismo precedento reikšmė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio atskleidimui

Nors klasikine prasme vertinamųjų požymių forma turėtų būti tik viena iš kelių jo turinio atskleidimo priemonių, Lietuvos teismų praktikoje išryškėjusi precedentinio formalizavimo kryptis, ribojant atskirų vertinamųjų požymių turinio atskleidimą *ad hoc* ankstesnių bylų precedentais. Remiantis LAT suformuota teismų praktika, „vertinamojo požymio samprata labai priklauso nuo teismo nuožiūros, tačiau visiškos interpretavimo laisvės, kurios nevaržytų sukaupia teismų praktika, nėra. Galimybė pritaikyti tokį požymį nukrypstant nuo susiklosčiusio praktinio traktavimo įmanoma tik apžvelgus baudžiamosiose bylose sukaupytą patirtį ir išdėsius motyvus, kodėl ši patirtis nėra tinkama konkrečiam atvejui“⁷¹³.

Teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad „Teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiama ar objektyviai būtina“. Svarbu atkreipti dėmesį, kad teismų praktikos suformuotos taisyklės saisto ne tik teismus. Čia išskirtinį vaidmenį atlieka LAT. Teismų įstatymo 23 straipsnio 2 dalies 1 punkte numatyta, kad „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, formuodamas vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus, skelbia skyrių plenarinių sesijų nutartis, taip pat trijų ir išplėstinių septynių teisėjų kolegijų nutartis, dėl kurių paskelbimo pritarė dauguma atitinkamo skyriaus teisėjų. Į Lietuvos

⁷¹³ LAT 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005.

Aukščiausiojo Teismo biuletenyje „Teismų praktika“ paskelbtose nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus“.

Vis dėlto LAT vaidmuo, formuojant teismų praktiką ir aiškinant baudžiamajame įstatyme vartojamos sąvokos turinį, kaip užsiminta pirmosios dėstymo dalies 3.2. poskyryje, nėra beribis. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime išaiškino, kad teismų praktikos formavimas yra galimas tik konkrečios bylos pagrindu, taip eliminuodamas LAT senato nutarimą kaip teismų praktikos formavimo priemonę. Konstitucinis Teismas šiame nutarime taip pat pabrėžė, kad „Bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama); bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina; toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose“⁷¹⁴. Atsižvelgiant į tai, konstitucinė

⁷¹⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 51-1894.

jurisprudencija įgalino tiek vertikalios, tiek ir horizontalios pobūdžio precedentą, kaip teisės šaltinį.

LAT vienoje naujesnių savo nutarčių yra detalizavęs precedento esmę ir išaiškinęs, ką reiškia *panašios bylos*, kurioje privalu vadovautis precedentu, terminas. Šioje byloje LAT pabrėžė, kad „teismo precedento esmę sudaro *stare decisis* principas, grindžiamas teismo sprendimo autoritetu: visas tapačias vėlesnes bylas būtina spręsti taip, kaip išspręsta byla, kurioje suformuluotas teismo precedentas – *auctoritas rerum similiter judicatarum*. Precedentinis teisės aiškinimo metodas reiškia, kad aiškintis tikrąją teisės normos prasmę panaudojami teismo sprendimai, kur jau pateiktas tos pačios teisės normos aiškinimas. Precedentu privalu vadovautis tik tokioje byloje, kuri iš esmės panaši į ankstesnę, t. y. į tą, kurioje išaiškinta ta pati teisės norma, taikoma panašioms faktinėms aplinkybėms. Kitaip tariant, panašia pripažintina byla, kurioje teismo sprendimo *ratio decidendi* sutampa su nagrinėjamos bylos *ratio* – faktinėmis bylos aplinkybėmis, kurioms taikyta teisės norma nurodant jos išaiškinimo ir taikymo argumentus (*lot. ratio – pagrindas, priežastis, motyvas*)“⁷¹⁵.

Kita vertus, net ir šis LAT išaiškinimas precedentų formavimo problematiką Lietuvos teismuose sušvelnina tik nežymiai. Iš esmės pritartina LAT teisėjo A. Pikelio minčiai, kad precedento kaip teisės šaltinio galia Lietuvoje tebėra ribota. Vienu ši teiginį pagrindžiančių argumentų autorius laiko *tai, kad precedento taisyklės yra kuriamos pagal tam tikras konkrečias bylos aplinkybes, todėl jos yra glaudžiai susietos ir pritaikytos konkrečiai aplinkybių ir teisinių faktų kombinacijai, kuri dažniausiai yra unikali (situacinė), nėra pripažintų metodų, kurie leistų identifikuoti precedento išspręstas ir sprendžiamas situacijas analogiškomis, dėl šių priežasčių ir nedidelio abstrakcijos laipsnio precedento pavyzdžiai yra sunkiai pritaikomi kaip tam tikros taisyklės kitose bylose, o galimybes kurti labiau apibendrintas įstatymo aiškinimo taisykles remiantis siaura byloje išdėstytos veikos fabula*

⁷¹⁵ LAT 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012.

*varžo procesiniai įstatymai*⁷¹⁶. Atsižvelgiant į tai, reali precedentų (ypač – horizontalaus pobūdžio) galia ir efektyvumas Lietuvos teismų sistemoje yra riboto pobūdžio daugiausia dėl to, kad praktikoje kyla nemažų sunkumų identifikuojant *analogiškas* ar *iš esmės panašias bylas*⁷¹⁷. Ši problema ypač akivaizdi vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių inkriminavimo bylose, pasižyminčiose vertintinų faktinių bylos aplinkybių gausa.

Kita su precedentais susijusi praktinė problema – horizontalaus pobūdžio teismo precedentų prieinamumas, kaip vienas esminių teisės kokybinių kriterijų, suformuotų EŽTT praktikos⁷¹⁸. Nors šiuo metu jau yra įdiegta Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) vieša sprendimų paieška⁷¹⁹, dėl įvairiausio pobūdžio įstatyminių ribojimų, toli gražu ne visi žemesniųjų instancijų teismų sprendimai yra viešai prieinami.

Atsižvelgiant į išdėstytą, nors vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, o kartu teisės taikytojo diskreciją remtis savo teisine sąmone, riboja teismų kuriami precedentai *analogiškose* ar *iš esmės panašiose* bylose, praktikoje tokių precedentų galia yra ribota dėl *analogiškų* ar *iš esmės panašių* bylų nustatymo, taip pat horizontalaus pobūdžio precedentų prieinamumo sudėtingumo. Be to, kaip minėta LAT nutartyje Nr. 2K-7-638/2005, precedentinė ankstesnių sprendimų, atskleidžiant vertinamųjų požymių turinį, galia gali būti įveikta teismo motyvavimu, kodėl jų patirtis nėra tinkama konkrečiam atvejui.

⁷¹⁶ PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 78.

⁷¹⁷ *Past.* – tai taip pat yra vertinimo dalykas, didžiąja dalimi priklausantis nuo atskiro teisėjo teisinės sąmonės.

⁷¹⁸ Žr. pirmosios dėstymo dalies 2.4. poskyrį.

⁷¹⁹ Prieiga internete: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska>

2.2. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių motyvavimas ir kiti procesiniai inkriminavimo ypatumai

Teisės taikytojų diskreciją remtis savo teisine sąmone, atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, riboja ir tam tikri procesiniai reikalavimai. Kadangi vertinamųjų požymių turinys visapusiškai atsiskleidžia tik juos taikant *ad hoc*, inkriminuojant tokius požymius, išimtinai svarbią reikšmę įgyja detalus jų motyvavimas ir pagrindimas. Pavyzdžiui, LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų plenarinė sesija pagrindė išskirtinę motyvų reikšmę savavaldžiavimo byloje, atskleidžiant vertinamojo *didelės žalos* požymio turinį. LAT nutarties motyvuojamoje dalyje pabrėžė: „[...] BK 294 straipsnio 1 dalies dispozicija yra pakankamai abstrakti, pagrindiniai savavaldžiavimo objektyvieji požymiai (kaltininko vykdomos teisės rūšis, tvarka, kurios nesilaikoma, didelės žalos kriterijai) nesukonkretinti. [...] Todėl savavaldžiavimo byloje ypatingą reikšmę turi didelės žalos požymio motyvavimas, taip atskleidžiant padarytos veikos pavojingumą ir atibojant baudžiamąją ir kitų rūšių teises (civilinė, administracinė, drausminė) atsakomybes“⁷²⁰.

Imperatyvus nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvavimas kyla iš BPK 305 straipsnio 1 dalies 3 punkto, kuriame numatyta, kad apkaltinamojo nuosprendžio aprašomojoje dalyje išdėstomi nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvai ir išvados. Maža to, iš konstitucinės jurisprudencijos akivaizdu, kad nuosprendžio, o kartu nusikalstamos veikos kvalifikavimo, motyvavimo reikalavimas kyla iš pačios Konstitucijos. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs: „Konstituciniai imperatyvai [...] suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus – teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. Šiame kontekste pažymėtina, kad iš konstitucinio teisinės

⁷²⁰ LAT 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.

valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) priėmimui⁷²¹.

Maža to, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „iš Konstitucijos kylantis baigiamojo teismo akto vientisumo reikalavimas reiškia ir tai, kad tokio akto rezoliucinę dalį visuomet, be jokių išimčių, privalu grįsti aplinkybėmis ir argumentais, *expressis verbis* išdėstytais aprašomojoje ir (arba) motyvuojamojoje dalyse (jeigu pagal įstatymus turi būti atskira aprašomoji arba motyvuojamoji dalis)“⁷²². Iš pateikto teisinio reglamentavimo akivaizdu, kad teismas galutiniam sprendime privalo nurodyti išsamius motyvus, labai aiškiai ir nedviprasmiškai paaiškinančius teismo išvadą dėl veikos, kurios padarymu kaltinamasis pripažįstamas kaltu, atitiktis BK nustatytiems nusikalstamos veikos požymiams⁷²³.

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių motyvavimas, be ką tik aptartų bendrųjų reikalavimų, pasižymi tam tikrais ypatumais. Inkriminuojant vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, ne tik būtina jį išsamiai pagrįsti, susiejant su konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis⁷²⁴, bet ir nurodyti kriterijus, kuriais remiantis jis inkriminuojamas⁷²⁵. Pastarasis aspektas iš esmės atitinka Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimo išaiškinimą, kad sprendimai vertintini vadovaujantis visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais, kurie turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams⁷²⁶.

Vadinasi, praktikoje procesinis vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio pagrindimas iš esmės turėtų būti sudarytas iš trijų neformalių stadijų: 1) vertinamojo požymio apibrėžimo pateikimo; 2) vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijų nurodymo; 3) vertinamojo požymio

⁷²¹ Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *Žin.*, 2006, Nr. 7-254; 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas *Žin.*, 2006, Nr. 102-3957.

⁷²² Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas *Žin.*, 2006, Nr. 102-3957.

⁷²³ *Žr.* pvz.: LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

⁷²⁴ *Žr.* pvz.: LAT 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

⁷²⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. vasario 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34/2012; taip pat *žr.* Kauno apygardos teismo 2008 m. rugpjūčio 18 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-219-317/2008.

⁷²⁶ Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas, *Žin.*, 2007, Nr. 111-459.

inkriminavimo (išvados) išsamaus motyvavimo, pagrindžiant jo turinį konkrečiomis faktinėmis bylos aplinkybėmis (žr. 12 lentelę).

12 lentelė

Stadijos eilės Nr.	Stadijos pavadinimas	Stadijos turinio praktinis pavyzdys ⁷²⁷
1.	Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio apibrėžimo pateikimas	„BK 260 straipsnyje numatytas narkotinių ar psichotropinių medžiagų tikslas parduoti ar kitaip platinti yra suprantamas kaip sąmoningas siekis už atlygį ar be jo tokias medžiagas perduoti kitiems asmenims“.
2.	Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinio atskleidimo kriterijų nurodymas	„Sprendžiant, ar kaltininkas turėjo tikslą parduoti arba kitaip platinti narkotines ar psichotropines medžiagas, svarbią reikšmę turi šių medžiagų kiekis, jų įgijimo, laikymo, suradimo aplinkybės, paruoštų vartoti dozių skaičius, taip pat tai, ar kaltininkas pats vartoja šias medžiagas, ar anksčiau jas yra platinęs, ir kiti objektyvūs bylos duomenys. Tikslu turėjimas yra vertinamasis kriterijus, nustatomas vertinant surinktus įrodymus bendrajame bylos kontekste (kasacinės nutartys Nr. 2K-166/2010, 2K-4/2009, 2K-225/2008, 2K-145/2003 ir kt.)“.
3.	Vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio inkriminavimo (išvados) išsamus motyvavimas, pagrindžiant jo turinį konkrečiomis faktinėmis bylos aplinkybėmis	„Darydamas išvadą dėl BK 260 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo sudėties požymio – tikslo platinti – teismas pagrįstai atsižvelgė į tai, kad A. A. namuose atliktos kratos metu rastos elektroninės svarstyklės bei savadarbis samtelis, 15 vnt. polietileningų užspaudžiamų maišelių su narkotinėmis medžiagomis, ir į tai, kad kasatorius anksčiau yra platinęs tokias medžiagas kitiems nuteistiesiems“.

Deja, išanalizavus vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių taikymo praktiką, tenka konstatuoti, kad išsamaus vertinamojo požymio motyvavimo principo praktikoje nėra preciziškai laikomasi. Tokie procesiniai pažeidimai tam tikrais atvejais gali būti traktuojami kaip netinkamas baudžiamojo kodekso pritaikymas, kitais – kaip esminiai BPK pažeidimai. Atkreiptinas dėmesys, kad šios dvi alternatyvios sąlygos yra tiek apeliacinio, tiek kasacinio skundo pagrindai. BPK 369 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „Netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas yra tada, kai netinkamai pritaikytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies normos, taip pat kai nusikalstamos veikos kvalifikuojamos ne pagal tuos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnius, dalis ir punktus, pagal kuriuos tai reikėjo daryti“⁷²⁸. Pagal šio straipsnio 3 dalį – „Esminiais šio

⁷²⁷ LAT 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-113/2011.

⁷²⁸ Žr. pvz.: Kauno apygardos teismo 2008 m. rugpjūčio 18 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-219-317/2008 („Kolegija konstatuoja, jog kaltinime bei apylinkės teismo nuosprendyje minimi vertinamieji požymiai - didelė žala augmenijai bei kiti sunkūs padariniai aplinkai, nėra pakankamai

Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį⁷²⁹.

Analizuojant konkretų atvejį, praktikoje ypač silpnai pagrindžiamas *chuliganiškų paskatų* vertinamasis požymis (*past. – požymio turinys aptartas trečiosios dėstymo dalies 3.3. poskyryje*). Teismų sprendimuose tik išimtiniais atvejais nurodomi šio požymio turinio atskleidimo kriterijai, kuriais vadovautasi konkrečius faktus pripažįstant *chuliganiškomis paskatomis*. Be to, nors ir rečiau nei prieš tai akcentuoti atvejai, bet pasitaiko ir tokių teismų sprendimų, kuriuose *chuliganiškos paskatos* tiesiog konstatuojamos, nepagrindžiant jų faktiniais duomenimis, kas paprastai turėtų būti laikoma esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu (BPK 369 straipsnio 3 dalis). Nors netinkamas procesinis vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių (kaip šiuo atveju – *chuliganiškų paskatų*) pagrindimas yra ne tik vienas apeliacinio ar kasacinio skundo pagrindų, bet ir itin plati niša gynybos ar kaltinimo skundams argumentuoti, procesiniuose skunduose į tai dėmesys atkreipiamas sąlyginai retai. Iš to seka, kad nepakankamai gerai suvokdamos vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį ir jų inkriminavimo ypatumus, proceso šalys nesugeba pasinaudoti savo procesinėmis teisėmis.

Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių inkriminavimo procesinio pagrindimo negalima sieti vien su teismo nuosprendžiu ar kitu

motyvuoti ir pagrįstai argumentuoti. [...]Kolegija byloje nerado objektyviai pagrįstų, motyvuotų ir argumentuotų faktinių duomenų, patvirtinančių nuosprendyje padarytą išvadą, kad kaltinime nurodytos teritorijos reljefas ar kraštovaizdis buvo tiek saviti ir unikalūs, kad žemės nustumdymas ir žvyro iškasimas sukėlė sunkių padarinių aplinkai. Darytina išvada, kad apylinkės teismas šį vertinamąjį kriterijų įvertino netinkamai ir padarė bylos aplinkybių neatitinkančią išvadą, jog kaltinamieji padarė ne LR ATPK numatytus teisės pažeidimus, o LR BK 270 str. 2d. numatytą nusikalstamą veiką“).

⁷²⁹ Žr. pvz. LAT 2011 m. spalio 25 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-454/2011 („Kaip matyti iš teismų sprendimų turinio, konstatuodami V. Ž. veikos *chuliganiškas paskatas* – fizinio smurto naudojimą dėl mažareikšmės dingsties, teismai šių išvadų nemotyvavo, visiškai neatskleidė įvykio aplinkybių, iš kurių būtų galima spręsti apie vienokias ar kitokias kasatoriaus paskatas, jam inkriminuotų veikų subjektyviusius požymius. [...] Iš naujo nagrinėdamas bylą apeliacinės instancijos teismas privalo šias bylos aplinkybes patikrinti ir padaryti dėl jų motyvuotas išvadas. Tik atskleidus veiksmų paskatas apibūdinančius faktus, kasacinės instancijos teismas gali spręsti klausimą, ar tinkamai taikytas baudžiamasis įstatymas. [...] Padaryti BPK pažeidimai yra esminiai, nes sukliudė apeliacinės instancijos teismui priimti teisingą nutartį ar nuosprendį (BPK 369 straipsnio 3 dalis)“).

baigiamuoju aktu. Svarbų vaidmenį čia taip pat atlieka svarbiausias ikiteisminio tyrimo dokumentas – kaltinamasis aktas. Kaip pastebi G. Goda: „Nuo kaltinamojo akto surašymo labai priklauso tolimesnis bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme. Dėl šios priežasties kaltinamasis aktas turi būti surašomas itin kruopščiai, kad tiek turinio, tiek akto formos požiūriais nebūtų esminių trūkumų“⁷³⁰.

Išanalizavus BPK 219 straipsnį ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijas „Dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui“, reikalavimai nusikalstamos veikos aprašymui kaltinamajame akte apibūdinti gana lakoniškai. Pagal BPK 219 straipsnio 1 dalies 3 punktą, kaltinamajame akte turi būti nurodyta: „nusikalstamos veikos aprašymas: padarytos nusikalstamos veikos vieta, laikas, būdai, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės; duomenys apie nukentėjusįjį; įtariamojo atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės“. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų „Dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui“ 10 punkte numatyta: „Siekiant nepažeisti įtariamojo teisės į gynybą, BPK 219 straipsnio 1 dalies 3 punkte reikalaujamas nusikalstamos veikos aprašymas turi atitikti BPK 187 straipsnyje numatyto pranešimo apie įtarimą turinį (neišvardijamos tik įtariamojo teisės). Aprašius nusikalstamą veiką turi būti nurodytas ir BPK 219 straipsnio 1 dalies 5 punkte reikalaujamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) straipsnis (jo dalis ir punktas), kuriame numatyta atsakomybė už padarytą veiką. Taip pat turi būti nurodomi duomenys apie nukentėjusįjį (šie duomenys gali būti nurodyti ir pačiame veikos aprašyme); įtariamojo atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės“⁷³¹.

Nors tiesiogiai pacituotose nuostatuose ir nepaminėta, manytina, kad kaltinamajame akte nurodyti vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties

⁷³⁰ GODA, Gintaras; et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I – IV dalys*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 219.

⁷³¹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47 (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2007 m. gruodžio 13 d. įsakymo Nr. I-179 redakcija) (*Žin.*, 2003, Nr. 39-1805; 2007, Nr. 134-5443).

požymiai privalo būti išsamiai motyvuoti. Tokia nuomonė grindžiama teismų jurisprudencija. Pavyzdžiui, LAT 2011 m. spalio 20 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011 aprašomojoje dalyje pastebi, kad „Nagrinėjamoje byloje A. P. nuteista už savavaldžiavimą pagal BK 294 straipsnio 1 dalį, tačiau esminis šios nusikalstamos veikos požymis – didelės žalos padarymas – nei kaltinamajame akte, nei teismų nuosprendyje ir nutartyje neatskleistas, konstatuotas formaliai, be motyvų“⁷³².

Iš tiesų dažnai netinkamas vertinamųjų požymių motyvavimas (atskirais atvejais – apskritai jokio motyvavimo) būna nulemtas prasto ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo (t. y. pats pirminis nusikalstamos veikos kvalifikavimas yra pagrindžiamas itin skurdžiai, o kartais ir dviprasmiškai). Dėl tos priežasties, inkriminuojant vertinamąjį požymį, jo išsamus motyvavimas yra itin svarbus jau pirminėje proceso stadijoje – ikiteisminiame tyrime. Tai, viena vertus, užtikrina įtariamojo teisės į gynybą įgyvendinimą, kita vertus, sustiprina suformuotų įtarimų ir kaltinimų pagrįstumą, o kartu gali nulemti ir tolimesnę bylos eigą. Atkreiptinas dėmesys, kad remiantis BPK 234 straipsnio 2 dalimi, „byla perduodama prokurorui, kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas iš esmės šio Kodekso 219 straipsnio reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ar yra kitų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, kurie trukdo nagrinėti bylą“.

Šiame kontekste taip pat aktualūs atvejai, kai ikiteisminis tyrimas byloje neatliekamas – t. y. privataus kaltinimo bylų procesas (BPK XXX skyrius). Nors šis procesas yra ribotas atskirų nusikalstamų veikų sudėčių apimtimi⁷³³, jose yra įtvirtintas ne vienas vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis⁷³⁴, reikalaujantis specifinio pagrindimo. Kadangi privataus kaltinimo bylose skundą paduoda ir kaltinimą teisme palaiko nukentėjusysis, teisme įgyjantis privataus kaltintojo statusą (BPK 408 straipsnio 1 dalis),

⁷³² LAT 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.

⁷³³ BPK 407 straipsnyje įtvirtinta: „Baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamų veikų, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 139 straipsnio 1 dalyje, 140 straipsnio 1 dalyje, 148, 152, 154, 155, 165, 168 straipsniuose, 187 straipsnio 1 ir 3 dalyse, 188, 313 straipsniuose, procesas pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas“.

⁷³⁴ Žr. antrosios dėstymo dalies 2.5. poskyrį ir 7 lentelę.

išskirtinę reikšmę įgyja šio subjekto, paprastai neturinčio specialių teisinių žinių, gebėjimai tinkamai motyvuoti vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Privatiems kaltintojams derėtų atsižvelgti į tai, kad vertinamųjų požymių teorija ir praktika yra pakankamai silpnai išvystyta, dėl to pagrįstų kontrargumentų iš priešingos bylos šalies gali būti ir nesulaukta. Atsižvelgiant į tai, kuo detalesnis ir motyvuotas vertinamųjų požymių pagrindimas nukentėjusiojo skunde ar jo teisėto atstovo pareiškimе yra vienas svarbesnių tokio skundo ar pareiškimo formaliųjų priėmimo⁷³⁵, o kartu ir visos privataus kaltinimo bylos sėkmės teisme, kriterijų.

Aptariant kitus procesinius vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių inkriminavimo ypatumus, derėtų pabrėžti, kad LAT yra suformavęs praktiką – „jeigu įstatymų leidėjas baudžiamajai atsakomybei kilti yra nustatęs tam tikrą vertinamąjį nusikaltimo sudėties požymį [...], tai veikoje ar jos pasekmėse nustačius šį požymį, jo specifikos pagrindu pripažinti veiką mažareikšme negalima“⁷³⁶. „Nusikaltimo sudėties požymiai: žymi žala, didelė žala, sunkios pasekmės ir pan., yra konkretaus nusikaltimo būtinasis požymis. Nustačius faktą, kad jie padarytoje veikoje yra, šiuos požymius vertinti daugiau ar mažiau pavojingais negalima, nes jų įvertinimą jau yra davęs įstatymų leidėjas, konstruodamas baudžiamąjį įstatymą“⁷³⁷.

Atsižvelgiant į išdėstytą, darytina išvada, kad teisės taikymo subjekto diskreciją remtis savo teisine sąmone, atskleidžiant vertinamojo požymio turinį, praktikoje siaurina griežti procesiniai tokio požymio inkriminavimo reikalavimai, visų pirma procesinis tokių požymių motyvavimas ir

⁷³⁵ BPK 412 straipsnyje numatyta: „1. Skundas ar pareiškimas privataus kaltinimo tvarka paduodamas raštu. 2. Skunde ar pareiškimе turi būti nurodyta: teismo, kuriam teisinga byla, pavadinimas; nusikalstamos veikos, kuria kaltinamas asmuo, padarymo vieta, laikas, padariniai ir kitos esminės aplinkybės; duomenys, kurie patvirtina skunde ar pareiškimе išdėstytas aplinkybes; nukentėjusiojo, nusikalstamos veikos padarymu įtariamo asmens bei liudytojų vardai, pavardės ir gyvenamoji vieta. Skundas turi būti pasirašytas nukentėjusiojo, o 408 straipsnio 2 dalyje numatytu atveju pareiškimas – nukentėjusiojo teisėto atstovo. 3. Šio straipsnio reikalavimų neatitinkantis skundas nepriimamas ir grąžinamas jį padavusiam asmeniui. 4. Šio straipsnio 2 dalyje nurodyti reikalavimai taikomi ir nukentėjusiojo teisėto atstovo pareiškimui“.

⁷³⁶ Žr. LAT 2005 m. kovo 8 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K- 190/2005; (taip pat kaip fakultatyvų šaltinį – LAT senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimą Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis“).

⁷³⁷ Teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis apžvalga, patvirtinta LAT senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 29.

pagrindimas. Inkriminuojant vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, ne tik būtina jį išsamiai pagrįsti, susiejant su konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis, bet ir nurodyti kriterijus, kuriais remiantis jis inkriminuojamas. Tokie reikalavimai keltini ne tik teisminei bylos nagrinėjimo stadijai, bet ir ikiteisminiam tyrimui.

2.3. Specialiųjų žinių reikšmė vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio atskleidimui

Vertinamųjų požymių atveju teisės taikymo subjektų diskreciją riboja ne tik išsamaus motyvavimo ar precedentų laikymosi reikalavimai, bet ir itin dažnai specialistų išvados ar ekspertizės aktai. Pavyzdžiui, kaip rašoma Baudžiamosios teisės specialiosios dalies vadovėlyje: „Yra straipsnių, kurių lakoniškas tekstas verčia ieškoti papildomos medžiagos, kad galima būtų įsitikinti jame aprašytos sudėties tikslumu“⁷³⁸. O. Šumilina (*rus. О. Шумилина*) akcentuoja, kad „teisės taikytojų žinios, būtinos vertinamųjų sąvokų turiniui konkretizuoti, privalo būti nepaprastai įvairiapusės. Dėl tos priežasties, akivaizdu, kad teisės taikytojas negali išsiaiškinti dalies vertinamųjų sąvokų turinio, nesikreipdamas į kitas mokslo sritis: mediciną, psichiatriją, menotyra, psichologiją, pedagogiką ir kt.“⁷³⁹. Vienais atvejais teisės taikymo subjektas geba pats pasirinkti ir tinkamai panaudoti tokią papildomą informaciją, kitais – subjekto kompetencija nėra pakankama, dėl ko, atskleidžiant nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, jis yra priverstas kreiptis į kompetentingus specialistus, prašydamas išvados, ar ekspertus – ekspertizės.

Kita vertus, nors specialiosios žinios, atskleidžiant atskirų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį, neabejotinai turi svarbią

⁷³⁸ АБРАМАВИČИУС, Armanas. et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirma knyga*. Vilnius: „Eugrimas“, 2000, p. 25.

⁷³⁹ ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности*: Дис. [...] канд. юрид. Наук, М., 2003, p. 86.

reikšmę⁷⁴⁰, jų suabsoliutinti negalima. Derėtų akcentuoti, kad specialiosios žinios tėra tik fakultatyvi vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio savybė, kadangi ne kiekvieno vertinamojo požymio turinio atskleidimas iš teisės taikymo subjekto reikalauja papildomų specialiųjų žinių turėjimo, be to, ekspertų ir specialistų funkcijos procese nėra ir negali būti siejamos su oficialiu nusikalstamos veikos kvalifikavimu (t. y. teisiniu veikos įvertinimu).

Ekspertų ir specialistų misija baudžiamajame procese įstatymo apribota – faktų, bet ne teisės, nustatymu. Generalinio prokuroro rekomendacijų „Dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo“ 7.1. punkte šis aspektas itin akcentuojamas: „Duomenų procesinis įrodomasis vertinimas, kaltės ar kitų nusikalstamos veikos sudėties elementų nustatymas, veiksmų kvalifikavimas ir teisinės atsakomybės rūšies nustatymas nepriklauso nei specialistų, nei ekspertų kompetencijai“⁷⁴¹. Įvertinti, ar konkretus faktas atitinka sudėties požymį ir atvirkščiai, taip pat paties vertinamojo požymio turinį, turi teismas⁷⁴² (taip pat ikiteisminio tyrimo pareigūnas ir prokuroras).

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal LAT suformuotą išaiškinimą, rėmimasis vien tik specialisto (eksperto) išvada, inkriminuojant konkretų nusikalstamos veikos sudėties požymį, gali lemti netinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą. LAT 2009 m. kovo 24 d. teismų praktikos apžvalgoje pažymėjo: „Ekspertizės aktas (arba specialisto išvada) BPK 20 straipsnio prasme gali būti priskirtas prie įrodymų, nustatinėjant kaltę asmens, kaltinamo padarius BK 281 straipsnio atitinkamoje dalyje numatytą nusikaltimą. Tačiau eismo įvykio ekspertizės akte pateikiamos išvados yra tik prielaida teisei išvadai. Tuo tarpu teismų praktikoje pasitaiko nemažai atvejų, kai nustatant

⁷⁴⁰ Pasak G. Švedo: „prie vertinamųjų požymių priskirtini ir tie atvejai, kai veikos nusikalstamumą nustato specialistai“ [ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamojo įstatymo dispozicijų konstravimo problemos. *Teisė*, 1991, Nr. 25, p. 21].

⁷⁴¹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. I-14 (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. liepos 10 d. įsakymo Nr. I-235 redakcija).

⁷⁴² LAT nutartyje Nr. 2K-142/2008 išaiškino: „Nusikaltimo, numatyto BK 135 straipsnio 2 dalyje, požymiai „sunkus sveikatos sužalojimas ar susargdinimas“ yra medicininio pobūdžio, todėl pagal Taisyklių 2 punktą sveikatos sutrikdymo faktą ir mastą nustato teismo medicinos ekspertai, vadovaudamiesi šiomis taisyklėmis. Teismo medicinos eksperto išvados įvertinimas yra teismo kompetencija“ [LAT 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142/2008].

priežastinį ryšį tarp kaltininko padarytų kelių eismo taisyklių pažeidimų ir eismo įvykio metu kilusių padarinių apsiribojama šių išvadų atkartojimu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad priežastinis ryšys yra objektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis, todėl jo įrodinėjimas yra teismo, o ne ekspertų kompetencija, o rėmimasis vien tik eksperto išvada gali lemti netinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą⁷⁴³.

Atsižvelgiant į tai, ekspertizės aktas ar specialisto išvada tėra tik teisinės išvados prielaida ir viena iš įrodymų viseto rūšių. Kaip minėta, teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą⁷⁴⁴, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu (*BPK 20 straipsnio 5 dalis*). Maža to, specialisto išvados ar ekspertizės akto negalima suabsoliutinti dar ir ta prasme, kad teismas turi teisę išsikviesti išvadą pateikusį specialistą į apklausą ar paskirti pakartotinę ekspertizę⁷⁴⁵. BPK 286 straipsnio 7 dalyje numatyta, kad „įvertinęs ekspertizės aktą kaip nepakankamai išsamų ar nepakankamai pagrįstą, teismas turi teisę paskirti naują ekspertizę ir pavesti ją daryti tam pačiam ar kitam ekspertui“. Be to, LAT sveikatos sutrikdymų bylose yra išaiškinęs, kad kilus abejonėms dėl specialisto išvados ar ekspertizės akto pagrįstumo, teismai turėtų tiesiogiai remtis Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklėmis ir spręsti dėl naujų specialiųjų žinių poreikio⁷⁴⁶.

BK egzistuoja nemažai nusikalstamų veikų sudėčių, kurių turinys atskleidžiamas į pagalbą pasitelkus atitinkamų sričių specialistus ar ekspertus.

⁷⁴³ LAT 2009 m. kovo 24 d. Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 30.

⁷⁴⁴ Kaip rašo G. Goda, „vidinis įsitikinimas turi turėti objektyvų pagrindą ir negali būti tapatinamas su vidine nuojauta, intuicija ar laisve vertinti įrodymus pagal asmenišką norą. Teisėjo vidinis įsitikinimas susiformuoja jam pačiam kruopščiai išnagrinėjus ir atskirai patikrinus iš kiekvieno šaltinio gaunamą informaciją, palyginus ją su informacija, gaunama iš kitų šaltinių. Būtina vidinio įsitikinimo objektyvumo sąlyga yra įrodymus vertinančio subjekto nepriklausomumas vykdant jam pavestas procesines pareigas“ [GODA, Gintaras; et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I – IV dalys*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 47].

⁷⁴⁵ Remiantis Ekspertizių atlikimo nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. rugsėjo 4 d. įsakymu Nr. 1R-327 (*Žin.*, 2007, Nr. 96-3902) 6.3. punktu: „Pakartotinė ekspertizė (tyrimas) – ekspertizė (tyrimas), atliekama teismo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno pavedimu dėl pirminio tyrimo išvadų nepagrįstumo ar prieštaravimo kitai ikiteisminio tyrimo ir (ar) bylos medžiagai“.

⁷⁴⁶ Žr. pvz.: LAT 2008 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114/2008.

Pavyzdžiui, teismo medikai, psichiatrai pasitelkiami įvertinti žmogaus sveikatos susargdinimo ar sužalojimo mastą, paveldosaugos specialistai pasitelkiami įvertinti daikto mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę⁷⁴⁷, aplinkos apsaugos specialistai – įvertinti, kokia žala padaryta aplinkai⁷⁴⁸, ir pan.

Pateiktinas žurnalistų etikos inspektoriaus, kaip specialisto, vaidmens baudžiamajame procese pavyzdys. Žurnalistų etikos inspektoriaus vaidmuo turi nemažą reikšmę, atskleidžiant kelių iš esmės skirtingo turinio nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį, pavyzdžiui – *pornografinio turinio dalyko* ar *pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas* (BK 309 straipsnio požymiai).

Žurnalistų etikos inspektoriui Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo (Žin., 2006, Nr. 82-3254) pagrindu suteikta kompetencija organizuoti ekspertinį vertinimą dėl spaudos leidinių, audiovizualinių kūrinių, radijo ir televizijos programų ar laidų, informacinės visuomenės informavimo priemonių ar kitų visuomenės informavimo priemonių ir (ar) jų turinio erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms priskyrimo. Remiantis Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 1 dalies 6 punkto nuostatomis, žurnalistų etikos inspektorius „vadovaudamasis ekspertų išvadomis⁷⁴⁹, priskiria spaudos leidinius, audiovizualinius kūrinius, radijo ir televizijos programas ar laidas, informacinės visuomenės informavimo priemones ar kitas visuomenės informavimo priemones ir (ar) jų turinį erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio kategorijoms ir informuoja Valstybinę mokesčių inspekciją prie

⁷⁴⁷ Žr. trečiosios dėstymo dalies 2.1. poskyrį.

⁷⁴⁸ Žr. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos atsikirtimą į Generalinės prokuratūros pastabą 2010 m. gruodžio 10 d. derinimo pažymoje (TAPIS Nr. 10-2028-03) „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 26, 27, 97, 196, 197, 217, 218, 250, 250(1), 251, 252, 253, 254, 256, 257(1), 267, 267(1), 270, 270(1), 271, 277(1), 288, 295, 310 straipsnių ir Kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 224(1), 249(1), 250(2), 250(3), 250(4), 250(5), 252(1) ir 270(2) straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 51(23), 84(4), 224, 237, 241(1), 242 ir 259(1) straipsnių pakeitimo įstatymo projektu“: „*Praktikoje, nustatant kokia žala padaryta aplinkai, gali būti pasitelkiami aplinkos apsaugos specialistai (analogiškai kaip ir kitų vertinamųjų nusikaltimo sudėties požymių nustatymo atvejais)*“.

⁷⁴⁹ Remiantis Visuomenės informavimo įstatymo 49 straipsnio 9 dalimi, inspektorius, priimdamas sprendimą, gali pasitelkti ekspertų grupes (ekspertus), kurios teikia išvadas.

Finansų ministerijos apie erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio spaudos leidinius“.

Kaip pažymima Žurnalistų etikos inspektoriaus 2009 m. veiklos ataskaitoje ⁷⁵⁰, praktikoje žurnalistų etikos inspektorius pasitelkiamas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro, atliekant ikiteisminį tyrimą ir siekiant įvertinti, ar viešojoje erdvėje pateikta informacija gali būti priskirta pornografinio pobūdžio informacijai ⁷⁵¹. Maža to, šioje ataskaitoje akcentuojama, kad „ikiteisminiai tyrimai dėl išvardintų nusikalstamų veiksmų nesant ekspertų išvadų paprastai neatliekami“⁷⁵².

Išnagrinėtas pavyzdys atitinka praktines realijas – ekspertų ar specialistų vaidmuo, atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, itin dažnai suabsoliutinamas (ypač ikiteisminiame tyrime), o tai traktuotina kaip vienas baudžiamojo proceso teisės pažeidimų ir galimai nulemia netinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad nors atskleidžiant dalies vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį, būtina pasiremti specialiomis žiniomis, galutinis sprendimas dėl tokio požymio turinio priklauso teismui. Teismas turi būti iniciatyvus ir idealiuoju atveju neturėtų akiai pasikliauti vien ekspertų ar specialistų žiniomis, o jas taip pat įvertinti per savo vidinio įsitikinimo prizmę. Analogiškai traktuotina ir prokuroro bei ikiteisminio tyrimo pareigūno teisinės sąmonės plėtojimosi kryptis, atskleidžiant vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį ikiteisminiame tyrime.

⁷⁵⁰ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2009 m. veiklos ataskaita, pateikta Seimui 2010 m. balandžio 1 d. raštu Nr. S-190. Vilnius, p. 7.

⁷⁵¹ Žr. pvz.: Vilniaus apygardos teismo 2008 m. liepos 10 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1-187-312/2008 („Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2008-04-17 ekspertizės aktu Nr. EA-18 (t. 3, b. l. 130-131) pasitvirtina, kad tyrimui pateiktoje kompaktinėje plokštelėje užfiksuotame (įrašytame) vaizdo dokumente „2005 gruodis.mpg“ esanti vaizdinė medžiaga laikytina informacija, kurioje atvirai ir detalai rodomas tikras ar suvaidintas lytinis aktas, lytiniai organai ir tai yra pagrindinis tokios informacijos tikslas. Šiame vaizdo dokumente esanti vaizdinė medžiaga atitinka Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 38 dalyje pateiktą pornografinio pobūdžio informacijos apibrėžimą ir šiai informacijos kategorijai būdingus požymius. Informacija, esanti minėtame vaizdo dokumente, yra pornografinio pobūdžio“).

⁷⁵² Žurnalistų etikos inspektoriaus 2009 m. veiklos ataskaita, pateikta Seimui 2010 m. balandžio 1 d. raštu Nr. S-190. Vilnius, p. 23.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nusikalstamos veikos sudėties struktūrinis komponentas – požymis – tai savarankišką norminį krūvį turintis įstatyminis *minimumas*, kuris reikšmingas nusikalstamos veikos kvalifikavimui ir jos atribojimui nuo kitų. Idealiu atveju vienas nusikalstamos veikos sudėties požymis yra būtinas (išimtis – dėl alternatyviųjų požymių sudėtyje), o kartu su kitais sudėties požymiais pakankamas kvalifikuoti veiką kaip nusikalstamą, atriboti ją nuo kitų nusikalstamos veikos sudėčių, kitų teisės pažeidimų sudėčių ar kasų.

2. *Vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis* – tai baudžiamajame įstatyme ir jurisprudencijoje universaliais kriterijais neapibrėžtas nusikalstamos veikos sudėties požymis, kurio kintantis norminis turinys išgaunamas remiantis ne vien jį nustatančio įstatymo tekstu ir (ar) jurisprudencija, bet ir vertinamų faktų kontekste *ad hoc* jį interpretuojančio subjekto teisine sąmone.

3. Šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra neišvengiami ir neprieštarauja *nullum crimen sine lege* principui. Tačiau nusikalstamų veikų sudėtyse jie turi būti vartojami tik tais atvejais, kai požymio turinio formalizavimas sudėtyje yra teisės technikos požiūriu neįmanomas ir (arba) neracionalus.

4. Bent vienas vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis vartojamas daugiau nei pusėje BK specialiosios dalies straipsnių, ir didžiojoje daugumoje atvejų – aprašant nusikalstamos veikos objektyviąją pusę. Tokių požymių lingvistinę konstrukciją paprastai sudaro kalbos dalys, reiškiančios tam tikras daiktų, reiškinių (kokybinis būdvardis ar abstraktusis daiktavardis) arba veiksmų (būdo ar laikorieveiksmai) kintamas ypatybes.

5. 2000 m. BK reformos teigiami pokyčiai vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo aspektu yra susiję ne su jų problematikos akcentavimu, o su bendru sisteminiu BK teisės technikos ir kalbos tvarkymu. Atskiro įstatymų leidėjo dėmesio vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių problematikai pasigendama iki šiol. Naujojo BK pataisoms stinga nuoseklumo, sistemiškumo ir argumentacijos tiek įtvirtinant naujus vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius BK, tiek retais atvejais juos iš ten panaikinant ar autentiškai išaiškinant.

6. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių augimas BK 2010 – 2012 metais yra dvigubas, lyginant su pirmaisiais Naujojo BK galiojimo metais. Prognozuotina ir tolimesnė šių požymių plėtra baudžiamajame įstatyme, daugiausia nulemta naujų ES teisės aktų įgyvendinimo.

7. Siekiant optimizuoti vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimą BK, rekomenduotina:

- Lietuvos atstovams, derinantiems ES teisės aktus, principingai siekti ne tik kuo didesnio jų atitikimo Lietuvos baudžiamajam įstatymui, bet ir itin abstrakčių formuluočių, aprašančių nusikalstamas veikas, išvengimo;
- Lietuvos įstatymų leidėjui aktyviau naudotis turima diskrecija savarankiškai pasirinkti ES direktyvų įgyvendinimo būdus bei priemones ir BK pataisas daryti tik tada, kai tai yra iš tiesų neišvengiama;
- BK pataisų projektų rengėjams, atitinkamame projekte numačius vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio naujadarą, aiškinamojo rašto 4 punkte nurodyti bent minimalius jo turinio atskleidimo kriterijus, taip palengvinant būsimos teismų praktikos formavimąsi.

8. Inkriminuojant vertinamąjį nusikalstamos veikos sudėties požymį, būtinas detalus procesinis jo pagrindimas – ne tik susiejant su teisiškai vertinamomis konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis, bet ir nurodant požymio turinio atskleidimo kriterijus.

9. Nors atskleidžiant dalies vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį, būtina pasiremti specialiomis ekspertų ar specialistų žiniomis, galutinis sprendimas dėl tokio požymio turinio priklauso teismui. Teismas turi būti iniciatyvus ir idealiuoju atveju neturėtų akiai pasikliauti vien ekspertų ar specialistų išvadomis, kurios tėra teisinės išvados prielaida, o jas taip pat įvertinti per savo vidinio įsitikinimo prizmę.

10. Dažniausiai BK vartojamas (net 43 kartus) vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis – *didelė žala* – pagal savo pobūdį yra nevienalytis. Išskirtos *didelė turtinė* ir *didelė neturtinė žala* skiriasi ne tik pagal turinį, bet ir pagal inkriminavimo ypatumus. *Didelės turtinės žalos* atveju jos piniginė išraiška yra pagrindinis turinio atskleidimo kriterijus, paprastai vienas savaime viršesnis už likusiuosius. *Didelė neturtinė žala* – žymiai abstraktesnis ir sudėtingiau inkriminuotinas požymis, pasižymintis lygiaverčių turinio atskleidimo kriterijų, kurie priklauso nuo rūšinės nusikalstamos veikos sudėties konteksto, įvairove.

11. Viešosios tvarkos pažeidimo (tiek nusikaltimo, tiek baudžiamojo nusižengimo) sudėtys (BK 284 straipsnis) – labiausiai vertinamaisiais požymiais perkrautos sudėtys visame BK. Daugiausia kritikos nusipelno šių sudėčių objektyvios pusės raiška, o ypač perteklinis alternatyvių vertinamųjų būdo požymių vartojimas. Ydinga viešosios tvarkos pažeidimo sudėčių konstrukcija, paremta vien vertinamaisiais požymiais, nulemia tiek neaiškia šių sudėčių tarpusavio konkurenciją (kartu atribojimą nuo nedidelio chuliganizmo kaip administracinio teisės pažeidimo sudėties), tiek ir iškreiptą jų taikymą praktikoje – viešosios tvarkos pažeidimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtis, nors yra mažiau pavojinga nei nusikaltimo sudėtis, praktikoje taikoma net apie trisdešimt kartų rečiau.

12. Didžioji dalis identifikuotų vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių šiai požymių rūšiai gali būti priskiriami tik sąlyginai dėl išryškėjusios teismų praktikos krypties sieti jų turinį su tam tikrais empiriniais ir nekintamais šablonais.

NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

NORMINIAI ŠALTINIAI

Tarptautiniai ir regioniniai teisės aktai

1. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, *Žin.*, 2002, Nr. 77-3288.
2. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas, *Žin.*, 2003, Nr. 49-2165.
3. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, *Žin.*, 2003, Nr. 107-4786.
4. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *Žin.*, 2006, Nr. 68-2497.
5. Jungtinių Tautų konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, *Žin.*, 2006, Nr. 80-3141.
6. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Žin.*, 2011, Nr. 156-7390.
7. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, 2007 m. gruodžio 13 d., *OL C 306*, 2007.
8. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu (su papildomais protokolais), *Žin.*, 2004, Nr. 112-4178.
9. Konvencija dėl kovos su korupcija, susijusia su Europos Bendrijų pareigūnais ar Europos Sąjungos valstybių narių pareigūnais, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsnio 2 dalies c punktu, *Žin.*, 2004, Nr. 154-5601.
10. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, *OL C 364*, 2000.
11. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą, *OL* 2004 m. *specialusis leidimas*.
12. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos, *OL* 1992 L 206.
13. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/52/EB, kuria numatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai, *OL* 2009 L 168.

14. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, *OL* 2011 L 101.
15. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR, *OL* 2011 L 335.

Nacionalinės teisės aktai

16. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Žin.*, 1992, Nr. 33-1014.
17. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Žin.*, 2000, Nr. 89-2741.
18. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Žin.*, 1961, Nr. 18-147 (su pakeitimais ir papildymais iki 2003 m. gegužės 1 d., *Žin.*, 2002, Nr. 112-4970).
19. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, *Žin.*, 1985, Nr. 1-1.
20. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Žin.*, 2000, Nr. 74-2262.
21. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, *Žin.*, 2002, Nr. 37-1341.
22. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, *Žin.*, 2002, Nr. 64-2569.
23. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas, *Žin.*, 1995, Nr. 41-991; 2006, Nr. 127-4823.
24. Lietuvos Respublikos cheminio ginklo uždraudimo įstatymas, *Žin.*, 1998, Nr. 90-2480.
25. Lietuvos Respublikos Seimo statutas, *Žin.*, 1999, Nr. 5-97.
26. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, *Žin.*, 2002, Nr. 17-649.
27. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994 įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas, *Žin.*, 2002, Nr. 112-4970.
28. Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas, *Žin.*, 2003, Nr. 59-2638.

29. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, *Žin.*, 2006, Nr. 82-3254.
30. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas, *Žin.*, 2008, Nr. 81-3183.
31. Lietuvos Respublikos minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo nustatymo įstatymas, *Žin.*, 2008, Nr. 83-3294.
32. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas, *Žin.*, 2012, Nr. 110-5564.
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 10 d. nutarimas Nr. 261 „Dėl kūno sužalojimo sunkumo nustatymo teismo medicinos laikinųjų taisyklių tvirtinimo“, *Žin.* 1992, Nr. 17-493.
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. 1950 „Dėl Kelių eismo taisyklių patvirtinimo“, *Žin.*, 2003, Nr. 7-263; 2008, Nr. 88-3530.
35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“, *Žin.*, 2008, Nr. 121-4608.
36. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“, *Žin.* 2003, Nr. 52-2357.
37. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. rugsėjo 4 d. įsakymas Nr. 1R-327 „Dėl Ekspertizių (tyrimų) atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatų patvirtinimo“, *Žin.*, 2007, Nr. 96-3902.
38. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2009 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. IV-42 patvirtintas Siūlomų įrašyti į kultūros vertybių registrą kilnojamųjų daiktų vertinimo kriterijų aprašas, *Žin.*, 2009, Nr.: 15-606.
39. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui“, patvirtintos Lietuvos

Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47 (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2007 m. gruodžio 13 d. įsakymo Nr. I-179 redakcija), *Žin.*, 2003, Nr. 39-1805; 2007, Nr. 134-5443.

40. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. I-14 (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. liepos 10 d. įsakymo Nr. I-235 redakcija), *Žin.*, 2011, Nr. 8-379; 2012, Nr. 82-4315.

Užsienio šalių teisės aktai

41. Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucija. Prieiga internete: <http://www.usconstitution.net/constamrat.html>
42. Prancūzijos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1992 m.; įsigaliojęs 1994 m. kovo 1 d. (2005 m. gruodžio 10 d. redakcija). Prieiga internete: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
43. Rusijos baudžiamasis kodeksas, įsigaliojęs 1996 m. birželio 13 d. (2012 m. gruodžio 30 d. redakcija). Prieiga internete: <http://www.ug-kodeks.ru/>
44. Vokietijos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1998 m. lapkričio 13 d. (2009 m. spalio 2 d. redakcija). Prieiga internete: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Teisės aktų projektai ir jų lydimieji dokumentai; kiti institucijų raštai

45. 2013 m. birželio 27 d. Baudžiamojo kodekso 140, 145, 148, 149, 150, 151 ir 165 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-443(2).
46. 2013 m. birželio 27 d. Baudžiamojo kodekso 178 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-302(2).
47. 2013 m. birželio 21 d. Baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250(1), 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 249(1), 250(2), 250(3), 250(4), 250(5), 252(1) straipsniais įstatymo projektas Nr. XIP-925(2).

48. 2013 m. birželio 11 d. Baudžiamojo kodekso 170 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-687.
49. 2013 m. gegužės 31 d. Baudžiamojo kodekso 199 straipsnio pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 160(1), 276(1), 276(2) ir 276(3) straipsniais įstatymo projektas Nr. XIIP-655.
50. 2013 m. gegužės 23 d. Baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-329(2).
51. 2013 m. kovo 27 d. Baudžiamojo kodekso 149, 150, 153 straipsnių pakeitimo ir 95 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-400.
52. 2013 m. kovo 10 d. Baudžiamojo kodekso 135, 142 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 131(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. XIIP-338.
53. 2013 m. kovo 1 d. Baudžiamojo kodekso papildymo 247(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. XIIP-309.
54. 2012 m. lapkričio 27 d. Baudžiamojo kodekso 201 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-47.
55. 2012 m. spalio 19 d. Baudžiamojo kodekso 172 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-4930.
56. 2012 m. rugsėjo 25 d. Baudžiamojo kodekso 7, 8, 60, 95, 151, 151(1), 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 100(1), 100(2), 152(1) ir 252(1) straipsniais ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-4796.
57. 2012 m. liepos 26 d. Baudžiamojo kodekso 307 ir 308 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-4688.
58. 2012 m. birželio 12 d. Baudžiamojo kodekso 7, 216 ir 237 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 224(1) straipsniu ir 189 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas Nr. XIP-4535.
59. 2012 m. birželio 11 d. Baudžiamojo kodekso 117 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-4524.
60. 2012 m. gegužės 16 d. Baudžiamojo kodekso 235 straipsnio 2 dalies papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-4439.

61. 2012 m. gegužės 9 d. Baudžiamojo kodekso 202 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-4399.
62. 2012 m. gegužės 2 d. Baudžiamojo kodekso papildymo 299(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. XIP-4376.
63. 2012 m. balandžio 24 d. Baudžiamojo kodekso 47, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 176(1) ir 273(1) straipsniais įstatymo projektas Nr. XIP-3602(2).
64. 2012 m. kovo 28 d. Baudžiamojo kodekso papildymo 227(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. XIP-4261.
65. 2012 m. kovo 2 d. Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-4144.
66. 2012 m. sausio 19 d. Baudžiamojo kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-4045.
67. 2012 m. sausio 9 d. Baudžiamojo kodekso 154 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-4023.
68. 2011 m. spalio 19 d. Baudžiamojo kodekso papildymo 229(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. XIP-3766.
69. 2011 m. rugsėjo 13 d. Baudžiamojo kodekso papildymo 143(1), 143(2) ir 153(1) straipsniais įstatymo projektas Nr. XIP-3568.
70. 2011 m. birželio 9 d. Baudžiamojo kodekso 189(1) straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-3306.
71. 2006 m. rugpjūčio 10 d. Baudžiamojo kodekso 42, 60, 67, 129, 135 ir 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 72(1) ir 72(2) straipsniais įstatymo projektas Nr. XP-1592.
72. 2006 m. balandžio 19 d. Baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199, 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-1303.
73. 2005 m. balandžio 14 d. Baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo

- 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1) ir 308(1) straipsniais įstatymo projektas Nr. XP-418.
74. 2004 m. gegužės 6 d. Baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 144, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 263, 287 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 228(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. IXP-3519.
75. 2011 m. gruodžio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147(1), 157, 303 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 147(2) straipsniu ir Kodekso priedo papildymo bei Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 212 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto atitikties lentelė. Prieiga internete:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416071
76. 2011 m. lapkričio 28 d. Teisingumo ministerijos pateiktas Baudžiamojo kodekso papildymo 292¹ straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-3895 aiškinamasis raštas. Prieiga internete:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=412675
77. 2010 m. gruodžio 10 d. Teisingumo ministerijos parengta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 26, 27, 97, 196, 197, 217, 218, 250, 250(1), 251, 252, 253, 254, 256, 257(1), 267, 267(1), 270, 270(1), 271, 277(1), 288, 295, 310 straipsnių ir Kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 224(1), 249(1), 250(2), 250(3), 250(4), 250(5), 252(1) ir 270(2) straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 51(23), 84(4), 224, 237, 241(1), 242 ir 259(1) straipsnių pakeitimo įstatymo projektu derinimo pažyma. Prieiga internete:
http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=65694&p_query=&p_tr2=&p_org=&p_fix=n&p_gov=n

78. 2010 m. birželio 28 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 151(1), 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIP-1715(2). Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=375345&p_query=&p_tr2=2
79. 2010 m. birželio 16 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo bei Kodekso papildymo 151(2) straipsniu įstatymo projektui Nr. XIP-943. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=375341
80. Žurnalistų etikos inspektorius 2009 m. veiklos ataskaita, pateikta Seimui 2010 m. balandžio 1 d. raštu Nr. S-190. Vilnius.
81. 2007 m. sausio 11 d. Lietuvos Respublikos Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 42, 60, 67, 129, 135 ir 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 72(1) ir 72(2) straipsniais įstatymo projektui Nr. XP-1592. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=290485
82. 2006 m. gruodžio 7 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada „Dėl Baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199 ir 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1303“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288335&p_query=&p_tr2=2
83. 2005 m. birželio 17 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymo projektui Nr. XP-418(2). Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=257844

84. 2004 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 144, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 263, 287 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 228(1) straipsniu įstatymo projekto Nr. IXP-3519“. Prieiga internete:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233422

SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. ABRAMAVIČIUS, Armanas. et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirma knyga*. Vilnius: „Eugrimas“, 2000.
2. ABRAMAVIČIUS, Armanas; MICKEVIČIUS, Darius; ŠVEDAS, Gintaras. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
3. ABRAMAVIČIUS, Armanas. Europos Sąjungos teisės standartai Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje. In *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
4. ABRAMAVIČIUS, Armanas; ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*, 2008, Nr. 66(1).
5. ALIUKONIENĖ, Rita. Kankinimas ar kitoks ypatingas žiaurumas kaip požymis, kvalifikuojantis sunkų sveikatos sutrikdymą. *Teisė*, 2005, Nr. 54.
6. ALIUKONIENĖ, Rita. Sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus (Baudžiamojo kodekso 136 straipsnis) požymiai. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.

7. APANA VIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1980.
8. APANA VIČIUS, Martynas; PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo procesas ir jų atribojimas*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1983.
9. AŽUBALYTĖ, Rima. Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilniaus universitetas, 2012.
10. Association for the Prevention of Torture. *The Definition of Torture. Proceedings of an Expert Seminar, APT, Geneva, 2001*.
11. BAKŠEVIČIENĖ, Rūta. Teisinė technika – priemonė pasiekti įstatymų atitiktį savo paskirčiai (kai kurie baudžiamųjų įstatymų efektyvumo aspektai). *Teisė*, 2002, Nr. 45.
12. BAKŠEVIČIENĖ, Rūta. Teisės vertinimo suvokimas Lietuvoje: istorinės prieigos, šiandienė situacija, ateities gairės. *Teisė*, 2004, Nr. 50.
13. BARANSKAITĖ, Agnė; PRAPIESTIS, Jonas. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
14. BELING, Ernst. *Die Lehre vom Verbrechen, Tübingen, 1906*.
15. BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamųjų įstatymų taikymo problemos ir jų sprendimas įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 45(37).
16. BIELIŪNAS, Egidijus. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo studijų orientyrai. *Teisė*, 2008, Nr. 66 (1).
17. BIELIŪNAS, Egidijus. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 2008, Nr. 69.
18. BIELIŪNAS, Egidijus. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo oficialumas. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilniaus universitetas, 2012.

19. BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
20. BIKELIS, Skirmantas. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
21. Black's Law Dictionary. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern. By Henry Campbell Black, M. A. Abridged Fifth Edition. – St. Paul, Minn.: West Publishing Co, 1983.
22. BRŪZGIENĖ, Rūta. Naujojo Lietuvos baudžiamojo kodekso kalba. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25).
23. BUČIŪNAS, Gediminas. Vertinamųjų požymių turinys. *Lietuvos policijos žurnalas*. Kaunas: Policijos departamentas, 2007, Nr. 1.
24. D'ANGELO, S. *Jus Digestorum, vol. 1. Pars Generalis*. Roma, 1927.
25. DOBRYNINAS, Aleksandras. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
26. DRAKŠAS, Romualdas; VALUTYTĖ, Regina. Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje. *Teisė*, 2009, Nr. 71.
27. DRAKŠAS, Romualdas; VALUTYTĖ, Regina. Baudžiamosios atsakomybės už kankinimą nustatymo ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Teisė*, 2010, Nr. 74.
28. DWORKIN, Ronald. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: „Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla“, 2004.
29. DŽEŽULSKIENĖ, Judita. Prepozicinė ir postpozicinė modifikacija: trižodžių anglišių ir lietuviškų terminų gretinamoji analizė. *Kalbotyra*, 2010, Nr. 62(3).
30. FEDOSIUK, Oleg; SINKEVIČIUS, Edvardas. Turto problema baudžiamojoje teisėje. Vilnius: „Justitia“, 1999.

31. FEDOSIUK, Oleg. Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika: ar baudžiamajoje teisėje reikalinga ši norma. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
32. FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(2).
33. FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla: optimalių kriterijų beieškant. *Jurisprudencija*, 2013, Nr. 20(1), p. 305.
34. FRIEDLAND, Steven. *Sum & Substance Quick Review of Criminal Law*. 1993.
35. GIRDENIS, Tomas. Didelės žalos darymas valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam arba fiziniam asmeniui kaip piktnaudžiavimo sudėties požymis. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 7(85).
36. GODA, Gintaras; et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I – IV dalys*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
37. GRINEVIČIŪTĖ, Kristina. Žiauraus elgesio su vaiku samprata baudžiamajoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 11(113).
38. GRUODYTĖ, Edita. Takoskyra tarp administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos viešosios tvarkos sektoriuje. *Jurisprudencija*, 2007, t. 8(98).
39. GUTAUSKAS, Aurelijus. Korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų baudžiamojo teisinio vertinimo aspektai. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2008, Nr. 2.
40. HALDER, A. *Filosofijos žodynas*. Vilnius, 2000.
41. HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *The Science of Logic*. “Cambridge University Press”, 2010.
42. HUNSTON, Susan; THOMSPON, Geoff. *Evaluation in Texts*. Oxford, 2000.
43. JEFFRIES, John. *Legality, Vagueness, and the Construction of Penal Statutes*, 71 Va. L. Rev, 1985;

44. JOVAIŠAS, Karolis; MISIŪNAS, Jonas. Naujojo ir senojo baudžiamųjų kodeksų lyginamoji analizė. *Teisės problemos*, 2002, Nr. 1-2(35).
45. JURGAITIS, Ramūnas. Formalieji ir vertinamieji požymiai taikant supaprastintą baudžiamąją procesinę formą. *Jurisprudencija*, 2003, t. 38(30).
46. JURKA, Raimundas. Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 1 (63).
47. KNIŪKŠTA, Pranas, et al. *Lietuvių kalbos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1998.
48. KUZMICKAS, Bronislovas. Vertinimas, privalomybė, norma. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 9(87).
49. KŪRIS, Egidijus. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštosios konferencijos „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“ medžiaga*. Neringa, 2001.
50. KŪRIS, Egidijus. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22).
51. KŪRIS, Egidijus. Teisės ir fakto tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos bylose. *Tarptautinės konferencijos „Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje“ medžiaga*. Vilnius, 2005.
52. KŪRIS, Egidijus. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, 2(116).
53. LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinis kvalifikavimas formaliosios logikos požiūriu. *Teisė*, 2009, Nr. 73.
54. LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(4).
55. LOMANIENĖ, Nijolė. Logika. *Deduktyvaus samprotavimo analizės pagrindai*. Vilnius: „Justitia“, 2001.
56. LOUCAIDES, Loukis G. *Essays on the Developing Law of Human Rights*. Netherlands: „Kluwer Academic Publishers“, 1995.

57. MAYER, M. *Der Allgemeine Teil des deutschen Strafrechts*. Heidelberg, 1915.
58. MCCOURT, Kersty; LAMBERT, Manuel. *Interpretation of the Definition of Torture or Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in the Light of European and International Case Law: the Need to Preserve Legal and Jurisprudential Evolutions and Acquis*. World Organisation Against Torture, 2004.
59. MIKELĖNAS, Valentinas. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116).
60. MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas. *Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: „Justitia“, 1999.
61. MULLINS, Morell. Coming to Terms with Strict and Liberal Construction. *“Albany Law Review”*, 2000.
62. NEKROŠIUS, Vytautas; NEKROŠIUS, Ipolitas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė (antrasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: Justitia, 1999.
63. NESSI, Giuseppe. et al. *Child Labour in a Globalized World*. Hampshire: „Ashgate Publishing Limited“, 2008.
64. NOCIUS, Juozas. *Nusikaltimai žmogui. Mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
65. PAKŠTAITIS, Laurynas. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 7(85).
66. PATTON, M. Q. *Utilization-focused Evaluation: The New Century Text*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1997.
67. PAVILONIS, Vladas; BIELIŪNAS, Egidijus. *Nusikaltimų kvalifikavimas esant jų daugumai ir baudžiamosios teisės normų konkurencijai*. Vilnius: „LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija“, 1984.
68. PAVILONIS, Vladas. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003.

69. PEČKAITIS, Justinas; RADAVIČIUS, Liaudginas Erdvinas. Savižudybės medicininiai ir teisiniai aspektai. Vilnius: „Jurisprudencija“, 2004, Nr. 59(51).
70. PIESLIAKAS, Vytautas. *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.
71. PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: „Justitia“, 2006.
72. PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: „Justitia“, 2008.
73. PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
74. PLEČKAITIS, Romanas. *Logikos įvadas*. Vilnius: „Mintis“, 1978.
75. PLEČKAITIS, Romanas. *Logikos pagrindai*. Vilnius: „Tyto alba“, 2009.
76. POCIENĖ, Aušra. et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012.
77. POSNER, Richard A. Statutory Interpretation in the Classroom and in the Courtroom. “*The University of Chicago Law Review*”, 1983.
78. PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: „Eugrimas“, 2001.
79. PRAPIESTIS, Jonas. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: „Teisinės informacijos centras“, 2004.
80. PRAPIESTIS, Jonas. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
81. PRAPIESTIS, Jonas. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
82. PRAPIESTIS, Jonas; GIRDAUSKAS, Mindaugas. Baudžiamojo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. In

- Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
83. PRICE, Zachary. The Rule of Lenity as a Rule of Structure. *Fordham Law Review*, Vol. 72, Issue 4, 2004.
84. RYVITYTĖ, Birutė. Vertinimo raiška lingvistinių knygų recenzijose. *Žmogus ir žodis*, 2005, Nr. 1.
85. SAMAHA, Joel. *Criminal Law. Fourth Edition*. West Publishing Company, 1997.
86. SCALIA, Antonin. *A Matter of Interpretation: Federal Courts and The Law: an Essay*. Princenton: „Princenton University Press“, 1997.
87. SEGALOVICĖ, Irena. Vertinimas viešajame valdyme: samprata ir modeliai. *Viešoji politika ir administravimas*, 2011, T. 10, Nr. 3.
88. ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamojo įstatymo dispozicijų konstravimo problemos. *Teisė*, 1991, Nr. 25.
89. ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: „VĮ Teisinės informacijos centras“, 2006.
90. ŠVEDAS, Gintaras. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. *Teisė*, 2008, Nr. 74.
91. ŠVEDAS, Gintaras. Europos Sąjungos baudžiamosios teisės tendencijos ir perspektyvos. In *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
92. ŠVEDAS, Gintaras; PRAPIESTIS, Jonas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
93. ŠVEDAS, Gintaras. Tarptautinės teisės reikšmė ir įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teiseje. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
94. ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, Nr. 82.

95. ŠVEDAS, Pranas. Blanketinės dispozicijos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2010, Nr. 77.
96. ŠVEDAS, Pranas. Baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
97. TIDIKIS, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: „Lietuvos teisės universitetas“, 2003.
98. VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija. Antrasis leidimas*. Vilnius: „Justitia“, 2004.
99. VAN SCHAACK, Beth. *Crimen Sine Lege: Judicial Lawmaking at the Intersection of Law and Morals*. Georgetown Law Journal, Vol. 97, 2008.
100. VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: „Justitia“, 2000.
101. VERŠEKYS, Paulius. Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje problemos. *Teisė*, Nr. 68, Vilnius, 2008.
102. VERŠEKYS, Paulius. Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai. *Teisė*, Nr. 82, Vilnius, 2012.
103. VERŠEKYS, Paulius. *Nullum crimen sine lege* ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, Nr. 85, Vilnius, 2012.
104. VINOGRADOFF, Paul. *Outlines of Historical Jurisprudence: The Jurisprudence of the Greek City, vol. 2*. Oxford: „Oxford University Press“, 1922.
105. VOSYLIŪTĖ, Andželika. Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.
106. VOSYLIŪTĖ, Andželika. Vagystę kvalifikuojančio požymio – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2010, Nr. 75.

107. WESSELS, Johannes. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: „Eugrimas“, 2003.
108. WOLF, Erik. *Die Typen der Tatbestandsmäßigkeit*, Veröffentlichungen der Schleswig-Holsteinischen Universitätsgesellschaft, 1931.
109. XANTHAKI, Helen. On Transferability of Legislative Solutions: The Functionality Test. In STEFANOUC, Constantin; XANTHAKI, Helen. *Drafting Legislation. A Modern Approach*. Hampshire: „Ashgate Publishing Limited“, 1988.
110. ZDANEVIČIŪTĖ, Ieva. Baudžiamosios atsakomybės už transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimus problemos pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2003, t. 45(37).
111. ВАСИЛЬЕВА, Я. Ю. Тяжкие последствия как обстоятельство, отягчающее наказание. *Проблемы совершенствования законодательства криминального профиля: Сборник научных статей*. Иркутск, 2000.
112. ВИЛЬНЯНСКИЙ, С. Применение норм советского права. *Ученые записки Харьковского юридического института*. Вып. 7. Харьков, 1956.
113. КАШАНИНА, Т. Оценочные понятия в советском праве: Дис. [...] канд. юрид. наук. Свердловск, 1974.
114. КОБЗЕВА, Елена. Казуальное толкование уголовно правовых норм содержащих оценочные признаки. *Уголовное право: стратегия развития XXI века: Материалы международной научно-практической конференции 29-30 января 2004 года*. - М., 2004.
115. КУДРЯВЦЕВ, В. *Теоретические основы квалификации преступлений*. М., 1963.
116. КУДРЯВЦЕВ, В. *Общая теория квалификации преступлений*. Москва: „Юридическая литература“, 1972.
117. ЛАЗАРЕВ, В.; ЛИПЕНЬ, С. *Теория государства и права*. Москва, 2000.

118. МАЛИНОВСКИЙ, А. Л. *Оценочные понятия в законодательстве. Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование: Сборник статей.* Н. Новгород, 2001.
119. НАУМОВ, А. *Применение уголовно-правовых норм.* Волгоград, 1973.
120. ПИТЕЦКИЙ, В. Позитивные и негативные свойства оценочных понятий. *Эффективность уголовного права на современном этапе. Межвузовский сборник научных трудов.* Свердловск, 1977.
121. ПИТЕЦКИЙ, В. Оценочные понятия в советском уголовном праве: Дис. [...] канд. юрид. наук. Свердловск, 1979.
122. ТАГАНЦЕВ, Н. *Русское уголовное право: Лекции. Часть Общая.* 1994.
123. ШУМИЛИНА, Оксана Сергеевна. *Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности: Дис. [...] канд. юрид. Наук.,* М., 2003.

TEISMŲ PRAKTIKA

Tarptautinių teismų praktika

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą.*
2. EŽTT 2004 m. birželio 29 d. sprendimas byloje *Chauvy and Others prieš Prancūziją.*
3. EŽTT 2004 m. kovo 30 d. sprendimas byloje *Radio France prieš Prancūziją.*
4. EŽTT 2004 m. vasario 17 d. sprendimas byloje *Maestri prieš Italiją.*
5. EŽTT 2001 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas byloje *N.F. prieš Italiją.*
6. EŽTT 2001 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Feldek prieš Slovakiją.*
7. EŽTT 2001 m. balandžio 19 d. sprendimas Nr. 28524/95 byloje *Peers prieš Graikiją.*

8. EŽTT 2001 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *Streletz, Kessler and Krenz prieš Vokietiją*.
9. EŽTT 1999 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Rekvényi prieš Vengriją*.
10. EŽTT 1997 m. lapkričio 25 d. sprendimas byloje *Grigoriades prieš Graikiją*.
11. EŽTT 1996 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Cantoni prieš Prancūziją*.
12. EŽTT 1996 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę*.
13. EŽTT 1995 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Tolstoy Miloslavsky prieš Jungtinę Karalystę*.
14. EŽTT 1993 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas byloje *Chorherr prieš Austriją*.
15. EŽTT 1993 m. gegužės 25 d. sprendimas byloje *Kokkinakis prieš Graikiją*.
16. EŽTT 1992 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Open Door and Dublin Well Woman prieš Airiją*.
17. EŽTT 1988 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Olsson prieš Švediją (nr. 1)*.
18. EŽTT 1979 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1)*.
19. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2007 m. gegužės 3 d. sprendimas byloje C-303/05 *Advocaten voor de Wereld*.
20. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2007 m. vasario 8 d. sprendime byloje C-3/06 P *Groupe Danone prieš Komisiją*.
21. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. sausio 7 d. sprendimas byloje C-60/02.
22. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo 2003 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Prosecutor v. Stakić*, IT-97-24-T.
23. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo 2000 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Prosecutor v. Aleksovski*, IT-95-14/1-A.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika

24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas, *Žin.*, 2012, Nr. 64-3246.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 141-7217.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas, *Žin.*, 2007, Nr. 111-459.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas, *Žin.*, 2006, Nr. 102-3957.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas, *Žin.*, 2006, Nr. 51-1894.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *Žin.* 2006, Nr. 7-254.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas, *Žin.*, 2005, Nr. 134-4819.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas, *Žin.*, 2005, Nr. 9-289.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, *Žin.*, 2003, Nr. 53-2361.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas, *Žin.*, 1997, Nr. 104-2645.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada, *Žin.*, 1995, Nr. 9-199.

Nacionalinių bendrosios kompetencijos teismų praktika

36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-182/2013.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57/2013.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2012.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-560/2012.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-178/2012.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-399/2012.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48/2012.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194/2012.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174/2012.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-7-76/2012.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-6/2012.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72/2012.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-586/2011.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-574/2011.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-454/2011
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-410/2011.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305/2011.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-252/2011.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-226/2011.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-182/2011.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2011, *Teismų praktika* Nr. 35.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-113/2011.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-450/2010.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-513/2010.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-414/2010.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-156/2010.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142/2010.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-77/2010;
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-563/2009.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-454/2009.

68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-412/2009.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-226/2009.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-205/2009.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-294/2009.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199/2009.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215/2009.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2009.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-11/2009.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25/2009.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-4/2009.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22/2009.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-472/2008.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245/2008.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-271/2008.

83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-209/2008.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248/2008.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-210/2008.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-142/2008.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-187/2008.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-136/2008.
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34/2008.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114/2008.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-715/2007.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-631/2007.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-652/2007.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007.
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80/2007.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2006.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-598/2006.

98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376/2006.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2006.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-60/2006.
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63/2006.
102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 29 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005.
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-535/2005.
104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-393/2005.
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-397/2005;
106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-190/2005;
107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-178/2005;
108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-153/2005.
109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-512/2004.
110. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2004.
111. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2004.
112. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-622/2004.

113. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2004.
114. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-6/2004.
115. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-441/2003;
116. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 8 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-670/2002, *Teismų praktika* Nr. 18.
117. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-780/2001.
118. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugsėjo 7 d. Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga Nr. AB-36-1, *Teismų praktika*, Nr. 36.
119. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 30.
120. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 21 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose“ apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 29.
121. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 26.
122. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 18 d. Teismų praktikos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 21.
123. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 20 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą, apžvalga; *Teismų praktika* Nr. 19.

124. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. Teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis apžvalga. *Teismų praktika* Nr. 14.
125. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. birželio 18 d. Nužudymų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teismų praktikos apibendrinimo apžvalga Nr. B2-9, *Teismų praktika* Nr. 11.
126. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1996 m. birželio 21 d. Įstatymų dėl baudžiamosios atsakomybės už turto prievartavimą taikymo teismų praktikos apibendrinimas apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 3-4.
127. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*, Nr. 22.
128. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 18 d. senato nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“, *Teismų praktika*, Nr. 21.
129. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. *Teismų praktika*, Nr. 19.
130. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis“. *Teismų praktika*, Nr. 14.
131. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“. *Teismų praktika*, Nr. 12.
132. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. *Teismų praktika*, Nr. 3-4.
133. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-234/2013.
134. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-99/2013.

135. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A–20/2013.
136. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-134/2012.
137. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158/2012.
138. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-119/2012.
139. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. vasario 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34/2012.
140. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-181/2011.
141. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-435/2010.
142. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-57/2010.
143. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gegužės 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-218/2009.
144. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-44/2009.
145. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-486/2006.
146. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1A-59/2006.
147. Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. spalio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-733/2003.
148. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-678-172/2011.
149. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. vasario 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-112-18/2009.

150. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-187-312/2008.
151. Kauno apygardos teismo 2013 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-186-579/2013.
152. Kauno apygardos teismo 2011 m. gegužės 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-312-383/2011.
153. Kauno apygardos teismo 2011 m. balandžio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-137-317/2011.
154. Kauno apygardos teismo 2011 m. kovo 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35-120/2011.
155. Kauno apygardos teismo 2010 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-129-81/2010.
156. Kauno apygardos teismo 2010 m. sausio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-60-383/2010.
157. Kauno apygardos teismo 2008 m. spalio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-157-60/2008.
158. Kauno apygardos teismo 2008 m. rugpjūčio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-219-317/2008.
159. Kauno apygardos teismo 2006 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-234-120/2006.
160. Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-618-417/2012.
161. Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-403-106/2011.
162. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. spalio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-139-174/2010.
163. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. vasario 21 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-103-417/2008.
164. Šiaulių apygardos teismo 2010 m. kovo 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-354/2010.

165. Panevėžio apygardos teismo 2011 m. lapkričio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-99-350/2011.
166. Panevėžio apygardos teismo 2011 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-366/2011.
167. Utenos rajono apylinkės teismo 2013 m. kovo 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-455/2011.
168. Anykščių rajono apylinkės teismo 2013 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-25-913/2013
169. Jonavos rajono apylinkės teismo 2013 m. vasario 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-33-814/2013.
170. Kauno apylinkės teismo 2013 m. sausio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1–205-593/2013.
171. Pasvalio rajono apylinkės teismo 2012 m. spalio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-121-500/2012.
172. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2011 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-266-536/2011.
173. Alytaus rajono apylinkės teismo 2011 m. vasario 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-39-572/2011.
174. Panevėžio apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-153-27/2006.
175. Panevėžio apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-509-591/2006.
176. Alytaus rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-174-297/2006.
177. Utenos rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-185-455/2006.
178. Jonavos rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-184-657/2006.
179. Rokiškio apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-65-762/2006.

Užsienio šalių teismų praktika

180. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo byla *Kolender v. Lawson*, 1983, 461 US 352, 357-8.
181. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo byla *Papachristou c. City of Jacksonville*, 1972, 405 US 156.
182. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo byla *US v. Bass*, 1971, 404 US 336, 347.
183. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo byla *Calder versus Bull*, 1798 m. Prieiga internete: <http://openjurist.org/3/us/386/calder-et-wife-v-bull-et-wife>
184. Kanados Aukščiausiojo Teismo byla *Nova Scotia Pharmaceutical*, 1992, 2 RCS 606.

KITI ŠALTINIAI IR PRIEIGOS INTERNETE

1. Europos Sąjungos teisės aktų paieškos sistema. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.forma_1
2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų paieškos sistema. Prieiga internete: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų paieškos sistema. Prieiga internete: <http://hudoc.echr.coe.int>
4. FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamosios teisės (specialiosios dalies) dalyko paskaitos „Nusikaltimai pavojingi žmogaus gyvybei ir sveikatai“.
5. FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamosios teisės (specialiosios dalies) dalyko paskaitos „Nusikaltimai žmonių laisvei“.
6. JANIŪNAS, Paulius. Muziejaus šarvais susigundė paaugliai. *Respublika*, 2008-05-14. Prieiga internete: <http://www.balsas.lt/naujiena/195887/muziejaus-sarvais-susigunde-paaugliai>
7. Konstitucinio Teismo aktuose vartojamų lotyniškų posakių žodynėlis. Prieiga internete: <http://www.lrkt.lt/Statistika4.html>

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis „Teismų praktika“. Prieiga internete: http://www.lat.lt/lt/biuletenis-teismu-praktika_112.html
9. Lietuvių kalbos žinynas internete. Prieiga: <http://ualgiman.dtiltas.lt>
10. Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt .
11. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Mažiau reguliavimų – mažiau korupcijos: Užsienio valstybių patirtis*. 2010. Prieiga internete: http://files.lrinka.lt/analitiniai%20darbai/Ma%C5%B4iau_reguliavimu.pdf
12. Lietuvos Respublikos Seimo darbo statistika. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=252&p_k=1
13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos susisteminta apžvalga bylų prieš Lietuvą, kuriose EŽTT nustatė EŽTK pažeidimą (-us). Prieiga internete: http://www.tm.lt/dok/EZTT/APZVALGOS_pazeidimai_2013-07-11.pdf
14. Nacionalinės teismų administracijos pateikta „Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bylų procesas (I instancijos teismuose)“, 2012, forma Nr. 0201. Prieiga internete: <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>
15. Nusikalstamų veikų žinybinis registras, tvarkomas Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Prieiga internete: http://www.ird.lt/viewpage.php?page_id=152
16. Organizuoto nusikalstamumo tarpdisciplininės grupės (ONTG) ekspertų vizito Lietuvoje, vykusio 2011 m. birželio 27 – liepos 1 d., vertinimo ataskaitos prieiga internete: http://www.parlament.gv.at/PAKT/EU/XXIV/EU/07/85/EU_78562/imfname_10025664.pdf
17. Tarptautinių žodžių žodyno internetinė versija. Prieiga internete: <http://www.zodziai.lt>
18. Teisės aktų ir Seime įregistruotų teisės aktų projektų paieškos sistema. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_1.htm

19. Teisės aktų registro teisės aktų paieškos sistema. Prieiga internete: <http://tar.tic.lt/>
20. Teisės portalas „INFOLEX“. Prieiga internete: <http://www.infolex.lt>
21. Terminų žodyno internetinė versija. Prieiga internete: <http://terminu.zodynas.info>
22. Užsienio šalių teisės aktų paieškos internetinis portalas. Prieiga internete: <http://legislationline.org/>
23. Valstybės ir savivaldybių institucijų teisės aktų projektų paieškos sistema. Prieiga internete: http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.forma_1?p_fix=n
24. Vieša Lietuvos teismų sprendimų paieškos sistema. Prieiga internete: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska>

AUTORIAUS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

1. VERŠEKYS, Paulius. Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje problemos. *Teisė*, Nr. 68, Vilnius, 2008.
2. VERŠEKYS, Paulius. Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai. *Teisė*, Nr. 82, Vilnius, 2012.
3. VERŠEKYS, Paulius. *Nullum crimen sine lege* ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, Nr. 85, Vilnius, 2012.
4. VERŠEKYS, Paulius. Liberal Construction of the Composition of the Criminal Act and the Maxim *Nullum Crimen Sine Lege*: the Intersection and the Solution. *Socialiniai mokslai*, Nr. 2 (76), Kaunas, 2012.